

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ
ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE SİYASİ GELİŞMELER VE İDEOLOJİK YAKLAŞIMLARIN
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ALANINA ETKİLERİ**

Doktora Tezi

M. Kemal SEVGİSUNAR

Ankara-2007

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ
ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE SİYASİ GELİŞMELER VE İDEOLOJİK YAKLAŞIMLARIN
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ALANINA ETKİLERİ**

Doktora Tezi

M. Kemal SEVGİSUNAR

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Nazlı Alkan

Ankara-2007

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ
ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE SİYASİ GELİŞMELER VE İDEOLOJİK YAKLAŞIMLARIN
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ALANINA ETKİLERİ**

Doktora Tezi

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Nazlı Alkan

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (03/09/2007)

M. Kemal SEVGİSUNAR

ÖNSÖZ

Üniversite düzeyinde bir meslek sahibi olabilmek için sayıları milyonlarla ifade edilen genç bir topluluk zorlu bir sınavda yarışıyor. Bu sınavdan galip çıkabilenlerin sayısı ise, sınava girenlere oranla oldukça az. Bilgi ve belge yönetimi alanında eğitim-öğretim görmeye hak kazananlar da, anılan sınavın galiplerinden...

Gençler belki de yaşamları boyunca hiç ilgilenmedikleri, bilgi sahibi olmadıkları bir mesleğe bu sınavla adım atıyorlar. Kendilerini nasıl bir dünyanın beklediğini ise, öğrenim süreleri boyunca anlatılan derslerden, mevcut mesleki literatür ile tanıdıkları meslek insanlarından ve gerçek çalışma ortamlarından öğreniyorlar. Günümüzde bu süreç, geçmişe oranla her anlamda, biraz daha eşit bir «iş bulma», «pozisyon tutma» şanslarını da içeriyor. Oysa yakın geçmişte, iş bulmaktan tutun da; meslekte yükselerek iyi bir pozisyona gelebilmek için, iyi bir meslek ve uygulama bilgisi ile çalışkan olmak gibi, klasik sayılabilecek kriterler pek yeterli olmuyordu. Ülkenin genelinde kendisini hissettiren siyasi yönelim ve tercihler, her alanda olduğu gibi, bu alanda da doğrudan karşılığını buluyordu.

Ülkenin entelektüel kadroları arasında, tam anlamıyla «özgür bir düşünsel zemin» o günlerde (1940-1990) henüz kurulamamıştı. Farklı fikir ve bakış açılarına tahammül ise oldukça sınırlıydı. Düşün ürünlerini topluma sunan, başta kütüphane kurumu olmak üzere; ilgili diğer bütün kurumlar, çağdaş anlamda bir taraftan yeniden kuruluyor, ancak kurulurken bir taraftan da, kendilerini var eden kişi ya da toplulukların düşünsel, siyasal yaklaşımlarından doğrudan etkilenerek, kusurlu şekilleniyorlardı. Batıdaki örnekleri hedeflenerek temelleri atılan yapılar, kurumlar doğal olarak ve başlangıçtaki niyetlerden bağımsız, ülkeyi çevreleyen genel atmosferden etkilenerek hızla bize benziyorlardı. Bilimsel tarafsızlığın gereği ise asla yerine getirilmiyordu.

Başta kütüphanecilik ve kütüphaneler olmak üzere; alana dair bütün ortamlarda dillerden düşürülmeyen yegane ölçü; «siyaset dışı» olmak idi. Ancak, bu göstermelik bir yaklaşımdı. Geçen süreç tarafsız bir gözle incelendiğinde ortaya

çıkan sonuçlar açıkça göstermiştir ki, bilimin gereklerine uygun olmayan bir atmosferde yeşertilen bütün toplumsal bilim alanlarında olduğu gibi, bu toplumsal alanda da «siyaset olgusu» ve bu olgunun toplumsal zeminde yol açtığı dalgalanmalar, ideolojik yaklaşımlar hem kurumları, hem de kişileri doğrudan etkilemiştir.

Mesleğin tarihinde siyasi yönelimlerin etkilemediği neredeyse bir tek adım, bir tek kuruluş ya da kişi yoktur. Olumlu ya da olumsuz her birey, bu ortamdan doğrudan etkilenmiş, veya bu ortamı etkilemiştir. Hatta bazıları bu gelişmelerden o kadar olumsuz etkilenmişlerdir ki, sonuçta meslekten uzaklaşarak başka bir mesleğe yönelmek yolunu seçmişlerdir. Kimileri ise bu kadar bile şanslı olamamış, meslek alanında olup bitenlerden dolayı yaşamlarını kaybedecek kadar derinden etkilenmişlerdir. Mevcut siyasi/idari yönelimlerin bilerek ya da bilmeyerek dışında tavır alanlar ise, bu meslekte asla belirleyici bir pozisyon ve görevlerde bulunamamış, bulundurulmamışlardır. Alana hakim olan söylemle, gerçekte, uygulamada karşılaşılan söylem farklıdır. Deyim yerindeyse özel, seçici ve gizli bir yaklaşım alttan alta hep belirleyici olmuştur. Söylenenlerle, yapılanlar birbirinden oldukça farklıdır.

Belki de izlenen bu yanlış politika, özelde “kütüphane” kurumunun, genelde ise ülkemizde sosyal kurum ve bilimlerin içinde bulunduğu bunalımlı ortamın etkisiyle, sosyal bilimlerin yeterince gelişmemesinin en önemli nedenlerinden biridir. Ancak, çözüm amaçlı doğru bir yaklaşımın benimsenebilmesi için, öncelikle gerçeğin bir biçimde çıplak gözle tespit edilmesi ve bilimsel bir yaklaşımla açıkça ortaya konulması gereklidir. Bu çalışma böyle bir amaçla gerçekleştirilmiştir. Mesleğe hakim olan genel bakış açısının dışında, neredeyse tersten ve “aykırı” bir yaklaşımla konuyu, bilinen bilgilerin dışında yeniden, ele alıp asıl gerçeklere ulaşmak hedeflenmiştir.

Günümüzde, bilgi ve belge yönetimi alanında geleceğe dönük olumlu ve bilimsel birçok çalışma, alan araştırmacıları tarafından ortaya konulmaktadır.

Umarız, çalışmada anılanlar, bu gelişmelere küçücük bir katkı yaratılmasında etkili olur.

Bilimsel çalışmalar birden çok kişinin emeğiyle ortaya çıkan emek ürünleridir. Bir önsözde emeği geçen bu değerli insanların anılması bizim için de oldukça anlamlıdır.

Çalışmamı tamamlamam için gereken bilimsel desteği, emeğini esirgemedi sunan ve bu dönem süresince, gereksinim duyduğum moral iklimi sağlayarak, benimle birlikte çalışan tez danışmanım Doç. Dr. Nazlı Alkan'a teşekkür ederim.

Çalışmanın çeşitli aşamalarında değerli katkıları olan ve moral desteklerini esirgemeyen Emine Aynur, Emin Koramaz, Prof. Dr. Selçuk Candansayar, Doç. Dr. L. Doğan Tılıç, Dr. Fahriye Bayram ile Araştırma görevlisi Ertan Yılmaz'a;

Tez hazırlık çalışmaları döneminde yaşadığım ciddi sağlık sorunlarını fazla zarar görmeden aşmama yardımcı olarak, çalışmalarımın başına kısa zamanda dönmemi sağlayan Uzman Dr. Çetin Erdolu ve Başhemşire Vicdan Gündoğdu'ya;

Çalışma boyunca yararlandığım birçok bilgi merkezi oldu. Bu kurumlara ve çalışanlarına, bizzat çalışmaya yardımcı olan; meslektaşım, fakülteden sınıf arkadaşım A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Kütüphanesi Müdürü A. Coşkun Tarlakazan ile SBF kütüphane personeline;

Tezin yazılmasına yardımcı olan, çocuklarım Gökçin, Sarp ve Doruk'a, çalışma ortamını sağlamak için gerekli fedakarlığı yapan eşim Türkan'a;

Ayrıca mesleki yaşamım boyunca birlikte çalıştığım, kendilerinden çok şey öğrendiğim, gösterdikleri özveri karşısında her zaman saygı duyduğum, karşılıksız bir hizmet aşkıyla ömürlerini tüketmelerini çaresizce izlediğim meslektaşlarıma ve her kadrodaki kütüphane görevlilerine;

Bütün bu katkılarından dolayı yukarıda isimlerini andığım, anamadığım, unuttuğum ama çalışmaya bir biçimde katkısı olup, emeği geçen herkese teşekkür ederim.

Mehmet Kemal Sevgisunar

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR LİSTESİ.....	IX
I.BÖLÜM: GİRİŞ.....	1
I.1. Konunun Önemi.....	2
I.2. Araştırmanın Amacı ve Hipotezi.....	5
I.3. Araştırmanın Kapsamı	6
I.4. Araştırmanın Yöntemi ve Veri Toplama Teknikleri.....	8
I.5. Araştırmanın Düzeni.....	12
I.6. Kaynaklar	15
II.BÖLÜM : SİYASET, SİYASİ HAREKETLER VE KÜTÜPHANE KURUMUNA ETKİLERİ.....	19
II.1. Tanımlar.....	19
II.2. İlişkiler	33
II.2.1. Siyaset- Tarih İlişkisi	33
II.2.2. Siyaset- Devlet Geleneği İlişkisi	36
II.3.1. Siyasi Düşünce, Olay ve Dalgalanmalar- Kütüphane Kurumu İlişkisi	40
III. BÖLÜM : OSMANLILARDA SİYASİ DALGALANMALAR- KÜTÜPHANE İLİŞKİSİ	42
III.1. Osmanlının Kuruluşundan Tanzimat Dönemi'ne Kadar Siyasi Dalgalanmaların Kütüphane Kurumuna Etkisi.....	42
III.2. Tanzimat Dönemi (1839-1908)	54
III.2.1. Fransız Notası(1867)	55
III.2.2. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi (1869)	55
III.3. Meşrutiyet Dönemi ve İttihat ve Terakki Cemiyeti (1908-1920)	57
III.3.1. Türk Ocakları (1912-	62

III.3.2. İlk Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında Kütüphane Kurma Çalışmaları.....	69
III.4.T.B.M.M. Kütüphanesi (1920-)	72

IV. BÖLÜM : 1923-1946 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE SİYASİ DALGALANMALARIN KÜTÜPHANE KURUMUNA ETKİSİ.....	79
IV.1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu (1924), Tekke ve zaviyeler ile türbelerin kapatılması(1925) ve Türk Ocakları'nın Cumhuriyet Sonrası Dönemi.....	83
IV.2. Harf Devrimi (1928)	90
IV.3. Halkevleri ve Kütüphaneleri (1932)	93
IV.4. Köy Enstitüleri ve Kütüphaneleri	101
IV.5. Kütüphanecilikte Yaşanan Gelişmeler	106
IV.6. Dünya ve Türkiye'de Yaşanan Gelişmeler	111
IV.7. Türkçülerin Etkileri.....	113

V. BÖLÜM : ÇOK PARTİLİ DÖNEMDEN (1946), 1960 ASKERİ MÜDAHALESİNE KADAR GEÇEN DÖNEMDE YAŞANAN SİYASİ DALGALANMALARIN KÜTÜPHANE KURUMUNA ETKİSİ.....	121
V.1. Demokrat Parti Hükümetleri (1950-1960.....	121
V.2. Türkiye'de Modern Kütüphanecilik Faaliyetlerinin Hızlanma Süreci.....	123
V.3. Thompson Raporu ile ABD'nin Türkiye'deki Kütüphanecilik Faaliyetlerine Olan İlginin Açığa Çıkması	124
V.4. Milli Kütüphane'de Türkçü Kadrolaşma Faaliyetleri	125
V.5. Amerikalıların Kütüphanecilik Alanında Etkili Olabilmek İçin Devreye Girmeleri (1952.....	127
V.6. Adnan Ötüken ve Arkadaşlarının Karayalçın'ın Çalışmalarını Yazılı Olarak Eleştirmeleri.....	140

VI. BÖLÜM : 27 MAYIS 1960 ASKERİ MÜDAHALESİNDEN, 12 EYLÜL 1980 ASKERİ MÜDAHALESİNE KADAR GEÇEN DÖNEMDE YAŞANAN SİYASİ DALGALANMALARIN KÜTÜPHANE KURUMUNA ETKİSİ.....	149
VI.1. 1960 Askerî Müdahalesi	149

VI.2. Planlı Dönem (1960) ve Kütüphaneler Komitesi Raporu (1961	150
VI.3. Adnan Ötüken'in UNESCO-Türkiye Millî Komisyonuna Seçilmesi.....	154
VI.4. Adnan Ötüken- Sami Nabi Özerdim Tartışmaları	155
VI.5. Adnan Ötüken İle Dönemin İlerici Başka Aydınları İle Yaşanan Tartışmalar.....	164
VI.6. Türkçülerin Yazıları	184
VI.7.İstanbul Üniversitesi'nde Üniversite Kütüphanesinin Düzene Kavuşturulması ve Kütüphanecilik Bölümünün Kurulması Çalışmaları.....	197
VI.8. Bilgi ve Belge Yönetimi Alanında Ulusal Nitelikli Tepkiler (1964	200
VI.9. Bilgi ve Belge Yönetimi Alanında Türkçülerin Örgütlenme ve Güç Kullanma Girişimleri(1964	202
VI.10. Kültür Müsteşarlığı'nın Kurulması ve Adnan Ötüken'in Bu Göreve Atanması İle Başlayan Kadrolaşma Çalışmaları	207
VI.11. Türkiye Kütüphaneleri Kütüphaneci, Memur ve Hizmetlileri Sendikası'nın Kurulması (1966)	213
VI.12. Sendikanın Hak Arama Çalışmaları: Milli Eğitim Bakanlığı'na Muhtıra Vermesi	221
VI.13. Sendika-TKD ilişkileri, TKD'ye Yönelen Eleştiriler ve Dönem Kütüphanecilerinin Düşünceleri	225
VI.14. TKD Kurultaylarında Yaşanan Tartışmalar	236
VI.15. ÜKBMD'nin Kurulması.....	239
VI.16. 12 Mart 1971 Askeri Müdahalesi (muhtıra) ve Kültür Bakanlığı'nın Kurulması	241
VI. 17. Hacettepe Üniversitesi'nde Kütüphanecilik Bölümü'nün Kurulması(1972	244
VI.18. ÜKBMD'nin TKD'ye Yönelik Tepkileri.....	254
VI.19. Kültür Bakanlığı'nda Kısa Süreli Bir İktidar Değişimi.....	264
VII. BÖLÜM :12 EYLÜL 1980 ASKERİ MÜDAHALESİNDEN GÜNÜMÜZE KADAR GEÇEN DÖNEMDE YAŞANAN SİYASAL DALGALANMALARIN KÜTÜPHANE KURUMUNA ETKİSİ.....	279

VII.1. 12 Eylül 1980 Müdahalesinin Hemen Sonrasında Bilgi ve Belge Yönetimi Alanında Yaşanan Gelişmeler	279
VII.2. Kütüphanelerden Sansürcü Düşüncüyü Ortadan Kaldırma Girişimleri ...	298
VII.3. Bilgi ve Belge Yönetimi Alanında Siyasal Değerlendirmeler Açısından Yeni Yaklaşımlar	299
VII.4. Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nde Milli Kütüphane'de ve TBMM Kütüphane-Dokümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü'nde Günümüze Kadar Yaşanan Siyasal Dalgalanmalardan Kaynaklı Yönetim Değişiklikleri	301
VIII. BÖLÜM : SONUÇ VE ÖNERİLER.....	305

KAYNAKÇA

TÜRKÇE ÖZET

İNGİLİZCE ÖZET

KISALTMALAR

- AÜ = Ankara Üniversitesi
- AP = Adalet Partisi
- CHP = Cumhuriyet Halk Partisi
- DTCF = Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
- HÜ = Hacettepe Üniversitesi
- SCF = Serbest Cumhuriyet Fırkası
- TB = Türkiye Bibliyografyası
- TBMM = Türkiye Büyük Millet Meclisi
- TK = Türk Kütüphaneciliği
- TKD = Türk Kütüphaneciler Derneği
- TKDB = Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni
- TMB = Türkiye Makaleler Bibliyografyası
- ÜKBMD = Üniversite Kütüphanecilik Bölümü Mezunları Derneği
- ÜNAK = Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği

I.BÖLÜM: GİRİŞ

Geleceğin dünyasında insanlar, yaşamak için günümüzdeki kadar zorlu bir süreçten geçmek zorunda kalacaklar mı? Bunu pek bilmiyoruz. Ancak, bilinebilen bir doğru var ki, o da günün şartlarında ayakta kalan meslekler; mutlaka günün gerekleri karşısında, karşılına çıkan sorunları en gerçekçi teori, teknik ve yöntemlerle çözüme yoluna gidenler olacaktır.

Türkiye'nin neredeyse soluk soluğa geçen; savaşlar ve toplumsal değişmelere neden olan olaylarla dolu yakın tarihinde, kendini yeniden kuran bir ülkenin hafızasını ve bilgi dağarcığını yaratmak ne kadar kolaydır? Bilgi ve belge dünyasının emekçileri açısından, bu da en az diğeri kadar yanıtı zor olan bir sorudur.

Bilimsel araştırmalar kendilerini ilgilendiren bilgi disiplinleri açısından, geçmişin ya da yaşanan günün gerçeklerinden yola çıkarak geleceği daha sağlıklı kuracak adımların atılmasına hizmet etmeyi hedeflerler. Her araştırma, yapıldığı günün şartları ortam ve değerleri üzerinden değerlendirilir.

Türkiye ise “çağdaş uygarlık” seviyesini hedefleyen bir ülke olarak; her şart altında yalın gerçeklerle bir an önce karşılaşmak ve kendi toplumsal hastalıklarının tanısını doğru koymak zorundadır. Hızla büyüyen ve gelişen uygarlık karşısında ayakta kalabilmek için, ülkenin başka şansı yoktur.

İşe, önce nereden başlanacaktır? Herkesin kendisini, işini yaşamın merkezine koyduğu bu zamanda, kimsenin bir diğeri için ayırabilecek fazladan zamanı yoktur. Meslekler ve bilim dalları açısından da durum pek farklı değildir. Düşünsel bir zemin yaratılarak yapılacak çok boyutlu değerlendirmeler, iş bölümü içerisinde paylaşılacak yeni bir süreç, belki de Türk bilim dünyasının yer yer tıkanmış iletişim kanallarının açılmasını sağlayacaktır.

Bugüne değin, bir biçimde Türkiye'nin bilgiyle buluşma sürecinde görev almış olanların, düşünce ve eylemleri, onların yarattıkları tarihsel süreç hiçbir gerçek

karanlıkta kalmadan ayrıntılı olarak yazılmalıdır. Yazılırken de yine, yaşanmış hiçbir gerçeğin üstünden atlanmamalı, hiçbir kurum ya da kişi korunmamalıdır.

Ülkemizde bir türlü olması gerektiği gibi işletilemeyen kütüphanelerin sıkıntılarının temelinde; bu alana yön veren, politikalarını belirleyenlerin, yanlış veya eksik tavırları, hatalı önderlikleri vardır. Onlarca yıl boyunca, binlerce insanın emeğine karşın, biz toplum olarak neden okumuyoruz? gibi çağın dışında kalmış, kontra sorulara muhatapsak bunun nedenlerini başka nerede arayacağız?

Öte yandan, kendi alanlarıyla meşgul olmaktan dünyayı göremeyen bilim insanları bu alandan kaynaklanan politikasızlık ya da yanlış yönlendirmelere neden izin vermişlerdir? Neden, kendilerini de ilgilendiren bu konuya karşı bir ilgi duymamışlardır? İlgi duysalarda alana hakim olan iktidarlar onları bu yaklaşımdan caydıracak tavırlar mı ortaya koymuşlardır? Bütün bu soruların yanıtları bilim yardımıyla bulunmalıdır.

Bilgi ve belge yönetimi dünyasında yaşanan sıkıntılar ve yanlışlıklar çözüme kavuşturulmadıkça bilgi dünyası karşısında Türkiye'nin kan kaybı bir türlü durmayacaktır. Bu kaybın durdurulması bir yana, diğer bir yandan da, doğru bilgiyle aracısız buluşma ve okuma alışkanlığı kazanma gibi temel gereksinimler de bu alanda yaşanan sorunların çözümlenmesi ve hastalıklı yanların acilen sağaltılmasıyla karşılanacaktır.

I.1 Konunun önemi

Türkiye toplumu son birkaç yüzyıl boyunca, Batı toplumları karşısında hemen her alanda yaşadığı gerilemeyi durduracak, kendisini çağdaş dünyanın gerektirdiği donanımlara ulaştıracak bir formülün hep arayışı içerisinde olmuştur. Bu amaçla attığı her adımda, bilimsel bilgi ve teknolojik alt yapı eksiklikleri kadar, toplumsal bilimleri ilgilendiren kurumlarını gerektiği gibi oluşturamamasının yarattığı eksikliklerle de, neredeyse her aşamada karşılaşmıştır.

İnsanlık tarihi açısından; yaşananları ifade etme kategorileri olarak da nitelendirebileceğimiz, toplumsal ve siyasi tarih kesintisiz bir biçimde devam ettiği için, toplumumuz açısından, yaşanan onca olayın arasında, bütün bu eksiklikleri toptan tespit etme ve önlemler alarak eksiklikleri ve yanlışlıkları gidermek yoluna gitmek pek olanaklı olmamıştır. Zaman içerisinde hedef gözetilerek yapılan pilot çalışmalar, zorunluluklar sonucunda oluşturulan batı tarzı kurumlar ise toplumsal ilişkilerimizi belirleyen genel siyasi tutumlardan doğrudan etkilenmişlerdir. Bu etki kurumların topluma dönük ürettiği hizmette, alana ilişkin yetiştirilen kadroların mesleklerini algılayış biçimlerinde, ürettikleri hizmete bakış açıları ile oluşturulan bütün yapı ve kurumların işlerliklerinde kendisini açıkça göstermiştir.

Bilgi belge yönetimi alanına ilişkin kurumlarda, başta kütüphane ve kütüphane türleri olmak üzere, arşiv ve bilgi merkezleri ile, bütün diğer ilgili kurum ve kuruluşlarda da durum çok farklı değildir. Okul kütüphaneleri, halk ve çocuk kütüphaneleri, üniversite kütüphaneleri ile hatta Milli Kütüphanemiz ve Devlet arşivlerimiz de varolan sorunlarını henüz çözebilmiş değildirler. Görünüşte modern binalar, gerekli alt yapı, ekipman ve kadrolar tamdır. Ancak bu kurumlara yaşam veren anlayışlar, çağa uygun kurum yaratma anlayışları günün gerektirdiği hizmeti üretmekte sorunludur. Çünkü, bütün bu kurumları yıllarca cenderesinde tutan siyasi anlayış ve yaklaşımlar, bu kurumların gereksinim duyduğu her bilimsel çözüm, modern sevk ve idareyi gerektiren sorun karşısında alınması gereken önlem ve uygulamalara değil, bu kurumlara hakim olan siyasi anlayışların dayattığı çözüm ve yaklaşımlara yönelmek ve uygulamaya koymak durumunda kalmışlardır. Sorun ortadadır! Devlet arşivlerimiz dünya karşısında belgeleri yok etmek ya da tarihi kendi anlayışına göre biçimlendirmek suçlamalarıyla karşı karşıyadır. Milli Kütüphanemiz ülke kütüphanelerine önderlik yapmakta zorlanmaktadır. Türkiye'nin neredeyse tamamında okul kütüphaneleri bir türlü var edilip, işletilememiştir. Halk ve çocuk kütüphaneleri ise hiçbir konudaki gereksinimlerini tam karşılayamayan ve bu kurumların var oluş amaçları doğrultusundaki işlevlerini bile doğru algılayamayan yönetimlere teslim edilmiştir. Özel kurum ve üniversitelere ait bilgi merkezleri ise neoliberal politikaların işlerlik kazandırdığı yönetimlerin idaresi altındadır. Neredeyse bütün kurumlar reorganize bir programla yeniden düzenlenme ihtiyacı

içerisindedir. Toplum genelde, bilgiyle bağımlı içerdiği bilginin doğruluğunu neye göre sınanacağını bilemediği Internet ortamına teslim etmiştir. Ortada görünen tablo kötü, durum ise vahimdir.

«Eski Türkler kitabı severdi!», «Yerde yazılı bir şey görsem hemen kaldırıp, yüksek bir yere koyarım!» gibi, bugün için olması gerekeni artık ifade etmeyen yönetim anlayışlarıyla, mevcut sorunlara çözüm üretmek günümüzde olanaklı değildir.

Sorunun kendisi toplumun bilgiyi algılayış tarzında gizlidir. Bu tespit ayrımsız olarak, konuyla ilgili bütün çevrelerin üzerinde birleştiği, temel bir yaklaşımdır. Ancak, hakim algılayışı belirleyen siyasetin ta kendisidir. Diğer bir deyişle toplum kendisine sunulan genel bir toplumsal/siyasal anlayış üzerinden tavır geliştirmektedir. Bu anlayışı belirleyen ise, siyasete biçim veren argümanlardır. Bilgi ve belge alanında başlangıçtan günümüze değin hakim olan temel yaklaşım da zaten budur. Alana ilişkin “mikro iktidarlar” olarak adlandırabileceğimiz çevreler, sorunun tespiti ve çözüm neyi gerektiriyorsa, hiçbir baskı altında kalmadan onu uygulama yöntemini asla benimsememişlerdir.

Onlar, bu sorunların çözümünü alanın adını değiştirmede, teknolojiyi sistemin temelinde oturtmada, meslektaşları yabancı dilde eğitimi iyi olanlar, olmayanlar gibi gerçekçi olmayan başlıklar altında tartıştırmada, konuyu hükümetle teknik kadro zammı hakkında atışma ve konuşmalarında kilitlenmede arayarak, asıl sorun/sorunların etrafında dolaşmışlardır. Bilgi ve belge yönetimi alanında hakim olan bu mikro iktidar yapılar anılan sorunlara yol açan gerçek nedenleri toplumun açıklıkla görmesine uzun yıllar boyunca engel olmuşlardır. Kurumun tarafsızlığı ilkesine gölge düşürmüşlerdir. Siyaseten taraflı davranmış, öğrenci, personel ve hizmet bekleyen vatandaşlar arasında alttan alta gizli bir ayırım yapmışlardır.

Alanımıza ilişkin hiçbir gelişme, uygulama ve atama, doğrudan liyakate, çalışkanlık ve dürüstlük gibi ölçütlere bağlı olarak ya da öylesine yapılmamıştır. Belirleyici olan doğrudan uluslararası ve ulusal siyaset kanalları ile bunların

alandaki uygulayıcılarıdır. İşte, bütün bu nedenlerle; Türkiye’de başta kütüphanecilik tarihimiz olmak üzere, bilgi belge yönetimi alanına ilişkin kurumların ve sorumluluğu olan uygulayıcıların tarihsel süreç içerisinde bütün yaptıkları tarafsız bir gözle mercek altına alınmalı, ülkenin doğru ve tarafsız bilgiye ulaşmasında yaşadığı sorunlara nelerin yol açtığı gerçeği, saklanmadan, gizlenmeden açıkça ortaya konulmalıdır.

Araştırmamız, belirtilen bütün bu süreci, bugüne kadar bilinenden farklı bir bakışla ele almıştır. Alana ilişkin yapılacak toplumsal bilimler temelli bütün çalışmalar için, önemli bir örnek oluşturacaktır. Bugüne değin, anlamlı, anlamsız bir çok başka nedenle tabulaştırılan birey ve kurumların farklı bir gözle görülmesine de yardımcı olacaktır.

Araştırmada konu, literatüre ilk kez yansıyan bazı belgeler üzerinden yürütülmüştür. Bu belgelerin özellikleri, farklı konulardaki nitelikli yayınlar ile ulusal basına yansımış olmalarıdır. Ancak, dönemin yukarıda sözünü ettiğimiz öznel koşullarından dolayı olsa gerek, bu yayınların ele aldığı konular ya da yayının kendisi bilgi belge yönetimi alanına bu güne değin hiç yansımamıştır.

Bilgiyi toplumsal kavrayış ve ona işlerlik kazandırma konusunda yapılacak çalışmalar açısından konuyu objektif ele alma zorunluluğu, yöneticiler açısından ise yaptıklarının tarih açısından gelecekte ayrıntılı inceleneceği kuşkusunu ile karar ve uygulamalarda çok daha dikkatli tavır almalarına neden olacaktır.

I.2 Araştırmanın amacı ve hipotezi

Her bilimsel araştırmanın ortaya koymayı amaçladığı bir olgu vardır. Bu olgu, gerçeklerden asla soyutlanamayacağı gibi, bilimsel ve objektif bir yaklaşımla, aynı zamanda sınanarak ortaya konulmalıdır. Araştırmada Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluş dönemlerinden başlayarak, özellikle Cumhuriyet’in ilanından günümüze dünyada ve ülkemizde yaşanan siyasi dalgalanmaların, kişisel

siyasal görüşlerin belge ve bilgi yönetimi alanını nasıl etkilediğini belirlemek amaçlanmaktadır. Yine çalışmada ülkemizde, tarih boyunca yaşanan siyasi olayların veya bu olaylara yön veren siyasi kişi ve toplulukların dönemlerinde var olan bütün kurumları, kişi ve meslekleri olumlu, olumsuz etkiledikleri gerçeğini, bilgi ve belge yönetimi alanı açısından örneklerle açıkça ortaya koymak, konu üzerinde alana ait «iktidar» çevrelerince oluşturulan resmi görüşün ne derece gerçeği ifade ettiğini saptamak; anılan dönemlerin, kişiler, topluluk ve olaylar açısından kronolojik/tarihsel gerçekçi bir yaklaşımla irdelenmesi amaçlanmıştır .

Araştırmanın amacı doğrultusunda çalışmada “Türkiye’de yaşanan siyasi olay ve gelişmeler, kişisel siyasal görüşler, toplumsal politika ve gelişmelerdeki yetersizlikler, bilgi ve belge yönetimi alanını her dönemde doğrudan etkilemiş, bu nedenle başta kütüphaneler olmak üzere bu alandaki kurumlar yeterince gelişmemiştir.” hipotezi sınanmıştır.

Ayrıca, çalışmada aşağıdaki alt hipotezler de sınanmıştır:

- Türkiye’de kişiler arası anlaşmazlıklar kütüphanelerin ve kütüphaneciliğin gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir.
- Milli Kütüphane kuruluş sürecinde ve sonrasında yaşanan olaylar bu kurumda uygulanan yanlış önderlik nedeniyle başka kütüphanelere de sıçramıştır.
- Kişilerin kişisel siyasal görüşleri bu alanın gelişimini etkilemiş ve yön vermiştir.

I.3. Araştırmanın Kapsamı

Araştırma, siyasal ve tarihsel bir perspektifle ele alındığından, dünyada ve ülkemizde yaşanan siyasal ve tarihsel gelişmeler, kronolojik bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Ancak kronolojik düzen, bilgi ve belge yönetimi alanında yaşanan değişim ve gelişmelerle sınırlandırılmış, konu açısından önem taşıyan, en genel örneklendirmeler esas alınmıştır.

Kütüphaneler, bilgi ve belge yönetimi alanının temel çalışma ortamlarıdır. Ülkemizde, konu ile ilgili en önde gelen kurumlar da, yine bu kurumlarda çalışmak üzere kütüphanecilik eğitimi alan kişilerce geliştirilmiştir. Bütün bu nedenlerle; Milli Kütüphane, Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, TBMM Kütüphanesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri ile Devlet Arşivleri araştırmanın temel inceleme alanları olmuştur. Ayrıca, Türk Kütüphaneciler Derneği, Üniversite Kütüphanecilik Bölümü Mezunları Derneği(Küt-Der), Türkiye Kütüphaneleri Kütüphaneci, Memur ve Hizmetlileri Sendikası gibi meslek örgütleri ve sendikalar ile bu kurumların yayınları da araştırmanın kapsamı içerisinde incelenmiştir.

Türkiye’de bilgi ve belge yönetimi alanında yaşanan bütün gelişmelerin merkezinde doğal olarak “insan” vardır. Dolayısıyla bu alana emeği geçenler, buldukları görev ve yetkileri nedeniyle alanda etkili olan, alan politikasına, kurumların kurulması ve gelişmesine yön veren, iz bırakan kişiler ile, onların siyasi düşünceleri nedeniyle çatıştıkları diğer kişiler, bu kişilerin kurumlar içerisindeki siyasi düşüncelerinden kaynaklı uygulamaları da araştırmanın inceleme konuları olmuştur. Araştırmada kronolojik bir düzen izlenmesine karşın, yukarıda belirtilen nitelikte etki yaratmayan yöneticiler, yetkili ve uzmanlar bilgi ve belge yönetimi alanına araştırmanın ilgi alanına giremeyecek kadar etkili olamayan kişiler inceleme dışı kalmışlardır.

Konunun kapsamı açısından bazı sınırlamalara gidilmiş, alana dair bütün tarihsel gelişmeler değil, sadece siyasi görüşlerle ilgili olanlar incelemeye alınmıştır. Ayrıca, araştırmanın kapsamı içerisinde dünyada etkili olan görüşler ve değerlendirmeler ancak ilgili görüldükleri kadar anılmışlardır. Siyasi partilerin genel olarak program içerikleri konuyu derinlikli ele alıp, tanımlamadıkları için kapsam dışı tutulmuştur. Çalışma, Türkiye eksenli bir perspektife oturtulmuştur. Osmanlı dönemi ise kısaca değerlendirilmiş, Cumhuriyet dönemi gibi ayıntılı bir yaklaşımla ele alınmamıştır. Siyasal dalgalanmaların, kişilerin siyasal görüş ve ideolojilerinin daha çok Cumhuriyet döneminde kütüphane kurumunu doğrudan etkilediği gerçeği üzerinden hareket edilmiştir.

I.4. Araştırmanın Yöntemi ve Veri Toplama Teknikleri

Araştırma yapılan bilimsel bir alanda yeni bilgiler elde etmek, elde edilen bu bilgileri bilimsel bir temele oturtmak için, gereken etkinliklerde bilim dünyasının kabul ettiği “yöntem” adı verilen bilimsel ölçütlerin kullanılması gerekmektedir. Bilimsel yöntemlerle sınanmamış bilgiler, bilgi disiplinleri açısından geçerli sayılamazlar.

Yöntemi Özçelik (2001: 13);

“...bilimsel yöntem bilim elde etme yoludur. Bilime varmak için bilim araştırmacısı olan bilim adamınca takip edilen yol ve yollardır.” olarak tanımlamıştır.

Özçelik’e göre bilimsel yöntemler, bilim adamının bilime ulaşmak için kullandığı yol ve yöntemlerdir. Toplumsal bilimlerden açısından yöntemi tanımlamaya çalışan Ergun (1993: 8) ise formüle edilmiş farklı bir tanım yapmıştır:

“...Bilimsel bir çalışmaya başlanmadan önce, araştırma konularından bağımsız, kuramsal ve mantıki temelleri olan, belirli bir amaca göre akıl yürütmeye olanak sağlayan bir tavrın geliştirilmesi gerekir. Bu tavrı sağlayacak olan da yöntemdir.”

Bilimsel yöntemin içeriği konusunda ise yine Özçelik (2001: 13) bilimsel yöntemin her şeyden önce yalın, açık ve tarafsız olması gerektiğini söylerken, insanlar açısından da en güvenilir bilgi edinme yöntemi olduğunu savunur. Özçelik (2001: 13-14) açıklamalarında bilimsel bilginin ancak, bilim ve bilimsel yöntem sayesinde hareket yeteneği kazandığını belirtirken,

“...Objeyi bilmek için ve bilmek ereği ile bu bilgi çeşitli bilimlerde ifadesini bulur.” demektedir.

Araştırmada Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluş dönemlerinden başlayarak, özellikle Cumhuriyet’in ilanından günümüze dünyada ve ülkemizde yaşanan siyasal dalgalanmaların, ideolojilerin, kişisel siyasal görüşlerin belge ve bilgi yönetimi

alanını nasıl etkilediğini belirlemek amaçlanmaktadır. Bu nedenle günümüzden onlarca yıl öncesinden alanda yaşanan olayların analiz edilmesi gerekmektedir. Böyle bir analizin yapılabilmesi için kullanılması gereken bilimsel yöntem ise “tarihî yöntem”dir. Tarihî yöntem araştırmamıza uygunluğu açısından kullanılmıştır.

Tarihî yöntem’e neden gerek duyulduğu konusunda Kaptan(198?: 61)’in açıklamalarından yararlanabiliriz:

“...Charles V. Langlois’in ve C. Seignobos’un belirttiği gibi olayların sadece şimdiki durumda gözlenmesi yeterli değildir. Şimdiki zaman içindeki kanıtlar, istenen alanı tam olarak kapsayamamaktadır. Bunlara geçmiş zaman içindeki gelişimin incelenmesi katılmalıdır.”

Tarihsel Yöntem’in ne olduğu konusunda Kaptan’ın(198?: 61) açıklamaları oldukça aydınlatıcıdır:

“Geçmiş zaman içinde meydana gelmiş olay ve olguların araştırılmasında ya da bir problemin geçmişle olan ilişkisi yönünden incelenmesinde kullanılan yönteme “tarihî yöntem” denir. Tarihî yöntem, gerçeği bulmak, başka bir değ[y]işle, bilgi üretmek için geçmişin, tenkidi bir gözle incelenmesi analizi, sentezi ve rapor edilmesi sürecidir. Tarihsel araştırma “ne idi?” sorusuna cevap aramaya yöneliktir.”

Tarihî yöntemin uygulanması ise, belirli bir işleyişi gerektirmektedir. Yöntemin nasıl işletilmesi gerektiği konusunda Özçelik(2001: 114)’in yaklaşımı aşağıdaki gibidir:

“Tarih araştırmalarında tarihi kullanan araştırmacı da bir problem durumu ile karşılaşmakta, problemi tesbit etmekte, denenceler geliştirmekte, doğrulayıcılar ileri sürmektedir. Sonra veriler toplayan araştırmacı, bunları değerlendirmekte, yani denenceleri test etmekte ve vardığı bulguları rapor halinde yazmaktadır. Ancak araştırmacı, bu aşamalardan geçerken diğer yöntemlerden farklı bazı durumlarla karşılaşmaktadır. Örneğin, bilgilerin toplanması işinde, genellikle bilgi ve belgeler üzerinde çalışılmaktadır; bazen birinci, fakat çoğu kez ikinci kaynaklara dayanmaktadır. Verilerin değerlendirilmesi

aşamasında, belgelerin kime ait olduğunun, orijinalliğinin, yer ve zamanının, yani dış geçerliğinin; belgelerin anlamının, doğruluğunun, yani iç geçerliğinin araştırmacı tarafından dikkat ve özenle tesbit edilmesi gerekmektedir.” (Özçelik, 2001: 114)

Tarihî yöntem'in işleyişi konusunda Kaptan(198?: 61)'in önerileri de biraz daha detaylı ancak benzer aşamaları içermektedir:

“İşleyiş bakımından tarihî yöntem, bilimsel yöntemin geçmiş olayların analizine ve betimlenmesine uygulanmasıdır. Tarihî yöntemi kullanan araştırmacı da bir problem durumu ile karşılaşmakta, problemi saptamakta, denenceler geliştirmekte, doğrulayıcılar ileri sürmektedir. Sonra veriler toplamakta, bunları eleştirmekte, yani denenceleri test etmekte ve vardığı bulguları rapor halinde yazmaktadır. Ancak, bu aşamalardan geçilirken diğer yöntemlerden farklı bazı durumlarla karşılaşmaktadır. Örneğin verilerin toplanması işinde genellikle dokümanlar, kalıntılar ve belgeler üzerinden çalışılmaktadır; bazen birinci, fakat çoğu kez, ikinci derecedeki kaynaklara dayanılmaktadır. Verilerin eleştirilmesi aşamasında, belgelerin kime ait olduğunun, orijinalliğinin, yer ve zamanının, yani, dış geçerliğin; belgelerin anlamının, doğruluğunun, yani iç-geçerliğin dikkat ve özenle, saptanması gerekmektedir. Raporun yazılmasında ise ağırlık, nitel verilerin ve bulguların kompozisyonu ve değerlendirilmesi üzerinde toplanmaktadır.”

Tarihî yöntem sadece tarihçiler tarafından kullanılan bir yöntem değildir. Tarihsel perspektifle ele alınan bütün bilgi disiplinlerinde bu yöntemden faydalanılır. Her bilgi disiplininin zaman içerisinde katettiği gelişmeleri izleyebilmek için, kullanılması gereken en güvenilir sistem tarihî yöntemin uygulanmasıdır. Ancak, geriye dönük, bir kez yaşanan ve geride kalan olayları konu edindiği için bu yöntem ağırlıklı çeşitli belge ve dokümanların incelendiği bir yöntemdir.

“...Tarihi yöntemin sadece tarihçiler tarafından kullanılabilceğini düşünmek hatalıdır. Tarihçi olmadan da bir olayı tarihî yönden incelemek; bir tarihi oluşu herhangi bir disiplinle ilişkisi yönünden ele alıp araştırmak ve problemlerin çözümüne esas olacak kanıtları geçmiş zaman içinde aramak mümkündür. Böyle bir çalışmayı yürütmeye kullanılacak araştırma yöntemine tarihî yöntem, araştırmaya

da tarihî survey adı verilmektedir. Bu yöntem daha çok bir doküman inceleme yöntemidir” (Kaptan, [198?]: 62)

Kaptan ([198?]: 62) tarihî yöntem’in kullanılışı konusuna da açıklık getirmiştir. Araştırmacının, konu edindiği problemin çözümünde eğer geriye dönük olaylardan faydalanacağını umuyorsa, neredeyse bu yöntemi uygulamaktan başka bir çaresi yoktur.

“...Tarihî yöntemin kullanılmasını ikiye ayırmak gerekir. Bunlardan biri, tarihî yöntemin, tarih disiplininde, tarihçi tarafından kullanılması ya da her hangi bir disiplinde araştırmacının, elindeki problemin çözümünü geçmiş zaman içindeki olay, olgu ve bilgilerde görmesi ve araştırmasını tamamen geçmişteki verilere dayaması durumudur. Bu durumda araştırmacı bir tarihçi gibi çalışmaktadır.

İkinci durum, her araştırmacının, hangi disiplin ve bilim alanında olursa olsun karşılaştığı durumdur. Şöyle ki, her araştırma konu ve probleminin bir geçmişi vardır. Araştırmacı, konu ve problemle ilgili bu geçmişi incelemek zorundadır. Araştırmacının, ilgili kaynaklar ve yayınlar üzerinde yaptığı incelemelerde kullandığı yöntem tarihi yöntemden başka bir şey değildir.”

Araştırmada tarihi yöntem’in uygulanması ile elde edilen sonuçlarla salt üzerinde çalışılan olayın çözümlenmesi amaçlanmaz. Yapılan ayrıntılı irdeleme çalışmaları aynı zamanda geçmişten yola çıkarak araştırmacının yapıldığı tarihte yaşanan olayların yorumlanması açısından da yol gösterici bir özellik taşımaktadır.

Araştırma süresince en çok süreli yayınlar üzerinde çalışılmıştır. Bilgi disiplinleri açısından süreli yayınlar, yaşanan dönemlerin ve o dönemde araştırmacılarca üzerinde çalışılan konuların, o konuların ele alındığı yöntem ve teknikler ile konunun ilgililerinin kimler olduğunun belirlenmesi açısından en önemli kaynaklardır. Geriye dönük tarihi özellikli araştırmalarda en kolay ulaşılabilen araştırma objelerindedirler. Süreli yayınların tarihî yöntem açısından değerlendirmesini yapan Özçelik (2001: 107) ise tanımını; bilimsel yayınların dışında kalan, popüler nitelikte sayılabilecek, süreliyi ele alarak açıklamıştır:

“sürelî yayınlar

... aynı şekilde belli aralıklarla yayınlanan gazeteler gibi, dergilerden de tarihi bilgiler alarak yararlanmak mümkündür. Çeşitli yazı dizileri, haber ve makalelerde yer aldığı biçimde dergilerde de bulunmaktadır. Dergilerdeki bu yazılardan çeşitli değerlendirme ve yorumlar yapılabilir.”

Araştırmada veri toplama teknikleri açısından kullanılan bir diğer farklı yöntem de alan dışında olan, daha çok tarihsel dönemlerin siyasal olaylarını içeren bazı günlük gazete, dergi ve bültenlerin, ideolojik içerikli süreli yayınların kullanılması olmuştur. Araştırma konusuyla ilgili görülen bu tip yayınlar bugüne kadar literatürümüz dışı kalmıştır. İçeriklerindeki haber ve makaleler araştırmamızda değerlendirilmiştir.

Elde edilen veriler olayların yaşandığı dönemleri anlatan siyasi değerlendirmeler ve kültür sanat alanına ilişkin değerlendirmelerle desteklenmiş, böylece incelenen dönemin üzerinde yükseldiği siyasal ortam ve iktidar yönlendirmelerinin kaynaklandığı olaylar açığa çıkartılmaya çalışılmıştır.

I. 5. Araştırmanın düzeni

Araştırma, sekiz bölümden oluşmaktadır. Türkiye'nin yaşadığı siyasal dalgalanmaların temel alındığı kronolojik tarihsel dönemleri belirleyen zaman aralıkları siyasetbilim araştırmacılarınca ele alınan konu başlıkları ve temel dönem aralıklarına göre belirlenmiş, belirlenen bu bölümler de araştırmanın bölüm başlıklarından çoğunu oluşturmuştur. Genel siyasal dalgalanmaların, ideolojik yaklaşımların bilgi ve belge yönetimi alanında yol açtığı değişimler ayrıntılarıyla açıklanmıştır.

Girişin yer aldığı I. Bölümde; konunun önemi, araştırmanın amacı ve hipotez, kapsamı, araştırmanın yöntemi ve veri toplama teknikleri, araştırmanın düzeni ve kaynaklar yer almaktadır.

II. Bölümde; siyaset ve siyasi hareketler başlığı altında; siyaset, siyasal olaylar, siyasal dalgalanmalar, iktidar, sivil toplum, baskı grupları, ideoloji gibi kavramlar açıklanırken, İlişkiler alt başlığı altında; siyaset-tarih ilişkisi, siyaset-devlet geleneği ilişkisi, siyasal dalgalanmalar-kütüphane kurumu ilişkisi ile kütüphanecinin hizmet üretirken tarafsız olması gereği gibi konular irdelenmiştir.

III. Bölümde; Osmanlının Kuruluşundan Tanzimat Dönemine kadar siyasi dalgalanmaların kütüphane kurumuna etkisi, Tanzimat dönemi 1839- 1908, 1867'de verilen Fransız notası, 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, II. Meşrutiyet dönemi ve İttihat ve Terakki Cemiyeti, Türk Ocakları ve Türk Ocağı kütüphaneleri, ilk Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında kütüphane kurma çalışmaları, TBMM Kütüphanesi alt başlıkları bulunmaktadır.

IV. Bölümde; 1923-1946 yıllarında arasında Türkiye'de siyasi hareketlerin kütüphane kurumuna etkisi başlığı altında genel bir dönem açıklamasının ardından; Tevhid-i Tedrisat Kanunu (1924), Tekke ve zaviyeler ile türbelerin kapatılması(1925) ve Türk Ocaklarının Cumhuriyet sonrası dönemi, Harf Devrimi (1928), Halkevleri ve kütüphaneleri, Köy Enstitüleri ve kütüphaneleri ve kütüphanecilikte yaşanan gelişmeler alt başlıkları bulunmaktadır. Dünyada ve Türkiye'de dönemin önemli olaylarının değerlendirildiği genel bir özetin ardından; Türkçülerin alana etkileri alt başlıkları bulunmaktadır.

V. Bölümde; çok partili dönemden (1946), 1960 askerî müdahalesine kadar geçen dönemde yaşanan siyasi dalgalanmaların kütüphane kurumuna etkisi başlığı altında; Demokrat parti hükümetleri, Türkiye'de modern kütüphanecilik faaliyetlerinin hızlanması, Thompson Raporu ile ABD'nin Türkiye'deki kütüphanecilik faaliyetlerine olan ilgisinin açığa çıkması, Milli Kütüphane'de Türkçü kadrolaşma faaliyetleri, Amerikalıların kütüphanecilik alanında etkili olabilmek için açıkça devreye girmeleri, Adnan Ötüken ve arkadaşlarının Karayalçın'ın çalışmalarını yazılı olarak eleştirmeleri alt başlıkları bulunmaktadır.

VI. Bölüm; 27 Mayıs 1960 Askerî müdahalesinden, 12 Eylül 1980 Askerî müdahalesine kadar geçen dönemde yaşanan siyasi dalgalanmaların kütüphane kurumuna etkisi başlığı altında; 1960 askeri müdahalesi, Planlı dönem (1960) ve Kütüphaneler Komitesi Raporu (1961), Adnan Ötüken'in UNESCO-Türkiye Milli Komisyonuna seçilmesi, Adnan Ötüken-Sami Nabi Özerdim tartışmaları, Adnan Ötüken ile dönemin ilerici başka aydınları ile yaşanan tartışmalar, Türkçülerin yazıları, İstanbul Üniversitesi'nde Üniversite Kütüphanesinin düzene kavuşturulması ve Kütüphanecilik Bölümünün kurulması çalışmaları, bilgi ve belge yönetimi alanında ulusal nitelikli tepkiler (1964), Bilgi ve Belge Yönetimi Alanında Türkçülerin örgütlenme ve güç kullanma girişimleri (1964), Kültür Müsteşarlığı'nın Kurulması ve Adnan Ötüken'in bu göreve atanması ile başlayan kadrolaşma çalışmaları, Türkiye Kütüphaneleri Kütüphaneci, Memur ve Hizmetlileri Sendikası'nın kurulması (1966), Sendikanın hak arama çalışmaları: Milli Eğitim Bakanlığı'na muhtıra vermesi, Sendika-TKD ilişkileri, TKD'ye yönelik eleştiriler ve dönem kütüphanecilerinin düşünceleri, TKD Kurultaylarında yaşanan tartışmalar, ÜKBMD'nin kurulması, 12 Mart 1971 Askerî Müdahalesi (muhtıra) ve Kültür Bakanlığı'nın kurulması, Hacettepe Üniversitesi'nde Kütüphanecilik Bölümü'nün kurulması(1972)ÜKBMD'nin TKD'ye yönelik tepkileri, Kültür Bakanlığı'nda kısa süreli bir iktidar değişimi alt başlıkları bulunmaktadır.

VII. Bölüm; 1980 Askerî müdahalesinden günümüze kadar geçen dönemde yaşanan siyasi dalgalanmaların kütüphane kurumuna etkisi başlığı altında; 12 Eylül 1980 müdahalesinin hemen sonrasında bilgi ve belge yönetimi alanında yaşanan gelişmeler, kütüphanelerden sansürcü düşünceyi ortadan kaldırma girişimleri, bilgi ve belge yönetimi alanında siyasal değerlendirmeler açısından yeni yaklaşımlar, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nde Milli Kütüphane'de ve TBMM Kütüphane-Dokümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü'nde günümüze kadar yaşanan siyasal dalgalanmalardan kaynaklı yönetim değişiklikleri alt başlıkları altında bulunmaktadır.

VIII. Bölümde genel bir değerlendirme yapılmış, sonuç ve öneriler yer almıştır. Kaynaklar, Türkçe ve İngilizce özetle çalışma son bulmuştur.

I.6. Kaynaklar

Hangi nitelikte olursa olsun, gerçekleştirilecek bütün bilimsel çalışmalarda, araştırmanın sağlığı açısından öncelikle yapılması gereken, araştırma yapılan konuyla ilgili mevcut bilgi birikiminin elde edilmesidir. Anılan birikimi elde edebilmek için ise, bilgi merkezleri ile bibliyografik kaynakların sistemli bir biçimde taranması, elden geçirilmesi gerekmektedir.

Çalışmanın kuramsal temelini oluşturabilmek amacıyla ağırlıklı ulusal düzeyde geniş çaplı bir bilgi taraması yapılmıştır. Bu alanlarda daha önce yazılanlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Ulusal düzeyde yapılan çalışmaları saptayabilmek amacıyla “Siyasal tarih”, “Siyaset olgusu”, “Toplumsal olaylar”, “Siyasal dalgalanmalar”, “Kuruluşundan itibaren Osmanlı Tarihi”, “Cumhuriyet Tarihi-Kronolojik”, “Bilgi ve belge yönetimi”, “Türk eğitim tarihi”, “Türk kültür Tarihi”, “Türk sanat tarihi”, “Türk kütüphanecilik tarihi”, “Türk kütüphaneciliği”, “Biyografiler-Bilgi ve belge yönetimi, siyasetçiler” kavramları temel alınarak aşağıdaki bibliyografik kaynaklar ve veri tabanları taranmıştır.

- *Türkiye Bibliyografyası*

1928-1938. Ankara: Maarif Vekilliği, 2 c.,

1939-1948. Ankara: Maarif Vekaleti/ Milli Eğitim Bakanlığı 3c.,

1934-1953. Ankara: Kültür Bakanlığı, Maarif Vekilliği/ Milli Eğitim Bakanlığı,

1954, 1955- Ankara: Milli Kütüphane Ankara: Milli Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü,

- *Türkiye Makaleler Bibliyografyası*

Ankara: Milli Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü, 1952-

- *Yüksek Öğretim Kurulu Tez Veritabanı*

Ankara: Yüksek Öğretim Kurulu, 1987-

Uluslararası çalışmaları saptamak amacıyla “politics and libraries” , “social politics and librarianship”, “social politics and libraries” anahtar sözcükleri ve terimler kullanılarak aşağıdaki bibliyografik kaynaklar taranmıştır.

- *Library and Information Science Abstracts*

London: Library Association, 1950-

- *Social Science Citation Index*

Philadelphia: Institute for Scientific Information, 1969-

Ancak, yapılan taramalarda araştırmamızda kullanılabilecek içerikte bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Ulaşılan kaynaklar, daha çok politik içerikli dermelere sahip bilgi ve belge merkezlerinin bilgisi ile sosyal ve toplumsal politikalarla ilgili bilgi kaynakları olmuştur. Araştırma konusu Türkiye’ye özgü olduğundan, benzer nitelikte uluslararası yayınlara rastlanılmamıştır.

Çalışmada Türkiye’nin siyasal, kültürel, eğitimsel, bilimsel vb. toplumsal yaşam alanlarındaki tarihî gelişmelerin ve mevcut durumun saptanmasında ise aşağıdaki kaynaklar önemli ölçüde belirleyici olmuşlardır.

- *Tanzimattan Cumhuriyete Türk Ansiklopedisi (1985)*

İstanbul: İletişim yayınları. 6 c.

- *Cumhuriyet dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (1983, 1995)
İstanbul: İletişim yayınları. 16 c.
- *Türkiye tarihi* (1989-1997)
Yayın yönetmeni. Sina Akşin. İstanbul: Cem yayınevi. 5 c.
- *Cumhuriyetin 75 yılı* (1999)
2. bs. İstanbul: Yapı kredi kültür sanat yayıncılık. 3 c.
- Tunçay, Mete, (2005), *Eleştirel tarih yazıları: Siyasal gelişmenin evreleri*, hazl.
H. Bahadır Türk, H. Emrah Beriş, Ankara: Liberte Yayınları

Çalışmanın temeli sayılabilecek olan bulguların hemen tamamı, bazı günlük gazete, dergi ve bültenlerin, ideolojik içerikli süreli yayınların incelenmesi ile elde edilmiştir. Elde edilen verilerin bazıları da meslek literatürümüze ilk kez katılmıştır. Sözü edilen bulguların literatürümüze bugüne kadar girmemiş olmalarının nedeni, anılan yayınların Türkiye Makaleler Bibliyografyası tarafından taranmaması ve bu bilgilerin alan dışı siyasal içerikli yayınlardan elde edilmiş olmalarıdır. Bu bilgilere erişebilmek amacıyla Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze değin, dönemlerinde etkili olan belirli siyasal düşüncelerin sözcülüğünü yapan siyasal olay ve dalgalanmaların güncel haberlerini veren yayınlar taranmıştır. Yön, Orkun, Orhun, Düşünen adam gibi bazı dergilerle, ulusal nitelikte yayın yapan Cumhuriyet, Ulus gibi bazı gazeteler herhangi bir bibliyografik bilgiye dayanmadan ilgilenilen dönemler ölçü alınarak cilt cilt sırayla incelenmiştir.

Ayrıca, TKDB, TK, Günümüzde Kitaplar, Kütüphanecilik, Kitap Belleten, Yeni Yayınlar Aylık Bibliyografya Dergisinin, bütün serileri, TMB tarafından taranmayan dergilerin başyazı, editör, dernek başkanı yazıları ile kurultay yazıları ve haberler bölümleri incelenerek gelişmeler ve olaylar çalışmaya katılmıştır.

Araştırmada kullanılan bütün bu bilgi kaynaklarını elde edebilmek amacıyla birkaç bilgi merkezine başvurulmuş ve bu merkezlerin dermelerinden yararlanılmıştır. Çalışma süresince yararlanan bilgi merkezleri şunlardır: Milli Kütüphane, TBMM Kütüphanesi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kütüphanesi, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Kütüphanesi, Polatlı İlçe Halk ve Çocuk Kütüphanesi.

II. BÖLÜM: SİYASET, SİYASİ HAREKETLER VE KÜTÜPHANE KURUMUNA ETKİLERİ

II.1.Tanımlar

Araştırmanın kronolojik bir sıra içerisinde ele aldığı olayları saptanılan varsayım üzerinden incelemeye başlamadan önce, çalışma metninde sık sık belirtilen bazı kavramların, tanımların, ayrıntılı olarak ortaya konulması gerekmektedir. Çünkü bu tanımlar yapılmadan, alanımızla ilişkilendirilebilecek olgular, konunun gerektirdiği ölçüde ayrıntılı açıklanamaz.

Öncelikle tanımlanması gereken kavramın “siyaset” sözcüğü olduğunu düşünüyoruz. Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Türkçe Sözlük’de (1983 : 1067) “siyaset” sözcüğü “*politika*” olarak tanımlanmıştır. Anılan sözlükte “siyaset” sözcüğü ile ilintili olarak,“ siyasi” sözcüğü “1.*siyasal, politik*” ve “2. *siyasetçi, politikacı*” olarak, “siyasal” sözcüğü “*Politika ile ilgili, siyasi, politik*” olarak, “siyasa” sözcüğü ise “1.*Politika, siyaset.2. Devlet işlerini düzenleme*” olarak tanımlanmıştır. Aynı sözlükte “Politika” ise (1983 : 969),

“1. Devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatı, siyasa 2. Yöntem 3. Bir ereğe varmak için karşısındakilerin duygularını okşamak, zayıf noktalarından ya da aralarındaki uyumsuzlıklardan yararlanmak gibi yollarla işini yürütmek” açılımı ile tanımlanmıştır.

Kışlalı (1987 : 3) ise “Siyaset Bilimi” adlı kitabında “siyaset”i,

“Siyaset Arapça kökenli bir sözcük. At eğitimi anlamına geliyor. Oysa aynı anlama karşılık Batıdan alınan Politika sözcüğünün Yunan kökenli olduğunu biliyoruz. Yunancada “Polis” kent devletlerine verilen isim. Politika da, devlete ait işler anlamını taşıyor.” şeklinde açıklamıştır.

Ancak Kışlalı, bu tanımların “siyaset”in günümüzdeki anlamını yeterince ifade etmediği kaygısıyla, başka bir siyaset bilimci olan Bülent Daver’in tanımını da, bu açıklamaların yanına eklemek ihtiyacı duymuştur:

“Siyaset sözcüğünün günümüzdeki anlamı konusunda Prof. Bülent Daver’e katılmak ve siyaseti “ülke, devlet, insan yönetimi” biçiminde tanımlamak olanaklıdır. Üstelik böyle bir tanım siyaseti aynı zamanda bir bilim ve sanat olarak değerlendirenlere de ters gelmeyecektir.” (Kışlalı, 1987 : 3)

Ancak bu açıklamalar, genel anlamları ve dar içerikleri ile sözlük tanımları olmaları nedeniyle, araştırmanın ana eksenini belirleyen siyaset olgusunu ve bu olgunun yol açtığı sosyal hareket ve dalgalanmaları yeterince açıklamaya yetmemektedir. Bu nedenle sözcüğü daha geniş tanımlarla incelemek zorundayız. Ayrıca bu tanımları incelerken, sözcüğün türevlerinin taşıdığı anlamlardan yola çıkarak, nasıl bir kavram genişlemesi içerdiğini de görmekteyiz.

Siyaseti bir bilim alanı olarak inceleyen araştırmacılar, onu detaylı ve işlevine daha uygun tanımlarla açıklamaktadırlar:

“...siyaseti toplumun tümünü ilgilendiren veya toplumu oluşturan birimler arasındaki ilişkileri son aşamada meşru zora dayanarak düzenleyen eylemler bütünü olarak tanımlayabiliriz” (Çam, 1977 : 20)

Bu tanım yukarıda belirtilen klasik sözlük tanımının dışında karşımıza “zor”a dayanma ve ona dayanarak oluşan “eylemler bütünü” kavramlarını da çıkarmaktadır. Bu kavram ortaya çıktığında artık açıkça anlaşılmaktadır ki siyaset kaynaklı hareketler, buldukları ortamlarda, insan topluluklarının yaşayışlarını doğrudan değiştiren ya da farklılaştıran bir işlev de görmektedirler. Dolayısıyla da yaşamın her alanına ilişkin bir derinleşme ve ayrışma burada kendisini göstermektedir.

Kışlalı (1987 : 4) siyaset kavramının insanların birlikte yaşam kültürüyle oluşan ve gelişen bir kavram olduğunu yaşamın bütününe kapsadığını belirtmiş, ortaya çıkış sürecini de kısaca ifade etmiştir.

“Devlet, toplumların evriminde yönetimin kurumlaşması aşamasında ortaya çıkmıştır. Oysa siyaset olgusunun devletten önce de ve devletin dışında da varolduğunu biliyoruz.”

Günlük yaşamda karşımıza çıkan hemen her olgu, sahip olduğu yapıya göre politik bir hat oluşturmaktadır. Bu hat doğrudan, anladığımız manada siyasetle ilgili olabileceği gibi, olgunun meslek ya da bilim dalı gibi, içerisinde yer aldığı alan ve olaylara bağlı olarak kendisine özgü bir sistem ve uygulama bütünü de içermektedir.

“ ... siyaset veya politika deyimleri İngilizce “politics”in karşılığıdır. Aynı zamanda “policy” karşılığı, önlemler bütünü anlamına gelen siyaset deyimi vardır. Örneğin, tarım siyaseti, dış ticaret siyaseti, Türkiye’nin A.E.T siyaseti gibi” (Çam, 1977 : 21)

Siyaset tanımı üzerinde çalışarak onu kavramsal olarak derinleştiren yazar, yazısının devamında “*siyasal olaylar*” tanımına da bir ölçüde açıklık getirmektedir.

“Siyasal olguyu oluşturan siyasal olayları, kesin olmamakla birlikte, üç ayrı düzeyde ele almak ve tarihsel, işlevsel ve toplumsal içerikli olarak gruplandırmak olanaklıdır. Belirttiğimiz gibi bu sınıflama kesin değildir. Tarihsel içerikli olarak nitelenen bir siyasal olay aynı zamanda işlevsel ya da toplumsal içerikli bir olay olabilir” ...

“Siyasal olayların bir bölümü işlevsel nitelikli olup, siyasal sistemde belirli işlevlerin yerine getirilebilmesi ile ilgilidir; seçimler, hükümetlerin tayini ve birbirini izlemesi gibi. Bu tür olaylar belirli bir süre içerisinde oluşu[r] ve tekrarlanır. Bu olayların süresi oluş biçimi, kapsamı doğurduğu sonuçlar toplumsal ya da normatif yasalarla saptanmıştır. Bu tür siyasal olayları kurumsal nitelikte siyasal olaylar olarak da niteleyebiliriz” (Çam, 1977 : 21)

Bu açıklamada da karşımıza “*kurumsal nitelikte siyasal olaylar*” kavramı çıkıyor. Siyaset bilimini ayrıntılı olarak açıklayan araştırmacının tanımı devam ettikçe araştırmamıza açıklık getirecek diğer kavramları da belirtmiş oluyoruz.

“Tarihsel nitelikli siyasal olaylar; olağanüstü ve beklenmedik dalgalanmaların getirdiği olaylardır. Güçler dengesinde, yani otorite ve egemenliğin kime ait olacağı konularında değişiklikler getirir. Bu tür olayların belirli bir süre içinde oluşması söz konusu değildir. Savaş bu tür siyasal olaylara en belirgin örnektir.” (Çam, 1977 : 21-22)

Bu tanımda da karşımıza yeni bir kavram olarak “*dalgalanmalar*” kavramı çıkmaktadır. Bu kavramla anlatılmak istenen tam da araştırmamızda ifade etmek istediğimiz açılımı sağlamaktadır. Başka bir söylemle, toplumu şu veya bu nedenle doğrudan ilgilendiren ve aniden gelişen beklenmedik olaylar, içinde yaşanan toplumda bir dalgalanma ve bu dalgalanmanın şiddetine göre yine toplumu doğrudan etkileyen değişiklik ve yenilikleri ortaya getiren yeni düşünüş biçimlerine ve bunların sonucunda da yeni kurumların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu kurumlar ilk elde, görüntüde de olsa, batıda ortaya çıkan örnekleriyle birebir benzerlik taşısalar da, ortaya çıktıkları andan itibaren hızla toplumumuzla buluşmakta ve belirli bir sürecin sonunda ise artık bize özgü bir kimliğe ve çalışma tarzına bürünmektedirler.

Araştırmanın konusu gereği siyasetin ve siyasal olayların tanımını irdelemeye devam etmek durumundayız. Çünkü bu tanımlara dayalı irdelemeleri çalışmanın ileri aşamalarında ve onları gerçekleştiren kişilerle birlikte, kronolojik sıralanışlarına göre açıkladığımızda, geçmişte yaşanmış toplumsal, siyasal ve alana ait bütün olayların belgelere yansıdığı şekliyle sıradan, basit birer olgu ya da kendiliğinden art arda gelişen tesadüfler ile siyaseten tarafsız meslekî bir emek birikiminin sonucunda, hak ve yeterlik gözetilerek ortaya çıkan süreçler olmadığını bize gösterecektir.

Özer Ozankaya (1968 : 263-280) ise “*siyasal olayların etkenleri*” ni ele aldığı makalesinde siyasal olaylar kavramını,

“siyasal olaylar en ilkelinden en gelişmişine kadar her insan topluluğunda ortaya çıkan toplumsal olaylardır.” (1968 : 263)

biçiminde tanımlamıştır.

Ozankaya, siyasal olayların kendiliğinden oluşmadığını, bu olayların ortaya çıkmasına neden olan bazı etkenler olduğunu başlıklar halinde belirtir. Ozankaya siyasal olayların bağımlı olduğu etkenler arasında fiziki ve toplumsal çevreyle ilgili etkenlerden söz eder. Ozankaya(1968 : 264-272)'ya göre fiziki etkenler de, coğrafi ve demografik etkenler olmak üzere iki ayrı alt başlığa ayrılmıştır. Siyasal olayların bağımlı olabileceği coğrafi etkenler ana başlığı altında; iklim, doğal kaynaklar, doğal sınırlar, yerleşme biçimi, şehirleşme derecesi gibi özellikler anlatılmıştır. Demografik etkinin görüldüğü siyasal olaylarda ise; nüfusun hacmi, artış hızı ve baskısı ile (coğrafi) dağılışı, yaş ve cinsiyet gruplarına göre dağılışı, etnik bileşimi, teknik ve kültürel düzeyi gibi etkenlerin siyasal olayları etkilediği açıklanmıştır.

Ozankaya(1968 : 273-279)'nın açıklamalarına göre; toplumsal çevrenin siyasal olaylara etkisi konusunda makalenin kaleme alındığı dönemde batılı ve Marksist görüş açısı olmak üzere iki farklı görüş açısı çarpışmaktadır. Batılı görüş toplumsal çevreyi maddi ögeler ve manevi ögeler olmak üzere ikiye ayırmakta, bu iki türlü ögeler arasında ise karşılıklı bir etkileşme bulunsa bile manevi özellikte olanların daha belirleyici olduğunu söylemektedir. Ozankaya(1968 : 273)'ya göre; Toplumsal hayatı ve toplumsal değişimi, maddi ve manevi kültür ögeleri arasındaki karşılıklı etkileşmenin ürünü sayan bu görüşün, Devleti ve siyasal olayları da bu iki türlü kültür ögesi arasındaki etkileşmelerin ürünü sayılması doğaldır. Nitekim Batılı görüşe göre siyaset toplumda düzen ve âhenk sağlama çabalarının bütünüdür.

Marksist sosyolojiye göre ise; manevi kültür ögelerine -bu arada siyasal düzen ve kurumlara- biçim veren şey teknoloji (üretim güçleri), yani maddi kültür ögeleridir. Bu kurama göre bütün insanlık tarihi sınıflararası iktidar mücadelesinin tarihidir. Siyaset de iktidar için yapılan mücadeledir. İktidara gelen sınıf, toplumun bütün üst yapı kurumlarına kendi iktidarını koruyacak ve sürdürecektir biçimi verir.

Ozankaya (1968 : 278) iktidar olan yapının bulunduğu ortamı elindeki olanaklarla nasıl etkileyip değiştirdiğini teknolojinin sıradanlaştırıp insanları çaresizleştirdiğini çarpıcı bir biçimde anlatır. Ancak, bu anlatımı daha da çarpıcı kılan, iktidarın tarafsız olması yani toplumsal yapı ile siyasal eğitimi taraflı kurumlar

eliyle buluşturması, siyasal geleneklerin de taraflı eğitimin sonucu olarak oluşması, sonuçta bireyleri taraflı ve hoşgörüsüz bir ortama ittiğini ifade etmesidir. Bilgi ve belge yönetimi alanında ülkede belirlenen politika ve izlenen genel siyasi çizginin, iktidarı elinde bulunduran yaklaşımın etkisi altında gelişmesinin nedenlerini kavramak açısından da bu açıklama önemlidir. Dikkat çekici olan bir başka gerçek ise siyasal iktidarların ve partilerin programlarında anılan alana ilişkin kayda değer değerlendirmelerin yer almayışıdır.

“...Oysa bugün özellikle Batı dünyasının ileri sanayi toplumlarında rastladığımız «yeni muhalefet» in başlıca bir nedeni de teknolojinin yürütme organını olağanüstü güçlendirmesi ve iktidarın şahsileşmesine yol açmasıdır. Sorunların karmaşıklığını yenemeyen, doktrinleri ve soyut düşünceleri kavrayamayan halk kütleleri bütün bunları bir şahısla (kahraman) özdeşirmektedir. Basın, radyo, televizyon, film ve cep kitapları gibi kitle haberleşme araçları bu süreci kolaylaştırmakta ve «yapma yıldızlar» ortaya çıkarmaktadır. Öte yandan teknolojiyle birlikte güçlenen bürokrasi bireyler üzerinde karşı durulamaz bir baskı kurabilecek ölçüde güçlenmektedir. Dev büyüklüğünde örgütler içinde standartlaşmış insanlar bir makinenin dişlileri durumuna inmektedirler...Gerçekten daha önce de belirttiğimiz üzere özellikle siyasal eğitim kapitalist toplumlarda basın, siyasal partiler ve çıkar grupları gibi taraflı kurumlara terk edildiği için, modern teknolojinin hoşgörü ve görelî düşünme yeteneği oluşturma potansiyeli değerlendirilememektedir” (Ozankaya, 1968 : 273-279)

Türkiye’de bilgi ve belge yönetimi alanına şekil veren biçimlendiren önderlerin de yukarıda ifade edilene benzer bir süreci meslektaşlarına ve meslekî kurumlara yaşatıp yaşatmadıklarını tespit etmek, bu tespiti düşünsel bir zeminde açıklayabilmek açısından da Ozankaya’nın açıklamaları oldukça aydınlatıcıdır.

Toplumumuzda yaşanan siyasal süreçlerin ve bu süreçler sırasında ülkeye genelde egemen olan siyasal iktidar veya yapıların, buna ek olarak, klasik deyimle bir şekilde de iktidarları kontrol altında tutan “dış güçlerin”, ülkenin bütün kurumlarının şekillenmesini belirlediğini söyleyebiliriz. Kurumları sevk ve idare eden bireyler, anılan bu iktidar yapılarıyla birlikte davranarak bu kontrolün dışında

olan farklı düşünceler iktidar olduğunda, yeni iktidarın genelde uygulamak istediğinin tam tersine davranarak ülkede yapılan bütün müdahalelerin sonucunda ortaya bu güçlerin istediği gibi bir tablonun çıkmasını sağlamışlardır. Ortaya çıkan tablonun gerçekte daha başlangıçta asıl iktidar güçleri ve onların kontrolünde davranan yöneticilerce belirlenen, bir şekilde planlanan ve hedeflenen sonuçlar olduğu ve gerçekte yapılan müdahale ve eylemlerle, gelecekte varılmak istenen hedeflerin neler olduğunu da bütün açıklığı ile ortaya koyacaktır.

Bu tanımlar, aynı zamanda bilgi ve belge yönetimi alanında bilinenler kadar, pek bilinmeyen, bilinse de söylenmeyen, nasıl ve hangi gerekçelere dayanılarak gerçekleştirildikleri bugüne dek incelenip, açıklama getirilmeyen, bir başka deyişle farkında olunsalar bile sanki yok sayılmış ve bilimsel çalışmalara hiç konu olmamıştır. Söz konusu tanımlar birbirinden bağımsız ve tesadüfen gerçekleşmiş gibi görünen\gösterilen önemli birçok başka olayın da, alanda belirleyici olan siyasetin doğrudan içerisinde yer alan yöneticiler, akademisyenler ve siyaset dünyasının diğer ilgilileri tarafından nasıl bir düşünce sistematığı içerisinde adım adım gerçekleştirildiğini, kamuoyu gündemine toplum tarafından nasıl algılanması isteniyorsa öyle sunulduğunu belirlemeye de yardımcı olacaktır. Çam(1977 : 22)'a göre:

“Toplumsal içerikli siyasal olaylar; aslında olay olma niteliğinin çok ötesinde ve daha çok bir olgu düzeyindedirler. Toplumu geniş zaman kesiti içinde derinliğine etkileyen çeşitli kesimlerdeki oluşların bir bileşkesi olarak ortaya çıkan, yapısal düzeyde değişmeler getiren kendine özgü nitelikler[i] vardır. Daha çok siyasal gelişme ve değişim alanlarında saptanan toplumsal içerikli siyasal olayların açıklanmasında hem siyasal sistemin kendi iç değişkenlerini hem de çevre ile olan ilişkilerini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Böylece insanlığın evrimini etkileyen olaylar yanında siyasal sistemin laikleşmesi, demokratlaşması, totaliter eğilime kayması, yeni kuşakların siyasal davranışlarında eskilere oranla daha başka tutumlar takınması, siyasal elitin yapısının değişmesi gibi olay ve olgular bu gruba girmektedir.”

Siyasal yaşamın sadece “*siyasetin aktörleri sayılan örgütleri ve bu örgütlerin yöneticileri*” (Çam, 1977 : 30) eliyle sürdürülmediği çok açıktır. Toplumda siyasal karar ve uygulamaları etkilemek isteyen “*...işveren veya işçi sendikaları, çeşitli kuruluşlar...*” (Çam, 1977 : 30) ve yazının devamında sözü edilen medya kurumları dışında, uygulanmakta olan siyasi politikalara kendisinde müdahale etme gücü hisseden kurum ve kuruluşlar ile, ki bunlara devlete ait olan kurum ve kuruluşlar da dahildir, doğal olarak bu kurumların yöneticisi olan kişi veya kişilerden de söz etmek gerekir. Kışlalı (1987 : 25) kurum ve kuruluşların bireylerle olan bağıını açıklarken, gerçekte bireyi etkileyen diğer kurumlardan söz etmiştir. Aynı zamanda bu kişi ve kurum ilişkilerinde toplumsal kültür, toplumsal aidiyet gibi kavramlara da açıklık getirmiştir.

“...Toplumlar bireylerden oluşur. Doğuş nedenlerinden bağımsız olarak, toplumsal kurumlar da bireyin davranışları üzerinde doğrudan etkide bulunurlar. Ve nihayet, toplumlar üzerlerinde kaçınılmaz bir biçimde geçmişlerinin izlerini taşırlar. Kuşaktan kuşağa aktarılan kültürel bir kalıta da sahiptirler. Kültürel etkenleri göz önüne almadan, bireysel ya da toplumsal çok davranışı açıklayamayız”

Çam (1977 : 69) Siyaset bilimi’ni açıkladığı çalışmasında iktidar biçimlerinden söz ederken “*bireysel düzeyde somutlaşmış toplumsal iktidar*” tanımıyla yukarıda belirtilen kavramlara da bir ölçüde farklı bir açıklık getiriyor:

“bireysel düzeyde somutlaşmış toplumsal iktidar bir bireyin veya bazı bireylerin gruptaki diğer insanlar üzerindeki iktidarudur. Bireysel iktidarda yalın iktidarda olduğu gibi, kendiliğinden gerçekleşen, âdet ve inançlara kesin bağlılıkta somutlaşan bir nitelik artık söz konusu değildir.”

Bu tanımlardan hareketle; belirli bir düşünceyi yaşama geçirmeyi hedefleyen kişi ya da grupların, bu amaçla bir araya geldiklerinde içinde buldukları kurum, kuruluş veya geniş bir bilgi disiplini ile, bu disiplini kendisine konu edinen bütün meslek alanlarını, oluşturdukları düşünsel bir bütünlük ve bu bütünlüğe temel olan siyasal ve ideolojik düşünceler üzerinden, teorik ve pratik zeminlerde

örgütleyebilecekleri açıkça görülmektedir. Kışlalı (1987 : 75) bu iktidar yapılanmalarının gerekçeleri arasında toplumsal olayları yaratan toplumsal ve siyasal dalgalanmaların toplumsal değişim süreçlerini hızlandırdığı bu sürecin ise, hemen her alanda bir “şef” ya da “lider” arayışını doğurduğunu savunmuştur:

“...Yüzyıllar süren uzun istikrar dönemlerinden sonra birdenbire yıkılan ve yerlerine henüz yenileri konamayan kurumların yarattığı boşluk bir istikrar gereksinmesi yarattı. Bunu biz, selde sürüklenen bir insanın tutunacak bir dal aramasına da benzetebiliriz. İşte kişisel iktidar ve birden putlaşan bir “tek şef” bu gereksinmenin yarattığı bir olgudur. Şef kimliğini yitirmiş olan bir topluma, kendi kişiliğinde bir kimlik vererek önemli bir boşluk doldurur...”

Yine buldukları bu zeminlerde ülkeye ve döneme hakim olan ana siyasal düşünceyle ve bu düşüncenin uygulayıcılarıyla, bazen yan yana olmalarına, bazen de taban tabana zıt düşmelerine rağmen, bu kişi ya da grupların kendi mikro iktidarlarını etki alanlarında her şekilde oluşturabileceklerini görüyoruz. Anılan “mikro iktidarların” konuları olan iş alanları üzerinde oluşturdukları baskı ve güçten hareketle de, ülkeyi yöneten diğer bütün siyasal güçlerin doğrudan yanında ya da tamamen karşısında yer alarak, ülkede etkisi olan güçlü siyasal figürlerden olabilecekleri gerçeğini de bu terminoloji ışığında rahatça ifade edebiliyoruz.

Kışlalı (1987 : 4) ise iktidar kavramını siyaset bilimi açısından;

“İktidar kavramı ise otoriteyi de içerir. Otoritenin görüldüğü her yerde “yöneten” ve “yönetilen” ayrımı bulunur. Toplumun en küçük birimlerinde, hatta ikili bireysel ilişkilerde bile otoriteye rastlayabiliriz. Siyaset biliminin konusu olarak “devlet”i kabul etmek nasıl ki, fazla dar bir çerçeveye sıkışmak demekse, bu ikinci anlayışa sığınmak da, siyaset bilimini ilgisi ve yetkisi olmayan alanlara kadar itmek anlamını taşır.” (Kışlalı, 1987 : 4)

şeklinde açıklamıştır.

Kışlalı (1987 : 4) “iktidar” kavramını da yaşamın bütün alanları üzerinde var olan bir olgu olarak tarif etmiştir:

“İktidar kavramı, karar alma ve onu uygulama, uygulatma gücünü içerir. Bu nedenle de düşünülebilecek tek iktidar biçimi “siyasal iktidar” değildir. Örneğin günümüzde bir “ekonomik iktidar”dan söz etme alışkanlığı da oldukça yaygındır ve temelde yanlış da sayılamaz. Siyaset bilimini ilgilendiren, siyasal iktidarın oluşumu, paylaşılması, işleyişi ve kullanılmasıdır; siyasal iktidarla ilgili süreçlerdir.

“Ekonomik iktidar” başta olmak üzere, diğer iktidar türleri ise, siyaset bilimini ancak bu çerçeveye etki yaptığı ölçüde ilgilendirir. Örneğin aile içi iktidar, aileyi oluşturan bireylerin siyasi siyasal davranışlarına yansıdığı ölçüde, oy verme eğilimlerine etki yaptığı zaman siyaset biliminin konusu olur.”

Burada siyaset bilimi açısından açıklanmaya muhtaç bir diğer konu ise “siyasal iktidar- sivil toplum” ilişkileridir. Sivil Toplum nedir ? Sorusunun karşılığını vermeden önce Çam (1977 : 74) önce kavramın kapsamını belirliyor: Kabileler, sülter ve krallıklardan, uluslara kadar bütün insan topluluklarının ve yönetim sistemlerinin bu kapsama girdiğinden söz ederek, her sivil toplumun kendine özgü karmaşık sistemlerinin olduğunu, bu sistemlerin değişken yapılar, modeller, fikirler ve değerlerle, diğer bir deyişle de ortak bir örgütlenme ve zihniyetle belirlendiğini söylüyor.

Yukarıdaki açıklamaların ışığında çalışma açısından özel önem taşıyan yeni bazı başka unsurlar da ortaya çıkıyor: Sivil toplumun “küresel” olması ve “örgütlü” olması. Sivil toplum açısından küresel olmayı,

“...farklılaşmış ama aralarında bağıntılı çok sayıda gruptan oluşan bir bütündür...”(Çam, 1977: 74)

şeklinde tanımlayan yazar, açıklamasına devamla örgütlü olma kavramını da,

“Yurttaş olmak çeşitli gruplar (aile, meslek, parti, vs) aracılığıyla Sivil Toplum mensup olmak anlamına gelir.Yurttaş somut bir insan değil, soyut bir birey, kitle içinde erimiş bir unsurdur. Yurttaş[,] grubu aracılığıyla Sivil Toplumun yaşamına, çalışması ve üretici faaliyetiyle katılır”

şeklinde açıklıyor.

Bu tanımlar örgütlü ve küresel özellikler taşıyan sivil toplum yapısı içerisinde bireyin kendini ifade edebileceği en önemli zeminin, öncelikle içerisinde yer aldığı meslek grubu yapısı olduğunu ortaya koymaktadır. Geçmişte kendisini içerisinde yer aldığı din, millet veya aile gibi aidiyet kavramlarıyla açıklayarak sosyal statü ve kimliğini açıklayabilen bireyin, artık bu tarifi yapabilmek için toplumsal kimliğini, bir meslek aidiyeti üzerinden ortaya koymak ihtiyacı da vardır. Başka türlü, günümüzde bireyi tek başına tanımlamaya artık yetmemektedir. Bu, aynı zamanda siyasetin kişiyi içinde yer aldığı, kendisini ifade ettiği meslek ya da bilim alanı perspektifinden yola çıkarak ortaya koyabilme serbestisini de beraberinde getirmektedir.

Siyaset biliminde bir kavram daha var ki onun da burada mutlaka tanımlanması gerekmektedir: *Baskı Gurupları*. Çam (1977 : 200) bu kavramı “*iktidarı aramayan bir örgüt*” olarak açıklarken baskı guruplarının öncelikle iktidarın dışında kaldıklarını, ama siyasal iktidarı etkilemek için ona baskı yaptıklarını belirtmektedir. Doğrudan siyaset dışı olmanın, siyasal partilerden bu gurupları ayıran en temel nokta olduğunu, ancak, geçmişte bazı baskı guruplarının partileşerek farklılaşabildiklerinin de örneğini vererek, bu gurupların bazen siyasal sistem üzerinde sarsıntı niteliğinde bir etki yapabileceklerini de belirtmektedir. Zaman zaman ordu, üniversite, hastane, devlet kuruluşları gibi esas amaçları başka hizmetler üretmek olan bazı kuruluşların da ülkelerinde birer baskı gurubuna dönüşerek iktidarlar üzerinde baskı kurabildiklerini açıklamaktadır.

Araştırmamız açısından siyaset bilimi’ne göre açıklanmasına ihtiyaç duyduğumuz bir diğer kavram da “ideoloji”dir. Çünkü bütün toplumsal hareketler bir düşün zemininden hareketle yönlendirilmektedir. O nedenle, bu kavramın birden çok

tanımla, çalışma açısından iyice netleşene dek, birkaç farklı açıdan açıklanması gerekmektedir. Toplum Bilim Sözlüğü(Hançerlioğlu, 1986: 191)'ne göre ideoloji;

“ Toplumun özdeksel altyapısınca belirlenen düşünsel üstyapı dizgelerinden her biri...Siyasal, hukuksal, dinsel, sanatsal, ahlâksal, felsefel vb. gibi tüm düşünsel üstyapı dizgelerini (sistemlerini) dilegetirir.”

Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlüğü(1983: 561)'nde ise ideoloji:

“ Siyasal ya da toplumsal bir öğreti oluşturan, bir hükümetin, bir partinin, bir toplumsal sınıfın davranışlarına yön veren politik, hukuksal, bilimsel felsefi, dinsel, moral, estetik düşünceler bütünü” olarak tanımlanmıştır.

İdeoloji kavramı toplumbilimciler tarafından araştırmacıların dünya görüşü ve siyasal görüşlerine göre de farklı farklı tanımlarla açıklanmıştır. Siyaset bilimci Çam (1977 : 265) ideoloji kavramını siyasi fikirler açısından tanımladığında ideolojinin doktrin sözcüğü ile eş anlamlarda kullanıldığını belirterek,

“...Başlangıç noktası bir siyasal doktrin olabilen siyasal düşünce, tarihsel ortam içinde değerlendirildiğinde insanları etkileme ve peşlerinde sürükleme gücüne sahip olmaktadır. İkinci aşamada siyasal düşünce basitleşir, melezleşir, yozlaşır, sembollere yüklenir ve kollektif bir temsil gücü kazanır. Üçüncü aşamada ise ideoloji siyasal eyleme yön verici bir nitelik ve işlem yüklenir.”

açıklamasını yapmaktadır.

Siyaset biliminin tanımları dışında konuyu toplumsal gelişmeler ve ilişkiler temelinde ele alan Sosyoloji diğer adıyla Toplumbilim ise, toplumda meydana gelen bu değişimleri kendine özgü terimlerle açıklamaktadır:

“Toplumsal Bilimler, toplumsal olay ve toplumsal varlıklarla ilgilenir. Bu olay ve varlıkların ortak noktalarını, doğuş, işleyiş ve yokoluşlarındaki mekanizmaları, ilkeleri ve düzenlilikleri bulmaya çalışır ” (Kongar, 1981 : 24)

Burada toplumun birlikte oluşturduğu düzenden yola çıkarak olaylara açıklama ve tanımlar getirilmeye çalışılmıştır. Örneğin;

“Doğal bilimler nasıl doğa ile sınırlıysalar, toplumsal bilimler de toplumsal olay ya da varlıklarla sınırlıdır.” (Kongar, 1981 : 25)

Bu tanımda da, tıpkı siyaset biliminde olduğu gibi, toplumsal olaylar kavramı karşımıza çıkmakta, toplumsal bilimleri belirleyen önemli bir unsur olarak gösterilmektedir. Buradaki toplumsal sözcüğü “kültürel” anlamını da kapsayacak şekilde kullanılmıştır.

Kongar (1981 : 24) devamla,

“...İşte toplumsal olaylar da belli kanunlara göre meydana gelir. Biz bu kanunları keşfedebilirsek, onları birbirlerini etkileyecek şekilde kullanabiliriz.”

demektedir. Burada işaret edilen bir diğer önemli olgu ise;

“...Aynı şekilde örneğin, toplumdaki çeşitli çıkar çatışmalarını dengeleyen kurumların ve süreçlerin varlığı unutulup, çatışma yokmuş gibi davranıldığı zaman, toplumun çeşitli grup ve sınıfları birbirine girer” (Kongar, 1981 : 25)

düşüncesiyle açıklanmaktadır. Bütün bu tanımlar toplumun yaşadığı değişimleri, “toplumsal değişimler süreci” olarak tanımlayan yeni bir terminolojiyi de karşımıza çıkarmaktadır.

Toplumsal Değişme’ nin ne olduğu konusunda Toplum bilimciler tarih boyunca birçok farklı tanımlar yapmışlardır. Sosyo-kültürel değişim olarak da adlandırılan bu olgu “toplumun temel düzenindeki kaymalar” (Kongar, 1981 : 52) olarak genel bir açıklamayla kısaca tarif edilebilir.

Yine “belli toplumsal sistemlerin yapı ve fonksiyonlarında meydana gelen önemli değişmeler” tanımlaması da Kongar(1981 : 52)’ın diğer toplumbilimcilerden derlediği tanımlardan biridir.

Bu tanımlardan bir diğeri ise

“...Toplumun yapısı toplumsal kurumların belirlediği toplumsal ilişkilerden meydana geldiğine göre, değişme, ilişkilerin değişmesidir.

Bir başka deyişle bu ilişkileri belirleyen kurumların değişmesidir”

Tanımların sayısını arttırmak mümkün. Ancak, giderek derinleşen tanımlarda karşımıza çıkan önemli bir ayrıntı, toplumsal yapının, kültürel ve siyasal yapıları belirlediği gerçeğidir. Kongar (1981 : 57) toplumsal değişmenin temel dinamiğini açıklarken; toplumsal değişme sürecinin altında insanoğlunun varoluş sürecinden itibaren yarattığı bütün birikimin olduğunu söylemekte, ayrıntıda ise,

“Bu birikim maddi kültür alanında teknoloji, manevî kültür alanında da ideolojidir”

demektedir.

Siyaset bilimi ve toplum bilim gibi her ikisi de toplumsal bilimler ana başlığı altında görülebilecek iki bilgi disiplininin birbirine çok ters olmayan, yöntem ve tanımlar ortaya koyması doğaldır. Ancak, yine doğal olan bir başka gerçek de, her iki disiplinin olayları kendi pencerelerinden açıklamasıdır. Biz de bu tanımları yine toplum bilimlerinin bir başka alan olan bilgi ve belge yönetimi alanında, yaşanmış olay ve olguların açıklanmasında, benzer bir bakışla değerlendireceğiz.

II. 2. İlişkiler

II. 2.1. Siyaset-Tarih İlişkisi

Çalışmamızda gereksinme duyulan bazı terimleri, siyaset biliminin genel çerçevesi ve getirdiği tanımlar içerisinde, açıklama girişiminde bulunulmuştur. Ayrıca, siyaset biliminin yanı sıra, toplum bilimlerinin genel çerçevesi içerisinde bazı tanımlar da yukarıda sıralanmıştır. Ancak, bu genel tanımlar kadar araştırma süresince yararlanmak zorunda olduğumuz diğer bilim dallarının da siyaset bilimi ile ilişkisini, çalışmanın daha ilk aşamalarında ayrıntılı olarak açıklamak ve genel bakış açımızı ayrıntılandırarak ortaya koymak zorunluluğu vardır.

Siyaset ve Tarih ilişkisini açıklayabilmek için öncelikle Tarih'in tanımını yaparak işe başlamak gerekir. Türkçe Sözlük'te (1983 : 1145) "Tarih" sözcüğü,

"1. Bir olayın gününü, ayını ve yılını bildiren söz ya da gün. 2. Toplumları, ulusları, kuruluşları etkileyen eylemlerden doğan, olayları zaman ve yer göstererek anlatan; bu olaylar arasındaki nedensel ilişkileri, daha önceki ve sonraki olaylarla bağlantılarını, karşılıklı etkilenmeleri, her ulusun kurduğu uygarlıkları, kendi iç sorunlarını inceleyen bilim.3. Evrensel tarihin herhangi bir bölümünü ele alan anlatı. 4. Bir konuyu geçmişi ve gelişimi içinde inceleyen anlatı. 5. Tarih kitabı. 6. Tarih dersi."

olmak üzere altı ayrı anlamıyla verilmekte, bu anlamların tanımları yapılmaktadır.

Tarih, yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere dünü inceleyen bir bilim dalı olması nedeniyle tüm bilimlerle doğrudan ilişkilidir. O, bütün bilimlerin geçmişlerine ulaşmalarında yardımcı olur. Fizik tarihi, Tıp tarihi, Hukuk tarihi işte bu ilişkinin sonucunda ortaya çıkmış alt disiplinlerdir. (Mumcu, 1980 : 4) Türkiye'de Bilgi ve Belge Yönetimi'nin tarihi konusu da, yine böyle bir ilişkiyi ifade eder. Siyaset bilimiyle tarihin ilişkisini de öncelikle bu bakış açısıyla ele almak gerekir. Çünkü siyaset-tarih ilişkisi, objektif bir bakış açısıyla ele alındığı ölçüde doğru sonuçlar ortaya konulabilir. Aksi gerçekleştiğinde ise, ortada olan bilgi sanal olur,

gerçekler ise sanal bir gerçeğin arkasında kalır, ta ki birileri onu merak edip de keşfedinceye kadar gölgelenmiş olur.

Gerçekçi tanımlardan birine göre:

“ ...siyaset, toplumda yaşayan insanlar arasındaki bir çatışma ve kavgadır. İçlerinde çıkar, düşünce ve sınıf farklılıkları bulunan insanlar arasındaki çatışma siyasetin temelini oluşturur.” (Mumcu, 1980 : 11)

Mumcu(1980 : 11)'ya göre, ister barış, isterse başka bir ortam içerisinde olsun, esas olan siyasal iktidarın ele geçirilmesidir. Ele geçirilen iktidarın meşru sayılması da herkesin bu iktidara uymasını sağlayan bir başka gerçeği ortaya çıkarır. Ana eksen olarak “Devlet” kavramı ele alınmadığı için, bu çalışmada kavramlardan hareketle işaret edilen, kendi bilim disiplinimiz ve onu etkileyen diğer ilgi alanları olmuştur.

Bu açıklamaların ışığında siyaset- tarih ilişkisi bir anlamda meşru sayılan iktidarların izlenmesi süreci olarak da görülebilir. Ama, her meşru sayılan iktidarın resmi açıklamaları tüm gerçeği ifade eder mi? İşte sorulması gereken asıl zor soru budur. Yanıtını almak ise uzun ve kahırlı bir süreci gerektirebilir. “Resmi tarih” kavramı böyle bir gerçeği ifade ediyor olabilir. Aynı zamanda, geçen süreç içerisinde aynı yöntemlerle ifade edilip biriktirilen, zamanla efsaneleri oluşan ve karşı çıkılamaz, tartışılmaz gerçeklermiş gibi iktidarların etki alanındaki kitlelere öğretilip, benimsetilen birçok olgu, yaşanabilecek tartışmalar sonucunda yara alacağı, zedeleneceği ya da bu tartışmaların yarattığı sonuçların onu ortadan kaldıracabileceği, bu nedenle de büyük bir bilgi boşluğu ve güvensizlik oluşacağı korkusuyla sanal gerçeklerin bekçilerince cansiperane savunulabilir. Bu yaman süreçte gerçeğin peşine düşen bilim insanının işi gerçekten çok zordur. Çünkü o artık bir karar vermek zorundadır. Doğru kararlar vermek için de elindeki veri ve belgeleri en objektif bir biçimde değerlendirecek özellikte olmalıdır:

“Tarihçi, öncelikle olayları ele alacak ve bu olayları kronolojik ve sistematik bir biçimde inceleyecektir. Kısaca, tarihçi çözümlemeden (analiz) çok betimleme (tasvir)

ile uğraşır. Önemli görevi, sayılamayacak kadar çok olan olaylar arasında önemli olanları bulmak ve inceleme için ayırmak, önemsiz saydıklarını ise elemektir.”
(Sander, 2005 : 19-20)

Siyasal tarih, tarih biliminin dallarından biridir. Siyasal sürece konu olan olaylar ise, Mumcu(1980 : 18)’ya göre zaman sırasına göre açıklanırlar. Geçmişte yaşanan olayların nasıl doğup, gelişip ve sonuçlandıkları, bu sonuçlar üzerinden ne gibi gelişmeler yaşandığı tarih biliminin yöntemlerine göre, bize kalan belge ve bilgilerin eleştirel incelenmesiyle saptanır. Siyasal tarihi incelerken ülke tarihinden uzaklaşarak salt uluslararası ilişkiler tarihi temelinde ele alınan siyasal tarih yaklaşımını, aynı alanda uğraş veren birçok araştırmacı gibi, biz de benimsemedik. Ancak, genel dünya siyasi tarihi içerisinde incelediğimiz dönemleri kapsayan uluslararası ilişkileri derinden etkileyen, başka ülkelerde ortaya çıkan siyasi akım ve iktidarları, ülkemizi ve alanımızı etkiledikleri ölçüde incelerken, bu iki bilim dalı arasındaki ilişki ve yöntemlerden çokça yararlandık.

Sander (2005 : 25-26) siyasi tarih olgusunun ülkemizde nasıl algılandığını uzun bir tanımla anlatmaktadır. Onun tarifine göre bu kavram Türkiye’de iki ayrı olgunun birbiri içerisinde algılanmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, ayrıntılı olarak açıklanmaya muhtaç bir konudur.

“ “Siyasi Tarih” terimi, yukardaki anlamda kullanıldığı zaman, dilimizde iki kavramı birden içermektedir ve böylece karışıklık daha da artmaktadır.

(i) Devletlerin kuruluşlarını, geçirdikleri değişiklikleri, gelişmeleri, devlet içindeki insanların, sınıfların, grupların birbirleriyle çatışmalarını ve devletlerin genel dünya tarihi ve dünya devletler mozaiği içindeki yer ve önemlerini inceleyen siyasi tarih. Buna İngilizce’de political history, Fransızca’da ise histoire politique denmektedir.

(ii) Bağımsız devletlerin, yani uluslararası sistemin temel birimlerinin birbirleriyle olan ilişkilerinin tarihini inceleyen siyasi tarih. Buna İngilizce’de diplomatic history, Fransızca’da histoire diplomatique adı veriliyor” (Sander, 2005 : 25-26)

Burada tarihi ele alırken neden ve sonuç ilişkileri içerisinde bütün bilim dallarının bize sunduğu olanaklarla disiplinlerarası işbirliği ve işbölümü yaklaşımı ile hareket etmemiz gereklidir. Çünkü tarih bir anlamıyla da hareket demektir. Olaylar bu hareketlerin ta kendisidir:

“Tarihin hareket demek olduğunun, dünden bugüne ve yarına aktığının bilincinde olan tarihçi, her harekette olduğu gibi tarihte de “eğilim” arar.” (Sander, 2005 : 22)

Siyasi tarih konusunu inceleyen bir araştırmacı olan Sander’e (2005 : 22) göre araştırmacı:

“...elindeki incelenmiş tarihi olaylarla, adım adım, tam bir bilimsel çabayla eğilimleri bulabilir”

Bu eğilimleri tespit etmek, çok önemlidir. Çünkü bu eğilimler olayların şekillenmeye başladığı ve bittiği aralıklarda görülür. O nedenle bu eğilimler araştırmada mutlaka dikkate alınmalıdır.

“...19. yüzyılın Avrupa tarihini inceleyen tarihçi, seçtiği önemli olayların bazı ana doğrultuları gösterdiğini, endüstrileşme, liberalizm ve milliyetçilik gibi güçlü akımların 19. yüzyılın olaylarıyla etki-tepki ilişkisi içinde olduğunu anlayacaktır. Bu günü anlamaya ve anlatmaya çalışan tarihçinin, bu eğilimleri, bir başka deyişle, tarihin itici güçlerini dikkate almaması, bir madencinin maden ocağına fenersiz girmesinden farksızdır.” (Sander, 2005 : 22)

II. 2. 2. Siyaset- Devlet Geleneği İlişkisi

“Siyaset”, “siyaset tarihi” gibi, çalışmanın alanı içerisinde yer aldığı düşünülen olguların, kendi bilgi disiplinleri içerisindeki tanımları yukarıda yapılmıştır. Ancak bu tanımları yaparken gündeme gelen ve açıklanması gereken bir başka olgu daha var: Devlet.

Türkçe Sözlük(1983 : 297)'te “Devlet”, “ 1.Toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal örgütlü bir ulusun ya da uluslar topluluğunun oluşturduğu tüzel varlık. 2. Devletin yönetim katı, hükümet. 3. Mutluluk; talih” olarak üç başlık altında tanımlanmaktadır. Antik çağlardan günümüze başta Platon (Eflatun) olmak üzere toplumsal bilimler üzerinde çalışan bilim insanı ve siyasetçilerin ilgisini üzerine çeken Devlet sistemi aynı zamanda iktidar’ı ve dolayısıyla da meşruiyeti temsil eder.

“Devlet, toplumu her yanından saran ve tüm altgüçleri denetimi altına alan siyasal iktidara sahip bir üstün güçtür” (Mumcu, 1980 : 13)

Ancak bu gücün yaşam bulabilmesi için maddi bir ortamın mutlaka olması gereklidir. Mumcu (1980 : 13) açıklamasının devamında:

“...Devlet dediğimiz kurumun ortaya çıkabilmesi ülke, insan topluluğu ve bu unsurlar üzerinde gerçek egemen olan bir gücün ortaya çıkmasına bağlıdır.”

demektedir.

Devlet gücünün örgütlendiği ortamlarda diğer bütün güçler bu ana yapının etkisi ve kontrolü altındadır. Ancak yine burada olmazsa olmaz bir kural daha ortaya çıkmaktadır ki, bu da, Devleti kontrolü altında tutan iktidarın o toplumun içinden çıkması kuralıdır.

“İktidar toplumun dışından geliyorsa, Devlet’ten söz edemeyiz” .(Mumcu, 1980 : 15)

Belirtilmesi gereken bir başka gerçek de, siyasal yaşamın, yalnızca devlet kurumu içersinde şekillenmediğidir. İktidar kavgası gizli ya da açık her toplulukta sürer. Siyaset, yaşamın hemen her alanını kapsar. Kışlalı (1987 : 4) bu konuya açıklık getirmiştir:

“Devlet, toplumların evriminde yönetimin kurumlaşması aşamasında ortaya çıkmıştır. Oysa siyaset olgusunun devletten önce de ve devletin dışında da varolduğunu biliyoruz.”

Devlet kurumunun nasıl ve hangi zorunluluklar sonucu ortaya çıktığını tartışmak bu çalışmanın doğrudan konusu değildir. Ancak, tüzel bir kurum olarak ve mevcut yapısı gereği, Devletin siyasetle iç içeliği her devlet yapısında kendine özgü bir tarz ve bürokratik bir alt yapı ile gerçekleşir. Bu tarz ve yapı zaman içerisinde devlet ve siyaset ilişkisinde kendisine özgü bir geleneğin ortaya çıkmasını sağlar.

Siyaset-devlet ilişkisini açıklayabilmek için siyasi tarih yaklaşımı ile konuları ele almak zorundayız. Siyasi tarih araştırmacıları siyasi tarihi genellikle 1789 Büyük Fransız Devrimi ile başlatırlar. Sander’e göre (2005 : 27),

“Bunun temel mantığı şudur: Tarihin ne durduğu ne de başladığı sihirli bir nokta vardır. Tarihi bu durumda, tarihin kesintisiz akışı ya da süreci içine bir noktadan girmek zorundadır. Ayrıca genellikle dünyada ve özellikle Avrupa’da modern devletlerin kuruluşu ve bu devletler arasında bugün anladığımız anlamda diplomatik ilişkilerin başlaması, daha çok 19.yüzyılın bir olgusudur. Siyasi tarih de bir bakıma, devletler arasındaki ilişkilerin tarihi olduğuna göre, 19 yüzyıldan başlatılması mantıklı görünmektedir.”

Ve insanlık tarihinde görülen en büyük değişme ve gelişmeler de son iki yüz yıl içinde gerçekleşmiştir.

Bir başka siyasal tarih araştırmacısı olan Ateş(2004 : 3)’e göre de başlangıç tarihi böyledir:

“Siyasal Tarih başlığını taşıyan kitaplar genellikle doğrudan doğruya Fransız Devrimi ile başlar. Bizim görebildiklerimiz arasında sadece birkaç tanesi konuya İngiliz Devrimi ile başlamıştı. Bu tutum elbette nedensiz değildi. Zira siyasal tarih, bir başka anlayışa göre “diplomasi tarihi” olmaktadır. Ve çağdaş anlamıyla diplomasi ancak 16. yüzyıldan sonra başlamıştır.”

Ancak, böyle bir değerlendirme bize modern devletlerin kuruluşu ile siyasetin, dolayısıyla da siyasi tarihin başlangıcını bir zemine oturtmasına karşın, Avrupa merkezli bir siyasi tarih yaklaşımı sunacaktır. Oysa insanlık tarihi çok farklı coğrafyalarda ve birbiri içerisinde geçirgenliği ve akışı sağlayan göçlerle kıtalardan kıtalara süregelmiştir. Yaşanılan büyük savaşlar, teknik buluş ve teknolojik gelişmeler bu yolculuk sırasında farklı coğrafyalardaki insan toplulukları arasında, birbirlerinden oldukça farklı sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu nedenle Siyasi Tarihi 1789'da yaşanan büyük Fransız Devrimi'ne getirmeden önce yaşanan bu önemli değişimleri de kısaca açıklamak gerekir düşüncesindeyiz. Çünkü bu kısa tarihin içerisinde en belirleyici olan, yazının bulunması ile birlikte başlayan bilginin kaydedilebilmesi sürecidir. İnsanlık tarihinin dünya üzerinde milyonlarca yıl süren macerasını düzenli zaman aralıklarıyla ve doğru bir ayrıntılandırılmayla belki bilemiyoruz. Ancak, son 50.000 yılı temel alarak ele alıp inceleyebiliyoruz. Bilim insanları tarihin bilinebilen bu son dönemine “Neolitik Çağ” adını veriyorlar. Sander (2005 : 28) bu yaklaşımı şöyle açıklamaktadır:

“Bir bakış açısına göre, dünya tarihi Neolitik dönemden bugüne kadar iki döneme ayrılabilir:

(i) Neolitik dönemden Büyük Fransız Devrimi'ne kadar ve (ii) Büyük Fransız Devrimi'nden bu güne kadar.”

Siyasi dönemleri açıklarken bilinebilen tarihi, dönemlere ayırma yaklaşımına kendisinin de katıldığını Ateş (2004 : 3-4),

“...Fakat insanlık tarihi yaklaşık altı bin yıl geriye doğru uzandığına göre, bu uzun sürecin kısa bir özetini vermeden ve bu çerçevede içinde daha sonraki gelişmelerin nedenlerini irdelemeden, doğrudan İngiliz Devrimi'ne girmeyi uygun bulmadık. Ve bu nedenle bu bölümü ortaçağ ve özelliklerine, bundan sonraki bölümü de ortaçağın çözülmesi ve aydınlanmaya ayırdık. Fakat herhalde diğer siyasi tarih kitaplarının üzerimizde yıllardır süre gelen etkisinden sıyrılamamışız ki, bölümün adını “Fransız Devrimi, Öncesi ve Sonrası” koymaktan da kendimizi alamadık.”

açıklamasıyla ortaya koymaktadır.

Devlet aygıtı dünya genelinde görünüşte, birbirine benzer sistemler içerse de, ait olduğu toplumun değerleri ve geleneklerinden etkilenerek yüzyıllar içerisinde şekillenir. Bu etkilenme günlük iş akışı ya da ülkede sevk ve idarenin yapılanması açısından da söz konusudur. Dünya genelinde dönemin ağırlıklı olan siyasi düşünceleri ile siyasi olay ve dalgalanmaları, ülke yönetiminin siyasi tercihleri ve icra yöntemleri bütün bu dinamiklerin etkisinde şekillenir. Kurumların çalışma tarzları, ülkenin gelişmişlik seviyesi etkilenmenin ölçüsünde belirleyicidir.

II.3.1. Siyasi Düşünce, Olay ve Dalgalanmalar- Kütüphane Kurumu İlişkisi

Kütüphane toplumsal bir kuruluş olduğu için toplumda meydana gelen bütün değişme ve gelişmelerden doğrudan etkilenmiştir. Toplumsal süreçte yaşanan siyasi olay ve dalgalanmalar ise kurumu derinden sarsmış, toplumsal yapıdaki değişme ve gelişmeler kuruma da yansımıştır. Düşünce özgürlüğü, sansür gibi kavramların kuruma yansması da aynı ölçüde geçirgen olmuştur. Ancak modern kütüphanecilik formasyonunun meslek mensuplarına getirdiği yegane zorunluluk hizmetin üretildiği ortama pozitif olmayan kişisel hiçbir etkinin yansımamasının bir zorunluluk olduğu gerçeğidir. Ancak ülkemizde yaşanan gelişmeler meslek ahlakıyla ilgili bu ölçütten oldukça uzak yaşanmıştır.

“Tarihte toplumsal gereksinimlerin sonucunda ortaya çıkan toplumsal kuruluşların yapı, işlev ve rollerinin doğru bir biçimde ortaya konabilmesi için, onları, toplumsal değişme süreci bağlamında ya da aynı anlama gelmek üzere, toplumsal yapı içerisinde ele almak ve değerlendirmek yönetsel bir zorunluluk gibi görünmektedir. Toplumsal bir kuruluş olarak kütüphane kurumunun da böylesi bir yaklaşımla irdelenmesi hem ilgili alanın kuramsal açılımına katkıda bulunacak ve hem de uygulamaya yansıyan sonuçları olabilecektir.” (Yılmaz, 2004: 317)

Kütüphane bir kurum olarak değerlendirildiğinde onun genelde eğitim alt başlığı içinde ele alındığı bir olgudur. Ancak, bu yaklaşım kütüphanenin aynı

zamanda toplumsal bir kuruluş olduğu gerçeğini değiştirmez. Siyaset ögesi kütüphane kurumunu zaman, mekan ve toplumsal ilişkiler sürecinde doğrudan etkiler (Yılmaz, 2004 : 319). Siyaset, toplumsal dinamiklerin ortaya çıktığı bütün süreçlerde aynı zamanda bir denge unsurudur. Bilginin toplumun hizmetine sunulduğu bir kurum olan kütüphanenin böyle bir dengenin oluşumunda açık ve etkili bir rolü vardır. Ancak bu etki toplumun bilgiyi kullanma biçimiyle de doğrudan ilgilidir. Bu değerlendirmeye göre bilgiyi toplumun hizmetine sunan bir kurumun üretim aşamasında tarafsızlığı mutlak gereklidir. Diğer bir deyişle bu kurum toplumsal/kültürel yapının oluşumu üzerinde yukarıdan aşağıya belirleyici olabilecek bir etki gücüne sahiptir. Bu nedenle kurumun hizmet ortamı asla siyasi plan ve programlarla güdülenemez. Kurumdaki tek belirleyici güç; pozitif, tarafsız ve özverili bir çalışma tarzı ortaya koymak olmalıdır.

III. BÖLÜM : OSMANLILARDA SİYASİ DALGALANMALAR- KÜTÜPHANE İLİŞKİSİ

III.1. Osmanlı'nın Kuruluşundan Tanzimat Dönemi'ne Kadar Siyasi Dalgalanmaların Kütüphane Kurumuna Etkisi

Anadolu'da kitabın ve kütüphanenin varlığı Türklerin onu yurt edinmesinden çok önceki dönemlere dayanır. Amacımız, konuyu Osmanlı'nın kuruluş döneminden itibaren ele almak olmakla birlikte, Anadolu tarihi içerisinde aşağıda sözü edilen örneklerde çarpıcı bulunmuş ve bu nedenle konu içerisinde anılmışlardır.

İnsanın, yaşam içerisinde doğaya ve kendisine karşı verdiği savaştan biriktirip edindiği bilginin, özel bir ortam üzerine kaydedilmesi ve günlük yaşamda kullanıma sunulması, yine elde edilen bu bilginin üzerine kaydedildiği ortam üzerinde saklanarak gelecek kuşaklara aktarılması olgusu, Anadolu insanının, binlerce yıl öncesinden sürdürüldüğü eski bir durumdur.

Kil ve tahta tabletler, taş, metal, parşömen, deri parçaları ve tabii ki sonunda kağıt, bilginin üzerine kaydedildiği belli başlı birkaç materyal türüdür. Kitap ve kütüphane kurumunun ortaya çıkması aşamaları ise, yine bu topraklar için, farklı farklı tarihsel dönemlerin yaşanması anlamına gelmiştir. Anadolu'nun bilinen ilk topluluklarından olan Hatti'lerden Anadolu Selçuklularına, oradan da Osmanlılara gelinceye değin, siyasi, coğrafik ve kültürel anlamda birçok büyük altüst oluş yaşanmıştır.

O dönemlerde yaşandığı belirtilen siyasi olay ve dalgalanmalarda kitap ve kütüphanenin, diğer bir deyişle bilginin etkisi, toplumsal dengelerde yol açtığı altüst oluşlar, bazı istisnalar hariç, yok denecek kadar azdır. İstisna olarak değerlendirilecek kitaplar ise tanrının buyrukları olarak nitelenen "kutsal kitaplar"dır. Tevrat, bu topraklarda yaşamı değiştirmek açısından o kadar etkili olmasa da, İncil'in etkisi oldukça sarsıcı olmuştur.

Çok tanrılı pagan inanışından, tek tanrılı bir inanış yapısına sahip Hıristiyanlığa geçiş, inanılmaz derecede sancılı olmuştur. O yılların Anadolu insanları için Hıristiyanlığı seçmek kan, gözyaşı ve ölüm demektir. İlk Hıristiyanlar Pagan inanışlı Roma yönetiminin büyük baskısıyla karşı karşıya kalmıştı. Bu nedenle on yıllar boyunca yer altında, yer üstünden saklanarak ayrı bir yaşam sürdürmüşlerdi. Volkanik kayaların özellikle Hattiler ve Hititler döneminde insan eliyle işlenmesi sonucu oluşan yer altı şehirleri, Roma döneminde tek tanrılı yaşama geçenlerin saklı yaşamlarını sürdürdüğü ortamlar olmuştur.

Kapadokya'dan başlayıp, Afyon ve Eskişehir topraklarında biten geniş bir coğrafyada, Roma imparatorluğu döneminde -nerdeyse birkaç yüzyıl boyunca- İncil'in yol açtığı kaotik ortam sürmüştür. Bu topraklarda onbinlerce insan, insanoğlunu tanrının yoluna davet eden "Tanrının kitabı" İncil'in çağrısına uydukları ve tek tanrılı bir inanışa yöneldikleri için, bu çağrıya inanmayan, çok tanrılı karşı inanışa sahip insanların yol açtığı tarifsiz acılarla karşı karşıya gelmiştir.

Yaklaşık olarak Anadolu'ya geldikleri tarihlerde İslam diniyle tanışan Türkler de, inandıkları dinin kutsal kitabının kendilerine yaptığı çağrıya uyarak, geleneksel yaşam biçimlerini değiştirmek yoluna gitmişlerdir. Anadolu Selçukluları döneminde de bu etki artarak sürmüştür.

Yaşanan tartışmalar Anadolu'da İslam inanışının yayılmasıyla son bulmamış, bu kez de İslam'ı farklı yorumlayan, tanrıya ulaşma yolunu farklı biçimlerde arayan farklı mezheplerde İslâm inanışlı insanlar, önce on yıllarca, sonrasında ise yüzyıllarca devam edebilecek tartışma ve çatışmalara yol açan kanlı iç savaşlar, çatışmalar yaşamışlardır.

İşte, bütün bu süreç içerisinde; kitap ve kütüphane kurumu ağırlıkla dinsel bir işlevle yükümlendiği için, bizim insanlarımız, üzerinde yazı gördükleri bütün kağıtları içeriğiyle çok ilgilenmeden İslam dininin kutsal kitabı Kuran-ı Kerim'in de Arap harfleriyle yazılmış olmasından dolayı kutsal bir nesne gibi algılamışlardır. Cunbur (1963 : 105), yüzyıllar süren bu gelişmeleri, kısaca değerlendirirken, kitap ve

kütüphane olgusunu aynı biçimde ele alarak örneklemiş, ancak, bu örneklemesinde siyasal bir yaklaşımı da belirtmek durumunda kalmıştır. Kütüphane kurmayı sanki Türkler açısından devlet kurma yaklaşımıyla aynı kutsallıkta, algıladıkları bir işmiş gibi, konuyu milliyetçi bir algılayışa indirgeyerek açıklamıştır.

“Destan devirlerinden beri Türklerin kutsal bildikleri, namusları gibi korudukları üç nesne vardı: At, kılıç ve kadın. Bu üç nesneye Türk kültür tarihinde dördüncü bir nesnenin daha katıldığı görülmektedir: Kitap. Değil kitap, bir kâğıt parçası bile eski toplumumuzda daima itibar görmüş, saygıyla karşılanmıştır. Uzaklara gitmeyelim, bir otuz yıl öncesine kadar, yere düşmüş kâğıt parçalarını çiğnememek için, yerden kaldırıp duvar kovuklarına sokan yaşlılarımızı sıkça görmek mümkündür. Son devirlere kadar gelen kitap sevgisi, Türklerin arasında çok eski çağlardanberi kütüphane kurma geleneğinin doğup gelişmesinde de âmil olmuştur. Eski kütüphanelerimizin, kültür müesseselerimizin tarihinde seçkin bir yeri vardır. Bu yerin kökleri çok gerilere ve derinlere gitmektedir.”

Cunbur (1963: 105) yukarıdaki açıklamasına karşın Osmanlı dönemlerine ait ilk kütüphanelerin kuruluş gerekçelerini, başka bir makalesinde, siyasal herhangi bir nedene bağlamaz. Cunbur’un anılan makalesine göre, ilk Osmanlı kütüphaneleri medreselerin içinde ve bu kurumların yanı sıra ortaya çıkmışlardır. Kuruluş dönemlerinden Fatih Sultan Mehmet dönemlerine gelinceye dek kütüphane kurumu, günlük yaşam içerisinde yaşanan siyasal bir olaydan kaynaklı herhangi bir değişime işaret eder bir nedenle vücut bulmamıştır.

“İlk Osmanlı kütüphanelerinin medreselerde kurulduğu tahmin edilmektedir. Tarihler bize Osmanlıların ilk medresesinin Orhan Bey zamanında İznik’te kurulmuş olduğunu bildiriyorlar. İkinci medrese ise yine aynı padişah devrinde Lala Şahin Paşa tarafından Bursa’da açılmıştır. Bu medreselerde müderrislerin okutacağı, talebelerin okuyacağı kitaplara kapsayan küçük de olsa birer kütüphanenin bulunması gayet tabiidir. Bu medreselerden sonra kurulan medreselerin pek çoğunda birer, bazen iki ve daha çok vakıflı kütüphanelerin tesis edildiği, bu müesseselerin vakfiyelerinden anlaşılmaktadır. I. Murad, I. Bayezid ve fetret devirlerinde ilimle pek uğraşmamakla beraber, yine de bu padişahların adına yazılmış eserlere tek tük rastlanmaktadır. Sükunet sağlandıktan sonra, Çelebi Sultan

Mehmed Bursa’da Sultaniye medresesini kurmuştur. Medrese Kütüphanelerinin asıl geliştiği devir Fatih Sultan Mehmed’in hükümdarlık yıllarıdır. Fatih İstanbul’un fethinden sonra ilk medreseyi Ayasofya civarındaki papas odalarında ve buranın kütüphanesini de 869. H. (1464/5 M.) yılında, ikinci medreseyi Pantokrator manastırının papas odalarında Molla Zeyrek adına tesis etmiştir. Bunun kütüphanesine Fatih’ten başka Mahbub Çelebi adlı bir zatın da vakfettiği kitaplar vardır. Üçüncü medrese kütüphanesi Eyyüp külliyesinde ve nihayet Fatih’in asıl büyük medrese kütüphanesi Fatih külliyesi içinde medreselerin ortasında güzel bir bina içinde kurulmuştur.” (Cunbur, 1963 : 111-112)

Cunbur’un döneme ilişkin değerlendirmelerine katılmakla birlikte Yılmaz (2004) tespitlere farklı bir açılım getirmiştir. Yılmaz’a göre; Fatih dönemi kütüphanelerinde olumlu bir değişim yaşanmıştır. Ancak Yılmaz, bu değişimin nedenini ülkede ekonomi ve istikrar başta olmak üzere yaşanan güçlü yönetime bağlar. İmparatorluğun parlak durumu kütüphaneler ve kütüphane hizmetlerinde olumlu anlamda bir gelişme ve değişmeye işaret etmiştir. Kütüphane kurumu siyaset ögesi arasında bu dönemde bir ilişki kurulmuştur. Batılıların İstanbul ve yakın çevresinde yer alan Bizans kütüphanelerini yağmalaması karşısında Osmanlı yönetiminin bu duruma ilgisiz kalması dışında bu tespiti katılmamak elde değildir.

“Kütüphanecilik tarihi açısından Tanzimat Dönemine kadar olan süreçte siyaset ögesi ile ilişkisi bakımından dikkati çeken noktanın kabaca Fatih dönemine ait olduğu söylenebilir. İncelik, genelde, Fatih Döneminin Osmanlı klasik çağın en güçlü ve farklı dönemi olduğu ve Fatih’in imparatorluk yapısını niteliksel olarak değiştirdiğini belirtmektedir. Cunbur’un, Fatih dönemi kütüphanelerine özel önem yükleyerek, kütüphanecilik tarihi açısından “parlak bir sayfa” olarak nitelemesinin, gerçekte, Fatih döneminin Osmanlı İmparatorluğu’nun “en parlak sayfası” olmasından kaynaklandığını söylemek yanlış sayılmayacaktır. İstanbul’u almış ve siyaseten gücü merkezileştirerek eline geçirmiş Fatih’in döneminde kütüphanelerin ve kütüphaneciliğin görece parlak olması siyaset-kütüphane ilişkisinin kabaca da olsa bir göstergesidir.” (Yılmaz, 2004: 320)

Fatih dönemi kütüphaneleri anılırken Fatih’in Hafız-ı kütüplüğünü yapmış Molla Lûtfi(Cunbur, 1957 : 14-16) de mutlaka anılmalıdır. Onun bilim insanı kişiliği, hazır cevap ve korkusuz bir kişi oluşu gibi önemli özellikleri dışında, kitap

değerlendirmeleri yapması, yaptığı bu değerlendirmelerden ve açık sözlü kişiliğinden dolayı bazı çevrelerde sevilmeyişine neden olmuş, düşman edinmiştir. Çok sevdiği hocası Sinan Paşa, Fatih’le ters düşünce yaşamı pahasına onunla birlikte hareket ederek padişaha karşı tavır koyabilmiş, Fatih’in çağrılarına rağmen hocası Sinan Paşa’yla birlikte gittiği Sivrihisar’dan İstanbul’a dönmemiştir. Ancak, döneminin siyasi olay entrika ve kişisel çekişmelerinin etkisiyle Fatih’in ölümünden 14 yıl sonra husumet edindiği kişilerin etkisiyle bir şekilde idam edilmesi siyasal dalgalanma ve kişisel çekişmelerin kütüphane kurumunu ve dolayısıyla kütüphanecileri nasıl derinden etkilediğine yüzyıllar öncesinden önemli bir örnektir.

Cunbur(1966: 129-133)’un Osmanlı’nın kuruluş dönemlerinden Cumhuriyete kadar geçen tarihsel dönemi kendi düşüncesine göre değerlendirip, sınıflandırdığı diğer bir makalesinde iki önemli tarihsel olayı temel almış, bunun dışında toplumda yaşanan gelişmeleri önemli bulmamıştır.

TKD eski bültenlerinde içeriği birbirine karışmış, yanlış basılmış tarih veya bilgilere sık rastlanır. Gerek o dönemin baskı ve tashih işlemlerinde meydana gelen bazı aksamalar, gerekse de her dönemin önemli sorunlarından olan parasızlık, sonraki dönemlerde bültenleri kullanan araştırmacıları bir detektif gibi düşünmek ve yorumlamak zorunda bırakan örnekler içerir. Cunbur(1966 : 129)’un aşağıdaki yazısı da böyle bir örnektir. Dergide yanlışlıkla basılan “1701- 1823” yılları gerçekte, Türklerin Anadolu’ya girişini simgeleyen 1071, diğeri ise Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş yılı olan 1923’tür. Tarihsel dönemler açısından böyle bir düzeltmeye işaret ettikten sonra yazının araştırma açısından büyük önem taşıyan yanını iyi görmeliyiz. Cunbur, Anadolu’da yaşanan Türk Kütüphanecilik Tarihi’ni Türklerin Anadolu’ya geliş tarihi ile başlatarak, Cumhuriyet’in kuruluş dönemine kadar bir evre olarak görür ve böyle tarihlendirir. Ancak, İstanbul’un fethi gibi önemli bir toplumsal olayı da, bir dönüm noktası, sosyal ve siyasal bir kırılma noktası olarak temel alır. Başlangıç ve bitiş evreleri doğru belirlenen bu süreci diğer siyasal ve sosyal olayları görmeden doğrudan ikiye ayırır. Bu belirleme bizim açımızdan çok önemlidir. Bu sadece kütüphane kurumunun yaşadığı değişimi değil, siyasal bir sürecin kütüphane kurumunun tarihlenişini doğrudan etkilemesi açısından da önemli bir örnektir.

“1701-1823[1071-1923]yılları arasındaki kütüphanecilik tarihimizi Anadolu’da kütüphane açma faaliyetleri bakımından, İstanbul’un fethinden önce ve sonra olmak üzere iki devreye ayırmak mümkündür”

1500’lü yıllarda Osmanlı ülkesinden çok sayıda yazma kitap Batılılarca yurt dışına kaçırılmıştır. Bu yağmaların nasıl yapıldığı yine dönemin yağmacı gezginlerince kaleme alınan yapıtlarında açıkça anlatılmıştır. Bu konuya ilişkin olarak Cunbur (1959a : 4), Avrupa ve Amerika’daki birçok kütüphanede yer alan yazmaların ülkemizden benzer yöntemlerle kaçırıldığını açıkça anlatmıştır. Cunbur’dan Bizans kütüphanelerinden makalesinin konusu olan döneme kalan yazma kitapların da özellikle yağmalandığını ayrıntılı olarak öğreniriz.

Türk toplumu, o yıllarda kültüre ilişkin konularda henüz pek duyarlı değildir. O dönemlerde, geniş bir kütüphane organizasyonunun kurulamayışının nedenlerinin biraz da bu anlayışta aranması gerekmektedir. Cunbur’un değerlendirmesi bile konuya ne kadar yanlış bakıldığının işaretidir.

“... Diplomat, seyyah, dil bilgini ve eski eser meraklısı bir insan olan Busbeck 1522-1592 yılları arasında yaşamış ve bilindiği üzere Kanunî Süleyman’ın saltanat devrine rastlayan 1554-1562 yılları arasında Avusturya-Macaristan elçisi olarak İstanbul’da bulunmuştur. Dönüşünde Viyana’ya 240 kadar yazma eser götürmüş ve yine Türkiye’den topladığı sikkelerle imparatorunun para koleksiyonunu da zenginleştirmiştir. Götürülen kitaplar eski Bizans yazmaları olduğu için bir dereceye kadar bizi ilgilendirmez denilebilir belki...” (Cunbur, 1959a : 4)

Cunbur (1959b: 3), bu dönemi Türk matbaacılığının temellerinin atıldığı bir dönem olarak nitelemiş, dönemi anlatan birçok belgeye ise araştırmacıların ulaşabildiklerini belirtmiştir. Cunbur açıklamalarında bu yüzyılda açılan birçok kütüphane olduğunu işaret etmek için, sadece İstanbul’da açılan beş kütüphaneden söz etmiştir.

“XVIII. Yüzyıl başları kütüphanecilik ve kitapçılık tarihimizde üzerinde durmaya değer bir devirdir. Genel olarak bilinmelidir ki, Türk matbaasının temeli bu yıllarda atılmış, yalnız İstanbul’da beş ayrı yerde kütüphane kurulmuştur. Matbaacılık tarihimiz konusunda çalışanlar o devre ait vesikaların çoğunu gün yüzüne çıkarmışlardır. Bu devir kütüphanelerine ait vesikalarsa, arşiv köşelerinde, tarih sayfalarına sıkışıp kalmış, tanıtılıp değerlendirilecekleri günü beklemektedirler. Araştırmacılar bilirler ki, bu vesikalar tarih kitaplarımızda sıkça karşılaşılabilecek yaygınlıkta da değildirler.”

M. D’Ohsson tarafından yazılan “Osmanlı İmparatorluğunun Umumî Tablosu” adlı 7 ciltlik eserin 2. cilt 487. sayfasından itibaren yer alan “Umumî Kütüphane” bölümü Şahap Nazmi Coşkunlar tarafından 1957 yılında Türkçeye çevirisi yapılarak TKDB’ de yayımlanmıştır (D’Ohsson, 1957 : 51-60). Günümüzden 230 yıl öncesinin (1788 yılı) İstanbul’unda bulunan umumî kütüphaneleri anlatan bu bölüm, dönemin kütüphanelerine ilişkin olarak yazarın verdiği bilgileri bize aktarmaktadır. Yazı, aktardığı dönem bilgileri kadar, önemli başka bazı bilgileri de içermektedir.

Ülkemizde matbaanın, halktan herhangi bir tepki görmeden faaliyetine başlayıp sürdürebilmesi için, kurucuları, dönemin her düzeydeki yöneticileri ve hatta bizzat dönemin padişahı bile çaba harcamıştır. Bütün siyasi dengeleri gözeterek stratejik yaklaşımlarla, günün gerektirdiği toplumsal kabulü sağlayacak bir prosedür ve diğer alt yapı çalışmaları uyum içinde planlanıp aşamalarla hazırlanarak topluma sunulmuştur. Elbirliğiyle oluşturulan bu politikaların toplum tarafından fazla tepki görmeden kabullenilmesi, çalışmada uygulanan siyasi stratejilerin başarılı olduğunun, yöneticilerin toplumlarını yakından ve doğru tanıdıklarının da bir göstergesidir.

D’Ohsson (1957 : 54) matbaanın kuruluşu ile ilgili bilgileri vermeden önce Osmanlı ülkesinde konuya ilişkin genel manzarayı aktararak işe başlar:

“Bu yazma kitapların alım satımı sayısız denecek kadar yazıcı, hattat yaratmıştır. Daimi surette istinsahla meşgul olurlar. Pek çok kitapçı dükkânı doğmuştur.

Sahaflar denilen bu dükkânlar İmparatorluğun bütün şehirlerinde ticaret yaparlar. İstanbul'da kurulmuş, büyük mağazalardan ayrı, müstakil gezici esnaf, otelleri, şehrin çeşitli mahallelerini durup dinlenmeden dolaşırlar...Yazma eserlerin çokluğu, müstensihlerin birden bire dilenecek hale gelmeleri korkusu Osmanlılardan matbaacılığın gecikmesinde en büyük âmillerdir.”

Yazarın anlatımı, bize, ortada ciddi bir ekonomik döngünün olduğunu, bu sektörün farklı aşamalarında çalışanların, matbaanın üretime başlaması ile ortaya çıkacak yeni ekonomik ortamın yaratacağı olumsuz gelişmelerden duydukları kaygıları açıkça aktarmaktadır. Bu yaklaşım, üretim ilişkileri aynı şartlarda, yüzyıllarca değişmeden sürdürülebilirsin diye, yine o sektörde görev alanların, zamanın ulemâsı arasında sürdürülen hurafe ve tartışmalardan kişisel çıkarları için, toplumsal duyarlılıklar üzerinden oluşan tepkileri örgütleyip, nasıl faydalandıklarını da göstermektedir.

“İstanbul'da kitap basma sanatının faaliyete geçmesi ancak III. Ahmed zamanında açık fikirli Sadrazam İbrahim Paşa ve Müftü Abdullah Efendinin gayretiyle olmuştur. Müslüman olmuş meşhur Basmacı (Basmacı, yazı tabeden) İbrahim ilk tasarıyı ve ve teklifi yapan adam oldu. Bir muhtıra ile basma işinin bütün faydalarını uzun uzadıya anlatmıştır.” (D’Ohsson, 1957 : 54)

İbrahim Müteferrika'nın zamanın en üst düzey yöneticileri için matbaanın yararlarını anlatan yazılar kaleme alması, sonra matbaasını kurmak için her aşamada verdiği mücadele, bize az gelişmiş bir ülkenin yaratıcı ve çağdaş insanlarının işlerinin ne kadar zor olduğunu ve verdikleri savaşın birden çok cepheye sürdürülmek zorunda olduğunu göstermektedir. Tarihin daha ileri evrelerinde ülkemizde kağıt fabrikasının ilk kez kurulması için uğraş veren ve bunu başaran Mehmet Ali Kağıtçı, Milli Kütüphane'nin kuruluşu için mücadele eden ve bu görevi başaran Adnan Ötüken, Aziz Berker gibi insanlar da hep bu zorlu yollardan geçmek zorunda kaldılar. Soysal (1969 : 14) Müteferrika'nın yaklaşımını bilgi ve belge yönetimi açısından önemli bularak irdelemiştir:

“...Kütüphane'nin eğitim hayatı için taşıdığı değer, muhtelif vesilelerle, zaman zaman dile getirilmiş bir konudur. Meselâ söz konusu münasebete, XVIII. Yüzyıl'ın birinci yarısında Türk matbaasını kurmak üzere çalışmalara başladığı sırada İbrahim Müteferrika'nın da temas ettiği görülüyor. Müteferrikanın, basımın faydalarını izah amacıyla Sadrâzam Damat İbrahim Paşa'ya sunduğu dilekçede İstanbul'da ve İmparatorluğun öbür şehirlerinde basım sayesinde kurulacak kütüphanelerle öğrencilerin öğrenimleri için (lüzumlu) kitabı kolayca temin edebileceği ve (bu suretle) memleketin kalkınacağını tebarüz ettirmesi, dar bir açıdan da olsa, bu münasebetin lüzumuna inanıldığını gösterir”

XVIII. yüzyıldan itibaren Batılı ülkeler karşısında hızla gerileyen Osmanlı Devleti, askerî ve siyasî alanda uğradığı kayıpları giderebilmek için bazı yeni girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Çağdaş eğitim düzenini temel alan, pozitif bir anlayışla hizmete açılması hedeflenen askerî yüksek okullar, Osmanlı açısından yeni bir dönemin başladığının ilk ipuçlarıdır. Bilgiye bakış açısında nispi de olsa bir değişim söz konusudur. Ancak, Osmanlı'nın bilime ve teknolojiye ilgisi yeterli değildir. Batı karşısında gecikme o kadar uzun bir süre almıştır ki, yaklaşık iki yüzyıl sürecek bu çabalar İmparatorluğu kurtarmaya yetmeyecektir. Koçer (1974: 22) bu dönemi şöyle özetlemiştir:

“Hilafete sarılmış feodal bünyesinin verdiği kendi içine kapanıklığı sebebiyle Batıdaki bütün değişmelerden habersiz, bir zamanlar silâh ve teşkilât üstünlüğünün olması ile üç kıtaya yayılmış olan Osmanlı İmparatorluğunun orduları, XVIII. yüzyılın sonu ve XIX. yüzyılda san'at, edebiyat, ilim ve teknik üstünlükleri olan Avrupa orduları karşısında birbirini takip eden hezimetlere uğrayınca, nihayet az önce Osmanlı vilâyeti olan Mısır'ın Batı tekniği ile hazırladığı ordusunun başarılarını da hesaba katarak, ilk zamanlar çöküşünün sebeplerini kumanda hatası, asker itaatsizliği, idarî hata, teşkilât hatası, kanunlardan uzak olmak gibi sebeplere bağlayan Osmanlı Devlet adamları, Batı'daki gelişmelere ayak uydurulmadıkça, özellikle orduyu Batı'nın yeni savaş teknikleri ile donatıp onların metodlarıyla eğitmedikçe yükselmenin hattâ ayakta durmanın imkânı olmayacağını anladılar”

XVIII. yüzyıldan başlayarak yaşanan bu gelişmelerin bilgi ve belge yönetimi alanında çalışan araştırmacılar tarafından algılanışı eğitimcilerden çok da farklı

değildir. Askerî eğitimde yaşanan gelişmeler bu alanda bilgiye bakış açısında bir değişiklik yarattığı için, kütüphane kurumu da anılan eğitim kurumlarının içindeki yerini, medreselerin içinde bulunan kütüphanelerden daha farklı bir biçimde almıştır. Dini kitap ve yazmalardan çok pozitif bilimlere ait bilgileri içeren kitaplar kütüphanelerde yer almıştır. Siyasi dalgalanmaların o dönemin askerî mühendislik okullarının içinde bulunan kütüphane kurumunda yol açtığı değişim ve etkilenmeleri ifade etmesi bakımından Soysal(1969: 14-16)'ın açıklamaları oldukça önemlidir:

“...Bu konudaki örnekler arasında, yine XVIII. Yüzyıl'da, yeni fenleri bilen subaylar yetiştirmek amacıyla kurulan Mühendishane-i Berrî-i Hümâyûn ile Mühendishane-i Bahrî-i Hümâyûn okulları da yer alır. Bir batı dili (Fransızca) ile beraber müsbet bilimlerin okutulduğu bu kuruluşlarda öğretimi daha etkili kılmak için, ders programlarını destekleyecek şekilde organize edilmiş kütüphane ve laboratuvarlar da mevcuttu. Nitekim Mehmed Esad'ın Mir'at-i Mühendishane'de ifade ettiğine göre, “Mühendishane-i Berrî-i Hümâyûn, iki oda ve iki dersane üst, iki oda ve iki dersane alt katta olmak üzere bir de kütüphane'yi ihtiva eden bir binadır.” Eldeki bilgilerden, bu kütüphanedeki koleksiyonun teşkiline Avrupa devletlerinin de yardım ettiği anlaşılıyor. III. Selim'in böyle bir okul kurarak asrın meşhur hocalarını burada toplaması Avrupa'nın dikkatini çektiği içindir ki, muhtelif devletler ve bu arada bilhassa Fransa tarafından çok sayıda kitap gönderilmiştir. Bu hususla ilgili olarak Juchereau da “Sütlüce Mektebi'nde öğretmenlerin ve öğrencilerin faydalanmaları için, içinde Encyclopédie Française de olmak üzere harp san'atına, fiziğe, topçuluğa, istihkâmcılığa dair en yeni Fransız kitaplarından 400 ciltlik bir kütüphane teşkil edilmiş olduğunu” nakleder.

Mühendishane Kütüphanesi'ne verilen önemi, 1263 tarihli Lâyiha ile okul genişletilirken”... matbaa ve bir bab kimyahane ve... modelhane” ile birlikte “binazir” bir kütüphane kurulması da belirtir. Kütüphane'nin kitap iare etmekle beraber öğrencilerin kalem, kâğıt gibi ihtiyaçlarını da karşıladığı verilen bilgi arasındadır.

Bu okulun yanı sıra, Mühendishane-i Bahrî-i Hümâyûn'da da aynı karakterde bir kütüphanenin kurulmuş olduğu görülüyor. 1842'de İstanbul'a gelen İngiliz seyyahı Charles Mac Farlane, hâtıralarında bu konuda şunları kaydeder:” ... Genç Mustafa Paşa, bana, küçük bir kütüphane gösterdi ki hep riyaziyeye ait eserlerle doluydu.

Bunların arasında Fransızcadan tercüme edilmiş bir ciltle hesap, cebir ve hey'ete ait gene Fransızca'dan tercüme olunmuş üç cilt vardı. İngilizceden Bonnycastle'ın cebir kitabı, (Öklid) hendese'sinin de tercümesi bulunuyordu..." Pertusier'in, Mühendishane Kütüphanesi'nde matematik ve müsbet bilimlere dair en iyi batı eserleri ile geometri ve astronomi âletleri görmesi...de ortaya koyuyor ki, yüksek öğretim kurumlarının kütüphane ile münasebeti erken tarihlerde başlamış ve bu bağıntı gerek öğretimin bütünlük ve eşitlik esası içinde gerçekleştirilmesi, gerekse son iki örnekte olduğu gibi , lüzumlu araştırma ortamının sağlanması bakımından dikkate değer bir mahiyet kazanmıştır. Yüksek öğretim kademesinde ciddî bir sorun olarak ortaya çıkan ve bazı özellikler gösteren eğitim-kütüphane münasebetinin orta ve ilk dereceli öğretim kurumlarında daha farklı bir mahiyet aldığı anlaşılıyor. Bahis konusu münasebetin bu kurumlarda uzun süre esastan çok şekle inhisar ettiğini söyleyebiliriz. Münferit bazı davranışlara rağmen XIX. Yüzyıl'ın sonlarına gelinceye kadar devam eden bu durum, ilk ve orta öğretime hâkim olan anlayışın sun'î ve statik kalışı yüzünden, kütüphane müessesesinin eğitim işlemi ile köklü ve farklı ihtiyaçlardan doğan bir temas imkânı bulamamasının sonucudur. (Soysal, 1969: 14-16)

Soysal, yükseköğretim kütüphanelerinde XVIII. yüzyıldan itibaren yaşanan değişimlerden yola çıkarak bu değişimlerin kütüphane kurumundaki toplumda yaşanan siyasal dalgalanmalarla ilgili olduğunu tespit etmiştir. Osmanlı'nın kuruluş dönemlerinden 1800'lü yıllara gelinceye değin, yaşanan süreç konusunda yapılan araştırmalarda, ülkeyi derinden etkileyen siyasi gelişme ve bu gelişmelerin yol açtığı dalgalanmaların kütüphane kurumu üzerinde nasıl bir etki yarattığı konusunda tespit içeren ilk önemli çalışma Soysal (1981 : 1113-1125) tarafından gerçekleştirilmiştir. Soysal, makalesine kütüphane ile toplum arasındaki ilişkiyi ülke açısından irdeleyerek başlamıştır. Ancak, Soysal'ın yaklaşımında her ne kadar toplum ve kurum ilişkileri sorgulanmışsa da satır aralarında tartışmanın muhatabı olarak doğrudan yakın zaman kütüphanecileri temel alınmıştır.

"Gerçekte 'toplumsal bir varlık' olmasına karşın Türkiye'de "Kütüphane kurumu" ve özellikle o'nun oluşum, nitelik ya da sorunları, çoğu kez, siyasal, ekonomik ve kültürel dokumuzu biçimlendirmiş olguların bu kurum'un tinsel yapısına doğrudan

ya da dolaylı olarak yaptığı etki değerlendirilmeden tartışılmalıdır.” (Soysal, 1981: 1113)

Soysal (1981 : 1113), toplumda kurumun algılanışındaki çarpıklığı doğal karşılar ona göre zaten kütüphaneciler de sorunun toplumsal yönüyle ilgilenmek yerine teknik bazı konularla ilgilenmeyi yeterli saymışlardır.

“Bu durum doğal karşılanabilir, kanısındayım. Çünkü, kütüphanecilik uygulamasında materyal sağlama ve bilgi kaynaklarını düzenleme işi, uzun süre, ne tür hizmet’in nasıl üretilip sunulması gerektiği konusu’ndan önemli sayıldığı için kütüphaneciliğe ilişkin araştırmalarda da teknik nitelikteki sorunlara yönelme eğilimi ağır basar.”

Soysal, kütüphane-toplum ilişkisini açıklarken kurumun tarihini incelemek gerektiğini söyler. Anılan incelemenin ancak bir metodoloji yardımıyla gerçekleştirilebileceğini belirtir. Bu yaklaşım kurumun toplumla olan ilişkilerinde yaşadığı sorunların çözümünü o tarihe kadar, farklı yaklaşımlarla açıklayan akademik birimlerde çalışanlar için de yeni bir bakıştır:

“...Özetle, 'kütüphane kurumu'nun çağdaş yapı, işlev ve sorunlarının o'nun toplumsal niteliği ile bağlamı bir metodoloji yardımıyla incelenmesine ne denli gereksinim varsa, eş değer bir gereksinim bu 'kurum'un tarihsel oluşumuna ilişkin olgular yönünden de geçerlidir.” (Soysal, 1981: 1113-1114)

Soysal'ın araştırmasında Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan XIX. yüzyıla gelinceye değin yaşanan dönemler incelenmemiştir. Ancak, anılan yüzyıl irdelenerek yapılan çalışmada, Osmanlı siyasal yaşamının kütüphane kurumunu etkileyen olgularından söz edilmiştir. İmparatorluğun dağılma sürecine girdiği bu yüzyılda yaşanan büyük kayıp ve bu kaybın yol açtığı toplumsal çöküntüler hızla modernleşen batılı ülkelere benzeme eğilimini arttırmıştır.

III.2. Tanzimat Dönemi (1839-1908)

XIX. yüzyıl hep bu arayışların yol açtığı siyasal dalgalanmalarla geçer. Soysal(1981: 1114), Tanzimat'ın birinci aşaması olarak nitelendirilen 1839-1856 yılları arasında olup bitenlerin Osmanlı sınırları içerisinde kütüphane kurumunu doğrudan etkilemediği tespitini yapar. Soysal'a göre Tanzimat ve Islahat Fermanı Osmanlının Batılı bir devlet haline dönüşme girişimleridir. Soysal, Tanzimat'ın ikinci aşaması olarak tanımlanan 1856-1876 arasında kalan sürenin ise Türk Kütüphaneciliğinde yaşanan “büyük evrim”i hazırlayan bir dönem olduğunu söyler. Çünkü, 18 Şubat 1856'da çıkarılan Islahat Fermanı(Hatt-ı Şerif) eğitim alanında kimi hükümler getirmesi nedeniyle Geleneksel Türk Kütüphaneciliği'nde yaşanan evrime başlangıç adımlarının atılmasını sağlamıştı.

Yılmaz ise “*Türk kütüphaneciliğinde siyaset ögesi*”ni araştırdığı çalışmasında siyaset-kütüphane ilişkisi açısından Soysal'ın tespitlerini temel alarak, irdelemelerini belirlenmiş olan bu tespitler üzerinden yürütmüştür. Yılmaz'ın değerlendirdiği zaman aralığı, Soysal'ın ele aldığından çok daha geniş bir dönemi içermektedir. Soysal yazısının yola çıkış amacına uygun olarak XIX. ve XX yüzyılda kütüphane kurumunu etkileyen iki olguyu dile getirirken, Yılmaz Fatih döneminden başlayarak Cumhuriyet dönemlerini de başlıklar halinde incelemiştir :

“...Osmanlı dönemi kütüphaneciliğine ilişkin asıl hareketlenmenin görüldüğü ve genelde 'batılılaşma' olarak adlandırılan süreç ile birlikte siyaset-kütüphane ilişkisi daha somut biçimde ortaya çıkmaktadır. Büyük ölçüde, Soysal ve diğer bazı araştırmacılar tarafından irdelenen bu dönemde varsayımımız açısından ele alınabilecek başlıca olaylar 1867 Fransız Notası(Layihası),1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile II. Meşrutiyet Dönemi/İttihat ve Terakki Hareketi ile Türk Ocaklarıdır.” (Yılmaz, 2004: 320)

III.2.1. Fransız Notası (1867)

Soysal'a göre dönemi etkileyen öğeler içerisinde Islahat Fermanı'ndan daha çok, fermanın verilişinden itibaren geçen on yıllık süreye rağmen, gerekli yasal düzenlemeler yapılmadığından, dönemin Fransa hükümeti tarafından verilen “nota” etkili olmuştur. Nota, ülkede halk kütüphanelerinin açılması önerisini de içermektedir.

“...Yalnız bizim için ilgi çekici olan, 'Islahat Fermanı'nın kendisi değil, Fransa Hükümeti'nin, Babıâli'ye, 'Ferman'ın çıkarılışı üstünden on yıl geçmesine karşın köklü bir ıslahata girilmediği' gerekçesiyle, 22 Şubat 1867 tarihinde verdiği nota'dır. Nota, Islahat Fermanı'nın yoğunlaşma noktalarını onaltı maddede özetleyerek bunların işletilmesi gereği üzerinde durmaktaydı. Engelhardt, notada eğitim sorununa yönelik önerileri içeren ikinci bölüm'ün o yıllarda Fransa Millî Eğitim Bakanı olan Victor Duruy'ce hazırlandığını belirtiyor. Bunlar arasında, 'azınlık okulları, orta öğretim, öğretmen yetiştirme, yüksek öğretim, meslek okulları' gibi konulara ilişkin olanların yanı sıra ve ayrı bir madde olarak 'halk kütüphaneleri kurulması' önerisi de yer alır.” (Soysal, 1981: 1114-1115)

III.2.2. Maârif-i Umûmiye Nizamnamesi (1869)

Nota'nın verilişinden iki yıl sonra Maârif-i Umûmiyye Nizâm-nâmesi yayınlanır. Soysal bunu “dış elatma” olarak nitelediği “Fransız Notası”nın bir sonucu olarak nitelendirir. Bu değişim, yüzyıllar boyunca vakıf kuruluşu içerisinde hayat bulan kütüphane kurumunun, eğitim olgusunun içerisinde ele alınacak bir devlet görevi algısına doğru giden sürecin başlamasına yol açacak gelişmeleri içermektedir. Bu gelişmelere yol açan itici güç ise Osmanlı toplumunun o yıllarda yaşadığı çalkantı ve siyasal dalgalanmaların yarattığı değişim arayışlarıdır.

“Değerlendirmelere bakılırsa, Abdülaziz dönemi Islahatı'nın özellikle 1869'dan sonra başlaması bu yolda yapılmış olan 'dış elatma' ile yakından ilgilidir ve 'uyarı' eğitim ıslahatının niteliği ölçüsünde yönünü de belirlemiştir. Bu 'dış elatma'nın eğitim alanındaki somut sonuçlarından birisi ve kuşkusuz en önemlisi, nota'nın

verilişinden iki yıl sonra, 1 Eylül 1869'da, "Maârif-i Umûmiyye Nizâm-nâmesi"nin yayınlanmıştı. Maârif-i Umûmiyye Nizâm-nâmesi"nin Geleneksel Türk Kütüphaneciliği'ne katkısı, ilgili bölüm'de ana çizgileriyle ele alınacaktır. Burada, yalnızca, eğitimi tüm olarak ve bütün kurumlarıyla düzenleme amacına yönelik; o günün tüze anlayışına göre de bir yasa niteliği taşıyan Nizamname'nin, 'çağdaşlaşma' girişimi gereği ve özde siyasal bir eğilimin ürünü olduğunu söyleyelim. Bunun doğal sonucu olarak, Geleneksel Türk Kütüphaneciliği'nin dokusunda 1869'dan başlayarak kendini gösteren evrimi, dolaylı yoldan da olsa, temelde yine bu siyasal eğilimin hazırladığını kabul etmek gerekecektir." (Soysal, 1981: 1115)

Yılmaz ise dönemin gelişmelerini siyaset-kütüphane ilişkisi açısından değerlendirdiğinde Soysal (1981), Cunbur (1964) ve Çavdar'ın döneme dair saptamalarını karşılaştırmıştır. Yılmaz'ın karşılaştırmaları daha önce yapılan bütün bu çalışmaların bir tür sınanması olmuştur. Yılmaz da Osmanlı ülkesinde halk kütüphanelerinin açılmaya başlanmasını 'Fransız Notası' başta olmak üzere birkaç siyasi olay ve siyasi belgeye birden bağlamıştır.

"...Osmanlı toplumsal düzenindeki bozuklukları düzeltme amacıyla, büyük ölçüde Batılı ülkelerin siyasi baskılarıyla 18 Şubat 1856 tarihinde yayımlanan Islahat Fermanı'nın çıkarılışının üstünden 10 yıla yakın bir sürenin geçmesine karşın köklü bir ıslahata girişilemediği gerekçesiyle 22 Şubat 1867 yılında Fransız Hükümeti bir nota verir. Nota'da eğitime yönelik maddeler Fransız Milli Eğitim Bakanı tarafından hazırlanmış olup, "halk kütüphaneleri kurulması önerisi" ayrı bir madde olarak yer almaktadır. Nota sonrası, 1867'den itibaren eğitim alanında kütüphanelere de yansıyan bir hareketlenme başlamıştır. Umumi kütüphaneler (Kütübhane-i Umumiler) adıyla halk kütüphaneleri açılmaya başlanmıştır...Kısaca ve somut olarak söylemek gerekirse, Osmanlı döneminde halk kütüphanesi olarak nitelendirilebilecek kütüphaneler siyasi belgeler/olaylar olan Islahat Fermanı ve Fransız Notası sonucu kurulmaya başlanmıştır. Yani, halk kütüphanelerinin ortaya çıkışında siyasi etki belirleyici olmuştur." (Yılmaz, 2004: 320-321)

III.3. Meşrutiyet Dönemi ve İttihat ve Terakki Cemiyeti (1908-1920)

Soysal, Osmanlı siyasal yaşamının yol açtığı ikinci olgunun “meşrûti” yönetim olduğunu belirtmiştir. Modernleşme eğilimini içeren bu olgunun II. Meşrutiyet’in ilanını sağlayan İttihat ve Terakki Cemiyeti ile özdeşleştiğini anlatırken bu cemiyetin programında yaşanan değişime de işaret eder. Osmanlı İmparatorluğunu bir arada tutacak çimento olarak “Osmanlıcılık” olgusuyla yola çıkan Cemiyet, siyaseten yaşanan gelişmeler sonucunda “Türkçü”lüğe dönüşen sosyolojik bir rota değişikliği yaşamıştır. Cemiyet artık “Milliyetçi” bir yaklaşıma yönelmiştir.

“Süreç ve kavram olarak incelenmesi gereken diğer olgu, XX. Yüzyıl başlarında ikinci kez kurulan 'meşrûti' yönetimdir. Osmanlı İmparatorluğu'nda XVIII. Yüzyıl'dan beri gelişimi izlenen 'modern toplum ve devlet fikrini geliştirme hareketinin sonuncusu' biçiminde de tanımlanan bu olgu, kökünde, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile özdeşleşir. II. Meşrutiyet, gerçekte, siyasal ıslahatı amaçlamıştı. Bununla birlikte Cemiyet, ya da O'nun Meclis' e yansıyan biçimiyle İttihat ve Terakki Fırkası'nın, sonraları, iktidar partisi, daha doğru bir deyişle 'hükümet' olarak, siyasal programını olgunlaştırma ve toplumsal ıslahat önlemlerinden eğitim-kültür sorunu'na ilişkin olanlar aracılığıyla etkiler. Ancak bu etkinin ortaya çıkması için önce, İttihat ve Terakki Cemiyeti Programı'ndaki bir temel ilkenin değişime uğraması gerekmiştir. Bu değişim, Cemiyet Programına başlangıçta 'Osmanlıcılık' ilkesi yön verirken, 1911'den sonra 'Milliyetçi' görüş'ün egemen olmasıydı” (Soysal, 1981: 1115-1116)

Bu değişimin toplumda karşılığını bulması ve yeni eğitim-kültür politikalarının halk tarafından benimsenmesi ise bazı yeni kurumların yaratılmasıyla mümkün olacaktır.

Böyle bir değişimin gerçekleşmesi için iktidar olan İttihat ve Terakki Cemiyeti yeni bir program yapmak gereksinimi duymuştur. Böylece toplumu yeni döneme hazırlayacak bazı yeni kurumlar da önerilir. Önerilen kurumlar, kültürün

millîleşmesini sağlayacak özellikte yeni düzenlemeleri içeren çağdaş nitelikler taşımaktadır.

“İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin doğrultusunu çizen ilkelerden birindeki bu önemli değişiklik, kuşkusuz, 'Türk' ögesini ulusal bilince ulaştırıcı önlemleri alma zorunluluğunu da yanı sıra getirecekti. Burada, toplumsal ıslahat amacıyla uygulamaya konacak eğitim-kültür programı'nın başarısı için ne gibi önlem ya da araçlar üzerinde durulduğu önem kazanıyor. Soru'nun yanıtı , İttihat ve Terakki Fırkası'nın 1917'de toplanan VIII. Kongresi'nde verilmiştir. Gerçekten de, Kongre'de 'Siyasal Program'da yapılması “meclis-i umûmice teklîf ve encümeni mahsûsunda tedkik olunan ta'dilât arasında, hükümet'e “ Millî Müze, Etnoğrafi(Kavmiyyat) Müzesi, Millî Hazine-i Evrâk, Millî Kütübhâne-i Vesâik, Millî Âsâr-ı Atîka Müzesi, Muhafaza-i Âbîdat Müesseseleri” ile “kıymet-i milliye ve tarihiyyesi olan kütüb, âsâr ve masnûâtın hârice ihrâcını meneylemek üzere bir Âsâr-ı Milliye Müdiriyyet-i Umûmiyyesi teşkili” için öneride bulunma kararının yer alması, bu konuda düşünülmüş önlemlere verilebilecek örneklerden kimisidir.” (Soysal, 1981: 1116)

Soysal'ın anlatımından İktidar olan İttihat ve Terakki Cemiyeti kadar, aynı biçimde muhalefette yer alan yapının da böyle bir yenilenmeye yöneldiği anlaşılmaktadır. Kütüphaneler ilk kez yaşanan göreceli demokratik ortamın gelmesiyle bir kurum olarak varlığını toplumla buluşturacak mecraları ancak, siyasi gelişmelerin oluşturduğu programlar üzerinden bulmuştur. Kütüphane binalarının yapılması ve düzenlerinin oluşturulması yanında bu programda bir “Millî Kütüphane” de yer almaktadır.

“...Bulgularımıza bakılırsa, siyasal yaşamımızda ilk kez 1911'de iki karşıt kuruluş, kütüphaneler konusundaki görüş ve programını, çok kaba çizgilerle de olsa, kamu oyuna duyurmaktadır. Bunlardan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1911 yılında toplanan IV. Kongresi'nde hazırlanmış 'Siyasal Program'ın ' maârife' ilişkin bir maddesine göre: “ Millî hayât-ı irfâna selim bir inkişâf vermek üzere”, diğer önlemlerin yanı sıra, “...bil-umûm kütübhânelerinin i'mâr ve idâme-i intizâmları ve Pây-ı tahtda, mükemmel bir Kütüb-hâne-i Millî te'sisi” de hükümet'e önerilecekti.” (Soysal, 1981: 1116-1117)

Soysal “millî irfânı” geliştirecek bir aşama olarak gördüğü “Millî Kütüphane” olgusunu Cemiyet’in Milliyetçi görüşe yönelmesine bağladığı için olumlu bulur. Dinin toplum üzerindeki etkisinin azalması, hatta “laik” ve “toplumcu” bir yaklaşıma yönelmek olarak niteler. Bu yönelimin kütüphaneciliğe “yeni devinim alanları” açacağını söyler.

“...Kütüphane Kurumu'nun genel eğitim ve kültür sorunu içinde tuttuğu yer ve bu arada işlevsel bir 'millî kütüphane'ye duyulan gereksinimin iktidar partisinin çekirdeği durumundaki İttihat ve Terakki Cemiyeti programları'nda sürekli savunulduğu, önemli bir aşama sayılmak gerekir. Öbür yandan, gerek kütüphaneleri “millî irfânı” geliştirici bir araç gibi kabul ve bunu bir 'millî kütüphane' kurarak simgeleştirmek isteyen 'Siyasal Program' gerekse 'kütüphane hizmeti'ni “ teşkil, idâme ve idâresi” devlet'e ilişkin bir kamu görevi olarak yorumlayan “İzahname'ye egemen görüş ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'nce benimsenmiş yeni ilke arasında bir neden-sonuç bağıntısı kurmak olasıdır. Kuşkusuz aşamasını hazırlayan güçler arasında yer almış 'milliyetçilik' akımı yaklaşık yüzyıl sonra ' Cemiyet Programı'na girerek, uygulamada yol açtığı layik ve toplumcu gelişmeler yanı sıra, Türk Kütüphaneciliği'ne de yeni devinim alanları gösteriyordu.” (Soysal, 1981: 1117-1118)

Yine Soysal (1998 : 46-47) İkinci Meşrutiyet için siyasal-toplumsal yaşama yeni kavram ve kurumlar getirdiğinden bahisle, kütüphane kurumunun ülkede siyasal güç/iktidar tarafından bu dönemde kullanılmak istenmiştir değerlendirmesini yapmıştır.

Konuyu inceleyen bir diğer bilim insanı olan Yılmaz, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Meşrutiyet'in ilanı için verdiği mücadeleyi çok önemsedğini ifade eder. Ayrıca Cemiyetin Osmanlı ve Panislamist ideolojinin birleşimi olduğunu, Abdülhamit iktidarını yıkmak için mücadele ettiğini açıklar. Cemiyetin daha sonra yaşadığı ideolojik dönüşüme de dikkat çeker. Osmanlı bakış açısı artık Türk Milliyetçiliğine dönüşmüştür. Bu dönüşümün ideolojik mimarı olarak da Ziya Gökalp'i gösterir. Yaşanan siyasi olay ve dalgalanmalar, ideolojik hat değişimleri o

günün Osmanlı ülkesinde kütüphanecilik hizmetlerinin toplumsal değişim projelerinde baş vurulacak bir yöntem olarak algılanmasının zemininin oluşmasını sağlamıştır.

“...Meşrutiyet ile özdeşleşen kuruluş ise İttihat ve Terakki Cemiyeti’dir.Tam anlamıyla siyasal bir örgüt olan İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin amacı Abdülhamit yönetimini yıkmak olup, temel ideolojileri meşrutiyetçilik idi.Ayrıca Panislamizm ile Osmancılık da ideolojilerinin bileşenleriydi... Benzer biçimde,İttihat ve Terakki’nin başlangıçta Osmanlılık olan ideolojisini,özellikle 1911’den sonra büyük ölçüde ulusçuluğa (milliyetçiliğe) dönüştürdüğü,1913 ortalarından itibaren Ziya Gökalp ideolojisine(Türkçülük) uygun önlemler aldığı söylenebilir. Kısaca belirtmek gerekirse, II.Meşrutiyet Dönemi ve o dönemin siyasal egemeni olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti Türk tarihi açısından uluslaşma sürecinin başlangıcını ifade etmektedir. Son derece anlamlı bir radikal siyasal dönüşüm aşaması olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.” (Yılmaz, 2004: 321)

Soysal (1981 : 1117) ise muhalefetin gündeminde de yer aldığını belirttiği kütüphane kurumunu Hürriyet ve İtilâf Fırkası’nın nasıl algıladığı konusunu yazısının dipnot kısmında ayrıca ele almıştır. Fırka’nın 1911 tarihli programının “Maârif-i Umûmiye” bölümünde halkın eğitim ve kültürünün yükselmesi için kıraat odaları, halk kütüphaneleri ve müzeler gibi iktidar partisinin yöneldiği yeni kurumlara benzer çağdaş kültür ve eğitim kuruluşlarından söz edilmiştir.

Soysal (1981 : 1118-1119), Tanzimat’ın ikinci aşamasının ürünü olarak tanımladığı “Maârif-i Umûmiye Nizâm-nâmesi” nin kütüphaneciliğin tüzel-yönetimsel dokusunu etkilediğini ifade etmektedir. Yüzyıllarca Vakıf kurumu içerisinde yer alan kütüphane kurumunu diğer eğitim kurumlarıyla birlikte kamu hizmeti kapsamına almıştır.

Soysal (1981 : 1120-1121) Maarif Nazırı Saffet Paşa’nın hazırladığı “Nizâm-nâme”yi kütüphaneciliğimizi yönlendiren en eski ve o ölçüde önemli bir belge sayar. Bu dönemin bir diğer gelişmesi ise 1881 yılında Kütüphanelerin Sûret-i İdâresi’ne ilişkin bir talimatname’nin çıkarılışı olmuştur. Bu talimatname kütüphanelerin nasıl

çalışacağını ve denetleneceğini 19 madde içerisinde anlatmıştır. Bu döneme ait diğer bir önemli gelişme de ülkenin ilk halk kütüphanesi sayılabilecek bir kütüphane olan “Kütüb-hâne-i Umûmî”nin 1882 yılında İstanbul Beyazıt’te açılması olmuştur. Soysal’ın değerlendirmeleri arasında, araştırma açısından en önemli sayılabilecek değerlendirmelerinden biri de; bütün bu gelişmelerin siyasal dalgalanmaların yol açtığı “siyasal nitelik taşıyan olgu”lara bağlanmasıdır:

“...Üzerinde durulan bütün bu gelişmeler ışığında Tanzimat Dönemi ile ilgili olarak varılabilecek önemli bir diğer bulgu, 1869’dan Yüzyıl’ın yaklaşık bitimine dek uzanan sürede kütüphanecilik yaşamı’nda görülen devinimin, zaman zaman öne sürülen tersine, ‘kişisel duyarlık ya da ilgi sonucu, değil, özde siyasal nitelik taşıyan bir olgu’dan kaynaklandığının anlaşılması olmuştur.” .” (Soysal, 1981: 1121)

İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından gündeme getirilen Millî Kütüphane kavramı o yıllarda gerçeğe dönüşmemiştir. Ancak Anadolu’nun bazı şehirlerinde 1912 ile 1918 yılları arasında bu adla birkaç kütüphane hizmete açılır. İzmir, Kayseri, Bursa, Eskişehir, Diyarbakır ve Konya’da açılan bu kütüphanelerin hepsinin isimleri “Millî Kütüphane”dir. Oluşum ve hizmet tarzları nedeniyle halk kütüphanesi özelliği gösteren bu kütüphanelerin adlarının millî olmasının nedenini Soysal, “*Millî Kütüphane’ye olan talebin Anadolu’da yankılanışı*” olarak yorumlar. 1912 yılından itibaren Türk Ocakları içerisinde açılmaya başlanan kütüphaneleri de İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Millî Kütüphane kurma yaklaşımında olduğu gibi “Milliyetçi” düşüncelerin toplumda “*billurlaşması*” için yapılan topluma yönelik olarak düzenlenmiş paralel çalışmalar olarak niteler.

Konuyu ele alan Yılmaz da, İttihatçıların iktidar dönemine ilişkin olarak Soysal’ın siyaset-kütüphane kurumu ilişkisi açısından, ülkede ilk kez yaşandığını söylediği kütüphanenin siyasal bir amaç için kullanılması tespitine katıldığını belirtir. Yılmaz’a göre de ‘kütüphane siyasal bir amacın aracı niteliğine bürünmüştür’. Ayrıca, Anadolu’da Millî kütüphane adıyla açılan bütün kütüphaneler ilk defa siyasal bir programın sonucunda hizmete açıldıkları için ülke için alanındaki ilk uygulamalardır.

“...II. Meşrutiyet ve dönemin temsilcisi/egemeni olarak İttihat ve Terakki olgusu Türk kütüphaneciliğini ıslahat önlemlerinden eğitim-kültür sorununa ilişkin olanlar aracılığıyla etkilemiştir. Bu döneme yönelik olarak şu belirleme siyaset-kütüphane ilişkisi açısından son derece önemli görünmektedir:

“Kütüphane kurumu siyasal güç eliyle belli bir amaç için ve stratejik anlayışla ilk kez Meşrutiyet döneminde kullanılmak istenmiştir”. Diğer bir deyişle, İttihat ve Terakki, toplumda ulus bilincini ve bu bilince dayalı toplumsal örgütlenmeyi/değişimi yaratmak için oluşturduğu plan ve programlarında kütüphane kurumuna da önemli işlev yüklemiştir. Böylece, kütüphane siyasal bir amacın aracı niteliğine bürünmüştür. Bu yaklaşımın somut sonuçlarından birisi İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin programlarında 1911'den başlayarak yinelenen “milli kütüphane kurma” önerisi üzerine 1912- 1918 yılları arasında çeşitli illerde milli kütüphane adıyla halk kütüphaneleri niteliğinde kütüphaneler açılmaya başlanmasıdır. Bu kütüphaneler Türk kütüphanecilik tarihinde siyasal bir programın uzantısı olarak kurulmaları açısından özgün bir gelişimi ifade ederler.” (Yılmaz, 2004: 322)

III.3.1. Türk Ocakları (1912-)

Türk Ocakları'nın 1912 yılında kurulması ile Osmanlının son dönemlerinde ülkeyi ayakta tutmak için çırpınan Türkçü aydınların çabaları kendisini göstermeye başlar. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ideolojik çalışmaları toplumla buluşmakta zorlanınca Türk Ocakları kurulur ve kurum durumdan farklı bir vazife çıkarır. Ocak, ilk elde çevresinde meydana gelen siyasi olay ve gelişmeler karşısında o kadar etken bir durumda değildir. Aktif ve belirleyici, etkileyici bir program hızla uygulamaya konulur. Türk Ocakları içerisinde de birçok kültürel faaliyetler başlatılır, kütüphaneler açılır.

“...Siyasal bir dönem olarak II. Meşrutiyet ile siyasal bir hareket olan İttihat ve Terakki'nin Türk kütüphaneciliği açısından incelenmeye değer bir etkisi de Türk Ocakları aracılığıyla olmuştur. 1911 yılından itibaren kurulmaya başlanan Türk Ocakları, genelde, Türklerde milliyetçilik düşüncesinin örgütlü biçimde

geliştirilmesini amaçlayan siyasal bir girişim olarak değerlendirilmektedir. Türk Ocakları'nın İttihat ve Terakki'nin amaçları açısından" siyasal bir zorunluluğun sonucunda kurulduğu" belirlemesi bu kurumların siyasal niteliklerini açıkça ortaya koymaktadır. Türk Ocakları İttihat ve Terakki ile açık yasal ilişkileri olmasa bile aydınlar ve gençler arasında Cemiyet'in düşüncelerini yaymada büyük bir rol oynamışlar, 1913'ten sonra etkin bir dil ve dünya görüşünün oluşturulduğu örgütler haline gelmişlerdir. Burada söz edilen dünya görüşü siyasal bir ideoloji olan milliyetçilik(Türkçülük)tür. Türk Ocaklarının siyasal etkinlik kazanmaları Sosyal tarafından da vurgulanmaktadır." (Yılmaz, 2004: 322)

Burada Karaer(1990)'in makalesi dönemin Türk Ocağı kütüphanelerine detaylı bir ışık tutması bakımından anılması gereken özellikte bir çalışmadır. Karaer Türk Ocakları'nı,

"...Osmanlı Devleti'nin son yılları ile Millî Mücadele döneminde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türk fikir ve toplum hayatında önemli roller oynamış gönüllü bir kültür kuruluşudur."

açılımı ile tanımlar. Karaer, Türk Ocakları'nın, 1912 yılında kuruluşundan, kendisini fesh ettiği 1931 yılına kadar geçen zaman dilimi içerisinde yurt sathına yayılmış şubelerinde gösterdiği faaliyetler, yayınlar ve açtığı kütüphaneler ile Türk toplumunda uyanışın, aydınlanışın, benliğini ve kendini buluşun öncüsü olduğu düşüncesindedir. Bu yaklaşımın diğer bir açıklaması da, kurumun "Türk Milliyetçiliği" fikrine hizmet ettiği ve bu süre içerisinde amacına ulaştığı biçiminde algılanabilir. Karaer(1990 : 55)'in tümceleri onun kuruma bakış açısını açıklıkla ortaya koyar:

"...Türkçüler, kütüphanecilik sahasındaki faaliyetleri ve gelişmeleri yakından izleyerek yayın organlarında bu konuya dikkatleri çekmek istemişlerdir. Türkçülerin kütüphanecilik sahasındaki gelişmelere gösterdikleri ilgi teoride kalmamış, "Kutsal mabet" olarak nitelendirdikleri Türk ocakları çatısı altında uygulama alanı bulmuştur."

Türk Ocakları Osmanlı'nın dağılma sancıları yaşadığı dönemde toplumu bir arada tutmak üzere fikir üreten bazı toplumbilimci ve entelektüellerin çare olmak üzere yarattıkları kurumlardandır. Karaer (1992 : 13) Türk Ocakları'nın kuruluş döneminin siyasal atmosferinin bir panoramasını çizerken bu ortam içinde kurumun ortaya çıkışını ise şöyle açıklar:

“...Türk Milleti XIX. yüzyılın başlarında iki düşman ile karşı karşıya kalmıştır. Bunlardan birincisi, çöken İmparatorluğu ayakta tutmak için yapay Osmanlılık ülküsüne sarılan devlet idaresi ve müesseseleri; ikincisi ise, Türklüğü büsbütün yok etmeye çalışan yabancı devletlerdir. Böylesine olumsuz bir ortam içinde savunma duygusu ve millet aşkından doğan Türk Ocağı, Türkler arasında millî bilincin güçlendirilmesi, millî kültürün ortaya çıkarılması, bilimsel, sosyal ve ekonomik yapının geliştirilmesi amacı ile 25 Mart 1912'de kurulmuştur.”

Ocakların siyasi bir amaç gözetmeyecekleri, asla siyasetle uğraşmayacakları kuruluş yasalarında belirtilir. Ancak, kurumun gerisinde kalarak asıl kurucusu olduğu iddiasında bulunulan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kendisi siyasi bir yapıdır. Bu nedenle Türk Ocakları kuruldukları dönemde her ne kadar siyasi olmayan bir oluşum olarak görülseler de, bizzat kurucuları ve kuruluş amaçları siyasidir.

“Türk Ocağı, siyasal hayatın en karmaşık bir döneminde, her şeyin siyasallaştığı bir ortamda doğmuştur. İkinci Meşrutiyetten sonra geçilen çok partili sistem, Ocağın, siyasî partilerle ilişki kurmasına ortam hazırlamıştır. Bir görüşe göre Ocak, İttihat ve Terakki Partisi'nin eseridir. Bu görüşü destekleyen başka bir belge olmamasına rağmen, Türk Ocağı'nın İttihat ve Terakki Partisi ile iyi ilişkiler içinde olduğu anlaşılmaktadır. Benzer bir ilişki de Millî Meşrutiyet Fırkası ile kurulmuştur. Teceddüt Fırkası, Millî Kongre ve Millî Türk Fırkası kuruluşlarında Türk Ocağı'nın katkısı olmuştur. Türkçülük fikrini ret eden Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile Türk Ocağı arasındaki ilişkilerin başlangıçtan itibaren bozuk olduğu söylenebilir. Hatta Hamdullah Suphi Bey, 1924 yılında toplanan Türk Ocakları Umumi Kongresi'nde yaptığı konuşmada, “Türk Ocağının İtilafçılara düşman olduğunu ve onları Ocağa sokmadıklarını söylemiştir”. (Karaer, 1992: 35)

Türk Ocakları'nı tanımak, kurumun neredeyse yüzyıla yayılmış zaman aralıklarında oynadığı sosyal/siyasal rolün doğru algılanması açısından da oldukça önemlidir:

“Türk Ocakları 1912 yılında, Türkcülük akımına bağlı bir kültür derneği olarak, Ziya Gökalp, Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Yusuf (Akçura) ve arkadaşları tarafından kuruldu. II. Meşrutiyetten sonraki dönemde yönetimde ve toplum hayatında etkili olmuş bir kültür ve siyaset hareketi olan Türkcülük ve Turancılık akımlarının savunucusu olan milliyetçiler, Türk Ocakları'nda bir araya geldiler. Yayın organları olan Türk Yurdu dergisinin yayınlarıyla ve Türkiye'nin çeşitli yerlerinde açtıkları şubeleri aracılığıyla görüşlerini yaymaya çalıştılar. Türk Ocakları, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde doğrudan siyasal etkinliklerde bulunmasa da siyasal hedeflerin gelişmesine ortam hazırlayan etkinliklerde bulundu. Bu dönemde Türk Ocakları'nın Türkcülük anlayışı, çok uluslu bir imparatorluk içinde hâkim unsurun, öteki unsurlar karşısında üstünlüğünü vurgulamaya dayanıyordu. Savunduğu hars milliyetçiliği, bir ulusa bağlı olmanın temel ölçütü olarak aynı dil ve kültür grubundan olmayı kabul ediyordu. Böylece Birinci Dünya Savaşı sırasında iktidarda bulunan ve politikası giderek Turancılığa kayan İttihat ve Terakki'nin amaçlarına da dolaylı olarak hizmet ediyordu.”
(Cumhuriyetin 75 yılı..., 1999 : 111)

Türklük bilincinin vatan sathında en geniş biçimde algılanması amacıyla ortaya çıkan böyle bir kültür kurumunun o günün şartlarında bilinen bütün bilimsel ve teknik yöntemleri kullanarak amacına en kısa zamanda ulaşmak istediği açık bir gerçektir. Çünkü, o yıllarda Osmanlılar en önemlisi toprak olmak üzere diğer bütün değerlerini durdurulamaz bir hızla kaybetmektedir. Böyle bir süreçte anılan kayıpları durdurabilecek yegane güç, eğitilmiş ve Türklük bilincine sahip vatandaşlar yetiştirmekten geçer düşüncesi İttihat ve Terakki kadroları arasında yaygın bir kanıydı. Böyle bir amaç için en uygun unsurlardan biri de, Ocaklar içerisinde faaliyete geçirilen kütüphanelerdi. Kütüphane kurumunun siyasal amaçlar için kullanılmasının ülkedeki en önemli göstergelerinden biri Türk Ocaklarında açılan kütüphaneler olmuştur. Karaer (1992 : 141) değerlendirmelerinde sözü edilen kütüphanelerin bu özelliklerine de dikkat çeker.

“Türk Ocağı kurulduğu tarihten itibaren kütüphanelere gereken önemi vermiş, kütüphaneler vasıtasıyla halkın aydınlatılmasına yardımcı olmuştur. Millî bilincin uyandırılması, millî kültürün ortaya çıkarılması ve halka benimsetilmesini gaye edinen Ocağın, kütüphanelere ilgisiz kalması elbette düşünülemezdi. Türk Ocakları tarafından açılan kütüphanelerin fiziksel önemi yanında, yöneldiği gayeler bakımından ayrı bir değeri vardır.”

Yılmaz ise Türk Ocakları kütüphanelerini, Türk kütüphaneciliğine katkıları açısından olumlu bir süreç olarak değerlendirirken, saptamalarını da başlıklar halinde sıralamıştır. Yılmaz’ın değerlendirmelerinin en öne çıkan yanı bu kütüphanelerin siyasal bir sürecin sonucunda ortaya çıkmış ürünler olarak nitelendirilmeleridir.

“... Diğer bir deyişle, Türk Ocağı kütüphaneleri, Ocakların siyasal amaçlarının gerçekleşmesinde önemli işlevler yüklenmişlerdir. Ancak, bunun da ötesinde, Ocak kütüphaneleri millî kütüphanelerle birlikte Anadolu’da bir kütüphane hareketi başlatmışlardır...Genel olarak, II. Meşrutiyet ve dolayısıyla İttihat ve Terakki’nin Türk kütüphaneciliğine katkıları 1) Millî Kütüphaneye olan gereksinim saptanıp savunulması, 2) Anadolu’da halk için kütüphaneler kurulmasına ortam hazırlama noktalarında yoğunlaşmaktadır. Türk kütüphaneciliği açısından özel öneme sahip olduğu söylenebilecek bu dönemin özünde siyasal nitelikli bir sürecin ürünü olması, çalışmanın, daha önce dile getirilen varsayımını güçlendirmektedir. Ancak, bunun da ötesinde, siyasal sürecin Osmanlı Dönemi Türk kütüphaneciliğine yansımalarının “belirleme” düzeyinde olduğunu söylemek olanaklı görünmektedir.” (Yılmaz, 2004: 322-323)

Keseroğlu(1989 : 100)’da Türk Ocakları’nın kütüphanecilik alanında yaptıklarını, ocakların kurdukları kütüphaneleri ve bu kütüphaneleri Halkevleri’ne devretmelerini kütüphanecilik tarihi açısından önemli bulduğunu belirtmek gereği duymuştur.

Karaer (1992 : 142) Türkçülerin kütüphanelere gösterdiği ilginin teoride kalmayıp hayata geçtiğini söylerken, 1913 yılında toplanan Türk Ocağı Kongresi’nde konuşulanları örnek olarak verir. Kongrede dönemin yöneticilerinin kendilerinden önce kurumda yöneticilik yapanların açtıkları kütüphanelere sahip çıktıklarını, kuruma gerekli desteğin verildiğini anlatan açıklamalarını kanıt olarak gösterir.

Türk Ocakları, bir başka bakışla bir kültür ve sanat kurumu olarak kan kaybı süren bir ülkenin yaralarını sarabilmek için büyük gayretler sarfederken, kütüphane birimleri de üzerine düşen görevi başarabilmek için, bu çabaya yadsınamaz katkılarda bulunurlar. Neredeyse günümüz Türkiye'sinde bile bir türlü yaşama geçirilemeyen, hastanelerde hastalara kütüphane hizmeti sunulması o günün koşullarında cepheden dönen askerlere bu kurumların insan üstü çabalarıyla verilebilmişti. Ayrıca, okuma faaliyeti olarak özellikle yaralı askerlere Ocak yayımları ulaştırılıyor, böylece ulusun direniş ruhu diri tutulmaya çalışılıyordu. Yine çağdaş bilgilerle en kısa sürede buluşmak, uygarlık ve yaşam kalitesi açısından gelişmek, bu kütüphanelerin geliştirilmesi düşüncesinde olan Ocaklıları güdüleyen en önemli etkenler arasındaydı. Mevcut siyasi atmosferin itici gücü, bilimle gecikmeden buluşmayı ve Ocaklıların siyasi amaçları doğrultusunda bu bilgilerden halkı faydalandırmayı kolaylaştırıyordu.

Soysal'ın değerlendirmelerine dönecek olursak, II.Meşrutiyet döneminin en olumsuz gelişmelerinden biri 1912 yılında Evkaf Nezareti Merkez Örgütü yeniden düzenlenirken kütüphane kurumunun Maarif teşkilatından alınarak yeniden Müessesât-ı İlmiyye-i Vakfiye Müdüriyyeti'ne bağlanmasıdır. Soysal (1981 : 1124-1125) değerlendirmelerinde haksız da değildir. Çünkü yüzyıllar boyunca Osmanlı İslam toplumu açısından genellikle Vakıf kurumu içerisinde boğulup kalarak toplumla buluşmakta zorlanan kütüphane, kendisi bir kurum olarak ilk kez bu dönemde vakıf yapısından ayrı düşünülmüş ve eğitim kurumları arasında görülerek kamu hizmetlerine alınmışken, bu gelişme ile yeniden eski konumuna vakıf faaliyetleri arasına alınarak kamu hizmeti kavramından uzaklaştırılmıştır. Beyazıt'teki Kütüphane-i Umumî dışında bütün kütüphaneler bir protokolle "Evkaf-ı Hümayûn Nezâreti"ne bırakılmıştır. 1924 yılına gelinceye değin kütüphaneler bir daha eğitim kurumları ile birlikte ele alınamayacaklardır. Soysal bu dönemin incelemesini sonuçlandırırken kütüphane kurumunun ülkemizde ilk kez siyasi güç eliyle belirli bir amaç ve bu amaca erişmek için uygulanmış stratejik planlarla kullanıldığını ifade etmiştir.

“...Çok sınırlı ya da sonuçsuz kalışına karşın, II. Meşrutiyet Dönemi'nin bu nitelikteki girişimleri, dayandığı taban ve ereklere nedeniyle, yönetime egemen olanların konu'ya daha bilinçli biçimde eğildiğini gösterir. Gerçekten de, 'kütüphane kurumu' bizde, siyasal güç eliyle belli bir amaç için ve stratejik anlayışla ilk kez bu dönem'de kullanılmak istenmiştir.” (Soysal, 1981: 1125)

O yıllardan biraz geriye dönmek durumunda kalırsa da bütünlüğü bozmamak açısından araştırmamızın bu safhasında incelenmesi gerekli olan 1909 yılında kaleme alınan diğer bir rapor hakkında yazılanlar da döneme açıklık getirmesi açısından oldukça ilginçtir.

“ ‘Dersaadet Umumi Kütüphanelerinin Tanzim ve Tensikına Dair Sadrazam Hilmi Paşa Hazretlerine takdim olunan Takrir’ başlığını, ‘Mısır Meclis-i Nüzzar Kâtibi Sanisi [Mısır Nazırlar Meclisi İkinci Kâtibi] Ahmed Zeki’ imzasını ve ‘Teşrin-i Sani 1325 [Kasım 1909] tarihini taşıyan bu şayanı dikkat rapordan ilk defa bahseden ‘Osmanlı Müellifleri’ sahibi merhum Bursalı Tahir Bey’dir.” (Ötüken, 1956 : 206)

Bu rapor o yıllarda İstanbul'da mevcut bulunan kütüphanelerin ne kadar kötü durumda olduklarını anlatması bakımından önemli olduğu kadar, içerdiği çözüm önerileri ve batının bilim ve teknolojiye neden ilerlediği yönünde konusundaki tespitleriyle de önemlidir. Ayrıca, raporu kaleme alan Ahmed Zeki'nin, o yıllarda Mısır'ı Osmanlı vatanının ayrılmaz bir parçası olarak gördüğü, aynı zamanda da Mısır'lı olmaktan dolayı duyduğu memnuniyeti anlattığı görülmektedir. Raporunda Meşrutiyetin ilanı(1908) üzerine İstanbul'u ziyaret ettiğini, amacının İstanbul Kütüphanelerini ziyaret etmek ve birçok Arapça eseri incelemek olduğunu belirtmektedir. Gerçekleştirdiği ziyaret sırasında da içinde bulunduğu tarihsel döneme ışık tutmuş, genel ve açıklayıcı bir dille, çok önemli olan bu raporu kaleme almıştır.

Ahmed Zeki Dersaadet'te yer alan 40 civarındaki kütüphanenin birleştirilmesini önermiştir. Önerileri arasında bir Osmanlı kütüphanesi kurulması düşüncesi vardır ki bu da oldukça önemlidir. Yazar, bu kütüphanenin yönetiminin de Maarif Nezaretine bağlanmasını önerdiği önemli bir bakış açısı getirmiştir. Ötüken

(1956 : 206-226), raporun tamamını anlaşılır bir Türkçe'yle özetleyerek Osmanlıcadan yeni harflerle transkribe etmiştir. Ayrıca raporun içeriğini de çok ayrıntılı olarak incelemiştir. Bu çalışma ile 1909 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun başkentinde kütüphanelerin nasıl bir atmosfer içerisinde olduğunu, gerçek durumlarının ne olduğunu kavrayabiliyoruz.

III.3.2. İlk Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında Kütüphane Kurma Çalışmaları

II. Meşrutiyet(1908)'in ilanından sonra Osmanlı İmparatorluğu için artık yeni bir dönem başlamıştır. Ülkenin dört bir yanında düzenlenen padişaha II. Meşrutiyeti ilan ettirme eylemleri sonuç vermiştir. Yüzyıllar boyunca her ne kadar danışmanlık desteği olsa da tek başına karar almak durumunda olan bir iradenin, İmparatorluğun güçsüz düşmesiyle birlikte, diğer bütün baskı unsurlarının etkisi ile aldığı tek kişilik kararlarının karşısında ortaya çıkan yeni irade, ülke yönetiminde eskisine oranla ortak aklı simgeleyen nispeten daha çoğulcu daha demokrat bir sisteme işaret ediyordu. 'Ortak akıl' ise sağlıklı karar verebilmek için doğru bilgilenmeye gereksinim duyuyordu. İlan edilen II. Meşrutiyet, Osmanlı ülkesinde ikinci kez özgürlük rüzgarları estiriyordu. Ve bu özgürlük rüzgarları meclis içerisinde açılacak modern bir kütüphane kurumunun o meclise katacağı gücün farkına varan her bilinçli siyasetçiyi, kurumun, meclisin hemen yanı başında açılması gerektiği gerçeğine itiyordu. İşte Osmanlı Meclis-i Mebusan-ı içerisinde kütüphane kurumu kurulması çalışmaları ilk kez bu çabalarla başlamıştır. Günümüzde, TBMM içerisinde yer alan Kütüphane Araştırma ve Çeviri Müdürlüğü'nün temeli işte bu çalışmalarla atılmıştır. Siyasi dalgalanmalar, yeni toplumsal gelişmeler kütüphane kurumunu bir kez daha olumlu, ama derinden etkilemiş, ülke bir yandan demokratikleşme yolunda ilerlerken, kurum da diğer yandan yeni sistemde yönetim erkinin yanibaşında ve eskisinden daha farklı bir pozisyon bulmuştur.

“Meclis çatısı altında bugünkü anlamda kütüphane hizmetlerinin verilmeye başlaması Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı 23 Nisan 1920 tarihinden öncesine uzanmaktadır. 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile İstanbul'da yanan eski adliye sarayının Cinayet mahkemesi bölümünde başlatılan meclis çalışmaları daha sonra ilk Meclis Reisi Ali Rıza Bey'in başkanlığında Çırağan

Sarayı'na taşınmıştır. Kütüphane hizmetleri de bu sarayın küçük bir odasında verilmeye başlamıştır. Ancak 19 Ocak 1910 tarihinde Çırağan Sarayı'nın da yanmasıyla, Meclis Kütüphanesi de büyük zarar görmüştür. Bunun üzerine Meclis Kütüphanesi, Yıldız'daki Serasker Rıza Paşa Konağı'nda kısa bir süre hizmetlerine devam etmiştir. Bugünkü Meclis Kütüphanesi'nin temelleri ise Meclis'i Mebusan'ın Fındıklı'da Çifte Saraylar adı verilen binaya taşınmasıyla atılmıştır. Kütüphanede yer alan 3000-5000 civarında değerli kitap, gazete, dergi, tutanak vb. Meclis Kütüphanesi'nin temel dermesini oluşturmuştur.” (TBMM Kütüphanesinin..., 2004: 1)

Bağdat mebusu Sason Efendi eğitimini Avrupada almıştı. Üstelik Londra'da bulunmuş, kraliyet sistemine rağmen başarıyla yürüyen Birleşik krallığın iki meclisli sisteminin nasıl çalıştığını, orada ve Avrupanın diğer ülkelerinde parlamenter sistemin bilgiyle olan bağının yeni uygarlık anlayışını ne kadar olumlu etkilediğini yakından biliyordu. Bu nedenle Meclis-i Mebusan içerisinde modern bir kütüphane açılabilmesi için ilk çalışmaları o başlattı. Dönemin kütüphanecilik bilgisine sahip değerli kütüphanecilerinden olan Nebil Emirbuharioğlu'da bu kütüphanenin kuruluşundan, 1948'de emekli oluncaya kadar geçen sürece büyük katkıları olmuştur. Emirbuharioğlu gelişmiş ülkelerdeki kütüphanecilik sistemlerini kendisine göre bir yorumla meclis kütüphanesinde kullanmak üzere birleştirmeye çalışmış, neredeyse yeni bir sınıflama sistemi oluşturmuştur. Uzun yıllar boyunca TBMM Kütüphanesi'nde Emirbuharioğlu'nun geliştirdiği bu sistem kullanılmıştır. (TBMM Kütüphanesinin..., 2004: 9-10)

“Meclis Kütüphanesi'nin hizmetlerinin geliştirilerek yeniden yapılandırılması çalışmaları, 1908 de tekrar açılan Meclis-i Mebusan döneminde başlamıştır. Bağdat Milletvekili Sason Efendi'nin girişimleri ve önerileri ile o dönemin değerli kütüphanecilerinden Nebil Emirbuharioğlu' nun önemli hizmetleri, Meclis Kütüphanesi'nin modern anlamda şekillenmesinde önemli rol oynamıştır.” (TBMM Kütüphanesinin..., 2004: 1)

Sason Efendi, mecliste kurulacak yeni kütüphanenin modern kütüphanecilik yöntem ve sistemlerine sahip olmadan sağlıklı çalışamayacağını bilecek kadar da, kütüphanecilik bilgisine sahip bir meclis üyesiydi. Onlu tasnif sisteminin

kütüphanede uygulatilmasını ilk o sağlamıştı. Sason Efendi ayrıca uzun süre Meclis kütüphane Komisyonu'nda da görev yapmıştır.

“Meclis-i Mebusan bünyesinde bir kütüphane kurulması ile ilgili çalışmaları ilk kez Meclis-i Mebusan'da Bağdat Milletvekili olan Sason Efendi başlatmıştır. Sason Efendi, Meclis-i Mebusan Kütüphanesi'nin dermesini oluşturacak eserlerin sınıflanması ve düzenlenmesi için gereken sınıflama sisteminin(Aşari Tasnif-Onlu Sınıflama) de ilk kez uygulanmasını sağlamıştır. ” (TBMM Kütüphanesinin..., 2004 : 3)

Kütüphanenin kuruluş sürecine, ülkenin yaşadığı bütün sancılı dönemlerin izleri yansımıştır. Osmanlı'nın yıkılma dönemlerinden başlayan bu gelişim süreci, I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla bir süre durmuş, daha sonra, ilk meclisin açılmasıyla birlikte kurum gelişmeye devam etmiş, Cumhuriyet'in ilanından sonra da, bu gelişimini artırarak sürdürmüştür.

“Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi'nin geçmişi 1908-1920 yılları arasında yer alan II. Meşrutiyet dönemi ve Cumhuriyet dönemlerinin ilk zamanlarını içine almakta, Mebusan ve Âyan Meclis'lerinde oluşturulmuş olan kitaplıklara dayanmaktadır. II. Meşrutiyet döneminde adı geçen meclislerde oluşturulan kitaplıklar önce Mebusan ve Âyan Meclisleri'nin toplanması ve çalışmalarını sürdürmesi için belirlenen Çırağan Sarayı'nda hizmet vermeye başlamıştır. Çırağan Sarayı'nın 19 Ocak 1910 tarihinde yanmasından sonra, Mebusan ve Âyan Meclisleri ve bu meclislere ait kitaplıklar, Rıza Paşa Konağı ve daha sonra da Çifte Saraylar'a taşınarak hizmetlerini ve çalışmalarını sürdürmüşlerdir.” (TBMM Kütüphanesinin..., 2004 : 3)

Osmanlı Devleti'nin II. Meşrutiyet'in ilanından, ilk TBMM'nin açılışına kadar (1908-1920) geçen zaman içerisinde yaşadığı savaşlar sonucunda ülke, büyük nüfus, ekonomik değer ve toprak kaybına uğramıştır. Bu kayıplar sonucunda toplumda olağanüstü sosyal ve siyasal dönüşümler yaşanmıştır. Devletin içinde bulunduğu zor dönemlerde kütüphaneler için düşünülen ve tasarlanan yenilikler uygulanamamıştır. Ancak bütün bu zorluklara karşın Mebusan ve Âyan Meclisleri kendi gereksinimlerini gidermek amacıyla kütüphane kurmak için bazı girişimlerde

bulunmuş, bu girişimlerinde başarılı da olmuşlardır. (TBMM Kütüphanesinin..., 2004: 3) Meclis Kütüphanesi de, tıpkı meclisin kendisi gibi hiç de iyi olmayan koşullarda, amaca uygun olmayan binalarda hizmete başlamış, ayrıca o yıllarda bazı yangınlara da maruz kalmıştır.

“Mebusan ve Ayân Meclisleri bünyesinde oluşturulan kütüphane 1908-1920 yılları arasında farklı binalarda ve farklı sürelerde hizmet vermiştir. 1916 yılında Meclis-i Mebusan İç Tüzüğü (Meclis-i Mebusan Dahili Nizamnamesi) ile kütüphane, idari teşkilat içinde özel bir komisyona bağlı olarak hizmet verecek bir birim olarak değerlendirilmiştir.” (TBMM Kütüphanesinin..., 2004: 3)

III.4. TBMM Kütüphanesi (1920-)

İngiltere, Fransa, İtalya gibi batılı emperyalist ülkelerin Osmanlı ülkesine yönelik fiili saldırı ve işgalleri, Yunan Ordusu'nun Batı Anadoluyu işgali ile ülke, tam bir savaş ve kaos ortamına bürünmüştür. Yaşanan bu sancılı süreçte Meclis-i Mebusan kütüphanesi de, içinde yer aldığı meclisin kaderini aynı biçimde paylaşmıştır. İstanbul'un işgali sonucunda Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı, Padişah Vahdettin tarafından kapatılmış, meclis kütüphanesi için artık İstanbul dönemi sona ermiştir.

Ülke yönetiminde bu gelişmeler yaşanırken, 1919-20 yılının İstanbul'unda ise günlük hayat mütareke ortamının yarattığı siyasi belirsizlik ortamı içerisinde ancak kesintisiz sürmektedir. Tunaya(1998 : 19-20)'nın anlatımıyla İstanbul'un zengin sosyal hayatı içerisinde tiyatrolar dolup taşmakta, Darülbedayi eskilerine göre daha yeni oyunlar sahnelemektedir. Avrupalı kalabalık kadrolu birçok operet kumpanyaları gösterilerini sergilemektedir. Spor karşılaşmaları yapılmakta yeni spor kulüpleri kurulmaktadır. Bu fikir ve sanat ortamı içerisinde gezinen insan için, artık ülkesinde siyaseten tercih edebileceği iki kutup söz konusudur. İstanbul'da Padişah, Ankara'da ise Mustafa Kemal'in önderlik ettiği bağımsızlık savaşçıları... Gerek basında, gerekse yazın ve sanat dünyasında her iki kutbunda savunucuları oluşmuştur. İstanbul halkı yaşadığı işgal ve mütareke ortamında giderek yaşadığı

olaylara karşı oldukça duyarlı bir tavır sergilemektedir. Okuyabilen vatandaşta bilgilenmek için ciddi bir gayret söz konusudur. Vatanını kaybetme tehlikesi insanları güncel bilgiye karşı olağanüstü duyarlı bir hale getirmiştir. Bu gelişme aynı zamanda artan bir okuma olgusuna işaret etmektedir.

“...Bu dönemde okuyucu sayısı da azımsanamaz. İstanbul okumaktadır. Örneğin 1335 (1919) yılında Bayezid Umumî Kütüphanesi'ne ondokuz bin kişinin “bera-yı mütalâa (okumak amacıyla) gelmiş olduklarını ve “en ziyade felsefî, riyazî ve ecnebî âsârı (yabancı eserleri) okumuş olduklarını Alemdar gazetesi haber verir. (15 Şubat 1920)” (Tunaya, 1998: 20)

Ankara'da I. TBMM'nin kurulmasıyla meclis içerisindeki kütüphane içinde artık Ankara'da yeni ve işgale karşı direniş ruhuna bir ölçüde bilgi açısından katkı sağlayacağı yeni bir dönem başlamıştır.

“...16 Mart 1920 yılında İstanbul'un İtilâf Devletleri tarafından resmen işgal edilmesi ile Osmanlı Devleti fiilen sona ermiş, bunun üzerine Meclis-i Mebusan 11 Nisan 1920'de Padişah VI. Mehmet Vahdettin tarafından kapatılmıştır. Bu olay Meclis'in ve meclis bünyesindeki kütüphanenin de yeniden şekillenmesine neden olmuştur. I. T.B.M.M. ile meclis ve Meclis Kütüphanesi de yeni bir mekan kazanmış ve yeni bir yapılanma içerisine girmiştir. Meclis, Nisan 1920'de İstanbul'dan Ankara'ya taşınmış, seçimler yapılarak 23 Nisan 1920'de toplanmış ve adı Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak belirlenmiştir ...I. T.B.M.M.'nin açılması ile birlikte yeni bir yapılanma içine giren Meclis Kütüphanesi, yeni bir binaya ve yeni bir düzenlemeye kavuşmuştur. I. T.B.M.M. binası, 1915 yılında İsmail Hasip Bey tarafından İttihat ve Terakki Cemiyeti kulübü olarak inşa edilmeye başlanmış ve inşaat aralıklarıyla 1919 yılında tamamlanmıştır. I. T.B.M.M. binası, 23 Nisan 1920-18 Ekim 1924 yılları arasında meclis binası olarak kullanılmıştır. İlk T.B.M.M. binasında kütüphane, genel kurul salonunun karşısında ve İdare odasının yanındaki Encümen odasında hizmet vermeye başlamıştır. Kütüphane daha sonra Sayıştay binasının o dönemde İstiklal Mahkemesi olarak kullanılan bir odasında çalışmalarını sürdürmüştür, kısa bir süre sonra tekrar I. T.B.M.M. binasına taşınmıştır. Meclis-i Mebusan Kütüphanesi'nin II.T.B.M.M. binasına taşınması ve yeniden

düzenlenmesinde İstanbul milletvekili Ali Rıza Bey (Bebe)'in de çok önemli çalışmaları ve katkıları olmuştur. (TBMM Kütüphanesinin..., 2004: 3-4)

Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda yaşanan deneyimlerden yola çıkarak siyasetin, sevk ve idarenin merkezi olan bir meclisin bu çağda artık içerisinde bir kütüphanesi olmadan çalışmasının çok mümkün olmadığını düşünen bazı milletvekilleri hemen harekete geçtiler. Aydın Milletvekili Dr. Mazhar Beyin (Germen) meclise verdiği önerge kabul edilince Kütüphane Encümeni kuruldu ve kütüphanede kullanılmak üzere bütçeden pay ayrıldı. Artık Kütüphane Encümeni meclisin içerisinde görev yapan faal 23 encümen arasına girmişti.

"I. T.B.M.M.'nin açılmasından beş ay sonra 25 Eylül 1920'de dönemin Aydın milletvekili Dr.Mazhar Bey (Germen) tarafından Büyük Millet Meclisi bünyesinde bir kütüphane kurulması ve bu kütüphanenin kurulması amacıyla bütçeden ödenek ayrılması için bir öneri sunulmuştur. Mazhar Bey tarafından verilen önerge, meclis kurulunda görüşülerek 29 Eylül 1920'de kabul edilmiş ve bir Kütüphane Encümeni kurulması karara bağlanmıştır... Bu önerge, yeni Meclis Kütüphanesi'nin kurulması için gerçekleştirilen ilk resmi girişimdir. Böylelikle T.B.M.M. bünyesine "Meclis-i Mebusan Kütüphanesi" adı altında bir kütüphane kurulmuştur.

29 Eylül 1920'de oluşturulması kararlaştırılan kütüphane encümeninin, üç milletvekili ve iki idari memurdan oluşturulması uygun görülmüştür. I. T.B.M.M.'deki ilk kütüphane encümeninde, öneriyi veren Aydın milletvekili Dr. Mazhar Bey (Germen), Canik (Samsun) milletvekili Ahmet Hamdi Bey (Yalman), Trabzon milletvekili Hüsrev Bey (Gerede) ve kütüphane memuru olarak Nebil Bey (Emirbuharioğlu) olmak üzere dört kişi görev almıştır. 29 Eylül 1920'de kurularak görevine başlayan ilk kütüphane encümeni, 1923'e kadar görevini sürdürmüştür. Kurulması kararlaştırılan Kütüphane Encümeni, I. T.B.M.M. bünyesinde kurulan 23 Encümenden birini oluşturmaktadır." (TBMM Kütüphanesinin..., 2004: 4)

Milletvekillerinin meclise verecekleri herhangi bir yasa teklifi için yapılacak bilgi/teori içeren hazırlık sürecinde bilgiye olan gereksinimin hemen meclisin içerisinde bulunan bir kurumdan giderilebilmesi, TBMM Kütüphanesi'nin hızla gelişmesinde etkili olan bütçenin ayrılmasında ve gereken yeniliklerin kuruma

hemen yansıtılmasında önemli ölçüde etkili olmuştur. II. TBMM binasının yapılması ile Meclisle birlikte Meclis kütüphanesi de yeni binasına taşınmıştır. TBMM'nin bugün içinde yer aldığı binasına taşınana kadar (1924-1960) kütüphane aynı binanın içerisinde parlamenterlere hizmet vermiştir.

“1923 yılı başında yeni bir kütüphane encümeni seçilmiştir. 2. Kütüphane Encümeni'nde Kütahya milletvekili Ahmet Besim Atalay Bey, Kozan milletvekili Dr. Mustafa Elvan Bey (Cantekin), Sivas milletvekili Mehmet Rasim Bey (Başara) ve kütüphane Vesaik Müdürü Nebil Bey (Emirbuharioğlu) görev almışlardır. Meclis Kütüphane Encümenininin 15 Şubat 1923 tarihli toplantısında almış olduğu karar Meclis Kütüphanesi için oldukça önemlidir. Kütüphane Encümeni'nin bu kararında, Meclis Kütüphanesi isminin "Meclis-i Mebusan Kütüphanesi"nden "Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi " olarak değiştirilmesi yer almaktadır. T.B.M.M. 18 Ekim 1924 yılında Vedat Bey tarafından yapılan II. Binasına taşınmıştır. T.B.M.M. 1924-1960 yılları arasında bu binada hizmet vermiştir. Kütüphane II. T.B.M.M. binasının ikinci katında ön bahçeye bakan iki büyük salonda kurulmuş, birinci ve ikinci bodrum katları da kütüphane deposu ve diğer dermenin saklanması amacıyla kullanılmıştır.”(TBMM Kütüphanesinin..., 2004: 4)

TBMM kütüphanesinde verilen hizmet, çok uzun yıllar boyunca siyasetin tam merkezinde olmasına karşın, siyasetten fazlaca etkilenmeden verilmiştir. Kütüphaneyi kuran yetkililerin kurum üzerinde yetkin ve etkili oluşu, uzun yıllar kurumu bu tehlikeden bir nebze uzak tutmuştur.

Ulusal Savaş dönemlerinde, daha Cumhuriyet ilan edilmeden önce kurulan TBMM hükümetlerinde, hükümet programları Cumhuriyet sonrası dönemleri hazırlamaya dönük olarak ciddi bir anlam taşımaktaydı. Kültür ve sanata dönük çalışmalar ise ilk TBMM hükümet programında da karşılığını bulmuştu. Batıda elde edilen bilimsel gelişmeler ve ekonomik üstünlüğün yarattığı emperyalist saldırı karşısında yeniden ayağa kalkmaya çalışan bir toplum olarak Türkiye Batıyla arasındaki bu farkı hızla kapatacak, toplumunun yüzünü uygar dünyaya çevirecek yeni bir perspektifi benimsemişti. Türkiye'nin başta kütüphanecilik alanı olmak üzere belge ve bilgi yönetimi alanında modern yaklaşımların benimsenmesi

açısından anılan günlerde, henüz yolun başında olduğu açık bir gerçektir. Kongar, bu koşullar altında oluşan TBMM'nin ilk hükümetinin programını incelerken, programın yanı sıra, kendi görüşlerini de ifade etmiştir:

“...Konuya tarihsel açıdan yaklaştığımızda, TBMM'nin ilk hükümetinin 9 Mayıs 1920'de okunan programının, bu incelemede, Atatürk ve arkadaşlarına mal ettiğim, “ulusal bir kültür yaratma” çabasının somut kanıtlarını verdiğini görmekteyiz. Tümü 4.5 sayfa olan bu programın hemen hemen beşte biri eğitim ve kültür işlerine ayrılmıştır. Dilinin eskiliği bir yana bırakılırsa 1920'de yazılan şu satırlar ile 60 yıl sonra kurulan hükümetlerin kültür konusunda söyledikleri arasında önemli bir fark bulmak çok, zordur: «Maarif işlerindeki gayemiz, çocuklarımıza verilecek terbiyeyi her manasıyla dini ve milli bir hale koymak ve onları cidali hayatta muvaffak kılacak, istinatgâhlarını kendi nefislerinde bulduracak kudreti teşebbüs ve itimadı nefis gibi seciyeler verecek, müstahsal bir fikir ve şuur uyandıracak bir derececi aliyeye isal eylemek, tedrisatı resmîyeyi bütün mekteplerimizi, en ilmî, en asrî olan bu esasatla kavaidi sıhhiye dairesinde yeniden tanzim ve programları ıslah etmek, mizacı millete ve şeraiti coğrafiye ve iklimiyemize, ananatu tarihiye ve içtimaiyemize muvafik ilmî ders kitapları meydana getirmek, halk kütlesinden lûgatları toplayarak dilimizin kamusunu yapmak, bizde ruhu milliyi nemalandıracak asarı tarihiye, edebiyeye ve içtimaiyeyi erbabına yazdırmak, asarı atikai milliyeyi tescil ve muhafaza eylemek, garp ve şarkın müellefatı ilmiye ve fenniyesini dilimize tercüme ettirmek, hasılı bir milletin hıfzı hayat ve mevcudiyeti için en mühim amil olan maarif umuruna dikkat ve gayreti mahsusa ile çalışmaktır.» Bu satırlarda belirtilen ve özellikle ulusal karakterimize, coğrafi koşullara, tarihsel ve toplumsal gelenek ve göreneklerimize uygun bilimsel ders kitaplarının yazılmasını öngören düşüncelerin, Osmanlıyı yadsımaya değil, ulusal benliğimizi güçlendirmeye yönelik olduğu açıktır. Dikkat edilirse, bu programın bazı kısımları oldukça geç de olsa, başarılı bir biçimde gerçekleştirilmiştir. Örneğin, Doğu ve Batı yazarlarının bilimsel ve teknik yapıtları, Hasan Ali Yücel zamanında[1938-1946] Türkçeye kazandırılmıştır. Öte yandan, «asarı atikai milliyeyi tescil ve muhafaza eylemek», programına bir «ulusal müze» kuruluşunu da alan üçüncü Ecevit hükümetinin sonuçsuz çabalarıyla tam bir koşutluk içindedir. (Kongar, 1982 : 57-58)

TBMM'nin ilk hükümetinin programında kültür programları bu açılımla yer bulurken Ankara'da 1920 yılının önemli siyasi partilerinden olan Türkiye Komünist

Partisi Merkez-i Umumisi'nin "umumî nizamnamesi"nde; şerh başlığı altında- e maddesinde-halk kütüphaneleri açılması suretiyle konuya nasıl bir yaklaşım gösterileceğinin açıklamaları vardır. Emperyalist batının işgal ve saldırıları karşısında, bu saldırıyı bir an önce geri püskürtebilmek için halkın bilinçlendirilmesi gerektiğinin toplumda iktidar ve muhalefet olarak hemen herkes farkındadır. Kültür kurumları açılarak toplumsal dönüşümün gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. Harris(1979)'in "*Türkiye'de komünizmin kaynakları*" adlı kitabının bitiminde adı geçen nizamname eklidir:

"e) Âli tahsil mecburi olmamakla beraber herkes için meccanidir. Bundan maada, boş saatlerde okuyup yazma öğrenmek için büyüklere mahsus gece mektepleri, umumi kütüphaneler, sinema ve müzehaneler vücuda getirilecektir." (Harris, 1979: 221)

Anadolu'nun kadim dönemlerinden, Anadolu Selçuklularının son dönemine, Osmanlıların ilk kuruluş döneminden, Beyliğin büyüyerek İmparatorluk haline gelişine, İmparatorluğun duraklama ve çöküş dönemlerinden, devletin fiilen sona erdiği İstanbul'un işgaline gelene kadar geçen zaman içerisinde, ülkede yaşanan siyasi olay ve gelişmelerin etkisiyle ve toplumsal politika ve gelişmelerdeki yetersizlikler nedeniyle, önce toplumun bilgiye bakış açısında bazı değişimler yaşanmış, ardından bilgi ve belge yönetimi alanı bu gelişmelerden doğrudan etkilenmiştir. Bu nedenle anılan süreçte kütüphaneler yaşanan siyasal dalgalanmalara bağlı olarak türlü değişimler geçirmiştir. Siyasi olay ve dalgalanmalar sadece yurtiçindeki gelişmeler nedeniyle yaşanmamıştır. Fransızların Osmanlı yönetimine reformlarda geciktikleri yönünde verdikleri bir nota bile, halk kütüphanelerinin ortaya çıkışına neden olacak zeminin oluşumunda etkili olmuştur.

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle birlikte, Osmanlı ülkesi için yeni bir dönem başlamıştı. Artık padişah birçok görevinden geri çekilecekti, yönetimi ağırlıkla yeni kurulan Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı ve Ayan Meclisi belirleyecekti. Devlet yönetiminde karar verme aşamasında olan bir Meclis'in bazı üyeleri, Avrupa'daki örnekleri gibi, anında ve doğru bilgilenebilecek olan gereksinimlerini doğrudan Meclisin içerisinde bir kütüphane açarak çözmek yoluna

gittiler. Mart 1920'de İtilaf devletleri İstanbul'u işgal ettiğinde, İmparatorluk fiilen sona ermiş, Meclis Kütüphanesi de Meclis'le birlikte Ulusal Mücadelenin merkezine, Ankara'ya taşınmıştır.

IV. BÖLÜM : 1923-1946 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE SİYASİ DALGALANMALARIN KÜTÜPHANE KURUMUNA ETKİSİ

Çalışmanın üzerinde biçimlendiği siyasi dalgalanmaların bölüm başlarında ayrıntılı olarak tanımlanması gerekmektedir. Çünkü yaşanan tarihsel sürecin ülke açısından belirleyici olan siyasi atmosferinin çizilmesi, bilgi ve belge yönetimi alanını etkileyen iktidar olgusu ve koşulların ortaya konmasında yol gösterici bir işlev taşıyacaktır. Bugünden geçmişe doğru bir değerlendirme yapıldığında geçmişte ilgiyi üzerine çeken konu başlıkları ile, o dönemin gündemi ve öne çıkan konu başlıkları ile günümüz yaklaşımı arasında doğal olarak büyük farklar söz konusudur. Bu aşamada bilimsel ölçütleri ve dönem değerlendirmelerinde subjektif bir yaklaşımın çalışmada etkili olmaması için, daha önce Türkiye'nin siyaset tarihi konusunda kronolojik özellikli çalışmalar yapan bazı bilim insanlarının çalışmalarından yararlanılacaktır. Örneğin Tuncay (2005 : 52-98) “siyasal gelişmenin evreleri” başlıklı çalışmada Cumhuriyet öncesi dönemden başlayarak bir değerlendirme yapmış ve 1923'ten 1980'e kadar geçen zaman süresince yaşananları kronolojik bir düzen içerisinde anlatmıştır. Anılan araştırmanın siyasal evreler olarak ifade ettiği tarihsel dönemleri nasıl ele aldığını Tuncay şöyle belirtmiştir:

“Osmanlı İkinci Meşrutiyeti'yle Kurtuluş Savaşı yılları (1908-1922), Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş dönemini oluşturur. “Hürriyetin ilânı” diye de tanınan, 1876 Anayasası'nın (Kanun-u Esasi) 23 Temmuz 1908'de yeniden yürürlüğe konulması olayından itibaren geçen 15 yıllık sürenin, gerçekten, cumhuriyetin maddî ve manevî koşullarını hazırladığı söylenebilir. Kurtuluş savaşı'nı filen sona erdiren Büyük Taarruz'la İzmir'e girilmesinden sonraki ondört ay boyunca ise, cumhuriyet hazırlığı daha somutlaşmıştır..”(Tuncay, 2005 : 52)

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması sonrasında ortaya çıkan yeni Türkiye için başlangıç sayılabilecek en doğru tarih, kuşkusuz Cumhuriyetin ilanı tarihidir. Ancak, günümüze değin devam eden dönemde yaşanan siyasal dalgalanmaların yarattığı dönem belirlemeleri farklı zaman aralıkları ile anılır hale gelmiştir. Tuncay (2005) başlangıç dönemi olarak nitelenebilecek bu süreci ikiye ayırarak açıklamıştır.

Ancak önce genel bir adlandırma yapar. CHP'nin çok partili seçim dönemine kadar iktidar olduğu dönemi “*CHP'nin Kesintisiz İktidar Olma Dönemi (1923-1950)*” açılımı ile tanımlar. Ancak Cumhuriyet'in ilanından Atatürk'ün ölümüne kadar geçen dönemi bir bölüm, İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı(1938-1950)'nı ikinci bir bölüm olarak niteler. Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı dönemini ise gelişme özellikleri bakımından beş alt döneme ayırarak inceler:

“Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı (1923-1938): TC'nin bu ilk evresi, gelişme özellikleri bakımından beş altdöneme ayrılarak incelenebilir.

- a. *Takrir-i Sükûn Öncesi Demokrasi (1923-1925): Kurtuluş Savaşı'nın yürütülmesini denetleyen Birinci TBMM, olağanüstü oluşumuna karşın, sofu İslâmcısından komünistine kadar geniş bir siyasal görüşler yelpazesini temsil eden ve hoşgörülü bir özgürlük ortamı içinde çalışan bir kuruldu...*

10 Mayıs 1921'de TBMM içinde kurulan Birinci Grup, askerî zaferden ve saltanatın kaldırılmasından sonra partileşme yoluna girmiştir. Adı 1922 sonlarında belirlenen (Halk Fırkası) platformu da ikinci dönem genel seçimlerine gitme kararı alındıktan sonra 1923 Nisan'ında açıklanan (Dokuz Umde Beyannamesi) yeni parti, ancak 11 Eylül'de resmen kurulabilmiştir. Bu arada 11 Ağustos'ta İkinci TBMM toplanmış, Fethi(Okyar), Rauf (Orbay) yerine hükümeti kurmuş ve Lozan Barış Antlaşması 23 Ağustos'ta yeni Meclis'çe onaylanmıştır. Halk Fırkası, partili olacak milletvekillerinin 9 Eylül'de yaptığı bir toplantıda ilk tüzüğünü hazırlamıştır...”
(Tuncay, 2005: 52-53)

Cumhuriyet ilan edilmeden hemen önce TBMM'nin ikinci hükümeti de Kültür ve Sanat alanındaki çalışmalarını Milli Eğitim Bakanlığı'nın çatısı altında sürdürür. Cumhuriyetin ilanından çok uzun yıllar sonrasına dek, anılan çalışmalar bu kurumun çatısı altında devam ettirilmiştir. İkinci hükümet programında olumlu anlamda bir önceki hükümetin programından daha da radikal sayılabilecek önermeler vardır. Yüzyıllar boyunca uygarlık yolunda kaybedilen zaman hızla geri kazanılmaya çalışılmaktadır. Mustafa Kemal ve arkadaşları savaş meydanlarında elde edilen kazanımlarını yurttaşlarını yüzyıllardır baskı altında tutan yaklaşım ve uygulamaların yıkılması yönünde değerlendirmek eğilimindedirler. Ancak, gerçekleştirilen

hamlelerin yerleşmesi için kullanılan yöntemler, siyasal anlamda Cumhuriyet fikriyatına karşı duruş taşıyan bütün muhalefetin kendisini güçlendirebileceği bir argüman olarak görülmüş, kullanılmıştır. Kongar(1982 : 58)'ın dönemi yorumlayan açıklaması şöyledir:

“...Daha sonra, 5 Eylül 1923'te Fethi Bey başkanlığındaki ikinci TBMM hükümetinin programında da eğitim ve kültür önemli bir yer tutar. Eğitimin birleştirilmesi, halk eğitimi, Avrupaya öğrenci yollanması, toplumsal ve beşeri bilimlerin geliştirilmesi, öğretmen okullarının yaygınlaştırılması, ücretsiz yatılı öğrenciliğin başlatılması, beden eğitimine önem verilmesi, ilk öğretimin zorunlu kılınması, ilkokuldan sonra iki yıllık meslek okullarının açılması, öğretmenlik mesleğinin geliştirilmesi ve Eğitim bakanlığının yeniden düzenlenmesi bu programın temel ilkeleri arasındadır. İlkokuldan sonra iki yıllık meslek eğitiminin yaygınlaştırılması gibi, bugün için bile ileri sayılan hükümleri getiren bu programda ulusal kültürün geliştirilmesine çok özel bir yer verilmiştir: «Milli hars teşkilatına ehemmiyeti mahsusa verilecek, terbiye ve talimin esası millî harsa ve asrı medeniyete müstenit olacaktır.

Maarif Vekaletindeki Hars Müdiriyeti tevsî ve ikmal olunarak muhtelif yerlerde tetkikata başlanacak, münasip mevkilerde millî müzeler vücuda getirilecek, millî asarın cem ve telifine ve millî bedayi ve sanayin inkişaf ve tekemmülüne çalışılacaktır»... İşte, islamı tümüyle yadsıdığı ve onun yerine Batıyı koyduğu ileri sürülen Cumhuriyet hükümetlerinin programı böylesine ulusal amaçlı idi. Pek doğal olarak burada unutulmaması gereken nokta, kraldan çok kralcı olanların Atatürk ve arkadaşlarını Osmanlı-islam kültürü düşmanı kabul etmeleri ve buna koşut biçimde baskıcı yöntemler uygulamaya çalışmalarının da ne yazık ki bir tarihsel gerçek olduğudur. Bu yanlışların bedelini, Türkiye bugün hâla ödemektedir.”

Genç Cumhuriyetin yönetim kadrolarının uyguladığı radikal kararlarla, bu yenilikleri içine sindirmekte zorlanan kadrolar arasında bazı sorunlar yaşanmaya başlar. İşin ilginç yanı bu sürtüşmeler Osmanlı döneminin savaş kahramanlarından ve ulusal savaşın kadrolarından olan, ilk başbakanlardan Rauf beyin önderlik ettiği bir ekiple başlamıştır.

Bütün karşı çıkmalara rağmen Cumhuriyet'in ilan edilmesinden hemen sonra yeni devletin eğitim ve kültür politikalarının ortaya çıkmasını sağlayan birçok önemli olay ardı ardına gerçekleşmiştir. Toplumunu derinden sarsan ve değişikliklere yol açan siyasal dalgalanmalar ile, önemli bir bölümü fiilen işgal altında kalan, iflasını ilan etmiş bir Osmanlı devletinden, hem işgalcileri geri püskürten, hem de yeni bir toplumsal birliği sağlayabilmiş bir toplumun yeni devletinin rejimi olarak ilan edilen Cumhuriyet sürecinde yaşanan gelişmeler kısaca şöyle özetlenebilir:

1924 yılında TBMM tarafından Genelkurmay Başkanlığı kabineden çıkarılır. Laiklik yönünde ilerleyebilmek için Halifelik kaldırılır. Şer'iyeye ve Evkaf Vekaleti, Diyanet İşleri Riyaseti ile Vakıflar Umum Müdürlüğü'ne dönüştürülmüş, mahkemelerde ve okullarda birlik (Tevhid-i Tedrisat) sağlanmıştır. Cumhuriyet döneminin ilk muhalif partisi TCF kurulur. Şeyh Sait ayaklanması çıkmıştır. Ayaklanma bastırılır. İstiklal Mahkemeleri şiddetli hükümlerle işler. Bu dönemde tarikatlar yasaklanır, şapka giyilir, hukuk reformu yapılır, Türk Hukuk sistemi Batılılaştırılır. İzmir'de Cumhurbaşkanı Atatürk'e suikast girişimi ortaya çıkartılır. Bu dönem de iki yıl için Takrir-i Sükun Kanunu çıkartılır. Süre iki yıl daha uzatılır. Ancak, İstiklal Mahkemeleri'nin faaliyetleri sona erdirilir. CHF'nin İkinci Kongresi'nde Atatürk 6 gün süreyle Büyük Nutku'nu okur. 1928 yılında Harf Devrimi yapılarak Latin harflerinin kullanımına geçilir. Millet Mektebi teşkilatıyla büyük bir okuma-yazma seferberliği başlatılır. 1929 yılında başta ABD olmak üzere dünyada büyük bir ekonomik bunalım yaşanır. Bu bunalımın etkileri Türkiye'yi de derinden sarsar. Türkiye'de devletçilik zorunlu hale getirilir. 1930 Atatürk'ün çok partili demokratik sisteme geçmek isteğiyle SCF kurulur. Ancak, gelişmelerin yarattığı siyasi atmosferden rahatsız olan genel başkan Fethi Bey bir dilekçeyle partisinin kapatılması talebinde bulunur. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı uygulamaya konulur. 1930'ların başlarında tarih ve dil çalışmalarına hız verilir. Geçen yüzyılda Türkçülük akımı oluşurken ortaya atılan kültür tarihine ilişkin bir takım savlar, İttihat ve Terakki döneminden sonra Cumhuriyet'in başlarında da özellikle Türk Ocakları çevresinde yaşatılmaktaydı. Ancak, bu yeni evrede İttihatçıların Türkçülüğünden bir çok noktada ayrılınmıştır. En önemlisi, İslâm ile uzlaşmadan vazgeçilmiş olmasıdır. Türk Ocakları'ndan sonraki evrede de, ırkçılık artık birleştirici bir öge olarak

kullanılmakta, Türkiye coğrafyasında eskiden yaşamış olan ve halen yaşayan bütün halklar Türk sayılmaktadır. 1931 yılı ortalarında Türk Ocakları CHF'ye iltihak kararı onaylanır. 1932 yılında da Halkevleri açılır. 1935 yılında ilk beş yıllık sanayi planı uygulamaya konulur. Üniversite reformu yapılır, Soyadı ve Pazar tatili Yasaları çıkartılır. Dinsel giysiler yasaklanır. 1931'de kadınların belediye seçimlerine, 1935'te de genel seçimlere katılması kanunlaştırılır. (Tuncay, 2005 : 57-62)

IV.1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu (1924), Tekke ve Zaviyeler ile Türbelerin Kapatılması(1925) ve Türk Ocakları'nın Cumhuriyet Sonrası Dönemi

Yılmaz (2004 : 323), Cumhuriyet döneminde yaşanan bazı siyasal olay ve dalgalanmaların kütüphane kurumunda yol açtığı değişimleri belirlerken önemli gördüğü olaylar arasında 1924'te çıkartılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu (Öğretimin Birliği Yasası) ve 1928'de çıkartılan Harf Devrimi yasaları ile Halkevleri deneyimi ile Kütüphaneler Komitesi Raporu(1961)'nu da sayar. Kütüphane hizmetinin Türkiye için yeniden eğitimle ilgili bir kamu hizmeti olarak görülmesi - ikinci kez ve bu defa kalıcı olarak- ancak Tevhid-i Tedrisat Yasası'nın kabul edilmesi ile mümkün olmuştur. Eğitimin birleştirilmesi yönünde atılan ve ülke için çok önemli olan bu adımın ardından, yine aynı önemde Cumhuriyetin en önemli devrimlerinden biri daha hayata geçirildi. Ülkede siyasal alandaki dinsel etkinin kırılması ve modern eğitim yaklaşımlarının dinin baskısı altından kurtarılarak genelde benimsenmesi gibi siyasal gereksinimlerden dolayı "Tekke ve Zaviyeler ile Türbelerin Kapatılmasına ve Türbedarlıklar ile Birtakım Unvanların Men ve İlgasına Dair" Kanun 30 Kasım 1925' de TBMM'de kabul edildi. Doğuda yaşanan Şeyh Said isyanında tekke ve zaviyeler kuruluş amaçlarından farklı bir biçimde siyasal bir kalkışmanın en önemli aracı olarak kullanılmışlardı(Cumhuriyetin 75 ..., 1999: 40). Vakıf, tekke ve zaviye kütüphanelerinde bulunan yazmaların tek bir çatı altında toplanması ve diğer içerikteki kitapların da devlet kütüphanelerinde biraraya getirilerek modern kütüphanelerde halkın hizmetine sunulması çalışmalarında tekke ve zaviyelerin kapatılmasının da önemli bir etkisi olmuştur(Alpay, 1976: 60).

Cumhuriyet'in en önemli devrimlerinden biri olan Yeni Türk harflerinin kabulü yasası ile de yüzyıllarca süren bir emek ve çabayla üretilip biriktirilen kültürel yaşamda büyük bir değişim yaşanmıştır. Yapılan devrimle ortaya çıkan sonuç ilk elde çok şaşırtıcı olmuştur. Ancak, bazı çevrelerin iddia ettikleri gibi, bir gecede onbinlerce insan okuma yazma bilmez bir konuma düşmemiştir. Çünkü eski harfli hiçbir yayın ne piyasada satıştan, ne de buldukları ortamlardan yok edilerek hizmet dışı kalmışlardır. Ayrıca, daha sonra Cumhuriyet kadrolarının özverili çabaları çok kısa sürede eskisinden çok daha fazla sayıda insanı, yeni harflerle okuma yazma seviyesiyle buluşturmuştur.(Alpay, 1976: 25-27) Yayın sayısı eski dönemlerle kıyaslanmayacak şekilde artmıştır. Halkevleri deneyimi ve Kütüphaneler Komitesi Raporu (1961) da Yılmaz'ın önemseydiği, ülkemizde yaşanan siyasal dalgalanmaların ülkemiz kütüphanelerinde değişim yaşanmasına neden olan etmenler arasındadır.

Ancak, Yılmaz başta Köy Enstitüleri ve enstitü kütüphaneleri olmak üzere, Cumhuriyetin uygulamaya koyduğu aydınlanma çabalarını, buna karşın Türkçülerin devlet aygıtı üzerinde ideolojilerini etkin kılmak için onyıllarca süren mücadele ve etkinliklerini, Önce Almanların ve II. Dünya Savaşı sonrası ise ABD'nin Türk Kütüphaneciliğine el atmasını, Adnan Ötüken ve ekibi ile demokrat çevreler ve bazı kütüphanecilerin arasında yaşanan çatışmaları, Aziz Berker'e karşı sürdürülen kampanyayı, TKD yönetimi ile ÜKBMD/Küt-Der yönetimi arasında yaşanan siyasal çatışma ve sürtüşmeleri değerlendirmeleri arasına katmamıştır.

Türk Ocakları ile Ocak kütüphanelerinin Cumhuriyet sonrası geçirdiği evreler ayrı bir inceleme konusudur. Bütün bunlar olurken o günlerde ülkenin bir yönüyle halk kütüphaneleri görevi gören Türk Ocağı kütüphaneleri de dönemin Ocakları belirleyen genel politik ortamından oldukça etkileniyordu. Cumhuriyet sonrası Türk Ocaklarının yaşadığı gelişmeler de oldukça önemliydi. Çünkü, yaşanan gelişmelerin sonucunda Türk Ocakları kurum olarak kendisini fesh etmek durumunda kalmış, Ocakların yerine Halkevleri kurulmuştur. Kendisine biçilen tarihsel misyonun bir gereği olarak Halkevleri'nde de tıpkı Türk Ocakları'nda olduğu gibi kütüphaneler bir de yeni olarak Halk okuma odaları açılmış, kurulan bu kütüphanelerle

Cumhuriyetin ideolojisi ve kültüre bakış açısı vatandaşlarla paylaşılmaya çalışılmıştır. Türk Ocaklarının kapanma süreci ise ülkedeki siyasal sistemin ve siyasi dalgalanmaların kültür kurumlarını nasıl derinden etkilediğinin en önemli örneklerinden birisidir. Her ne kadar Ocaklarda siyaset yapılmayacağı söylene de Türk Milliyetçiliği yapan partilerle dost olunacağı görüşleri siyasi bir duruşun açık göstergesidir.

“Türk milletinin hakkını, hukukunu savunmak, millî bilincî ve millî kültürü geliştirmek amacıyla ortaya çıkan Türk Ocağı'nın Cumhuriyet döneminde de başta Cumhuriyet Halk Partisi olmak üzere siyasî partilerle ilişkisini sürdürdüğü görülmektedir.

1924 yılında toplanan Türk Ocakları umumî Kongresi'nde, Ocağın politik bir kuruluş olmadığını belirleyen Ocak Yasasının 3. maddesi görüşülürken söz alan Hamdullah Suphi Bey, Ocağın parti siyaseti yapmayacağını, fakat Türk Milliyetçiliği ilkelerine uyan partilere dost olacağını söylemiştir. Kurultayda yapılan müzakereler neticesinde Türk Ocakları Yasası'nın 3. maddesi, “ Ocak, fırka siyasetiyle uğraşmaz. Hiçbir Ocaklı Cemiyeti siyasî emellerine âlet edemez” şeklinde kabul edilmiştir.” (Karaer, 1992: 35-36)

Türk Milliyetçiliği düşüncesini taşıyan Türk Ocakları kadrolarıyla, CHP yönetimi arasında süregelen adı konulmamış anlaşmazlık CHP'nin ocakların iç yapısına müdahale eden politikalarıyla giderek açık bir siyasal rahatsızlığa dönüşmeye başlamıştır.

“Ocakların, 1927 yılına kadar yasanın 3. maddesinde belirtilen ilkeye sadık kaldıkları veya CHP tarafından açıktan müdahaleler yapılmadığı anlaşılmaktadır. Ancak 1927 yılında toplanan Türk Ocakları 4. Kurultayında, Türk Ocakları yasasındaki 3. maddenin “Türk Ocağı, CHP ile devlet siyasetinde beraberdir” şeklinde değiştirilmesi; CHP'nin giderek Ocaklar üzerinde baskısını arttırmış, Ocakların CHP'ye katılmasında gerekçe olarak gösterilmiştir...1927 yılında yapılan bu değişiklikten sonra, Türk ocaklarının CHP'nin denetimine girdiğini görmekteyiz.” (Karaer, 1992: 36)

CHP yönetimleri ülkede giderek güçlenen Türk Ocakları'nın, diğer dernek ve oluşumların kendi kontrolleri dışında yaşanan bu toplumsal gelişiminden rahatsızlık duymaktadır. Bu gelişmeler parti yönetiminde; eğitim, kültür ve sosyal yaşamı geliştirmeyi hedefleyen ülkedeki bütün toplumsal oluşumların kontrol altına alınarak denetlenmesi kaygısını doğurur. CHP'nin müdahaleci yaklaşımı geçmişte kalmış olsa da bir iktidarla dirsek teması yaşayarak güçlenen ve neredeyse kendi alanında iktidar olan Ocakların başka bir iktidarın denetimine ve ideolojisine kapalı anlayışı nedeniyle tepki görür. CHP ise öngördüğü denetim sistemini her şart altında kurmakta kararlıdır. Bilgi ve belge yönetimi alanında etkili olan siyasi dalgalanmaların Cumhuriyetin ilk yıllarında nasıl bir düşünsel zeminde şekillendiğini görmek açısından bu gelişmeleri ayrıntılı irdelemek oldukça anlamlıdır. Halk kütüphanelerinin temeli bir anlamda devletin çabalarının yanı sıra Türk Ocakları ve Halkevleri'nde gerçekleştirilen kütüphane kurma ve işletme çabalarıyla atılmıştır.

“15 Ekim 1927 tarihinde toplanan CHP Büyük Kongresinde kabul edilen CHP Nizamnamesinin 40. maddesinde, “ siyasî, idarî, içtimaî, iktisadî, kültüre ait ve bunlara mümasil bilcümle teşekküllerin heyet-i müdirelerine gireceklerin namzetlikleri Fırka müfettişleri tarafından ilân olunur” hükmü ile bütün derneklerin parti tarafından denetlenmesi ilkesi benimsenir.” (Karaer, 1992: 36)

Türk Ocakları yönetimi genç, dinamik ve okuyup, yazmış kitlesi ile nasıl bir toplumsal güç olduklarının bilincindedir. CHP'nin Ocaklara müdahalesinden büyük rahatsızlık duyulmaktadır. Çok partili demokrasiye geçme eğilimleri Serbest Cumhuriyet Fırkası ile denenmeye başladığında Türk Ocaklılar da kendi güçlerini iktidara gösterecek karşı bir cephe bulmuş olurlar. Ocakların teşkilatlandığı bazı ilçelerde CHP'nin parti teşkilatı kuracak bir toplumsal güç bile bulamadığı bazı örnekler görülmeye başlanır. Siyasi yaşamda Ocakların ağırlığı açıktan açığa kendisini hissettirir. Mustafa Kemal bu gelişmeleri dikkatle izlemektedir. Ocaklıların aldığı tutumların yeni kurulan bir sistemi nasıl derinden etkilediğini fark etmektedir. Ocaklılar bunu açıkça belirtmeseler de Türk Ocakları'nın kapatılma kararı bizzat onun tarafından alınır. Türkiye'de sağ ve milliyetçi düşünce çevreleri ile CHP ve ondan sonra gelen sol siyasi çevrelerin yaşadığı mücadelenin ilk adımları bu gelişmelerle atılır. Kütüphaneler ise –pek fark edilmeseler de- anılan bütün bu

ideolojilerin toplumla buluşturulmasında yararlanan kurumların en önde gelenlerindedir.

“ ...CHP Kurultayında söz alan Türk Ocakları Genel Başkanı Hamdullah Suphi Bey 40. maddeden doğabilecek sakıncaları anlatarak Ocak idare heyetlerinin parti müfettişlerince atanmasına karşı çıkar; bazı yerlerde bu tür davranışların iyi netice vermediğini, parti müdahalesi sebebiyle birçok Ocakların söndüğünü söyler. Parti Genel Sekreteri Saffet Bey” Ocak-Parti arasında ayrılık gayrılık olmadığını, Türk Ocaklarını, partinin tamamen kültür şubesi, irşat şubesi olarak tanıdıklarını” bildirir.

1930 yılının Ağustos ayında Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması, siyasî hayatta Türk Ocakları'nın ön plana çıkmasına sebep olur. Ocaklar ve Ocaklılar iki ateş arasında kalır. Bir tarafta çok sevdikleri Gazi ve CHP, diğer tarafta demokrasi özlemi. Serbest Cumhuriyet Fırkası, büyük ilgi görür. Savaş ekonomisi nedeniyle büyük sıkıntı içine düşen halk kitleleri yeni parti etrafında bütünleşir. Bazı Ocaklılar da (Ahmet Ağaoğlu, Mehmet Emin Yurdakul gibi) yeni partide görev alır. CHP mensupları yeni partiye gösterilen sevgi ve ilgiyi hazmedemezler. Atatürk'ün sağlığında ve O'nun önderliğinde kurulmak istenen çok partili sistem, ülkede karışıklıklara sebep olur. Bu durumu gören Serbest Cumhuriyet Fırkası, kuruluşundan üç ay sonra kendini fesheder.

Böylece bütün gözler Türk Ocaklarına çevrilir. Aydınları ve gençliği çatısı altına toplayan Türk Ocakları'nın siyasî hayattaki etkinliği herkes tarafından kabul edilir. Bu dinamik güçten nasıl yararlanılabileceği üzerinde tartışmalar Aralık ayından itibaren daha da yoğunlaşır.

Çok partili siyasî hayatın yarattığı toplumsal olayları yerinde görmek ve incelemelerde bulunmak üzere Atatürk, Ekim ayında başlayan uzun bir yurt gezisine çıkar. Bu gezi esnasında çeşitli kuruluş temsilcileri ve halk ile temasta bulunur. Atatürk, bu gezisi sonunda Türk Ocakları'nın, Cumhuriyet Halk Partisi'ne katılmasına karar verir.” (Karaer, 1992: 36-37)

Türk Ocakları konusunda en kapsamlı araştırmalardan birini İbrahim Karaer yapmıştır. Karaer Kütüphanecilik Bölümü mezunu olup, Ocaklara emek vermiş,

içinde görev almış bir araştırmacıdır. Adı geçen, araştırmasında kendi dünya görüşünün konuya yaklaşımının düşünsel sistematiğini benimseyerek değerlendirmeler de yapar. CHP'ye ve onun politikalarına yaklaşımı sağ düşünce sistematiği üzerinden olmuştur. Ancak çalışmalarında özellikle Türk Ocakları kütüphanelerine ilişkin önemli bilgiler aktarmıştır. Ocakların kapanması konusundaki değerlendirmeleri de anılan düşünce sistematiğinden izler taşımaktadır. İlginç olan CHP'nin kuracağı yeni yapının gençlik örgütlenmesinin dönemin İtalyan ve Alman faşist örgütlerinin yapısına benzediği yaklaşımlarının araştırmaya aktarılacak kadar değerli bulunması olgusudur.

“Atatürk'ün, Türk Ocaklarını partinin içine alma kararını ne zaman verdiğini, basında çıkan haberlere dayanarak söylemek oldukça zordur. Falih Rıfki (Atay), 25 Şubatta yayınlanan “Gazi geliyor” başlıklı yazısında, Gazi'nin yurt gezisinde söylediklerinden 11 maddelik bir netice çıkarıyor. Bu yazısında, Türk Ocakları ile ilgili olarak “ Gençliği toplayan Türk Ocakları, inkılâp fırkasına sıkıdan sıkıya bağlıdırlar. Türk Ocakları, Halk Fırkası'nın programındaki esasları telkin ve neşredebektedir. Bu hars yuvalarında Halk Fırkası'ndan olmayanların faaliyet ve telkinlerde bulunmalarına müsaade edilemez...”

13 Mart tarihli Babalık gazetesinde yayınlanan bir haberde: Türk Ocakları'nın o güne kadar korudukları bağımsız durumdan çıkararak, CHP'nin kültür kuruluşları haline dönüşeceği ve partinin şubesi halinde yönetilecekleri bildirilir. Bu haber 18 Mart tarihli gazetelerde de verilir. 20 Martta yayınlanan haberde, Hamdullah Suphi Bey'in, Ocağın tarihi görevini ifa ettiği düşüncesinde olduğu, Ocakların kapanmasından sonra bütün Ocak binalarının halkevleri olarak kullanılacağı, Parti Merkezinin Türk Ocağı merkez binasına taşınacağı, Ocak matbaasının Parti Neşriyat Encümeni emrine verileceği, Faşist teşkilatını andırır bir teşkilat kurulmasının düşünülmeyeceği belirtilir. Türk Ocakları'nın feshedileceği, gayri resmî olarak ilk defa 20 Martta kamuoyuna açıklanır. Bu tarihten sonra basında Türk Ocakları'nın feshedilerek CHP'ye katılma kararının gerekçelerini açıklayan makale ve yazılar yayınlanır. Falih Rıfki (Atay)'ın, “Fırka ve Gençlik” başlıklı yazısında, Türk Ocakları'nın dinamizmi, açık bir şekilde ortaya konulmakta, siyasî hayatta CHP'ye rakip olacağı endişesiyle, partiye katılmasına karar verildiği düşüncesi vurgulanmaktadır.” (Karaer, 1992: 38)

Kurumun kültür, sanat ve bilim alanında ne kadar üretken olduğu ya da ortaya hangi nitelikte hizmetler koyduğundan çok kitlesiyle ve bu kitlenin sahip olduğu potansiyelle ilgilenen siyasi irade, bu gücü kendisine aktarmayı hedefler. İktidar değiştikçe kurumlarda değişmektedir.

“Türk Ocakları hakkında kesin karar ânının yaklaştığı günlerde, konu Çankaya köşkünde de görüşülür. Türk Ocakları'nın CHP'ye katılması hakkındaki 25 Mart tarihli açıklamasından sonra, yasal formaliteler tamamlanarak 10 Nisan 1931 tarihinde Türk Ocakları olağanüstü kurultayı toplanır. Kurultayda Ocakların, CHP'ye katılması ve bütün mallarının devredilmesi hakkındaki komisyon kararı, oybirliğiyle kabul edilir.” (Karaer, 1992 : 39)

Savaşın cephelerde zaferle sonuçlanması yeni, çağdaş ve güçlü bir Türkiye'nin oluşması için yeterli değildi. Cumhuriyetin ilan edilmesinin ardından Mustafa Kemal ve arkadaşlarının önderliğindeki yeni rejime inanmış kadrolar, hızlı bir çağdaşlaşma seferberliği başlattılar. Ülke savaştan yeni çıkmıştı. Başta ekonomi olmak üzere hemen her konuda yeni ve zor bir süreçten geçiliyordu. Yetişmiş insan gücü açısından ise sıkıntı daha da büyüktü. Nitelikli insan gücüne olan gereksinimin bir an önce giderilmesi gerekiyordu. Ancak mevcut sistem ve eğitim kurumları ile böyle bir seferberlik yürütülemezdi. Özellikle dini içerikli eğitim verilen medrese ve türevi eğitim kurumlarında çağdaş bir eğitim sistemi kurmak kurumun yapısı gereği pek mümkün olmadığı gibi, burada bulunan mevcut kadroların çoğunluğu da Cumhuriyet aleyhinde karşı devrim çalışmalarına yönelik ilişkiler içindeydiler. Ülke genelinde yaygın olan eğitim kurumları arasında bir sistem bütünlüğü sağlamak, ancak bütün eğitim sisteminin tek elde birleştirilip-merkezi bir düzen içerisinde planlanıp, programlanıp, icra edilmesiyle mümkün olabilirdi. Cumhuriyete inanmış, çağdaş uygarlığa ulaşabilmek için hurafelerle dolu sanal bir dünyayı reddeden yurttaşlar, ancak böyle bir kanunun gücüyle yetiştirilebilirdi. Tevhid-i Tedrisat Kanunu bütün bu düşüncelerin devrimci bir ifadesi olarak TBMM'den çıkartıldı. Cumhuriyet ile onun karşıtı güçler arasında günümüzde de devam eden savaşın ilk raundu bu kanunun meclisten çıkartılmasıyla başlatılmış oldu. Yılmaz oldukça sancılı geçecek olan bu süreci şöyle değerlendirmiştir:

“...Cumhuriyet’in kurulmasıyla birlikte Batı uygarlığı tercihini yeni ve güçlü bir aşamaya getiren Türkiye’de bu yönelimin gereği olarak, siyasal nitelikleri belirgin olan çeşitli devrimler gerçekleştirilmiştir. Böylesine köklü bir dönüşüm sürecinin daha başlarında, 1924 yılında, ilk düşünülen değişikliklerden birisi Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitimde birliğin sağlanması olmuştur. Batılılaşmanın eğitim boyutunu ifade eden bu değişim, o döneme kadar farklı türde okullarda, farklı amaçlarla ve farklı düşünce yapılarında insanlar yetiştiriliyordu. Uluslaşma sürecine girmiş bir toplumda bütün eğitim türlerinin ve okulların ulusallık amacını, yani “vatandaş” yetiştirmeyi amaç edinmesi gerekliydi. Çıkarılan yasanın temel hedefi, bu anlamda, eğitimde birlik ve bütünlüğü sağlamak, eğitimin temel amacını bütün okullar için tekleştirmektir. Uluslaşma süreci açısından bu çaba zorunlu ve anlaşılır bir şeydir. Bir kez daha vurgulanması gereken nokta ise o dönemdeki her devrim gibi Tevhid-i Tedrisat’ın da siyasal bir devrim/süreç olmasıdır.” (Yılmaz, 2004: 323)

Yılmaz, Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nu Türk kütüphaneciliğine yansıyan yönüyle değerlendirdiğinde siyasal olayların kütüphane kurumunu etkilemesine dair en önemli örneklerden biri olarak görür. Bu yasayla kütüphane hizmeti devlet tarafından yine, eğitim başlığı altında bir kamu hizmeti olarak algılanmış, kütüphane kurumu vakıf kurumu içerisinde kalmış yapısından ancak bu kanunla sonsuza dek ayrılarak yurttaşla doğrudan hizmet veren toplumsal bir kurum olma niteliğine yasal bir zeminde kavuşmuştur.

“...Eğitimi ulusallaştırma ve laikleştirme yönünde etkin bir siyasal atılım olarak Tevhid-i Tedrisat Kanunu Türk kütüphaneciliğine yansıma niteliğiyle siyaset-kütüphane ilişkisi açısından Cumhuriyet Dönemi kaynaklı bir örnek oluşturmaktadır.” (Yılmaz, 2004: 323)

IV.2. Harf Devrimi (1928)

Cumhuriyet’in ilanının üzerinden henüz bir yıl geçmeden Mustafa Kemal’in önderliğindeki kadroların almış olduğu ülkedeki öğretimi birleştirme kararı, yüzyılların yarattığı ihmal gidermek için tek başına yeterli değildi. Gereksinim

duyulan nitelikli insan gücü için bazı başka devrimlerin de bir an önce gerçekleştirilmesi gerekiyordu. Türkçenin Arap harfleriyle ifadesindeki sıkıntılar bir yana, öğrenimde yarattığı diğer zorluklar daha XIX. yüzyılda Osmanlı aydınları arasında tartışılıyordu.

“Cumhuriyet devrinde gerçekleştirilen bir çok yeniliğin düşünce veya eylem olarak tanzimatla başladığı bilinmektedir” (Alpay, 1976: 1)

Mustafa Kemal, Cumhuriyetin ilanından sonra başlattığı büyük ilerleme hamlesinde kendi arkadaşları arasından bile yükselen bazı itirazları göze alarak, hızlı bir çalışma ile Harf Devrimi(1928)'ni gerçekleştirdi. Türkiye’de her türden kütüphane için çok büyük bir değişime yol açacak olan bu devrimle, ülkenin çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmasında olumlu bir yola doğru yönelmişti. Alpay(1976:VII), konuyu yıllar sonra değerlendirdiğinde, yaşanan gelişmelerin Cumhuriyetin ideallerini halka ulaştırmak için de yapıldığını belirtirken, harf devrimine ideolojik bir anlam da yüklemiştir.

“Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde gerçekleştirilen toplumsal devrimleri, kurulmuş olan yeni siyasal düzenin dünya görüşünü saptamak ve bunu büyük kitlelere duyurmak, onlara mal etmek amacıyla yapılmıştır. Her insanın bu dünya görüşünü anlayabilmesi, bununla ilgili kitapları okuyabilmesi mümkün olacağı varsayımından yola çıkarak 1928 yılında yapılan harf devrimi, kurulan halkevleri ve millet mektepleri bu amacın gerçekleştirilmesine yarayacak araçlar ve kurumlar olarak düşünülmüşlerdir”

Mustafa Kemal bu devrimi hayata geçirirken neyi amaçladığını şu sözleriyle kamuoyuna açıklamaya çalışmıştır:

“yeni yazı, Türkün meftur olduğu yüksek zekâ ve kabiliyeti inkişaf ettirebilecektir. Yeni yazımızı, yeni Türk harflerini tarlalarında çalışan çiftçilerimize, sürüleri başında dolaşan çobanlarımıza kadar en az (kısa) bir zamanda teşmil etmeye çalışmak cümlenin vicdan ve milli haysiyet borcudur”. (Ülkütaşır, 1998: 74)

Yılmaz ise harf devriminin Türkiye için taşıdığı anlamı açıklarken, Alpay'ın Cumhuriyet kadrolarının devrimi yaparken amaçladığı hedeflere ulaşabildiği düşüncesini de açıklıyor.

“...Cumhuriyet'in en önemli kültür devrimlerinden birinin, belki başta gelenin dilde yapıldığı, Cumhuriyet'te dil sorununun aynı zamanda bir uygarlık değiştirme simgesi ve sorunu olarak değerlendirildiği söylenebilir. 1928 yılında gerçekleştirilen Harf Devrimi, çağdaş dünya koşulları içinde kolay kolay cesaret edilip yürütülemeyecek bir işti. Ancak, Türk Harf Devrimi başarıya ulaşmıştır; yayın yaşamı canlanmış, okul ve öğrenci sayısı artmış, dilde yazım sorunu en aza inmiş ve bölgesel ağız farkları büyük ölçüde ortadan kalkmıştır.” (Yılmaz, 2004: 323-324)

Ancak Alpay'ın (1976) değerlendirmelerinden yola çıkan Sefercioğlu(1981)'nin konuya ilişkin açıklamalarını, Soysal'ın görüşleriyle de zenginleştiren Yılmaz(2004: 324), harf devriminin kütüphanelerde yol açtığı değişim ve yansımaları başlıklar halinde şöyle sıralamıştır:

“...Kütüphanelerin hizmet ufuklarını genişleten Harf Devriminin, Türk kütüphaneciliğine yansımaları genel olarak şu noktalarda toplanabilir:

-Kütüphaneler açılan okuryazarlık kursları ve kampanyaları ile genel eğitim seferberliğinin parçaları olmuşlardır.

-Ortaya yeni kütüphane türleri (Milli Kütüphane, araştırma kütüphaneleri) çıkmıştır.

-Kütüphanelerin alt yapı öğelerinden dermenin niteliği değişmiş, bunun sonucu olarak da kütüphanelere çağdaş anlamda hizmet üretimi ya da toplumsal etkinlik kazanma yolunda güçlü bir olanak yaratılmıştır.

-Kütüphanelerin, kaynakları “koruma” biçimindeki işlevleri nitelik değiştirerek “kullandırma” yönünde oluşmaya başlamıştır”.

Harf devriminin Türkiye kütüphanelerinde yarattığı değişimin ne kadar etkili olduğu yukarıdaki açıklamalardan görülmektedir. Ancak, burada devrimin

gerçekleştirilmesiyle elde edilen sonuçlar kadar, bu devrimin siyasal bir etki yaratmak amacıyla gerçekleştirilmesinin de büyük önemi vardır. Yılmaz (2004), değerlendirmelerinde bu konuyu özellikle belirtmiştir. Mustafa Kemal'in devrimci kişiliğinden kaynaklanan harf devrimi zamanında verilmiş çok önemli ve riskli bir karardır. Yarattığı bütün sancılara karşın, bir toplumu umulandan çok daha hızlı nicel bir sıçramaya taşımaya yetmiştir.

“...Görüldüğü gibi, güçlü bir siyasal kişilik olarak Atatürk'ün belirleyiciliğinde gerçekleşen ve Cumhuriyet'in en etkili siyasal dönüşümlerden birisi olan Harf Devrimi'nin Türk kütüphaneciliği tarihinde de köklü dönüşümlere neden olduğu söylenebilir. Bu etki, siyaset-kütüphane ilişkisinin bir başka örneği olarak değerlendirilebilir.” (Yılmaz, 2004: 324)

IV.3. Halkevleri ve kütüphaneleri (1932)

Türk Ocakları'nın CHP'ye devredilmesi konusunu değerlendiren Karaer (1992), çalışmasında kuruma ilişkin olarak başka araştırmacıların bazı değerlendirmelerine hiç değinmemiştir. Biraz da Osmanlıyı bir arada tutabilmek amacıyla kurulan Türk Ocakları'nın ülkenin bazı bölgelerinin işgal edilmesi ve sonrasında yaşanan büyük bir mücadeleden sonra kurulan yeni Cumhuriyetin ilkeleriyle bağdaşmadığı, yani aradan geçen zaman dilimi içerisinde kurumda giderek amaç farklılaşması olduğu ve ortaya çıkan bu farkın Cumhuriyetin ilkelerine zarar vereceği kaygıları nedeniyle kurumu CHP içine katma düşüncesinin öne çıktığını değerlendirmelerine katmamıştır. Oysa yaşanan gelişmeler oldukça doğaldır. Toplum yaşadığı siyasal dalgalanmaların sonucunda kendisine yeni bir rota çizmiş, toplumsal kurumlarını ise yeni duruma ve yeni hedeflerine göre şekillendirmeye başlamıştır.

Turan(1999)'ın açıklamaları bu süreci bir başka açıdan açıklayıcı niteliktedir. Açıklamalar gelecekte siyasi dalgalanmalarla iki kez kapatılacak ve kurumsal yaşantısı kesintiye uğrayacak Halkevleri'nin siyasi gelişmelerle nasıl amaç farklılaşması yaşayacağını da açıkça gösterecektir. Halkevleri kütüphanelerinin

kurumun ilk döneminde (1932- 1950) toplumun çağdaşlaşması sürecine yaptığı katkı ise oldukça önemlidir.

“...Ancak Türkiye Cumhuriyeti adı verilen yeni devlette yurtiçinde ve dışında barışa önem verilirken, adının başında Türk olduğu vurgulanan siyasal ve kültürel bir kurumun, ülkedeki öteki etnik gruplar ve azınlıklar üzerinde aşırı milliyetçi (şovenist) bir izlenim yaratması ve kültürel bütünleşmeyi güçleştirmesi olasılığı belirmişti. Bu kaygısını dile getiren Atatürk, 24 Mart 1931’de verdiği demeçte, “Bilim alanında halkçılık ve ulusçuluk ilkelerini yaygınlaştırmaya sadakat ve imanla çalışan” Türk Ocakları’nın CHP ile “tek bir vücut olarak” çalışması gerektiğini belirtmişti. Gerçekten de bu demecin arkasından, 10 Nisan 1931’de toplanan Türk Ocakları Olağanüstü Kurultayı’nda derneğin kapatılmasına ve bütün haklarının CHP’ye devredilmesine karar verilmişti.” (Turan, 1999: 72)

10 Mayıs 1931’de toplanan CHP’nin III. Kurultay’ında Türk Ocakları’nın yerini alacak yeni modele Atatürk’ün adlandırmasıyla Halkevi denilmesi olumlu bulunmuş ve parti tüzüğündeki madde bu duruma göre düzenlenmişti. Bu kurumun işleyişini belirlemek üzere hazırlanacak tüzüğü hazırlamak üzere hazırlanan yarkurulda Cumhuriyetin kütüphane politikasının oluşmasına yazdığı raporla yol gösteren zamanın Milli Eğitim Bakanlığı’nın Hars dairesi müdürü Hamit Zübeyr Koşay da vardır. Yönetmelik onaylanır ve uygulamaya konur. Halkevlerinin şube kolları arasında 'Kütüphane ve Yayın kolu' da yer almıştır. Bu kolun yapacağı görevleri Reşit Galip’in açıklamalarına göre açıklayan Turan (1999 : 78) her Halkevi’nde öncelikle bir okuma salonu bulunmasının gerekli olduğunu, kolların, kütüphane oluşturma, geliştirme ve yönetme dışında bağlı oldukları Halkevleri’nin çalışmalarıyla ilgili yayınlar da yapacaklarını belirtmiştir. Yılmaz’ın Halkevleri değerlendirmesi bilgi ve belge yönetimi alanında çalışan bir bilim insanının kurumu değerlendirmesi açısından oldukça önemlidir.

“...Genç Cumhuriyet’in kültür atılımları, laikleşme ve batılılaşma politikaları içinde özgün yapılarıyla başlıbaşına bir yer tutan Halkevleri, Cumhuriyet tarihinde etkin izler bırakan bir kurum olmuştur. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı’nın da etkisiyle muhalefetin temsilcisi Serbest Fırka’nın ülkede ciddi siyasal başarı kazanması Cumhuriyet rejiminin toplum tarafından henüz tam anlamıyla özümsemediğini

ortaya koymuştur. Bu durumda Cumhuriyet ilkelerinin halka anlatılması, ayrıca, halkın yeni bir ideoloji ile kazanılmaya çalışılması gerekmektedir. Halkevleri, Türk Ocakları'nın tarihsel işlevlerini tamamlamalarıyla Türkçülük düşüncesinin yerini halkçılık düşüncesinin alması gerektiği inancıyla 1932 yılında kurulmuştur. Halkevleri, üretilen bu ideolojinin halka aktarılma görevini üstlenmişlerdir. Halkevleri bu anlamda siyasal kurumlar olarak değerlendirilebilir. Ancak, bunun da ötesinde, halkevlerinin, Cumhuriyet Halk Fırkası'na bağlı, partinin ilke ve politikalarını izleyen bir örgüt olması siyasal niteliklerini belirginleştirmektedir. Devletin ve partinin kültür politikaları bu dönemde halkevleri aracılığıyla yürütülür. Çavdar, halkevlerinin halkın politik ve ideolojik eğitimini sağlamak için zorunlu olarak kurulduğunu belirtmektedir ki, bu onların siyasal nitelikli kuruluşlar olduğu yaklaşımını desteklemektedir. Kuşkusuz, Cumhuriyet Halk Fırkası'na bağlı olmaları, onun bir örgütü, parçası niteliği taşımaları tek parti rejiminin doğal sonucudur.” (Yılmaz, 2004: 324)

Halkevleri'nin yapması gerekenler arasında belirtilen iki işlev, zamanın iktidarında, dolayısıyla kurumun içinde kütüphane kurumunun nasıl algılandığını göstermektedir:

“...Okuyup, yazmak, yabancı dil ve fen dersleri, zanaat ve pratik hayat bilgileri öğretmek için kurslar açmak veya açılmışlarını desteklemek, halk bilgisinin ilerlemesine yardım etmek üzere kütüphane ve okuma odaları açmak...” (Turan, 1999: 84)

Türkiye'nin yaşadığı savaş, siyasal olay ve dalgalanmaların ortaya çıkardığı yeni ortam Halkevleri'ne önemli görevler yüklemek durumunda kalmıştı. Halkevleri kütüphaneleri ise bütün bu dönüşümleri sağlamak üzere her yaştan vatandaşa kendisini geliştirebileceği parasız bir eğitim ve kültür ortamı içerisinde bilgiyle ve yazın dünyasıyla buluşabileceği sıcak bir ortam sağlıyordu. Savaş sonrası yaşanan o yoksulluk günlerinde bu atmosfer Anadolu'nun farklı kentlerinde birçok yetenekli insanın kendisini geliştirmesine, bilgiyle buluşmasına olanak sağlıyordu. İğdemir(1974)'in Halkevleri'nin açık olduğu bir dönemde Aylık Ansiklopedi için 1945'de kaleme aldığı bir makalesinde, Halkevleri kütüphaneleri'nin oluşumunu sağlayan “kütüphane ve yayın kolu” için açıklamalar yer alırken, halkevleri

kütüphanelerinin kuruluş amaçları arasında Kemalizmin ilkelerini vatandaşa benimsetilmesinde yardımcı olacak bir kurum olarak ele alınması çok önemlidir. CHP iktidarı eliyle Türk Ocakları'nın bütün varlıklarıyla CHP'ye devredilerek kapanmasının ardından toplumda yeni rejimin kavranması, anlatılması açısından yeni bir kültür kurumuna duyulan bir gereksinim sonucunda Halkevlerinin kurulduğunu biliyoruz. Anılan kurumun varoluş amaçlarını gerçekleştirebilmek için mutlaka Halkevleri kütüphanelerinin kurulmasına gereksinim duyulduğu aşağıdaki açıklamada, herhangi bir kuşkuya yer bırakmayacak kadar açıktır:

“Halkevleri çalışma talimatnamesinin 89uncu maddesinde: « Kütüphaneler, halk bilgisinin ilerlemesinde başlıca âmildir. Bu sebeple her halkevinde bir kütüphane ve okuma odasının bulunması, Halkevinin ilk kurulma şartlarından sayılır.» denmektedir. Hakikaten halk terbiyesiyle uğraşan kültür kurumlarının ilkönce kuracakları şey bir kütüphane olmalıdır. Halkın kültür seviyesini yükseltmek, halka Kemalizmin esaslarını, millî tarihimizi öğretmek, her türlü bilgiyi halk arasında yaymak, ancak bu konulara dair yazılmış kitapları halka okutmakla kabil olacağını düşünürsek, Halkevlerinin bu koluna düşen ödevin önemini daha iyi kavrarız. Tecrübeyle sabir olmuştur ki, Halkevleri kütüphaneleri halka en faydalı kurullardır. Evlerinde okuyacak sıcak ve müstakil oda bulamıyan okul talebelerine bu kütüphaneler sakin ve sevimli bir köşe vazifesini gördüğü gibi, faydalı eserleri, türlü gazete ve dergileriyle halkın okuma ihtiyacını karşılamakta ve kültürün geniş halk tabakaları arasında yayılmasına hizmet etmektedir. Kütüphane ve yayın kolunun diğer bir ödevi de Halkevlerinin yayınlayacağı kitapların basım ve yayın işlerini düzenlemektir. Bu kollar aynı zamanda gençler arasında kitap hülâsa etme müsabakaları tertibetmek, gezici kütüphaneler kurmak, kitap sergileri açmak, okuma odaları vücade getirmek gibi aynı amaca yöneltilmiş türlü çalışmalarla ödevli bulunmaktadır” (İğdemir, 1974: 124-125)

Yılmaz (2004 : 325) ise Halkevleri'nde verilen kütüphane hizmetini ve kurumun genel çalışma tarzını değerlendirirken Keseroğlu(1989 : 114-133)'nin halkevleri kütüphaneleri hakkındaki değerlendirmelerinden de yararlanır. Bu kütüphanelerin, Türkiye'de o dönemin kütüphane faaliyetleri açısından çok önemli işlevi olduğunu belirtmiştir:

“...Bir Halkevinde okuma odası ve kütüphanenin bulunması açılma koşulu sayılmaktaydı. Ayrıca, Halkevlerinin 9 şubesinden dördüncüsü Kitapsaray ve Yayın Şubesi idi. Büyük ölçüde döneminin halk kütüphanesi niteliği taşıyan Halkevi kütüphaneleri kütüphanecilik tarihimiz açısından özgün bir denemedir. Cumhuriyet Döneminin ilk yaygın kütüphanecilik hizmetlerinin Halkevlerinde verildiği yorumu abartı sayılmamalıdır. Hizmet verdikleri dönem boyunca (19 yıl) gerek kütüphane sayıları gerekse, derme ve kullanıcı sayıları açısından çok anlamlı bir canlılığı yansıtırlar. Bu nedenle, Keseroğlu Halkevi kütüphanelerinin o dönemde Türk kültür yaşamına canlılık kazandırdıklarının altını çizmekte, Halkevi açmak için kütüphane kurmanın koşul olması gerçeğini geleneksel kütüphanecilik anlayışının dışına çıkılması olarak yorumlamaktadır. Özgün hizmet anlayışları, dinamik derme politikaları, somut hizmet hedefleri, harf devrimine katkıları, toplumsal etkileri, yüksek kullanım düzeyleri, canlı bir toplumsal kuruluş olmaları ve toplumsal işlevleri açısından halkevi kütüphaneleri Türk kütüphaneciliği içinde bir “parlama” dönemi olarak değerlendirilebilir. Bu “parlama”nın siyasal nitelikli bir sürecin ve kurumun ürünü olması çalışmamız açısından son derece anlamlı görünmektedir. Halkevi kütüphaneleri Türk kütüphaneciliğinde siyaset-kütüphane ilişkisini oldukça somut bir biçimde yansıtan kuruluşlardır.”

Dönemin Cumhurbaşkanı İnönü, Halkevleri kütüphane ve yayıncılığında ne beklediklerini, bilgiye nasıl baktıklarını aşağıdaki sözlerle açıklar. İnönü’nün sözleri çağdaşlığa olan derin özlemin bir özeti gibidir. Aynı zamanda bu sözler kütüphane kurumunun siyasi dalgalanmalardan etkilenişinin yanı sıra, kitleleri dolaylı ama derinden etkileyen bir kurumun gücünün farkında olan açıklamalardı :

“Halkevleri, memleketin ekonomik ve kültürel yaşayışında, her bakımdan, tarla ekmekten büyük bir fabrikayı işletmeye kadar bütün işlerde iyi hazırlanmış özel bilgiye ihtiyaç olduğuna inanmayı yaymalıdır. Okuma hevesini çoğaltma, Halkevleri’nin başlıca işlerindedir.” (Turan, 1999: 89)

Türk Ocakları yönetici ve üyeleri ile aralarında siyasal bir ayrılık yaşayan ve bir türlü aralarındaki buzları eritemeyen CHP, 1946’da çok partili yaşama geçilmesiyle birlikte muhalefet çevreleriyle Türk Ocakları çevrelerinin ve Turancı kesimlerin saldırılarına muhatap kalır. Halkevleri bu tartışmada konu edilen ilk

hedeflerden biridir. Karaer de değerlendirmelerinde Halkevleri'ni Cumhuriyetin ilkelerini ayrımsız bir şekilde vatandaşlarla buluşturan bir kurum olarak değil, CHP'nin bir kurumu olarak değerlendirmiştir. 1950'deki Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle Halkevleri için kapanma süreci başlar. 1951 yılında verilen ve kabul edilen bir yasa teklifi ile 1 Mart 1950 tarihine kadar yapılmış veya yapılmakta olan Halkevi ya da Halkodası olarak yapılmış kısmen veya tamamen halkevi olarak kullanılmış yapıların mülkiyeti devlete devredildi. Gerçekte bu bir mülkiyet devri değil Halkevleri'nin kapatılması kararıydı. Önemli bir kütüphaneci olan Özerdim(1974: 242) Halkevleri'nin kapatılması'nın nasıl siyasi bir karar olduğunu şöyle değerlendirir:

“...Halkevleri, Atatürk devriminin halk eğitimi, merkezleriydi. Atatürk devrimini işleyerek çalışmışlardır. 1951'de kapatılmaları, CHP'ye yöneltilmiş bir baltalama hareketi olmakla birlikte, aslında, 1950'de Atatürkçülüğe karşı olarak iktidara geçen gericiğin, Atatürk devrimi aleyhine bir büyük «tedbiri»dir. Gerici güçler, Atatürk devrimine, Halkevini kaldırmakla en büyük vuruşu indirmişlerdir. Atatürk'ün 9 Mayıs 1935 günü CHP Kurultayı'nda söylediği söz bunu pekiştirir: «...Partimizin, Halkevleriyle bütün yurttaşlara kucağını açması, vatanda Sosyal ve Kültürel Bir Devrim yaptı...»”

Halkevlerinin sadece binaları değil, bu binalarda bulunan kitap, belge, film, resim, plak vb. her türlü materyal ve eşya da bu kanunla birlikte Hazine'ye devredilmişti. Bunların nasıl kullanılacağına kararını Bakanlar kurulu alacaktı. Demokrat Parti iktidarı ile yeniden açılan Türk Ocakları Halkevleri'nden bazı malzemeleri ve binaları devraldı. Halkevleri kütüphanelerinde kurumun kuruluşundan itibaren biriktirilen dermenin öyle hafife alınacak bir yanı olmadığını uzunca bir dönem, Türkiye'de gerçekte halk kütüphanesi görevi yapan Halkevleri kütüphaneleri dermelerinin başına getirilenlerin Türkiye'nin demokrasi tarihi açısından oldukça karanlık bir evre olduğu açıktır. Özerdim (1974 : 243) dikkatleri bu konuya çeken önemli bir değerlendirme yapmıştır:

“...halkevleri kitaplarının ne olduğu yeniden araştırılmalıdır. Burada şimdilik tarihini saptayamayacağımız bir tartışmayı, kamu oyun[un], Demokrat Parti Millî

Eğitim Bakanı Tevfik İleri'ye, Ulus gazetesi yazarı Bülent Ecevit'in bu konudaki sorusu üzerine bir süre ilgiyle izlemişti. Bu tartışma yazularının da dikkate alınması yararlı olur.”

İnan(1974: 112-113)'ın değerlendirmesine göre, Halkevlerinin kapatılmasıyla birlikte halkevleri kütüphaneleri de kapanmış, halkevleri yayınları sona ermiştir. Kapatılma kararının ardından kurumun, kurum kütüphanelerinin ve halkevleri yayınlarının nasıl bir uygulamayla karşı karşıya kaldığını İnan, şöyle ifade etmiştir:

“karanlığın azgınlığı:

Halkevlerini ve o eğitim dönemini-demokrasi adına ve uğruna- kapatma amacı başarıldı. Halkevleriyle birlikte, onların çıkardıkları «değerli dergiler, çok değerli yayınlar, zgn yapıtlar, bütün eğitim ve ekin çalışmaları, girişimleri durdu. Kitaplıkları yok edildi. Bütün kitapları belki yakılmış; fakat milyonlarca kitap ve değerli belgeler, dergiler tartı ile bakkallara satıldı, kesekâğına çevrildi. (Bu arada köy enstitülerinin kitaplıklarındaki değerli düşün yapıtları, daha önce Bakanlıkça gönderilmiş, öğrencilere okutturulması yararlı, gerekli görülmüş, kitaplar kitaplıklardan çıkarıldı, kimi yerlerde de topluca yakıldı.) Dünya tarihinde bu kitap kırımı dördüncü kez oluyordu.[]”

Salihoğlu(1974 : 171)'da halkevlerinin ulusal edebiyata etkilerini ele aldığı yazısında Halkevleri kütüphanelerinin durumuyla ilgili bazı değerlendirmeler yapar. Salihoğlu'na göre kurumun kapatılmasında etkili olan siyasi kararlar kadar, o dönemde iktidarın yarattığı siyasal atmosfer de oldukça önemlidir. Gerginlik had safhadadır:

“...Ama ne yazık ki, 1950'de toprak ağaları-tüccarlar ortaklığı, iktidarı ele alınca Halkevlerini kapattılar. Kitaplarını dağıtıp yaktılar. Atatürk'ün devrim kalelerinden biri böylece yıkılmış oluyordu. Keşke Atatürk, Dil ve Tarih kurumlarının olduğu gibi, Halkevlerinin yaşamasını da onları vasiyetinin içine alarak sağlamış olsaydı, böylece bugün yaygın, gönüllü nice Halk Eğitimi ocaklarımız olacaktı. Böyle olmadığı için, egemen sınıfların düşmanlığına kolayca kurban edilebilmiştir

Halkevlerini. Çünkü halk değil, aldatılacak sürüler istiyorlardı. Bugün de istemiyorlar mı?”

Türkiye önemli bir kültür kurumunu siyasal dalgalanma ve kararların etkisiyle 1963'te yeniden düzenlenip açılana kadar uzunca bir süre kaybetmiştir. İkinci ve üçüncü dönem Halkevlerinde asla ilk kuruluş dönemlerindeki gibi yaygın ve etkili kütüphaneler kurulamadı. Özerdim(1974: 242)'in Türkiye Cumhuriyeti için yapılan devrimlerin halka benimsetilmesi ve halkın her anlamda bilinçlendirilmesi açısından çok önemli bir kurum olarak değerlendirdiği Halkevleri'ni, bir başka kütüphaneci olan Karaer ise tıpkı Ötüken(1979) gibi, zaman içerisinde saygınlığını yitiren bir kurum olarak değerlendirmiştir. Özerdim ve Karaer'in meslektaş iki insanın siyasal yaklaşımlarındaki farklılık ve çatışma kuruma ilişkin değerlendirmelerine açıkça yansımıştır.

“Türk Ocakları'nın kapanmasından sonra, Hamdullah Suphi Bey, Bükreş büyükelçiliğine atanır. 19 Şubat 1932'den itibaren CHP'nin kültür kuruluşu olarak Halkevleri açılmaya başlanır. Halk inkılâbı anlatmak ve benimsetmek, aynı zamanda inkılâp hükümetinin batılı kültür politikasını halka yaymak maksadıyla kurulan Halkevlerinin sayısı 25 Şubat 1945'te 436'ya, Halk Odalarının sayısı da 2718'e ulaşır.

Türk kültür hayatında önemli bir yeri olduğu kabul edilen Halkevleri, çok partili siyasî hayat geliştikçe saygınlığını yitirmiştir. 1946'da başlayan çok partili dönemle birlikte Türk Ocakları'nın yeniden açılması çalışmaları yapılır. 10 Mayıs 1949 günü yeniden açılan Ocaklar, 14 Mayıs 1950'deki iktidar değişikliği ile tekrar ön plâna çıkar. .” (Karaer, 1992: 39-40)

ABD'li bir uzman olan ve ülkesinin bölgeye açılma çalışmalarının gereği olarak Türkiye ve İran kütüphanelerini gören Carter (1952) katıldığı gezilerin ardından bir rapor hazırlamıştır. Carter (1952), raporunda Türkiye'de Halk Kütüphanelerinin yetersizliğinden söz ettikten sonra oldukça ilginç bir değerlendirme yapmıştır. CHP'nin seçimi kaybettiği tarihten itibaren Halkevi kütüphanelerinin etkinliklerini yitirdiklerinden söz etmiştir. Kısa sayılabilecek bir raporda, ABD'li bir

araştırmacıdan, Türkiye'ye özgü bir kurum olan Halkevlerinden söz eden böyle çarpıcı bir değerlendirme bulmak oldukça önemlidir. Çünkü, Türkiye'de kütüphaneler ve kütüphanecilik, toplumla doğrudan ilişkili oldukları için siyasal gelişmelerden çok açık etkilenmişlerdir. Tıpkı Türk Ocakları kütüphaneleri gibi Halkevi Kütüphaneleri de kendilerinden sonra gelen iktidarlar tarafından siyasi buldukları için devreden çıkartılmışlardır. Ancak arada bir fark vardır. Türk Ocakları kapatılmamış, CHP'ye devredilmiş, ne kütüphanelere, ne de kütüphanelerindeki hiçbir yayının başına herhangi bir olumsuzluk getirilmemiştir.

“Türk Halk Kütüphaneleri kifayetsizdirler. Cumhuriyet Halk Partisi tarafından kurulan tanınmış Halkevi Kütüphaneleri, UNESCO beyannamesinde kullanılan tâbirdeki mânasiyle asla Halk Kütüphanesi telâkki edilemezler ve Cumhuriyet Halk Partisinin iktidarı kaybettiğinden beri az çok gölgede kalmışlardır. Bununla beraber Halk Kütüphanelerinin gelişmesi yolunda mühim bir hareket göze çarpmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı yakın bir gelecekte tatbik edilecek plânlar hazırlamıştır.”
(Carter, 1952 : 38)

IV.4. Köy Enstitüleri ve kütüphaneleri

Daha İttihat ve Terakki'nin iktidar olduğu yıllarda, yöneticiler Türkiye'nin sahip olduğu tarım potansiyelinin ve köylü nüfusun farkındadırlar. Kırsal kesimde yaşayan köylü nüfusun ivedilikle bilgilenmesi ve bilinçli üretici haline getirilmesinin, ülkede her konuda durmaksızın sürmekte olan kayıpları bir an önce durdurabilmek için atılması gereken adımlardan olduğu artık biliniyordu. İktidar Partisi olan İttihat Terakki'nin öncü kadroları öncelikle köylüyle bağ kurmak ve tespit edilen sorunlara çözüm üretebilmek amacıyla bir proje geliştirdi. Tunaya(1984 : 475)'nin verdiği bilgiye göre, 1914 yılında, İstanbul Cağaloğlu'nda partinin bir yan kuruluşu olarak “Köylü Bilgi Cemiyeti” kurulmuştur. Adında “bilgi” sözcüğünün geçmesi nedeniyle Bilgi ve belge yönetimi alanında çalışan araştırmacılar tarafından özellikle ilgilenilmesi gereken bu dernek, “*Fırka ve siyaset fikir temayüllerinden tamamen ayrı , yalnız ilim ve şefkat fikir ve hisleriyle beslenen*” bir ilim, eğitim, öğretim ve “hayır” kurumu olarak kurulmuştur. Ancak faaliyetleri uygulamaya dönük olmamış, sadece birkaç yayın yapabilmiştir.

Tunaya (1984 : 475) ayrıca bu derneğin dışında Abdullah Cevdet tarafından aynı yıl kurulan ayrı bir “Köylü Bilgi Cemiyeti”nden söz etmiştir. Ayrıca Tunaya bu dernekte amacın “köylülerin kültürel olarak yetiştirilmesi” olduğunu, derneğin de köylülere dönük pratik çalışmalar yapmak yerine sadece birkaç yayın yapabildiğini belirtmiştir.

Ulusal Savaş’ın ardından köylü nüfusun kazanılması yönünde çok daha ciddi çalışmalar yapılmış, sonrasında sonuçlar yeterince olumlu olmasa da o yıllarda yapılan tespit ve önermeler çok geliştirici olmuştur. Cumhuriyet döneminin siyasal dalgalanmaları sonucunda ortaya çıkan bir diğer önemli eğitim-öğretim kurumu da, Türkiye nüfusunun o yıllardaki en geniş kesimini oluşturan kırsal kesimde iskan olan “köylü” nüfusu eğiterek Cumhuriyete kazandırmayı hedefleyen Köy Enstitüleri’ydi. Köy Enstitüleri, her türlü dinsel ve feodal baskıya karşı savunmasız durumdaki insanları sadece mevcut iktidar yapısının emrinde bir hazır kuvvet olarak gören, köylerdeki geleneksel düzenin iktidar yapısı için, kırsal dünyanın sosyolojik düzenini değiştirecek “düşman” bir yapıydı. Yerel güçler, kendi iktidarlarını ortadan kaldıracığını düşündükleri bu “düşmanı” fark etmekte gecikmediler...

Köy nüfusunun hızla eğitilmesi düşüncesi gerçekte yeni değildi. Turan(1999: 38) bu gelişmeleri şöyle açıklamıştır:

“Köy koşullarına uyum sağlayacak ve köyde başarılı olacak öğretmen yetiştirme sorunu ilk kez Dr. Reşit Galip’in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde 1933’te ele alınmıştı.Bu amaçla çeşitli kuruluş temsilcilerinden oluşan bir yarkurul kurulmuştu.”

Dönemin siyasal gelişmelerini değerlendiren bir makale kaleme alan Koçak (1990 : 85- 173) ise Köy Enstitüleri’nin kuruluş gerekçesini İnönü döneminin en önemli siyasal girişimlerinden biri olarak açıklar. Kırsal kesimdeki ilköğretim sorununu devlete en az yük oluşturarak çözebilmek için bu projenin ortaya koyulduğunu söyler. Kırsal kesimde köylülerin emeğine dayanılarak inşa edilecek öğretmen okullarında, yine köyden alınarak yetiştirilecek köy kökenli çok sayıda

öğretmen bu sistemle yetiştirilebilecekti. Köy kökenli oldukları için bu öğretmenler köyle çok daha hızla bütünleşerek verimli bir ortamı köylerde yaratacaklardı. Ancak bu proje öyle birdenbire ortaya çıkma şansına sahip değildi. Nitekim Turan(1999:39)'ın belirttiği gibi kurulan yarkurul öncelikle daha hızlı işleyecek yeni bir sistem ortaya koymuştur.

“...Söz konusu proje, 3 yıl sonra Saffet Arıkan'ın Milli Eğitim Bakanlığı döneminde (1936) Köy Eğitimleri Projesi olarak ele alınmıştı. Bunda İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne getirilmiş olan İsmail Hakkı Tonguç'ın büyük katkısı olmuştu. Almanya'da resim-iş, spor ve iş okulu dallarında uzmanlık eğitimi görmüş olan Tonguç, köylerdeki eğitim-öğretimde, köylünün yaşam düzeyinin yükseltilmesi gibi sorunların da dikkate alınması gerektiği inancındaydı. Bu nedenle köy öğretmenlerinin eğitim-öğretim yanında tarım işlerini de başaracak yetenekte olmasını zorunlu görüyordu. Sonuçta yetiştirilmeleri daha uzun süre alan öğretmenler yerine ilk aşamada daha kısa sürede yetiştirilebilecek eğitimcilerle işe başlamaya karar verilmişti. Bunlara eğitimci sanı verilecekti.”

Bu projenin ilk uygulamalarından olumlu sonuç alınca, 11 Haziran 1937'de çıkartılan Köy Eğitimleri Kanunu ile eğitimciğe yasal işlerlik kazandırıldı. Bu kurslardan on yıl içerisinde yaklaşık 8.000 kişi yetiştirilmişti. Ancak bu yöntemle köylerde ilköğretimin sürdürülemeyeceği düşüncesi köy öğretmenler okulları düşüncesini oluşturdu. Bu konuda bir kanun çıkartıldı. Kanunun gereği olarak bazı köylerdeki eğitimci kursları Köy öğretmen okullarına dönüştürüldü. Köy Enstitülerinin temeli işte bu öğretmen okulları ile atıldı. (Turan, 1999: 40) Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan'ın sağlık nedenleriyle görevinden ayrılmasının ardından, yerine Bakan olarak Hasan Âli Yücel atanır. Yücel'den önce ilköğretim genel müdürlüğü görevine getirilen Tonguç köylerde önderlik yapacak insan yetiştirme projesini Yücel'e de benimsetir. Dönemin Cumhurbaşkanı İnönü de projeyi destekleyince artık uygulamaya geçilir. Bu okullara, programları uygulama da içerdiği için “Köy Enstitüleri” adı verilir. Köy Enstitüleri, aynı dönemde kasaba ve kentlerde yaşayan yurttaşları eğitim, kültür ve sanat alanında güçlendirmek amacıyla çalışmakta olan Halkevleri ile birlikte düşünüldüğünde bu iki projenin, ülkeyi baştanbaşa kapsayan bir eğitim, öğretim, kültür ve sanat projesi olduğunu açıkça görebiliriz. Cumhuriyetin gereksinim duyduğu yeni insan tipinin ancak bu

kurumlar eliyle ülkeye kazandırılabilceği düşüncesi o dönemin ilerici eğitim kadrolarında öne çıkmaktadır. Köy Enstitüleri Kanunu hükümetin öngördüğü biçimiyle 17 Nisan 1940'ta TBMM'de kabul edildi. Ancak CHP içerisinde oylamaya katılmayan ciddi bir sessiz çoğunluk vardı ki, bu çoğunluk zaman içerisinde Köy Enstitülerine karşı çıkacak güçlü bir muhalefeti işaret etmekteydi (Koçak, 1990: 128). Köy Enstitülerinin kuruluş amaçları arasında

“Köy halkının ulusal kültürünü yükseltmek, onları çağın gereklerine göre yetiştirmek” (Turan, 1999: 43)

vardı.

Enstitü eğitim kadrolarının öğrencilerini donanımlı yetiştirmek amacıyla ciddi bir biçimde okumaya yönlendirdiklerini de açıkça söylemek gerekir. Bu yönlendirmeyi Köy Enstitülerinden yetişmiş bir yazarımız olan Talip Apaydın (1995 : 27) bir makalesinde açıklamıştır:

“Durgun bir toplumu kıvıltatmanın, yürütmenin en kestirme yolu o toplumun insanlarını kitap okuyan, okudukları üstünde düşünen, tartışan bir kişiliğe sokmaktır.

Köy Enstitülerinde bu yapılmak istendi.”

Enstitülerdeki farklılığın bilgiye bakış açısından kaynaklandığını fark eden ilk kişi Apaydın değildir. Enstitü fikrinin babası olan Tonguç zaten bu okulları geliştirirken, buralardan yetişen insanların toplumda nasıl bir değişime yol açmaları gerektiğini bilerek davranmış, programları bu düşünce üzerinde geliştirmişti. Tonguç'un düşüncelerine göre uygulanmayan bilgi boş ve gereksizdi. Başaran'ın Tonguç'tan aktardığına göre: “bilmek ise yapmak demektir”. (Başaran, 1995 : 31) Bu düşüncelerle Köy Enstitülerinde öğrencilerin elinden kitap düşmüyordu. Onlar karşılarına çıkan problemlerin çözümünde öncelikle bilgiye başvurarak çözüm arayışına gidiyorlardı. Yüzyıllarca köylerinde hurafenin belirlediği bir kader burada okuma ve bilgilenme ile aşılacak eğilimindeydi.

“Enstitülerde yetişen öğretmenler iyi bir okuyucu olmakla kalmıyor, aynı zamanda gittikleri köylerde ilk iş olarak bir kütüphane kurma faaliyeti de başlatıyorlardı.”
(Keseroğlu, 1995: 14)

Günümüzde bile eğitim-öğretim kurumlarında gerektiği gibi işletemediğimiz bu düşünce sistemini onyıllarca öncesinden yaşama geçiren Köy Enstitüleri'nin nasıl bir kıymet içerdiği gündeme getirilmemiş, enstitü kütüphaneleri uzun yıllar boyunca kütüphaneciliğe yön veren, bilgi ve belge yönetimi alanını belirleyen iktidar çevrelerinin görmezden geldiği yok saydığı bir kurum olmuştur. Okul kütüphanelerinin, diğer kütüphane sistemlerinin ülkemizde çalışmadığından söz eden hiçbir kütüphaneci kendi dönemlerinde olağanüstü iyi çalışan bu kütüphanelerin adını anmamış, örnek kurum olarak incelememiştir. Ta ki Soysal (1969), Keseroğlu (1995) ve Yılmaz(2004)'a gelinceye dek... Siyasetin bilgi ve belge yönetimi alanını nasıl belirlediğinin önemli örneklerinden biri Köy Enstitüleri'nde kurulan kütüphaneler ve bu kütüphanelerin köreltilerek ortadan kaldırılmaları olmuştur. Bu kütüphaneler, Enstitülerle birlikte işlevsiz kalarak zaman içinde giderek yok olmuşlardır.

“Derslikleri, işlikleri, kitaplıkları, tarım alanlarıyla; insanı, kafası eliyle bir bütün olarak geliştiren, yeni değerler üreten yerlerdi enstitüler. Öğrenmek, öğrendiklerini uygulayarak çevreyi değiştirmek, sürekli okuma gereksinimi yaratıyordu. Bu yüzden yaşama kan veren, canlı bir kitaplık gibiydi her enstitü” (Başaran, 1995: 31)

İşte böyle canlı bir organizma gibi kendini yenileyen bu kurum, kurucularının siyasal düşüncelerini benimsemeyen başka siyasilerce ortadan kaldırılmıştır. Yaşamın okuma ve bilgilenme üzerine kurulduğu, okuyan insanların ödüllendirildiği bir sistemden, okuyup bilgilenenin başının dertten kurtulmadığı yeni bir döneme doğru toplum hızla yol almıştır.

II. Dünya Savaşı yıllarında sayıları hızla artan Köy Enstitüleri girişimi Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı'ndan ayrılmasıyla birlikte, bu girişime karşı çevrelerin çabalarıyla büyük yara aldı. Önce Tonguç, sonra Köy Enstitüleri'ne emek

veren birçok yönetici görevden alınıp, başka eğitim alanlarında görevlendirildi.. Bu gelişmelerden sonra enstitülerin, önce gelişimi yavaşlamış ve sonra tamamen durmuştur. Zaman içerisinde de bu kurum sessizce ortadan kaldırılmıştır. Döneminde büyük siyasi tartışmalara konu olan bu okullar sanki Cumhuriyeti kuran güçlerle onun karşıtı güçler arasındaki sessiz savaşın bir aşaması olarak Cumhuriyet tarihindeki yerini almıştır.

IV.5. Kütüphanecilikte yaşanan gelişmeler

Adnan Ötüken'in Türkiye'de kütüphaneciliği derinden etkileyen bir kimlik olarak ortaya çıkışı ve bu kimliği hazırlayan siyasal atmosferin doğru algılanabilmesi için onun içinden geldiği ortamın doğru analiz edilmesi gereklidir.

1930'lu yıllar başladığında Türk Kütüphanecilik dünyasında gelecekte çok önemli bir pozisyonda yer alacak Adnan Ötüken genç ve heyecanlı bir üniversite öğrencisidir. Adnan Ötüken, ilk gençlik yıllarından itibaren Türkiye'de yaşanan siyasal olay ve gelişmelerle ilgisini ise hiç kesmemiştir. Onu, kamuoyu önüne çıkartan ilk toplumsal olay; eski adıyla Darülfünun'un yeni adıyla İstanbul Üniversitesi öğrencisi olduğu yıllarda yaşanan ünlü Vagon-Li olayıdır.

*“Vagon-Li Şirketi (Yataklı Vagonlar) Osmanlı döneminden beri Türkiye'de demiryollarını işleten bir Fransız şirketi idi. **Vagon-Li olayı** 22 Şubat 1933'de şirketin telefonda Türkçe konuşan memuru Naci Bey'e Belçikalı müdür Jannoni tarafından şirkette resmi dilin Fransızca olduğunu belirterek, 25 kuruş para cezası ve 15 gün işten uzaklaştırma cezalarını vermesiyle patlak verdi.*

Bu haber dönemin gazetelerine yansınca 25 Şubat 1933 günü aralarında Peyami Safa, Cahit Arf gibi tanınmış isimlerin de bulunduğu Darülfünun ve Milli Türk Talebe Birliği öğrencileri, toplanıp şirketin Beyoğlu'nda bulunan şirket bürosu önünde protesto gösterileri yaptılar, sloganlar attılar, olaylar büyüdü, daha sonra camları kırarak büroya giren öğrenciler, Mustafa Kemal'in duvarda asılı olan resmini aldıktan sonra büroyu tahrip ettiler. Ellerinde Mustafa Kemal resmi ve Türk

bayraklarıyla Vagon-Li Şirketinin Karaköy bürosuna geldiler, aynı şekilde Mustafa Kemal'in resmini duvardan aldıktan sonra büroyu tahrip ettiler ve İstanbul Valiliği'nin önüne geldiler, gazete binalarının önünde bir süre daha gösteriyi devam ettirdiler ve ellerindeki Mustafa Kemal resimlerini Halkevleri'ne teslim ettikten sonra dağıldılar.

Yaşanan olaylar üzerine şirket, Naci Bey'i işe başlattı. Ayrıca Vagon-Li kadrosunun tamamen değiştirilmesi ve Türk memurların sayısının artırılması gündeme geldi. Azınlıkların ve gayri Müslimlerin yoğun olarak yaşadığı Pera civarında birçok yabancı şirket Türkçe isim kullanmaya başladı ve yeniden "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyası başlatıldı. Kampanya kısa sürede gelişti. Vagon-Li ise daha sonra Osmanlı döneminden kalan birçok yabancı şirket gibi devletleştirildi. Şirket halen Türkiye dışında faaldir." (Vagon-Li Olayı: ...2006)

Ötüken, bu olayları gerçekleştiren öğrenci topluluğunun resmi örgütü olan Milli Türk Talebe Birliği'nin liderlerindedir. Yıllar sonra Beken (1972 : 110) Ötüken'in ölümünden sonra kaleme aldığı anma yazısında Adnan Ötüken'in Vagon Li olayını bizzat örgütleyenlerden biri olduğunu açıkça belirtmiştir:

"... Bir yandan bu işleri becerirken bir yandan da 'Millî Türk Talebe Cemiyeti'nde bütün varlığıyla ciddî ve imanlı bir çalışma içindeydi. «Vagon Li» ve «Razgrad» olaylarında üniversite gençlerinin önlerine düşüp Tefik İleri ile birlikte Atatürk günlerinin o emsalsiz ruh ve heyecan bayrağını açıp dalgalandıranlardan biri de oydu...Bu ruh ve heyecan çalkantıları bitmeden fakülte bitti..."

Adnan Ötüken'in birlikle olan ilgisi, dönemin ulusal nitelikteki basınında da zaman zaman yer almıştır.Bu olaydan çok kısa bir süre sonra Türk Talebe Birliği Kongresi'nde yaşananlar orada iddia edilen konuların en somut belgesidir.Adnan Ötüken'i (Adnan Cahit) yine en tartışmalı konuların ortasında önemli bir aktör ve adı geçen kongrenin ikinci başkanı olarak görürüz. Kongrenin sonunda da Talebe Birliği'nin genel yönetimine de seçilir. Olay, dönemin önde gelen ulusal gazetelerinden biri olan Cumhuriyet(11 Mart 1933)'in "Şehir ve Memleket Haberleri" sütunlarına şöyle yansımıştır:

“... İkinci celse, birincisinden daha gürültülü başladı. Mütemadiyen verilip, birbiri arkasına kabul edilen “kifayeti müzakere” takrirlerine rağmen, müzakere genişledikçe genişliyordu.

Asabiyetin devamı yüzünden Kongre reisi Mühendis Mektebi’nden Tevfik Bey istifa ederek yerini ikinci reis Edebiyat Fakültesinden Adnan Cahit[Ötüken] Beye terketti. Heyeti umumiye bu kararı kabul etmedi.

Takrir sahiplerine gelince mütemadiyen takrirlerinin reye konmasını istiyorlardı. Bu sırada sami’in [dinleyiciler] arasında bulunan Mekki Sait Bey, heyeti umumiyeye teklifi ve kongrenin müsaade ve arzusile Darülfünun talebe birliğinde çalışmış ve talebe hareketlerine karışmış eski bir arkadaşları sıfatıyla kürsüye gelerek vaziyeti tahlil etti. Mekki Sait Beyin işaret ettiği noktalar, heyeti umumiye tarafından tasvip olundu. Esasen, kongrede bulunan bütün murahhasların ayrı ayrı bir hüsnü niyetle, sırf birliğin kuvvetlenmesini istedikleri, gösterdikleri şiddetli heyecan ve alâkadan belli idi. Bu cihet, aradaki ihtilaf düğümünün çözülmesini temin etti ve beş saat süren heyecan ve gürültüden sonra sükun teessüs etmeye başladı. Takrir sahipleri tamamen tebellür eden bu samimiyet ve ahenkten sonra tekliflerinden birer birer feragat ettiler. Kongrede, mevcut bütün murahhasların nizami olarak intihabını [seçimini] tekrar teyit eden bir karar aldıktan sonra idare heyeti intihabatına geçti.

İntihabat neticesinde Mühendis Mektebinden Tevfik Bey reisliğe, Ali Bey ikinci reisliğe, Şükrü Kaya Bey umumi katipliğe, Hudai Bey muhasipliğe, Beşir Bey veznedarlığa seçildiler.

Adnan Cemil, **Adnan Cahit**, Abidin, Şevki ve Cemil Beyler dahiliye bürosuna, Fahriye, Münevver, Lâtife hanımlarla Kemal ve Hikmet Beyler hariciye bürosuna, Necmi, Cemal, Enver, Mahmut ve Orhan Beyler teftiş heyetine seçilmişlerdir.” (Şehir ve memleket haberleri..., 1933 : 2)

Yukarıdaki haberden de açıkça görülüyor ki Adnan Cahit Bey dönemin öğrenci örgütlülüğünün önde gelen isimlerinden birisidir. Milli Türk Talebe Birliği yeni yönetiminin yaptığı ilk toplantı yine aynı gazetede 31 Mart 1933 günü bu kez karede Ötüken’in de bulunduğu bir fotoğrafla “Talebe birliğinde yeni mesai” başlığıyla kamuoyuna duyurulur. Fotoğrafta Ötüken ve İleri yönetimdeki diğer

arkadaşlarıyla birlikte dirler. Bu haberi çok önemli kılan bir başka gerçek ise gelecek yıllarda Tevfik İleri'nin Milli Eğitim Bakanı, Adnan Ötügen'in ise önce "Milli Kütüphane Müdürü" daha sonra da "Kültür ateşesi ve öğrenci müfettişi" olarak ikilinin birlikte çalışacağı yeni dönemlerin alt yapısını oluşturan ilk etkinlikler olmasındadır. Ötügen'in gelecekte geniş çevrelerin eleştirisini almasına yol açacak olan birlikte politik tutum aldığı yakın arkadaşları Nejdet Sançar ve onun ağbisi olan Nihal Atsız'la ilk birliktelikleri de bu yıllara rastlamaktadır.

Aynı yıl içerisinde Almanya'da Naziler iktidardadır ve her alanda olduğu gibi kültür ve sanat alanında da akıl almaz ırkçı tavırlar sergilenmektedir. Alman faşistleri Berlin'de üniversitenin önünde toplanarak, kendi kültürlerine zarar verdiğini düşündükleri kitapları yakarlar. İkinci büyük emperyalist paylaşım savaşı dünyayı mahvetmek üzere adım adım yaklaşmaktadır. Bu felaketin sorumlusu olan Alman faşistleri ise daha o yıllarda gelecekte neler yapabileceklerinin ilk işaretlerini bu eylemleriyle verirler. Arpad (1973 : 32) kitap yakma olayını şöyle ifade etmektedir:

"Oysa, 10 Mayıs 1933, dünya kültürü için korkunçların korkuncu bir gündür, okur-yazar bütün insanlar için bir yüz karasıdır. Ağır endüstri para babalarının yeni sömürü savaşına ittiği Almanlar adına binlerce kitap o gün Berlin Üniversitesi önünde yakılmıştır. Çizmeli, kahverengi gömlekli ve elleri bayraklı o sözüm ona "Milliyetçi Sosyalist" Partisi'nden binlerce kişi, dünya ve çağdaş Alman edebiyatının en insancıl yazarlarının eserlerini Berlin Üniversitesi önünde yığınla ateşe vermişti. Marşlar ve çılgın türküler okuyarak.

Weimar Alman Cumhuriyeti Millet Meclisi ' Reichslag'ı Göring'e yaktırıp tam bir dikta düzeni getiren Alman Milliyetçi Sosyalist İşçi Partisi (N.S.D.A.P) yöneticileri hazırladıkları korkunç saldırı ve sömürü oyunu için "En büyük tehlike!"[olan] yazar ve düşünürleri de ortadan kaldırmak istiyorlardı. Kolları gamalı haçlı binlerce genç, orta yaşlı, hatta yaşlı Alman, çılgın bir coşkuyla kitapları ateşe verdi: Maksim Gorki, Romain Rolland, Heinrich Mann, Erich Maria Remarque, Thomas Mann, Stefan Zweig, Ernest Hemingway, Frans Maserel, Arnold Zweig, Sinclair Lewis, Jules Romains ve daha yüzlerce, hayır binlerce yazarın Almanya'da basılmış kitaplarının külleri savruldu." (Arpad, 1973 : 32)

Ötüken, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden mezun olduktan bir süre sonra, devlet adına Rufai Aktan ile birlikte Kütüphanecilik eğitimi almak üzere Almanya'ya gönderilir. Bu dönem Almanya'nın II. Dünya Savaşı'na hazırlandığı bir dönemdir. O dönemde Almanya'da Naziler iktidardadır. Türkiye'de Türkçü bir bakış açısıyla yetişen Ötüken için Sovyetlerin karşısında güçlenen Alman faşizmi, Sovyetlerin kontrolü altında kalan Turan ülkelerinin bağımsızlıklarına kavuşabilmeleri için önemli bir şanstır. Ötüken, Almanya'dan dönerken Alman ekolünden gelen sağlam bir kütüphanecilik eğitiminin yanı sıra, katı bir çalışma disiplini ile bu disiplini yaratan o dönem Almanya'sının siyasal, sosyal ve fikrî ortamının izlerini de meslekî altyapısına taşımıştır.

1935 - 1938 yılları arasında dünyada ve Türkiye'de iz bırakan birkaç olayı şöyle sıralayabiliriz: 1 Şubat 1935'te Ayasofya müze olarak hizmete açılır. 1 Mart 1935'te TBMM'nin Beşinci Dönemi başlamış ve Atatürk dördüncü kez Cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. Yenilenen İnönü hükümeti de o hafta içerisinde güvenoyu alır. 1936 Temmuz'unda yapılan Montrö Antlaşması, Lozan'da askerden arındırılmış olan Boğazlar'ın Türk egemenliğine sokulmasını sağlamıştır. Aynı yıl, Türkiye Cumhuriyeti ilk aşamada Hatay'a bağımsızlık tanınması için girişimlere başlamıştır. 1937 Ocak-Mayıs ayları arasında bu istek gerçekleştirilmiş ve bir sonraki adım olan Hatay'ı anavatana katma çalışmalarına girişilmiştir. 1936 yılı Ocak ayında İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın uygulanması sürdürülmüştür. 1937 yılının Eylül ayında Türkiye İspanya İç Savaşı'na başka Akdeniz ülkelerinin karışmamalarını öngören Nyon Konferansı'na katılır. 16 Temmuz "Yüzellilikler"i de içine alan geniş kapsamlı bir af yasası çıkarılmıştır. 1938 yılında Atatürk yaşamını kaybeder, İnönü Cumhurbaşkanı olur. Hitler yönetimindeki faşist Almanya bir dünya imparatorluğu kurmak hayaliyle dünyayı hızla II. Dünya Savaşı'na sürüklemektedir. (Tunçay, 2005 : 62-63; Cumhuriyetin 75 yılı: 1923-1953: 155-199)

Kongar (1982) bu yıllarda Kültür ve Sanat alanında olup bitenleri yine hükümet programları üzerinden mercek altına almıştır. Ülke, dünyanın yeni bir paylaşım savaşına yöneldiği bir ortamda yöneleceği yola ilişkin arayışlarına devam etmektedir. Kütüphaneciler açısından ise çok önemli ve yeni bir isim bu yıllarda

Almanya’da eğitimini sürdürmektedir. «Milli Kültür» tartışmaları, dünya konjoktüründe gelişen siyasal gelişmelerin karşısında, bir süre “Türkçü” düşüncenin etkisi altında şekillenmiştir. Bu, durum Almanya’nın savaşta başarılı olduğu dönemlerde bir süre daha bu şekilde devam etmiştir.

“...Daha sonra Cumhuriyet hükümetlerinin tarihinde, kültür ile ilgili ilginç sözler, İnönü’nün başbakanlıktan uzaklaştırılması üzerine, kabineyi kuran Birinci Celal Bayar hükümetinin 8 Kasım 1937’de okuduğu programda görülür. «Milli kültür bakımından büyük önemi olan ve Şefin ilim ve kültür sahasındaki en büyük abidelerinden biri halinde daima yükselecek bulunan tarih ve dil araştırmalarımıza ve bunlarla alakalı işlere hususî ehemmiyet vermeye devam edeceğiz...» «Milli sahnemiz Türk kültürünün makesi, güzel dilimizin en iyi şekilde telâffuzu ve en bedîî tarzda ifadesini yayan sanat kaynağı olarak ele alınacaktır...» «Güzel Sanatlar Akademisinin bugün başlamış olan ıslahatını yürüteceğiz...» sözleri hep bu hükümetin programındaki kararlardır” (Kongar, 1982 : 60)

IV. 6. Dünya ve Türkiye’de yaşanan gelişmeler

Döneme ilişkin olarak Türkiye ve dünya değerlendirmesinde olaylar kısaca şöyle özetlenebilir:

İsmet İnönü cumhurbaşkanı seçildikten sonra, Celal Bayar yeni kabineyi kurar. Kabine dört kez revizyon görür. Aralık 1938’de Saffet Arıkan’ın yerine Hasan Âli Yücel Maarif Bakanı olur. 1939’da İnönü’nün Milli Şef dönemi başlar. Aynı yıl Köy Enstitüleri kuruluş kanunu TBMM’de çıkar. Köylülerin aydınlatılması için çok önemli bir proje olan Enstitülere gerici çevrelerden ciddi saldırılar olur. Bu yılın en önemli olayı II. Dünya savaşı’nın başlamasıdır. 1941 de Alman-Sovyet çatışması başlar. 1943 yılında ise Alman üstünlüğü sona erer. 1943 yılı Türk siyaseti için de gerçek dönüm noktalarının yaşanmaya başladığı yıl olmuştur. Alman etkisinin kırılarak, savaşın galiplerinden olan ABD’ye yönelim bu tarihten sonra ortaya çıkan gerçekliklerdendir. (Tunçay, 2005 : 63-67)

Ötüken'in Almanya'dan dönüşü de 1939 yılına rastlar. Onunla birlikte eğitim almak için Almanya'ya giden diğer öğrenci Rufai Aktan' da ülkeye döner, ancak mesleğe yönelmek yerine Almanca öğretmenliğini tercih eder. (Ötüken, Adnan..., : 1979 : 5) Dünya'nın içinde bulunduğu savaş ortamı Türkiye için de, savaş sonrası için yeni bir yol haritası belirlemek anlamına geliyordu.

İç siyaset bakımından anılması gereken önemli bir konu, 11 Kasım 1942'de çıkarılan 4305 sayılı Varlık Vergisi Kanunu'dur. Zenginlerin olağanüstü bir vergi ödeyerek savaşın ekonomik yükünü hafifletmelerini amaçlayan bu yasa, gerçekte gayrimüslim azınlıklara yönelik bir baskı aracı olarak kullanılmıştır. Keyfi bir biçimde saptanan yükümlülüklerini 20 Ocak 1943'e kadar yerine getirmeyen Yahudi, Rum ve Ermeni zenginleri, Aşkale'ye bedenî mükellefiyetle (taş kırmaya) gönderilmişlerdir. 1943'ten itibaren savaşın sonuna kadar müttefikler Türkiye'ye Almanya'ya karşı savaşa girilmesi konusunda baskı yapar. Ancak İnönü bu baskıları ustalıkla geçirir. 1944 yılında İnönü Türkçülere çok sert suçlamalar yaparak Alman işbirlikçilerinin soruşturulmasını başlatır. 1945'te savaş sona erer. Türkiye Japonya ve Almanya'ya savaş ilan eder. Türkiye'de çok partili demokratik sisteme geçiş çalışmaları başlatılır. 4 Aralık 1945'teki Tan olayı, tek-parti hükümetinin düzenlediği son kuvvet gösterilerindendi. CHP'nin üniversite gençliğini kışkırtarak ülkedeki solcu aydınlara gözdağı vermesi, kurulan demokrasinin belli sınırlar içinde tutulacağı anlamına gelmektedir.” (Tunçay, 2005 : 67-69)

Türkiye' de o yıllardan başlayarak yaşanan gelişmeleri yukarıda anlatılanların tersine bir bakış açısıyla ele alan Arpad ise (1973 : 32) durumu kısaca biraz farklı bir bakışla özetler. Almanya'nın Osmanlı'nın “eski silah arkadaşı” oluşuna dikkat çekerek Almanya'daki yeni ideolojik gelişmenin genç Cumhuriyet yönetimince ciddiye alınmadığından bahisle asıl 1939'lardan sonra Türkiye'de o günün siyasal gelişmeleri ve bu ortam üzerinden yaşananları kısaca açıklar. Onun değerlendirmelerine göre suçluların başında İkinci Dünya Savaşı'nda döneme göre tavır geliştiren İsmet İnönü gelmektedir. Arpad (1973), o yıllarda Türkiye'de yaşanan birçok toplumsal olayın nedenleri arasında, İnönü'nün günün sorunlarının yarattığı dayatmalara göre belirlediği siyasi tercihlerinin ve kararlarının bulunduğunu

işaret etmiştir. Bu değerlendirme o günlerde yaşanan bazı siyasi olayların değerlendirilmesi açısından da önemli bir ölçüt ortaya koymuştur:

“O günlerde onuncu Cumhuriyet yılı coşkusıyla tatlı bir masal havası yaşayan Türkiye’de bu olaylar pek büyütülmedi. Birinci Dünya Savaşı’nın ‘eski silâh arkadaşı’ ülkede olup bitenler bir ‘iç politika olayı’ sayıldı. Fakat İkinci Dünya Savaşı’yla bozulan iç denge ekonomik çatışmalar, karaborsanın palazlandığı yeni para babaları, Varlık Vergisi’nin getirdikleri, Türkiye’de “Milliyetçi Alman İşçi Partisi” kanlı oyununa yatkın çevreler ve kişiler buldu. Faşizmin dünya ve Türkiye için “En büyük tehlike” olduğunu ileri süren yazarlara “Suçlu” damgası vuruldu, gazeteler, basımevleri ve yayınevleri “Tek Parti”nin yöneticiliğiyle yıkırıldı.

Sonra kısa bir süre geçti. Türkiye, ‘İnsan Hakları Beyannamesi’ni imzaladı, ‘Milli Şef’in deyimiyle ‘Çok partili hayat’a geçildi. Dün basımevi yıkanlar, ‘İlerici yetkili’ oluverdi. Yayınevi taşıyanlar ‘Orta’nın Solu’ oyununda en ileriye atıldı. Hitler Almanyası’nın Doğu cephesi’nde hızla ilerlediği günlerde heyecanlı başyazılar yayınlayanlar ‘Devrim’ diye yine öne geçti.”

Kırk yıl böylece geçiverdi. Çoğu gerçeklerin unutulması, ters yöne itilmesi, değerlendirme ölçülerinin kallesçe yozlaştırılmasıyla. Çok değil, son çeyrek yüzyılın Türkiye çalkantılarını şöyle bir düşünmek yeter. Bereket, Almanlar da, dünya insanları da sağlam yolda sağlıklı havaya kavuşma çabasında.” (Arpad, 1973 : 32)

IV.7. Türkçülerin Etkileri

Savaşın arifesinde yaşananları ise Sabiha Sertel anılarında ayrıntılı anlatmıştır. Gerçekte, onun çizdiği panorama Türkiye açısından o günlerde içinde bulunulan siyasal ortam ile Irkçı-Turancı ekiplerin genel durumunu ortaya koymaktadır. Sertel’in işaret ettiği isimlerin bazıları bilgi ve belge dünyasına da pek de yabancı değildir. Ayrıca alanda yaşananları tahlil etmek açısından da bu bilgiler kayda değer bir içerik taşımakta, araştırmamızda alanda yaşandığı savunulan siyasi gelişmelerin etkisine alan dışından ışık tutmaktadır.

“...Hitler Almanyası bu sarsıntılı durum içinde, Türkiye’yi kendi cephesine çekmek çabasında. Politika çevrelerinde olduğu gibi, ırkçılar ve Pan-Türkistler arasında da gizli çalışmalar yapıyor. Bir taraftan Birinci Dünya Harbi’nde Alman ordusuyla silah arkadaşlığı yapmış bazı generalleri elde etmeğe çalışıyor, bir taraftan da komünizme, Sovyetler Birliği’ne karşı bir politika yürüten Pan-Türkistleri gizliden gizliye teşkilatlandırıyorlar.

Türkçülük akımı Türkiye’de yeni değildir. Birinci Dünya Harbi’nde başlamış bir akımdır. Çarlık Rusya’sından Türkiye’ye kaçan Resulzade Emin, Ayaz İshaki, Sadri Maksudi, Yusuf Akçora, Ahmet Ağaoğlu, "Turan" ideali ile ortaya çıkmışlardı. Çarlık Rusyası’nda bulunan Türk aslından halkları kurtarmak gibi bir hayal peşinde koşuyorlardı. Bu işi kendi kudretleriyle başaramıyacakları için, Türkiye’yi bir alet olarak kullanmak istiyorlardı. Aynı asıldan, aynı milletten olan insanlar arasında birbirlerine yakınlık, sevgi duymak başka bir şey, Türk milletlerini, Türk bayrağı altında toplamak başka bir şeydi. Bu, bir hayal olduğu kadar, emperyalist bir nitelik taşıyan bir akımdı. Yeni kurulmakta olan Türkiye’yi böyle bir maceraya sürüklemek, Birinci Dünya Harbi’nde olduğu gibi, onu yıkılışa götürmek olurdu.

İkinci Dünya Harbi’nin arifesinde, Atatürk zamanında kökü kazınmış olan bu akımın, tekrar baş kaldırması, rastgele bir olay değildi. İkinci bir dünya harbini hazırlayan Hitler Almanyası, Türkiye’yi kendi cephesine çekmek için bunlardan faydalanmak amacını güttü. Göbbels’in yardımıyla "Turan" Cemiyeti kuruldu. Bu cemiyet, Türkçülük akımını kuvvetlendirmek için politik çalışmalara başladı. Bu fikirleri yayan irili ufaklı dergiler meydana salındı. «Bozkurt», «Çınaraltı», «Börü», «Millet», «Orhun», «Dönüm», «Türk Yurdu» vesair... Bunun gibi bazı günlük gazetelerde, «Cumhuriyet», «Tasviri Efkar» ve diğerlerinde bazı yazarlar bu fikirleri savunmaya başladılar.

Milliyetçilik maskesi ile ortaya çıkan bu dergiler, Almanya’nın zaferleri sırasında Türkiye’nin, Almanya’nın yararına harbe girmesini savundular.

Turancılar yayınladıkları broşürlerde, Nihal Adsız, "Dalkavuklar Gecesi" adlı broşüründe, Atatürk’ün milliyetçiliğine çattıyor, halka Sovyet düşmanlığını yaymıya çalışıyordu. Turancılara başkanlık eden Nihal Adsız, Hitler gibi alnına perçem

düşürüyor, evinin bahçesinde, Gandhi gibi beyaz don, gömlekle gezerek müritlerine vaizler veriyordu.” (Sertel, 1969 : 214-215)

Kongar (1982), Atatürk'ün ölümü sonrası yaşanan dönemi, hükümetlerin siyasi programlarına bağlı gelişmeler açısından değerlendirdiğinde “Türkçü” ekiplerin hükümet üzerinde nasıl bir etki alanı yarattığını, o günün hükümet programı ve bizzat dönemin başbakanının ağzından örneklendirir. II. Dünya Savaşı'nın zor günlerinde Türkiye savaş sonrası oluşacak yeni bir dünyada siyasal tercih olarak nasıl bir pozisyon tutacağını henüz belirlemiş değildir. Diğer bir deyişle, bu tercih ittifak kurulacak devletlerin belirlenmesi anlamına da gelmektedir. Savaştan galip olarak Almanya'nın çıkacağını ümit eden Türkçü düşünceye sahip olanlar, Sovyetler'in yenilgisi sonrası bağımsızlığına kavuşacak Türki ülkelerin birleşmesi ile kurulacak Turan ülkesinin hayalini kurmaktadırlar. Ancak, CHP iktidarının bu dönemde İttihatçıların döneminde olduğu gibi, yeniden Milli Kütüphane'nin kurulması gibi çok önemli bir talep belirtilir. Bu yıllarda Ötügen çoktan yurda dönmüş Milli Eğitim Bakanlığı'nın “Neşriyat Şubesi”nde görev almıştır.

“...İnönü Dönemi

Atatürk'ün ölümünden sonra İnönü'nün Cumhurbaşkanlığında kurulan ilk üç hükümetin programlarında eğitim ve kültür konularına yer verilmemiştir. Ancak İnönü'nün Cumhurbaşkanlığında kurulan dördüncü hükümet, Saracoğlu hükümeti 5 Ağustos 1942'de okuduğu programda «Biz Türküz ve diama Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar ve lâakal o kadar bir vicdan ve kültür meselesidir. Biz azalan ve azaltan Türkçü değil, çoğalan ve çoğaltan Türkçüyüz ve her vakit bu istikamette çalışacağız.» denilmektedir. İşin ilginç yanı, hükümet programlarında sözü edilmemekle birlikte o sırada, Doğu ve Batı uygarlığının klasiklerinin Türkçeye çevrilmesi gibi, Köy Enstitülerinin kurulması gibi çok önemli adımların kültür alanında atılmış olmasıydı.

17 Mart 1943 de okuduğu programı ile İkinci Saracoğlu hükümeti, Güzel Sanatlar Akademisi öğrencilerinin on yılda 157'den 547'ye, konservatuvar öğrencilerinin ise altı yılda 68'den 147'ye yükselmesi ile övünüyordu. Çok partili demokrasiye geçerken kurulan Recep Peker hükümeti de, 14 Ağustos 1946'da Meclise sunduğu

programında Milli Kütüphanenin kurulacağını, Devlet Opera ve Tiyatrosu için yasa çıkarılacağını muştuluyordu.” (Kongar, 1982: 59-60)

Yine bu dönem için Türkçü kadroların çalışmaları açısından, bilgi ve belge yönetimi alanını ilgilendiren önemli bir projeyi anmak gerekir. 1940 yılında Reha Oğuz Türkkan'ın teşvikiyle Türkçüler, Ankara'da “Kitap Sevenler Kurumu” adıyla bir dernek kurmuşlardır(Türkkan, 1975:455-465). Amaçları dernek tüzüğüne göre “*milli, içtimai[toplumsal, sosyal], edebî, iktisadî, tarihi bir kısım eserleri neşretmek suretiyle...*” Türk kültürüne hizmet etmektir. Ancak, Türkkan(1975:456) anılarında; Kitap Sevenler Kurumu ile ulaşmak istediği iki amaç olduğunu bunlardan birinin “*Türkçülüğün temel fikriyatını işlemek*”, diğerrinin ise “*pek dağılmış olan eski Türkçüleri, milliyetçileri ve genç kadroları bir çatı altında toparlamak*” olduğunu belirtmiştir. Türkkan(Türkkan, 1975: 457), Kitap Sevenler Kurumu tarafından yapılan yayınlardan yaklaşık otuz yıl sonra Milli Eğitim Bakanlığı'nın “1000 Temel Eser” yayınlama projesi ve bu çalışma durdurulunca Tercüman gazetesi tarafından yürütülen “1001 Temel Eser” projesini kendi siyasî plan ve hayalinin devam ettirilmesi olarak yorumlamıştır. Türkçü kadroların her üç projede de Türkiye’de düzenli yayın üretimi yoluyla siyasal düşüncelerine gönül verecek yeni insanlara ulaşmayı amaçladıkları açıktır.

Türkçülerin alanda yarattıkları etkiler açısından o yıllarda önem taşıyan bir başka olayı da, Milli Eğitim Bakanı Hasan-Âli Yücel ile Türkçü kadrolar arasında yaşanan mahkemeye kadar yansıyan politik sürtüşmelerdir. Hasan-Âli Yücel'in kendisine hakaret edildiği savı ile, DP İstanbul il başkanı Kenan Öner aleyhine açtığı dava da, bunların en önemlilerinden biridir. Bakan Yücel, şikayetçi kendisi olmasına karşın, Öner ve şahitleri tarafından, kurdurduğu Tercüme Bürosu yoluyla komünist eğilimli yayınları Türkçe'ye çevirtmekle, ayrıca bu çevirileri de komünistlikten tutuklu ya da komünist kişilere yaptırtmakla suçlanır. Kenan Öner'in iddiaları için öne sürdüğü tanıklar arasında sonraki yıllarda Millî Kütüphane'de personel olarak karşımıza çıkacak olan tanıdık isimler de vardır:

“2.2. Yücel’in göz yumduğu ya da sürdürücülük yoluyla desteklediği savlanan komünist eğilimli diye nitelenen yayınlardan başlıcaları klasikler, 48 şair, Türkçe Metinler, Yurt ve Dünya’dır.

Tanıklardan Nihal Atsız, Orhan Şaik Gökyay, Talat Cirit, Necdet Özgelen, Necdet Sancar, Zeki Sofuoğlu ve Hikmet Tanyu’nun savlarına göre, önemli bir kısmı Türk kültürüyle bağdaşır nitelikte olmayan klasiklerin bir kısmını komünistlikten tutuklu ya da komünist kişilere çevirtmiştir Yücel.”(Ertuğrul, 2000 : 107)

Yücel, bütün bu iddialar karşısında kendi başvurusuyla açılan mahkemelerde yine savunmasını bizzat kendisi yapar. İşin ilginç yanı 48 şair adlı kitaba ilişkin yaptığı savunmada dönemin Milli Eğitim Bakanlığı Neşriyat müdürü olan Adnan Ötüken’le ilgili olarak da kişisel düşünceleri yer alır. Hasan-Âli Yücel ifadesinde, Ötüken’i Bakanlığa kendisinin aldığı belirtir. Ayrıca onun Türkçülüğünü de daha önce bilmediğini ve yeni öğrendiğini söyler. Kenan Öner ise bu konuya ilişkin farklı iddialarda bulunur. Ertuğrul (2000 : 113-114)’un ifadesiyle,

“48 şair adlı kitaba gelince: sanık Kenan Öner’e göre içinde komünist şairler de bulunan bu antoloji Bakanlık’ça ve Yücel’in emriyle okullara tavsiye edilmişken Bakanlar Kurulu’nca toplatılmasına karar verilmesi üzerine İlköğretim Dergisi’nin dağıtımı, bu “tavsiye”yi içeren sayfaları tek tek yırtıldıktan sonra yapılmıştır. Bakanlar Kurulu Kararı’ndan önce böyle bir girişimde bulunduğuna göre Yücel komünizmi yaymak istemiş, komünistlik propagandası yapmış ya da yapmaya yeltenmiştir. (1/25), (2/23),

Yücel bu yapıtın 1944 yılında Basın Yayın Genel Müdürlüğü’nün yazısı üzerine Bakanlar Kurulu’nca toplatıldığını, 2. Dünya Savaşı’nın yurt ve dünyada yarattığı ağır yaşam koşullarının 1944 yılına rastlayan aşamasında “herhangi bir tahrike ihtimal veren bir kitap hakkında hükümetçe böyle hassas davranılmasının” doğal olduğunu söylemiştir.

Bildirdiğine göre Yücel, Bakanlar Kurulu’nun toplatma kararı üzerine Bakanlığın o zaman ki Neşriyat Müdürü Adnan Ötüken’e telefon ederek İlköğretim Gazetesi’nin çıkacak sayısının Yeni Yayınlar köşesinde tanıtılan yayınlar arasında bu yapıt da

varsa çıkartulmasını emretmiştir. Bunun üzerine 48 Şair’le ilgili tanıtım yazısı, dağıtım dışı tutulan birkaç örneği dışında, İlköğretimin dağıtım dışı tutulan onbinlerce örneğinde yer almamıştır.

Yücel “bin bir iş arasında bu kadarına bile dikkat ettiğine” dikkat çektikten sonra “Türkçülüğünü yeni öğrendiğim, herhalde milliyetçi bir genç olan ve küçük bir memur olarak Bakanlığa alıp yetişmesine itina ile çalıştığım, son zamanlara kadar fevkalade muti ve terbiyeli devlet memuru olarak gördüğüm Adnan Ötügen’i bile başıboş bırakmayarak ikaz eylemişim” demiştir”

Savaş öncesinde ve savaş yıllarında yaşanan güç savaşlarında Türkiye bir taraftan Almanya’nın, diğer taraftan da onun savaştığı İngiltere, Fransa, ABD ve Sovyetler Birliği’nin farklı biçimlerde baskısı altındaydı. Bütün taraflar kendi yanında savaşa girmesi ya da kendisiyle birlikte tavır alması için Türkiye’yi zorluyordu. Her birinin farklı ekiplerle Türkiye içerisine dönük faaliyetleri vardı.

Osmanlı İmparatorluğu’nun son yıllarında Almanya’nın her türlü zorlamaları ve ülke içindeki yandaşlarının da etkisi ile taraf olarak girmek durumunda kaldığı Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı’nın dağılması sonucunu doğurmuştu. Yaşanan bu pahalı tecrübe, ülke içerisinde Almanya orijinli her siyasi dalganın haklı olarak büyük temkinlilikle karşılandığı farklı bir süreci başlatmıştı.

Ancak, Adolf Hitler yönetimindeki Almanya, Türkiye üzerindeki gerek siyasi gerekse ekonomik baskısını giderek arttırıyordu. Sovyetler Birliği’nin kontrolü altında kalan Türkî devletlerden Türkiye’ye kaçan ve kaçtıkları o ülkelerin bağımsızlığının peşindeki siyasi liderler, Türkiye’nin Almanya’nın yanında savaşa girmesini Sovyetler Birliği’nin yenilgiye uğramasını ve bu sonuca bağlı olarak da kendi ülkelerinin bağımsızlığa kavuşmasını planlıyorlardı. Burada Türkiye onlar için kullanacakları bir ülkeydi. Siyasi faaliyetlerini ise, Türkiye içerisinde Nihal Adsız’ın liderliğinde teşkilatlanan Türkçü kadrolarla birlikte sürdürüyorlardı.

Almanya’nın savaş öncesi dönemlerde daha 1937’lerde Türkiye üzerinde nasıl derinlikli bir izleme faaliyeti yaptığını ve döneme ilişkin siyasi

değerlendirmeleri dönemin, ilk kadın gazetecilerinden ve demokratlarından Sabiha Sertel anılarında anlatmıştır:

“Gazete yazarlarıyla aramızda başlayan meydan muharebesi, benim 6 Mayıs 1945’te “Nihayet Dilimi Kesemedi” başlığı altında “Görüşler” sütununda yazdığım bir yazı ile başladı. Yazının muhtevası şuydu:

«1937 senesindeydi. Alman faşizmi bütün dünyada beşinci kol teşkilatını kurmakla meşguldu. Türkiye’de faşist akımlar, hareketler göze çarpıyordu. Daha başlangıçta bu mikrobun memleketimize girmemesi için ben de, yazılarımla faşistlerin yüzlerindeki maskeleri indirmeğe çalışıyor, bu akıma karşı koyuyordum.

Bu sıralarda İstanbul’a gelen bir Alman kadın gazeteci, beni matbaada görmeye geldi. Bana faşizmin uzun methiyelerini yaptıktan sonra, şöyle dedi:

-Sizin yazılarınız Almanya’da çok fena akisler yapıyor. Göbbels’in size selamı var, «eğer bir gün elime geçerse dilini keseceğim» diyor.

Ben de efendisine selam söylemesini, dilimi keseceği güne kadar faşizmle mücadele edeceğimi söylemiştim. Göbbels o zamanlar dilimi kesemedi...».” (Sertel, , 1969 : 301)

Türkiye’nin çağdaşlaşma kavgasında işi çok zordur. Çünkü, bir yandan dünyanın dengeler içerisinde kendisini koruyacak bir strateji yaratılmaya çalışılırken, diğer yandan ülke büyük ekonomik zorluklar, kadrosuzluk, Cumhuriyet karşıtı güçlerin saldırıları gibi engellerle savaşıyordu. Tam da bu sıkıntılar içerisinde emperyal amaçlarla Türkiye üzerinde çeşitli oyunlar oynayan Almanya gibi büyük güçlerin yarattığı sıkıntılar, Türk düşün dünyasının uzun süre deyim yerindeyse yel değirmenleriyle kavgasına neden olmuştur.

Cumhuriyetin ilanının ardından bu büyük devrimin gereksinim duyduğu nitelikli insan gücünü yetiştirmek için, ülkede büyük bir eğitim devrimi yaşanması

gerekiyordu. Türkiye'nin sahip olduğu eğitim kurumlarının büyük çoğunluğu devletin kontrolü dışında dinsel eğitim veren okullardı. Mustafa Kemal'in önderliğindeki kadrolar Cumhuriyetin ilanının üzerinden henüz bir yıl bile geçmeden dev bir devrime imza attılar. Günümüzdeki anlamıyla eğitimi birleştirme, eski adıyla Tevhid-i Tedrisat Kanunu (1924) yürürlüğe girdi. Türkiye'de yaşanan siyasal olay ve dalgalanmaların yarattığı yeni atmosfer, kütüphane kurumuna ikinci kez eğitim hizmetleri içinde ele alınarak kamu hizmeti gören bir kurum olma şansını tanıdı.

Cumhuriyet kadrolarının toplumun çağdaş uygarlık seviyesini yakalayabilmesi için çizdiği bir politik hat oluşmuştu. Bu hat eğitimin birleştirilmesinden başlayarak, eğitimin laikleştirilmesi, tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması ile bu kurumlara bağlı ünvanların ortadan kaldırılması ardından da yeni Türk harflerinin kabulü gibi çok radikal yeni bir dönüşümü beraberinde getirmişti. Bizzat Mustafa Kemal'in önderliği altında gerçekleştirilen bu devrimler toplumsal dönüşümde çok önemli rol oynadılar. Kütüphaneler açısından bu gelişmeler de bir çok yeni gelişmeyi beraberinde getirdi. Türk Ocakları çalışmasından yola çıkarak, Halkevleri projesi, köyde yaşayan nüfusun cumhuriyet hayatına katılımını sağlayan Köy Enstitüleri projesi bu döneme damgasını basan en önemli gelişmelerdir. Ancak, bu gelişmeler toplumsal çatışmaların sınıfsal bir temelde yeniden biçimlenmesinde de belirleyici oldu. Türkiye'de modern kütüphaneciliğin temellerini atan en etkili olmuş isimlerden olan Adnan Ötüken'i ortaya çıkartan toplumsal koşullar ve dünyayı etkileyen ideolojik hegemonyanın Türk aydınları yarattığı yeni oluşumlar ve bu oluşumların Ötüken ve onun çevresinde oluşturduğu etki alanı bu bölümde ayrıntılı olarak tariflenmiştir.

V. BÖLÜM: ÇOK PARTİLİ DÖNEMDEN(1946), 1960 ASKERİ MÜDAHALESİNE KADAR GEÇEN DÖNEMDE YAŞANAN SİYASİ DALGALANMALARIN KÜTÜPHANE KURUMUNA ETKİSİ

V. 1. Demokrat Parti hükümetleri

Cumhuriyet Halk Partisi'nin muhalefetsiz tek parti hükümeti döneminden, II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan siyasi atmosferin bir yansıması olarak Türkiye'de de çok partili bir parlamento hedeflenmeye başlanmıştır. Milli Şef İsmet İnönü, çeşitli nedenlerle çok partili bir parlamenter sisteme geçilmesi için gereken ortamın oluşmasını sağladı. Türkiye'nin ilk muhalefeti yine Cumhuriyetin kendi kadroları arasından oluştu. Yaklaşık 4 yıl süren bir hazırlık döneminden sonra da Türkiye için yeni bir iktidar dönemi başladı.

Çok partili yaşama geçiş için ilk adım 1946 yılının ilk haftasında Demokrat Parti'nin kurulmasıyla başlamıştır. Yeni partinin programında özel girişimcilik vurgusu yapılıyordu. Zaten Demokrat Parti'nin, CHP'den en önemli farkı da buydu. 14 Mayıs 1950'de yapılan TBMM seçimleri tek parti dönemine karşı yıllardır biriken tepkiler nedeniyle yeni partinin galibiyetiyle sonuçlanır. Cumhuriyeti kuran CHP, Demokrat Parti'ye karşı girdiği seçimde yıllar süren iktidarını kaybetmiştir. (Tunçay, 2005: 69-71)

Osmanlının dağılma dönemlerinde bir anlamda olumlu bir işlev yüklenen Türkçü yapılış, cumhuriyetin en geniş bir kapsayıcılığı ifade eden ırk ve etnik kökene dayanmayan Türk tanımı karşısında bir değişim yaşamıştı. Ancak, 1930'lu yıllarda Almanya'da öne çıkmaya başlayan ırkçı temelde bir milliyetçilik anlayışından etkilenen, o dönem Türkçüleri tarafından- Alman orijinli bu yeni fikriyata bir öykünmeyle ırkçı temele dayanan- eskisinden farklı bir Türkçülük anlayışı geliştirilmeye başlamıştı.

Bu dönemde Nejdet Sançar dönemin en önde gelen Turancı kadroları arasındadır. Bu hareketin o dönemlerdeki lideri Nihal Atsız'ın da kardeşidir. Sançar Ötüken'in siyasal düşüncelerini oluşturan zeminin en önde gelen şahıslarından biridir. Sançar'ın Türk ırkçılığı konusundaki görüşleri de öyle gizlediği, sakladığı düşünceler değildir. Bu düşüncelerin araştırma ortamına açık biçimde aktarılması gelecekte Bilgi ve belge yönetimi alanında egemen olacak yaklaşımın hangi düşüncelerden etkilendiğini göstermesi bakımından anlamlıdır.

“Son yıllarda bizde üzerinde çok durulan mevzulardan birisi “ırk ve ırkçılık” meselesidir. Milletimizin bugünü ve yarını için pek mühim bir dava olan ve bugünkü Türk milliyetçileri tarafından umumiyetle kabul edilen ırkçılık, bilhassa içinde bulunduğumuz günlerde sağdan soldan, irili ufaklı birçok tenkitlere ve hücumlara uğramakta, Türk ırkçılığını baltalamak isteyen bir zümre bu yolda devamlı olarak çalışmaktadır.

Biz, yirmi şu kadar yüz yıllık tarihimizin, milletimizin gözleri önüne koyduğu büyük hakikatlerden aldığımız derslerle, Türk ırkçılığını, Türk milliyetçiliğinin en baş unsuru sayanlardanız. Bize göre Türk ırkçılığı, Türk ırkının yarımını yapacak olan en büyük temel direklerinden biridir. Onun içindir ki Türk ırkçılığına düşmanlık yapmayı, Türk milletine düşmanlık yapmak diye sayıyoruz.” (Sançar, 1943: 3)

Dönemin Türkçü söylemleri DP iktidarı döneminde rahatça dile getirilirken Türkiye’de özellikle Kütüphanecilik mesleğinin modern bir biçime bürünmesinde Adnan Ötüken tarafından başlatılan çalışmaların büyük katkısı olmaktadır. Bir yandan DTCF’deki kütüphanecilik kursu, diğer yandan Milli Kütüphane çalışmaları, TKD’nin etkinlikleri kütüphanecilik mesleğinin toplumda üniversiter bir meslek zolduğu algısının gelişmesine de katkı da bulunuyordu. Ayrıca Ötüken ve arkadaşlarının DP’ye yakın düşünceleri bu gelişmelerin hayata geçirilmesinde gerekli olan siyasal desteği de sağlıyordu. DP iktidarının Türkiye’de iktidar olduğu yıllar, ülkenin ABD ile ilişkilerinin giderek kurumlaştığı, siyasal hegomomik altyapısını geliştirdiği yıllardır.

Çok partili parlamenter sisteme bir aksilik yaşamadan geçen Türkiye Cumhuriyeti bu başarısıyla gerçekten bir Cumhuriyet olduğunu kanıtlamıştır. Demokrat Parti bu seçimle iktidar olur, Celâl Bayar da Cumhurbaşkanı olur. İktidarının ikinci ayında NATO'ya kabul edilebilmek amacıyla Kore'de yapılan savaşa bir Türk tugayı da gönderilir. Yaklaşık on yıl süren Demokrat Parti iktidarı 27 Mayıs 1960'da yapılan askerî müdahale ile son bulur. (Tunçay, 2005: 71-74)

V. 2. Türkiye'de Modern Kütüphanecilik Faaliyetlerinin Hızlanması Süreci

Türkiye tarihi açısından çok partili siyasal döneme geçişi işaret eden 1946 yılı, aynı zamanda ülke bilgi belge yönetimi tarihi açısından da yeni bir tarihî başlangıcı ifade eder. Aynı yıl Ötüken Millî Eğitim Bakanlığı içerisindeki Neşriyat Bürosu'nda Millî Kütüphane'nin kuruluşu için çalışmaları başlatmış ve dermeyi oluşturmaya başlamıştır. Artık, çağdaş kütüphanecilik hizmetleri açısından ülkede yeni bir dönem açılmıştır. Kütüphanecilik açısından ardı ardına yaşanan birçok olumlu gelişme yaklaşık olarak on yıla sığmıştır. İşte anılan on yıla dağılan bu önemli tarihsel dönemi, Mercanlıgil ve Özdemir (1960) “Kütüphaneciliğimizin Rönesansı” olarak anarlar.

“1946-1956 yılları arası kütüphaneciliğimizin bir intikal dönemidir. Millî Kütüphanenin, kütüphaneciler derneklerinin kurulması, meslek dergileri çıkarılması, Kütüphanecilik Enstitüsünün açılması, çocuk kütüphaneleri, halk kütüphaneleri ve iare servislerinin ve hatta seyyar kütüphanelerin ele alınması, gençlerin kütüphanelerde vazife almaları, geniş bir restorasyon, tamir ve ıslah hareketi, cilt atelyeleri, mikrofilm ve fotokopi servislerinin kurulması, kataloglar hazırlanması bu yıllara rastlar. Özet olarak söylersek, bu süre, kütüphanelerin ve kütüphaneciliğimizin geniş anlamda yeniliklerle ve yeniden ele alındığı bir dönemdir. Bu 10 yıl, gelecekte kütüphaneciliğimizin rönesansı olarak anılacaktır. Yurt içi ve yurt dışı, siyasi, kültürel, tarihî ve psikolojik sebep ve âmilleriyle incelenecektir.” (Mercanlıgil, M. D.ve Özdemir, F., 1960 : 52)

Ötüken, aslında öğrencilik ve gençlik dönemlerinde yer aldığı siyasi faaliyetlerini yaşamının hiçbir döneminde saklamamıştır. Nitekim Milli Kütüphane'nin nasıl kurulduğunu anlattığı çalışmasında (Ötüken, 1979) bu ilişkilerini ayrıntılı biçimde açıklar. Ayrıca seçimler öncesi Demokrat Parti çevresi ile olan görüşmelerini de belirtmekten kaçınmaz.

“Nihayet 14 Mayıs 1950 seçimleri yapıldı ve Demokrat Parti iktidara geçti. Avni Başman ve Nuri Özsan'ın kısa süren Vekilliklerinden sonra 11 Ağustos 1950 tarihinde Tevfik İleri Maarif Vekili oldu. Üniversite talebeliğim sırasında ve bahusus Millî Türk Talebe Birliği'nin hareketli günlerinde tanıdığım ve arkadaşlığını kazandığım Tevfik İleri'ye 1950 seçimlerinden önce Ankara'da bulunduğu günlerde Millî Kütüphaneyi göstermiş, çektiğim sıkıntıları anlatmıştım.

Dertlerimizi bilen bu mümtaz ve vatanperver insanın Maarif Vekili oluşu, beni ve arkadaşlarımı, bütün Millî Kütüphane mensuplarını çok sevindirdi” (Ötüken, 1979 : 29)

V. 3. Thompson Raporu ile ABD'nin Türkiye'deki Kütüphanecilik Faaliyetlerine Olan İlginin Açığa Çıkması

Türk kütüphaneleri için önemli sayılan çalışmalardan biri olan Thompson (1952) raporunda ABD'nin Türkiye'deki kütüphane ve kütüphanecilik faaliyetlerine ilginin giderek artacağına ilişkin bir açıklama görürüz. Bu, aynı zamanda Türkiye üzerinde hemen her konuda sürdürülen Amerikan ablukasının aba altından sopa gösterme taktiklerinin, kendisini ifade çabalarıdır. Ancak, Thompson her iki ülke açısından da çok önemli gördüğü şu çarpıcı gerçeği de ifade etmekten çekinmez. Her iki ülke de silahlanmaya aşırı para harcamaktadır. Ve görüldüğü kadarıyla o yıllarda politikalarında herhangi bir değişiklik söz konusu değildir. Thompson (1952) raporunda tarihî önerisini yapar. Durum bellidir. Bulduğunuzla yetinin! Thompson aynı raporda parlamentoya da bir önerme de bulunur; Ötüken size ne önerirse onu destekleyin...

“... Türk Hükümeti yüksek memurlarının müspet ve mütezayit alâkası ile milletvekillerinizin kütüphanelerin gelişmesi yolunda beslediği teveccühtür. Kılı kırk yaran bir dikkat ve incelik uğruna şu noktayı da bir dördüncü koz olarak, ilâve etmeğe kendimi mecbur hissediyorum: O nokta da, demokrasinin bir temel unsuru olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin dünyanın dört bir bucağında kütüphaneciliğin gelişmesi hususundaki devamlı ilgisidir. Ve emin olabilirsiniz ki, bu alâka devam edecek ve Amerika Birleşik Devletleri, kütüphane programlarının gerçekleşmesinde Türk Hükümeti ile sürekli bir işbirliği yapacaktır...Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri millî bütçelerinin, diğer fasıllarla kabili kıyas olmayacak muazzam bir parçası, demokrasinin kitap kudreti ile yayılması için değil, silah kuvvetiyle korunmasına tahsis edilmiştir ve bu göğüs gerilen üzücü bir vakadır. Her iki Devlet de, kütüphaneleri ve okulları için şimdi elde ettiklerinden, fazlasını beklememeli, elinde bulunanları en iyi şekilde kullanmayı öğrenmelidir.”
(Thompson, 1952 :85- 86)

V. 4. Milli Kütüphane’de Türkçü Kadrolaşma Faaliyetleri

Adnan Ötüken Milli Kütüphane’yi bir taraftan büyük zorluklarla kurarken, diğer bir taraftan da kendi siyasal düşünceleri doğrultusunda olan kişi ve kuruluşlarla olan görüşmelerini sürdürüyordu. Hatta görüşmekle kalmıyor, olanakları ölçüsünde, onları Millî Kütüphane kadroları arasına da katıyordu. Nejdet Sançar’ın yanı sıra Azerbaycan’ın bağımsızlık günlerinde (1918) Cumhurbaşkanı olan Mehmet Emin Resulzâde de, o yıllarda, önce Adnan Ötüken’le aynı bakanlık çatısı altında Maarif Vekâleti Türk Ansiklopedisi Bürosu’nda başladığı yolculuğa, (Haberler: Millî Kütüphanede vazife..., 1953 : 84-85) Milli Kütüphane kadroları arasına katılarak devam etmiş ünlü Türkçülerdendi. Cumhuriyet’in ilk kadın ve demokrat gazetecilerinden olan Sabiha Sertel (1969 : 214) anılarında Resulzade’yi aşağıdaki gibi tarif etmiştir:

“...Türkçülük akımı Türkiye’de yeni değildir. Birinci Dünya Harbi’nde başlamış bir akımdır. Çarlık Rusya’sından Türkiye’ye kaçan Resulzade Emin, Ayaz İshaki, Sadri Maksudi, Yusuf Akçora, Ahmet Ağaoğlu, "Turan" ideali ile ortaya çıkmışlardır. Çarlık Rusyası’nda bulunan Türk aslından halkları kurtarmak gibi bir hayal peşinde

koşuyorlardı. Bu işi kendi kudretleriyle başaramıyacakları için, Türkiye'yi bir alet olarak kullanmak istiyorlardı..."

Resulzade'nin Adnan Ötüken'in çalıştığı Neşriyat Bürosu'nda görev alışı ve sonra görev yerinin Ötüken'le birlikte Millî Kütüphane'ye geçişi TKDB'ye yansımıştır.

"Bir müddet Maarif Vekâleti Türk Ansiklopedisi Bürosunda vazife gördükten sonra Millî Kütüphane kadrosuna iltihak eden Azerbaycan sabık Şûra Reisi B. Mehmet Emin Resulzade de bu yıl Millî Kütüphanede vazife almıştır." (Haberler: Millî Kütüphanede vazife..., 1953 : 84-85)

Resulzade'nin, yaşadığı hareketli hayatın da etkisiyle ölümü ardından o yıllarda, Türkçü görüşlerden etkilenen Mercanlığil (1954) bir yazı yazmış ve onun kaybı karşısında kapıldığı üzüntüyü şu çarpıcı cümlelerle anlatmıştır:

"Mehmet Emin Resulzâde'yi kaybettik. Bu kayıp, üç yıldanberi kendisini yakından tanıma imkânını bulmuş olan Türk Kütüphanecilerini ve Türk kütüphaneciler Derneğini çok üzmüştür...." (Mercanlığil, 1954 : 234)

Resulzâde'nin ölümü 1955 yılında gerçekleşmesine karşın yazının onun ölümünden bir yıl önceki bir sayıda yer alması gibi garip bir durum -TKDB'nin 1954 yılı sayısında yer alması- derginin normal yayın aralığından yaklaşık bir yıl geç yayımlanmasından kaynaklanıyordu. Ölüm olayı, derginin haber bölümüne tarihteki sapmaya herhangi bir açıklama eklemekten yansıtılmıştır. Resulzâde uzun yıllardan beri Adnan Ötüken'in yakından ve iyi tanıdığı bir şahsiyetti. Mercanlığil, Resulzade'yi pek uzun zamandır tanımasa da onun kimliği ve siyasî mücadelesinden çeşitli başlıkları kaleme alabilecek kadar detaylı bilgiyi o günün Millî Kütüphane başkanı ve personelinden alabilecek olanaklara sahipti.

"Müstakil Azerbaycan'ın Bolşevik Ruslar tarafından istilasına kadar devletinin başındaki şerefli vazifesine devam eden M.E. Resulzâde, Azerbaycan'ın istiklaline son veren istilâdan sonra açılan dahilî mücadelelere katılıyor..." (Mercanlığil, 1954 : 238)

Türkiye'nin o yıllardaki tek meslekî dergisinde Mercanlîgil, Resulzade'yi kaybetmenin ötesinde, onun siyasal görüş ve eylemlerini de anlatmaktan kaçınmaz:

“...Mehmet Emin Resulzâde, Azerbaycan, İnan ve Türkiye’de Avrupa’nın muhtelif merkezlerinde, yarım asır, gevşemiyen bir azim ve eksilmeyen bir imanla kardeş Azerbaycan’ın hürriyet ve istiklâli için çalışmıştır. Azerbaycan’ın Milli Şûra Reisi ve Milliyetçi Azerbaycanlıların bir numaralı mücahidini ideal şehidi sayabiliriz. Resulzâde yabancı ülkelerde de şehit düşebilirdi. Türkiye’de ölmesi, kendisini tanıyanlar ve sevenlerin kolları üstünde uğurlanışı bu kayıptan duyulan üzüntünün tesellisidir.

Mehmet Emin Resulzâde, Atatürk’ten ve Türkiye Cumhuriyetinden daima sevgi ve takdirle bahsetmiştir. O şimdi Ankara’da ağabeyisi Atatürk’ün ve kendisini seven Türklerin aziz misafiridir...” (Mercanlîgil, 1954 : 239)

Adnan Ötüken’in Resulzade’ye karşı o yıllarda gösterdiği vefa çok önemlidir. Çünkü inandığı bir amaç uğruna mücadele veren bir insanı zor koşullarda kalmaktan kurtararak önce Maarif Vekâleti Türk Ansiklopedisi Bürosu’nda sonra da, yine bir kültür kuruluşu olan Milli Kütüphane’nin kadroları arasına katması son derece dikkate değer bir tavidir. Ayrıca, Resulzâde’nin Azerî kültürü konusundaki birikiminden kurumu yararlandırması da, doğru bir yaklaşımdır. Ancak, Ötüken çalışma yaşamı süresince kurumda aynı düşünceleri paylaşmadığını bir şekilde fark ettiği ya da kendi kararlarına karşı çıkan çalışma arkadaşlarına, hiç de aynı hassasiyet ve vefa ile yaklaşmamıştır. Bu durum daha sonraki yıllarda, yaşanan olaylar üzerinden belgelere yansıyan şekliyle örneklendirilecektir.

V. 5. Amerikalıların Kütüphanecilik Alanında Etkili Olabilmek İçin Devreye Girmeleri (1952)

İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin bir siyasi parti gibi hareket ederek iktidara geldiği yıllardan itibaren (1908-1909, 23 Ocak 1913-1918) Türkiye’nin batıya dönük

yüzünde Fransa etkisi giderek gerilerde kalmış, Alman nüfus ve iktidarı Osmanlı toprakları içerisinde giderek arttığı hissedilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nda (1914-1918) yaşadığı yenilgiden yeterli dersi almayan Alman emperyalizmi Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalayıp, parçalatanlar arasında yer aldığı gibi, İkinci Dünya Savaşı'ndan da yine büyük bir yenilgiyle çıkmıştır. Savaş süresince umutlarını Almanya'ya bağlayanlar için bu önemli bir yenilgidir. Almanya'nın kaybetmesi Türkiye'de Türkçü/Milliyetçi ekiplerin de kaybetmesi anlamına gelmiştir. İsmet İnönü iktidarı ülkenin yönünü Almanya'dan Amerika'ya doğru çevirdiğinde, ülkede Alman yaklaşımı ve etkisi hızla kırılmaya başlar. Amerika kazanan taraf olduğunu açıkça gösterir. Artık, ülkenin her yeri, dönemin Başbakanı Menderes'in deyiimiyle hızla “ küçük bir Amerika” olmaktadır.

Thompson(1952)'un raporunda belirttikleri hayat bulmaktadır. Bu sıralarda kütüphanecilik eğitimini Almanya'da alan Ötüken, ABD'den ciddi bir davet alır (1953). İki aylık bir süre için konuk olarak, bu ülkeye davet edilir. İki ay süre ile yabancı bir ülkeye görevli olmadan gitmek kolay bir durum değildir. Toplam altmış gün boyunca Ötüken, hem Milli Kütüphane Başkanlığı, hem de vekaleten baktığı Güzel Sanatlar Genel Müdür Vekilliği görevinden uzak kalır, Amerika'da ayrı bir süreç yaşar. İşte ne olduysa, bu geziyle birlikte olur, Adnan Ötüken'in gezisinin ardından Türk kütüphaneciliği örnek almak üzere, yönünü artık Avrupa ve Almanya'dan, savaşın galibi olan ABD'ye doğru döndürmüştür. Geziye ilişkin haberler TKDB'ye şöyle yansır:

“Millî Kütüphane Müdürü ve Güzel Sanatlar Umum Müdür Vekili Adnan Ötüken, Amerika Hariciyesinin dâvetiyle Amerikan Kütüphanelerinde ve Güzel sanatlar müesseselerinde tetkikler yapmak üzere 30 Eylül 1953 tarihinde uçakla Amerika'ya gitmiş ve iki ay süren bir inceleme gezisinden sonra 12 aralık 1953 tarihinde memlekete dönmüştür. Adnan Ötüken Washington, Rochester, Buffalo, Ann Arbor (Michigan), Chicago, Urbana, Lexington, Frankfort, Lousville, ve New York şehirlerinde 40'tan fazla çeşitli kütüphaneyi ve bir çok güzel sanatlar müessesini ziyaret etmiştir. Bilhassa Washington'da Amerika'nın Millî Kütüphanesi olan Congress Library'nin muhtelif servislerinde 16 gün kalan Adnan Ötüken, Kongre

Kütüphanesi ile Millî Kütüphanemiz arasında işbirliği, personel ve kitap mübadelesi mevzularında anlaşmalar akdetmiştir. Millî Kütüphanemizle Kongre Kütüphanesi arasındaki neşriyat mübadelesi işine bilfiil başlanmış bulunmaktadır. Personel mübadelesine ait haber aşağıda ayrı bir başlık altında verilmiş bulunmaktadır.” (Haberler: Adnan Ötüken’in Amerika..., 1953 : 78)

Ötüken’in ardından hemen ABD ile karşılıklı personel değişim programları başlar. Kongre Kütüphanesi’nde görev yapmak Türk Kütüphanecileri için artık gerçekleşemez bir hayal olmaktan çıkmıştır.

“Millî Kütüphane Müdürü Adnan Ötüken’in Amerika seyahati ve Kongre Kütüphanesini ziyareti sırasında kararlaştırılmış olduğu veçhile Millî Kütüphanemizle Amerika Millî Kütüphanesi arasında personel mübadelesi işine başlanmak üzere. Kongre Kütüphanesinden Miss Cecile Craig iki yıl müddetle ve Millî Kütüphanede çalışmak üzere Türkiye’ye gelecek, buna mukabil Millî Kütüphane kütüphanecilerinden Neclâ Çuhadaroğlu iki yıl müddetle Kongre Kütüphanesinde Türkçe eserlerin tasnifi işiyle meşgul olmak üzere Amerikaya gönderilecektir.” (Haberler: Millî Kütüphanemizle...,1953 : 78-79)

1953 yılının TKDB’nde haberler başlığı altında bazı bilgiler verilir:

“Son aylarda memleketimizi ve bu arada Millî Kütüphanemizi kıymetli ecnebi meslekdaşlar ziyaret etmişlerdir. İki muayyen maksatlarla yapılan bu ziyaretler hakkında aşağıda malûmat veriyoruz:”(Haberler: Üç mühim..., 1953 : 217)

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD dünya üzerinde en etkili iki ülkeden biri haline gelmiştir. Türkiye’de ise çok partili siyasal sisteme geçtikten sonra yapılan seçim sonrası iktidar olan Demokrat Parti döneminde (1950-1960) ABD, Türkiye üzerindeki etkisini hemen her konuda yoğunlaştırmıştır. Kütüphanecilik dünyasında da bu etki kendisini göstermekte gecikmez. Yukarıdaki haber, Amerikalıların bu alana yönelik fiili adımlarını göstermektedir.

ABD’den gelen kütüphanecilerin ilki Dr. Luther Evans’dır. Evans ABD’deki Kongre Kütüphanesi’nin eski genel müdürüdür. Hükümetimizin davetlisi olarak 14

Eylül 1954 tarihinde ülkemize gelmiştir. 1953 yılına ait TKDB’de 1954 yılına ait bir haberin yer almasından kaynaklanan çarpıklık, derginin geç yayımlanmasından ve bu nedenle de yayınlandığı dönemdeki haberleri içermesinden kaynaklanmaktadır.

Sıra D.T.C.F’de verilen Kütüphanecilik eğitimine gelir. Artık kütüphanecilik eğitimi ABD Kütüphanecilerinin yönlendirmesi ve programları doğrultusunda yapılacaktır. İkinci ziyaretçi olan Mr. Douglas W. Bryant’la ilgili haber, bunu açıkça göstermektedir:

“Amerika’da Harvard College Library (Cambridge-Massachusetts) Müdür Muavini, ALA=American Library Association Milletlerarası Münasebetler Bölümü Reisi ve IFLA= International Federation of the Library Associations İkinci Reisi Mr. Douglas W. Bryant, Ford Vakfının yardımıyla Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde kurulan Kütüphanecilik kürsüsüne ait işlerle yerinde meşgul olmak ve ilgililerle temasta bulunmak üzere 11 eylül 1954 tarihinde Ankara’ya gelmiş ve bu arada Millî Kütüphaneyi de ziyaret etmiştir. Mr. Bryant Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde Dekan Vekili Prof. Afetinan ve Kütüphanecilik öğretim görevlisi Adnan Ötüken’le müzakerelerde bulunmuş, yeni kürsünün ihtiyaçlarını ve hali hazır durumunu tespit etmiştir. Bu görüşmelere Ankara Amerikan Kütüphanesi [müdürü]Mrs. Emily Dean de katılmıştır. Mr. Bryant, intibalarını Amerikan kütüphaneciler Derneğine bir raporla bildirmiştir.” (Haberler: Üç mühim..., 1953 : 217)

Bu haberle birlikte ABD’nin ünlü Ford Vakfı’nın Türkiye’de modern kütüphanecilik eğitimi konusunda artık resmi olarak devreye girdiğini öğreniyoruz. Amerikalıları buraya Adnan Ötüken hangi koşullarda çağırmıştır? Mr. Bryant’ın raporu neleri içermektedir? Bu soruların yanıtları gelecekte yapılacak çalışmalarda daha da ayrıntılarıyla ortaya çıkartılabilecektir. Bu haberle ortaya konan tespitlerin en önemlisi, DTCF içinde bağımsız bir bölüm olmayı hedefleyen Kütüphanecilik Kursu düzenleyicilerinin ABD’li kütüphaneciler ve Ford Vakfı eliyle maddi bir alt yapı kazanarak bunu başarmış olmalarıdır. Ancak madalyonun bir de öbür yüzü vardır. Berker’in Türkiye’ye ait el yazmalarının mikrofilmni elde etmek isteyen aynı ABD’lilere direnişi bu talebi sadece bir süre geciktirebilmiştir. Ford Vakfı

görünürde Türkiye'ye kütüphanecilik eğitimine destek verilmesi amacıyla gelmiştir. Bu gelişmede devreye giren ABD'li kütüphaneci Mrs. Emily Dean'ın katkıları da unutulmamalıdır...Dean'ın yaptıklarını ve ABD'lilerin Türkiye'ye müdahale çabalarını yıllar sonra değerlendiren Karakaş (1999 : 377) bu yaklaşımda hiçbir olumsuzluk görmez:

“çağdaşlaşma ve ilerleme yolundaki Türkiye Cumhuriyetini kütüphaneler ve kütüphanecilik bağlamında etkileyen ülkelerden biri de Amerika'dır.

Bu ülkeden gelen bir uzmanın, Emily Dean'ın Türk kütüphanecilerine üniversite düzeyinde eğitim sağlayabilmek amacıyla sarfettiği çaba ise gerçekten dikkate değerdir.”

Karakaş(1997 : 12)'ın bir başka makalesinde ise ABD'li Anne M. Davis'in Leslie Squires'e yazdığı 27 Eylül 1961 tarihli mektupta anlatılanlar gibi, ABD'lilerin Türkiye gibi ülkelerde sürdürdükleri kütüphane ve kütüphanecilik faaliyetleriyle amaçladıkları arasında “ *Amerika ve hür dünyaya yönelik fikirler çocuk kitapları ve kütüphaneleri ile daha da yaygınlaştırılabilir*” örneğinde olduğu gibi, siyasi yönelimlerin de olduğunu, açıklamanın üzerinde bir fikir belirtmeden aktarmıştır.

Ford Vakfı, ülkesinden binlerce kilometre uzakta bulunan bir ülkeye hangi gerekçelerle kültürel ve bilimsel bir alanda destek vermektedir? Türkiye'den konuya ilişkin beklentileri nelerdir? Sözü edilen vakfın amaçları nelerdir? İlginçtir, bu konularda meslekî literatüre yansıyan aydınlatıcı hiçbir açıklama yoktur. Sadece zaman zaman dile getirilen ve çok ciddi olmayan cılız karşı çıkışlar vardır.

Ford Vakfı ile ilgili ayrıntılı bilgiler ancak 1960'lı yıllara gelindiğinde kamuoyunda tartışılır hale gelir. Fethi Naci [Kalpakçioğlu](1965 : 6)'nin Yön dergisinde çıkan yazısı, Vakfın niteliğini ortaya koymak açısından oldukça aydınlatıcıdır:

“Daha ince bir antikomünist hareket olan Kültür Hürriyeti Kongresi Ford'a pek yakından bağlıdır, bu örgütün Paris ve New York'taki çalışmalarını yöneten

kimseler Ford'un yakın adamlarıdır. Yürütme Kurulu Başkanı Rougement, masraflarını Ford'un ödediği "Avrupa Kültür Merkezi" adlı bir kulübü idare eder. Genel Sekreteri aynı kaynaktan beslenir. Fahri başkanı Prof. Bicbuhr, Ford'un dinsel meseleler müşaviridir. Bu örgütün 1957'de Tokyo'da ve Oxford'da düzenlediği konferanslarda masraflarını Ford finanse etmiştir.

Amerikadaki iki büyük Vakıf, antikomünizmin masraflarını ödemektedir. Bunlardan biri Rockefeller Vakfıdır, kaynaklarının tutarı 500 milyon doları geçmektedir; öbürü, Ford Vakfıdır. Kaynakları 750 milyon dolardır. Ford Vakfı, gayrimenkullerinin değeri de hesaplanınca, iki milyarlık müthiş bir rakama erişmektedir.

Rockefeller'in Amerikan atom malzemelerinin, füzelerin ve uçakların üretiminde çok büyük bir payı olduğunu; Ford'un tank ticareti yaptığını. 1945'ten beri de Amerika'nın en büyük askeri malzeme tekeli olan General Electric'e sıkı sıkıya bağlı olduğunu; General Electric'in Amerikan Savunma Bakanlığı'na her yıl bir milyar dolarlık harp malzemesi sattığını, Amerikan Savunma Bakanı McNamara'nın Ford konsorsiyumunun şefi olduğunu hatırlatmakta sayısız faydalar vardır.

Bu iki Vakıf, Türkiye'de de patronların kurdukları sözümler ona bilimsel kurumlara yardımlar yapmakta, bir takım yayınları finanse etmektedir.

Bugün petrol dâvasının Türkiye'nin bir numaralı meselesi haline gelmesi üzerine, emperyalizmin ihraç metaı olan antikomünizm almış yürümüştür. Adalet Bakanı, komünizm tehlikesinden söz açanların ifadelerine baş vurulduğu zaman bunların dişe dokunur bir şey söyleyemediklerini açıklar. Buna rağmen Başbakan Yardımcısı, hiçbir şey ispat etmek külfetine katlanmadan, Türkiye'de komünizm tehlikesinin bir felaket haline geldiğini söyler.

Komünizmle mücadele adı altında yapılanlar, gerçekte, Türk halkının millî uyanışını geciktirmek, Anayasa'nın uygulanmasını savaşarak Türk halkını yabancılarla ortaklaşa sömürmek çabalarıdır. Anayasayı rafa kaldırmak isteyen bu çabalar, bu memleketi yükseltmez; yükseltse yükseltse belki bu lâfları edenleri yükseltir..."

Ötüken'in ABD'ye gitmek üzere çağrı almasıyla başlayan bir yolculuk, Ford Vakfı'nın Kütüphanecilik bölümünü maddi konular başta olmak üzere hemen her

konuda desteklemesi ile sonuçlanmıştı. Fakat, yukarıdaki açıklamalarda verilen bilgilere göre, bu vakıf o dönemde siyasi olarak iki kutuplu olan dünyanın devlerinden biri ABD'nin "Antikomünizm" fobisi yaratarak bütün dünyada egemenliğini oluşturup, perçinlemek, petrol ve silah pazarlarını elinde tutmak üzere kurduğu özel müesseselerden biriymiş.

DP iktidarı sürerken ülkede giderek ekonomik sorunlar baş göstermeye başlamıştır. CHP içersinde ise muhalefet-iktidar çekişmeleri sürmektedir. Ülkede olumsuz giden her şeyin sebebi olarak "sol" düşünceye sahip kesimler hedef olarak gösterilmektedir. 1950'lerin ortasına gelindiğinde bilgi ve belge yönetimi alanında etkili olan siyasal eğilimlerde Ötüken ve arkadaşlarının sol düşünce karşıtlığı en etkili düşünce olarak sürmektedir. Tunçay dönemin Türkiye'deki siyasal dalgalanmaları şöyle açıklamıştır:

"DP iktidarının ikinci döneminde iktisadî refaha erişileceği iddia edilirken böyle olmamış, girişilen yatırımlar (önce Amerika'dan sonra da Almanya'dan) beklendiği kadar dış yardım gelmediği için sürdürülememiştir. Hızla artan hayat pahalılığı, özellikle değişmez gelirli kesimleri fena halde etkilemeye başlamıştır. Kıbrıs sorunu 1955'de başlamıştır. 6-7 Eylül olayları da aynı yıl olmuştur." (Tunçay, 2005: 74-77)

Ötüken'in girişimleri ile başlayan ilişkiler artık son aşamaya gelmiştir. Ford Vakfının yardımıyla Amerika'dan bir kütüphanecilik profesörünün gelecek olması TKDB'de bir haber olarak meslektaşlara duyurulur.

"Ankara Üniversitesi Dil ve tarih-Coğrafya Fakültesinde Kütüphanecilik kürsüsü resmen kurulmuş ve 1954-1955 öğretim yılı başında (Kasım 1954) tedrisata başlamıştır. Bu yeni kürsü için Ford Vakfının yardımıyla Amerika'dan bir kütüphanecilik profesörü getirilmektedir. Tedrisatı hâlen, Millî kütüphane Müdürü ve Fakültenin Kütüphanecilik Öğretim Görevlisi Adnan Ötüken yapmaktadır. Mart 1955 başlarında Ankara'ya gelecek olan Amerikalı Kütüphanecilik Profesörü ile Adnan Ötüken beraber çalışacaklardır. İlerde yeni kürsünün tedris kadrosu genişletilecektir. (Haberler: Ankara..., 1953 : 217)

Bu ifadeyi, haberi ilginç kılan asıl açıklama izler. Yaşamını bu mesleğe adayan insanların modern bir meslek eğitimine kavuşmasından duyulan memnuniyet dile getirilir:

“İlk defa olarak Ankara üniversitesinde böyle bir kürsünün ihdası, kendilerini bu mesleğe vakfetmiş olan meslektaşlarımız arasında büyük memnuniyet uyandırmıştır. Hâdisе, modern Türk kütüphaneciliğinin bir zaferi olarak telâkki edilmektedir. Yeni bölüme 24 talebe kaydolmuştur...Meslektaşlarımızın da bildiği gibi Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde Kütüphanecilik tedrisatı 1941 yılından beri yapılmakta idi. Bir kurs halinde devam eden bu tedrisat şimdi yeni kürsüye intikal etmiş bulunmaktadır.” (Haberler: Ankara..., 1953 : 217)

Ford Vakfının A.Ü. D.T.C.F.’deki kütüphanecilik bölümüyle ilişkisi uzunca bir süre devam eder. Atılgan(1995: 13)’in ifadesiyle;

“1952 yılında Kursun yürütüldüğü Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi profesörler kurulunca kütüphanecilik derslerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde seçmeli ders olarak verilmesi kararlaştırılmıştır. Kütüphanecilik dersleri iki yıl enstitü olarak sürdürülmüştür. 1954 yılında Ankara’da Amerikan Kütüphanesi Müdürü Emily Dean’in girişimleri ve Ford Vakfının desteği, verilen kütüphanecilik eğitimi üzerinde yoğunlaşmıştır. Amerikan Kütüphaneler Derneği’nin yönlendirmesiyle 1954-1955 öğretim yılında Enstitü, Bölüm olarak Adnan Ötüken’in verdiği derslerle öğretimini sürdürmüştür... Adnan Ötüken’in bir sömestr dersleri sürdürmesinden sonra Ford Vakfı ikinci sömestrden itibaren 1961 yılına kadar öğretim elemanı açısından bölümü desteklemiştir.”

Üçüncü ve son ziyaretçi ise Unesco Paris Merkezi Eğitim Bölümü mensuplarından Mr. McDougall’dır.

“Unesco’nun yardımıyla Milli Kütüphanemize bağlı olarak kurulacak “ Eğitim Dokümantasyonu Millî Merkezi”ne ait işlerle meşgul olmak ve alâkalılarla resmen temasa geçmek üzere...” (Haberler: Üç mühim..., 1953 : 217)

ülkemize ikinci kez gelmiştir.

Bu bilgilerin yer aldığı sayfada başka bir başlık altında Millî Kütüphane Başuzmanı Sami N[abi] Özerdim'in ABD'ye davet edilişi ve gidişinin haberi verilmiştir.

“...vukubulan dâvet üzerine California'nın Stanford şehri üniversitesindeki The Hoover Institute and Library adlı kütüphanede bir buçuk yıl müddetle çalışmak ve bu müessesede mevcut Türkçe eserlerin tasnifine yardım etmek üzere 30 kasım 1954 salı akşamı Ankara'dan, 3 Aralık 1954 Cuma günü de vapurla İstanbul'dan Amerikaya müveccihen hareket etmiştir.” (Haberler: Sami N..., 1953 : 218-219)

Aynı sayfalarda yine ABD ile ilgili bir diğer haber de;

“Millî Kütüphane ile Congress Library arasında personel mübadelesi”dir. (Haberler: Millî..., 1953a : 219)

1953 yılının Ekim ayında yapılan bir anlaşma gereğince ABD'nin başkenti Washington' da bulunan Kongre Kütüphanesi'nde görevli ABD'li bir kütüphaneci ile Millî Kütüphane'den bir Türk kütüphanecisinin karşılıklı değişiminin bir haberi de vardır. Sadece bir dergide yer alan haberlerden açıkça görülüyor ki, ABD tam da bu tarihlerde Türkiye'de hemen her alanda olduğu gibi, Kütüphanecilik alanı üzerindeki çalışmalarını da alabildiğine arttırmıştır. Ancak, ABD'nin yaptığı işbirliği ve gezi tekliflerine sıcak bakmayan bazı yöneticiler de vardır. O yıllarda Kütüphaneler Genel Müdürü olan Aziz Berker bu yöneticilerin en önde gelenidir.

Berker Türk kütüphaneciliğine önemli hizmetleri geçmiş, genç Cumhuriyetin kuruluş ilke ve amaçlarına yürekten inanmış ve bu yolda önemli hizmetleri olan bir yöneticidir. Onun 25 yılı geride bırakan kütüphaneciliği sırasında elde ettiği bilgi ve tecrübeler, modern kütüphaneciliğin yanı sıra, çok sayıda yazmaya sahip bir ülkede yazma kütüphaneciliğinin de ilerlemesini, kütüphaneciliğin bu ülkeye özgü konularda da çalışmalar yapmasını hedefliyordu. Her fırsatta, bu konu üzerindeki düşüncelerini dile getiriyordu. Dostları ve çalışma arkadaşları da onun bu

düşüncelerini iyi biliyorlardı. Parmaksızoğlu (1983 : 43-44) onunla olan meslekî anılarını anlatırken bu düşüncelerinden kısaca söz eder:

“Aziz Baba Türk kütüphaneciliğini sadece modern eserlerle ilgilenen bir kütüphanecilik olarak görmüyordu. Geçmiş yüzyıllardan bize miras kalan yazma eserlere belki de modern eserlerden çok değer vermektedir. O günün kısır şartları içinde Süleymaniye merkezinde bir kitap patoloji servisi kurmak, müteaddit [birkaç] cilt atelyeleri yanında yazmaların onarımı için, ayrı bir servis meydana getirmek hep onun bu özlemine dayanmaktadır.”

Aziz Berker, Türkiye'nin bağımsızlığı konusunu da çok önemseyen bir yöneticidir. ABD'li kütüphanecilerin Türkiye'de kütüphanecilik konusundaki etkinlikleri sürerken yazma eserlerin mikrofilminin alınması konusunda getirdikleri bir öneriye, kendisine de bir çeşit rüşvet önerilmesine rağmen, yüksek bir ulusal bilinçle karşı çıkmıştır. Berker, önerinin hayata geçirilmesinde Türkiye aleyhine bir durum olduğunu sezmiş, Türkiye'nin paha biçilmez değerlerinden olan yazma kitapların ABD'lilerin elinden geçmesini istememiştir.

O yıllarda iki kutuplu bir dünyada, kutuplardan birini temsil eden yegane güç olan ABD'nin\ABD'lilerin bu talebine, ülkeyi yöneten bazı bakanların baskılarına rağmen, direnç göstermek oldukça zor bir iştir ve üst düzey her yöneticimizde her dönemde olması gereken önemli bir basiret örneğidir. Parmaksızoğlu (1983 : 44)'nun aşağıdaki ifadesi bu durumu göstermektedir:

“Yanında uzman olarak çalıştığım sırada bir gün Amerikan yardımı grubundan iki kişi ile bir tercüman ziyaretimize geldi. Önerileri şöyle idi. İstanbul Kütüphanelerindeki bütün yazmaların mikrofilmlerini Kongre Kütüphanesi ve bizim için iki nüsha olarak almak ve böylece hem bilim dünyasına hem de Türkiye'ye hizmette bulunmak istiyorlardı. İşe şeklen bakılırsa bu güzel bir öneri idi ve bizim o günlerde yazmaları tümüyle filme almaya maddi olanağımız da yoktu. Ama biz, Arap Ligi tecrübesini geçirmiştik. Bu masum öneri altında, nasıl bir yazmalar, mikrofilm ve fotokopi ticareti fikrinin yatmakta olduğunu biliyorduk. Bizi bu fikre adapte etmek için adamlar Aziz Baba'ya ve onun çömezi olarak fakirimize üç aylık, tabii her türlü masrafları onlara ait olmak üzere, bir de Amerika kütüphanelerini inceleme gezisi programı sunmuşlardı. Hiç unutmam her şey güzel ama, bu gezi teklifi midemi

bulandırdı. Bunlara elimizi verirse kolumuzu kurtaramayız diye diretti. Zamanın Millî Eğitim Bakanının, Dışişleri Bakanının baskılarına da direndi. Böyle olunca da Aziz Berker'in ve benim Amerika gezisi suya düştü."

Aziz Berker'in bu konuya direnmiş olması, o gün için olumlu bir sonuç verse de Amerikalılar yazmaların mikrofilmni elde etmekte oldukça karardır. Tamamını elde edemeyecekleri bir konuda, birkaç yıl sonra parçalı bir yaklaşımla amaçlarına ulaşmayı denerler. Bunda da başarılı olurlar. Üstelik bu işi Millî Kütüphane'nin kendi kadrolarıyla gerçekleştirirler:

"Millî Kütüphane Mikrofilm Bölümü Başuzmanı İrfan Dönmez, 23 Ocak 1958-23 Nisan 1958 tarihleri arasında Los Angeles State College Sitesinin International Communications Foundation Library Project gurubu ile birlikte muhtelif şehirlerimizdeki Türk kültür eserlerinin renkli filmlerinin alınması işiyle görevlendirilmiş ve bu çalışma esnasında çekilen renkli filmlerin birer kopyasını da Millî Kütüphane için hazırlamıştır." (Haberler: İrfan..., 1958 : 87-88)

Gerçekte Berker'in kaygısı, yersiz değildir. Osmanlı döneminden itibaren başlayan ve günümüzde bile kötü niyetli kişiler tarafından sürdürülen yazma kitapların yurt dışına kaçırılması acı bir gerçektir. Bu konu o kadar ileri gitmiştir ki Avrupa ve Amerika kütüphanelerinde kaçırılan kitapları içeren özel kataloglar çıkartılmıştır. Cunbur (1959a : 3) tarafından bu konu oldukça detaylı anlatılmıştır. Cunbur(1959a : 3)'un yazısının Amerikalıların konu üzerindeki talebiyle hemen hemen aynı yıllara rastlaması da çok ilginçtir:

"İstanbul kütüphanelerinin eski matbu fihristlerini karıştıran her okuyucu, arada bir kitapların mülâhazat hanesinde «Kadimen zayi olmuştur» ibaresiyle karşılaşmış ve bu kitapların nasıl olup da kaybolduğunu herhalde düşünmüştür. Avrupa ve hattâ Amerika kütüphanelerindeki Türk-İslâm yazmalarının bir veya birkaç ciltlik, bazen küçük, fakat çoğunca büyük ve bazen muazzam ebaddaki matbu kataloglarını, Rieu'lerin, Pertsch'lerin, Blochet'lerin, Browne'ların, Zetterstéen'lerin, Dorn'ların, Ethé'lerin, Rossi'lerin, Flügel'lerin ve daha birçoklarının hazırladığı bu katalogları gözden geçiren kütüphanecilerimiz ve ilim adamlarımız bize ait bu eserlerin, yadellere nasıl ve ne şekilde gittiğini herhalde çok kereler kendi kendilerine

sormuşlardır. Bugün British Museum'un ve diğer İngiltere kütüphanelerinin, Bibliothèque Nationale'in ve diğer Fransa kütüphanelerinin, Viyana Devlet Kütüphanesi'nin, Vatikan ve diğer İtalya kütüphanelerinin, Berlin ve diğer Almanya kütüphanelerinin, Leningrad ve Uppsala kütüphanelerinin, ve diğer Avrupa, hattâ Amerika kütüphanelerinin en değerli ve en baha biçilmez koleksiyonlarını teşkil eden Türk ve Doğu yazmaları, bu büyük servet ne zamandanberi Batıya akıp gitmektedir? Öyle tahmin ediyorum ki, buna kesin bir başlangıç tarihi tesbit etmeğe imkân yoktur. Nitekim korkarım ki, bu servetin akışına bir bitiş tarihi bulmağa da muktedir olamayacağız.”

Aziz Berker'in Türkiye'de kütüphaneciliğin en üst düzey yöneticilerinden birisiyken gösterdiği yöneticilik yaklaşımı kadar, onun genç Cumhuriyetin birçok sıkıntısı karşısında da duyarlı olduğu ve çaba gösterdiği de bilinen bir başka gerçektir. Onun Kıbrıs'a görevli gidişinde, kendisine verilen görevin dışında kalan konularda da ulusal bilinç yaratmak konusundaki çabaları, yine Parmaksızoğlu (1983 : 44) tarafından kısaca anlatılır:

“Rahmetliyle bir de 1957'de Kıbrıs gezimiz vardır. Ama onu Kıbrıs'ta yeni kütüphaneler açmak ya da, Sultan Mahmud Kütüphanesini düzenlemek fikri yerine, Kıbrıs halkına özgürlük ve Türklük bilincini aşılacak için görevlendirilmiş gibi adeta bir havari gibi buldum. Orada kaldığımız iki aya yakın zaman içinde Aziz Bey Kıbrıs'ı ta Baf'a varıncaya kadar köy köy gezdi. İlkokul öğretmenliğinden, ilköğretim müfettişliğinden, İstiklal Savaşı sonrası Türk toplumunun taşıdığı ayarlılıklardan edindiği tecrübeyle kanıma göre Kıbrıs'ta milli bilincin köylülere kadar aşılmasında gerçek hizmetlerde bulundu.”

Beşinci çalışma yılının sona ermesi nedeniyle TKD genel kurul toplantısı 17 Kasım 1954 Çarşamba günü 17.30'da Milli Kütüphane'de yapılır. Yönetim kurulu asil ve yedek üyeliklerine seçilenler arasında çok ilginç isimler vardır:

“Adnan Ötüken (33 rey), Türker Acaroğlu (25), Şahap Nazmi Çoşkunlar (25), Abdülkadir Salgır (25), Muharrem Doğdu Mercanlıgil (24), Leman Şenalp (24), Behire Abacıoğlu (19), Selâhattin Çetintürk (19), Necdet Sançar (19), Maide Özgünay (17); yedek üyeliklere: Mustafa Köymen (15), Muhteşem Alevcan (14),

RuŖen Alaylıoğlu (11), Emily Dean (7)” (Haberler: Türk Kütüphaneciler Derneği’nin..., 1953 : 220)

Seçime katılanlar arasında bize göre en ilginç isim Ankara Amerikan Kütüphanesi Müdürü Mrs. Emily Dean’dır. ABD’li kütüphanecilerin TKD içerisinde açıktan yer alıŖları bu isimle baŖlar. Ancak, adayın aldığı oy sayısı en az seçime katılması kadar ilginçtir: 7 oy. Yine Adnan Ötüken ile aynı dönemlerde Gazi Eğitim Enstitüsü’nde Kütüphanecilik dersleri veren RuŖen Alaylıoğlu da aday olmuŖ ancak 11 oy alabilmiŖtir.

Ayrıca dönemin Turancı kadrolarının en önde gelen isimlerinden Nejdet Sancar uzun yıllar sürdüreceği TKDB Yazı İŖleri sekreterliği görevine ilk kez bu seçimle gelmiŖtir. Uzun yıllar Kütüphaneler Genel Müdürlüğü görevini yürütecek ve bu alanda yaŖanacak birçok tartıŖma ve atıŖmanın merkezinde yer alacak bir isim olan Abdülkadir Salgır da, sözü edilen seçimle TKD’nin genel sekreteri olmuŖtur.

Adnan Ötüken ise, ilginç bir yneliŖle dönemi belirleyen, önemli bir etki gücünü elinde bulundurmasına rağmen, en yüksek oyla seçildiği TKD yönetim kurulunda TKDB’nin yazı iŖleri idareciliğini yüklenmeyi tercih etmiŖtir. Milli Türk Talebe Birliği gibi ülkenin, döneminin en güçlü ğrenci örgütlülüğünün liderlerinden olan Ötüken’in TKD yöneticiliğinde genel baŖkanlıđı pek tercih etmemesi çok ilginçtir.

V. 6. Adnan Ötüken ve Arkadaşlarının Karayalçın'ın Çalışmalarını Yazılı Olarak Eleştirmeleri

Bilim tarihimizde başka bilim alanlarında çalışan seçkin bilim insanlarının bilgi ve belge yönetimini ilgilendiren konu\konularda önem taşıyan bilimsel çalışmaları, rapor ve yayınları yok denecek kadar azdır. Olan çalışmalar da ilgili literatürde derin iz bırakmış bir nitelikte değildir. Ancak, Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Yaşar Karayalçın bu konuda istisna bir bilim insanıdır. Karayalçın'ın ilki mensubu bulunduğu fakültenin yayınları arasında çıkan “Kütüphanelerimize umumi bir bakış” (1952) diğeri de, yine aynı fakültenin yayınlarından “Bibliografya meselelerimize umumi bir bakış” (1954) adlı broşürü olmak üzere iki ayrı çalışması vardır. Karayalçın ikinci broşürünün sonuç kısmında çok ilginç değerlendirmeler yapar. Milli Kütüphane ve TKD yönetiminin kütüphaneciliğe ilişkin olarak uyguladıkları politikaları eleştirir. Bu eleştiri gelecekte Milli Kütüphane yönetimini (1961) siyasi yaklaşımları nedeniyle eleştiren kesimlerin yaklaşımları ile bir paralellik gösterir. Ayrıca, Karayalçın bu çalışmasında tarihî bir öneri yapar. Ülkenin kütüphanecilik politikasının saptanması için “millî” bir çözüm önerir. Bu çözüm Türkiye genelinde ilgililerin tamamının katılması düşünülen ortak bir çalışma ile saptanacaktır. Karayalçın paylaşımcı bir çözümü, Ötüken ise kendi yaklaşımının merkez olduğu farklı bir çözümü uygun bulmaktadır. Bugün bilgi ve belge yönetimi alanında yaşadığımız sorunların temelinde, konuya ilişkin toplumsal bir kabullenmenin eksikliğinden söz ederken sorunu çözebilecek önemli adımlardan biri olan, böyle bir önermenin kabul görmemesinde alanı sahiplenen “iktidar” yaklaşımının ilgili her kesimi içeren ulusal politika belirlenmesini engellemesinin bir payı olabilir mi? Bu konu ayrıca incelenmelidir:

“...Kütüphaneciliğimizin bazı meselelerine bazı vesilelerle temas edilmişse de bu gibi münferit mütalâalardan veya arızî neşriyattan müsbet bir netice alınmamıştır ve esasen alınmasına imkân da yoktur. Kendi öz meseleleri üzerinde durmak için Türk kütüphanecileri iki üç sene evvel “Türk Kütüphaneciler Derneği”ni kurmuşlarsa da bu dernek de şimdiye kadar Türk kütüphaneciliğine ait meseleleri bir bütün halinde ele almak imkânını bulamamıştır. Esasen kütüphaneler davası yalnız kütüphanecileri alâkadar eden bir dava olmaktan çok uzak, bir halk eğitimi, halk kültürü ve ilim ve

ihtisas davası, bir kelime ile millî kültür davası'dır. Bundan dolayı Millî Eğitim Bakanlığı, muhtar üniversitelerimiz ve hâтта Türk ilim derneklerinin müşterek teşebbüslerle bütün ilgililerin iştirak veya temsil edileceği büyük bir kongre toplantıya çağrılmalı ve Türk kütüphaneciliğini ilgilendiren bütün meselelerin ele alınacağı bu kongrede memleketimizin bugünkü ve yarınki kütüphane ve okuma yeri ihtiyaçları tesbit edilmeli, mevcut kütüphaneler arasında koordinasyon ve işbirliği esasları tayin edilmelidir. Umuma açık resmî, yarı resmî ve hususî bütün kütüphanelerin ve kütüphanecilik hizmetini ifa veya tanzim eden makamların riayet ve tabika mecbur olacakları millî bir kütüphanecilik plânının tanzim edilmesi ve Türk kütüphaneciliği politikasına hakim olacak esasların açık ve kat'î bir şekilde vaz' ve ilân edilmesi şarttır. Bu, yalnız Türk kütüphaneciliğinin değil Türk kültür ve ilim hayatının bu günü ve yarını için de artık bir zaruret halini almış bulunmaktadır.” (Karayalçın, 1952: 25)

Her iki çalışma da yayımlandıkları dönemlerde Türk Kütüphaneciliğini derinden sarsmış ve etki yaratmışlardır. Her iki çalışmanın da bilimsel anlamda taşıdıkları içeriksel yapı ile teknik anlamda içerdiği önermeler eksik veya yanlış olarak nitelenebilir. Ancak, ülkenin “çağdaş uygarlık seviyesi”ne ulaşması yolunda kendisine düşen sorumluluğu yerine getirmek azim ve kararında olan bir bilim insanının bu değerli çabaları, kütüphanecilik camiasında neden ciddi bir tepki görmüştür? Tepki gösterenler hangi gerekçelerle bu yaklaşıma yönelmişlerdir? Bütün bunları anlayabilmek için öncelikle eleştirel metinlerin dikkatle incelenmesi gerekir.

Başta dönemin Milli Kütüphane Müdürü Adnan Ötüken(1953) olmak üzere, Milli Kütüphane Başuzmanı Sami Nabi Özerdim(1953) ve Milli Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü Müdürü Behire Abacıoğlu(1953) TKDB'nde her biri, özellikle ikinci yayını, ayrı ayrı ele alarak eleştirel yazılar kaleme almışlardır. Bilimsel bir yaklaşımla sürdürülen bu tartışma aynı zamanda Türkiye'de kütüphanecilik dünyasının artık kendini yazılı ifade eden uzmanlarının, başka bilim dallarında emek veren akademisyenler karşısında ilk kez görücüye çıktıkları ve onları “uzmanlıkları dışında” olduğu için bir başka bilimsel alana, bilip bilmeden yanlış müdahalelerde bulunmamaları yönünde uyardıkları ilk yazılardır:

“İlim adamlarımızın bazen çizmeden yukarı çıktıklarını, esaslı tetkikler yapmaksızın zoraki eserler ortaya koyduklarını bilirdik. Doçentimizin Ankara Hukuk Fakültesi neşriyatı(!) arasında yer alan yeni broşürü, bunlara tipik bir örnek teşkil etti. Arkadaşımızın emeğine yazık olmuş. Bu broşürü hazırlamak için sarfettiği gayretle kendi ticaret hukuku branşında belki de kıymetli bir eser ortaya koyabilirdi”(Ötüken, 1953 : 198-199)

Bu olay Adnan Ötüken ile Sami Nabi Özerdim’in uzunca bir süre sonra birbirlerine zıt, iki kutupta başlatacakları şiddetli çatışma ve tartışmalar öncesinde, birlikte aynı düşünceyi paylaştıkları nadir örneklerden biridir. Bu halde bile aralarında ciddi bir yaklaşım farkı vardır.

Öncelikle Ötüken (1953) makalesinde Yaşar Karayalçın’ın Ötüken’in yabancı dillerdeki bilimsel yayınları Milli Kütüphane’nin bünyesine alarak yeni ve zor bir görevi daha üstlenmesini eleştirmesini yanlış bulmuş, onu Milli Kütüphanelerin fonksiyonları konusunda daha önce karşılaştıklarında sözlü olarak bilgilendirmesine rağmen, bu yaklaşımını terk etmeyerek anılan broşürüne taşımalarını ağır biçimde eleştirmiştir.

“...Maarif Vekâletinin 80 küsur umumî kütüphanesi içerisinde bir teki dahi ecnebi neşriyatını takibedemezken, buna imkân bulunamazken, kendi sahalarında araştırmalar yapacak, garp eserlerine başvuracak vatandaşlarımızı, istedikleri kitapları bulabilmeleri için birer kültür merkezimiz olan büyük şehirlerimizde (Ankara’da İstanbul’da, İzmir’de) Amerikan Haberler Servisinin, İngiliz Kültür Heyetinin, Fransız Kültür Merkezinin küçücük kütüphanelerine mi yollayacağız ve onlar, bu kütüphanelerde aradıklarını elde edebilecekler midir?” (Ötüken, 1953 : 197)

Bu ifadesiyle Ötüken, üstü kapalı bir biçimde okuyucuyu başka kültürlerin sözcülüğünü yapan kurumlara göndermek yerine, Türk Milli Kütüphanesi’nde araştırmacılarca gerek duyulan hizmeti sunarak kazanmayı ve okuyucuyu bu yabancı etkilerden korumayı hedeflediğini belirtmektedir. Yine Ötüken eleştirilerinde ağır bir dili benimseyerek, Karayalçın’ın getirdiği her eleştiriye teorik bir zemin yaratarak

karşılık vermektedir. Milli Kütüphane'yi kuran bir insan olarak gösterilmesi gerekenden çok bir korumacı tavrıyla konuyu irdelediği ve eleştirileri doğrudan üzerine alarak alınan yanıtlar verdiği görülmektedir.

Bu konuda yazılan, ikinci eleştiri yazısını kaleme alan Özerdim (1953 : 203-208) ise Karayalçın(ilki1952; ikincisi1954)'ın çalışmaları karşısında eleştirilerini dile getirirse de Ötüken'den (1953) farklı bir üslup izlemiştir. Karşı çıktığı düşünceler kadar, yazara katıldığı konular da vardır. Diğer ilgilileri bu görüşleri dikkate almaları konusunda uyararak Karayalçın'ı desteklemektedir.

Özerdim (1953 : 203) yazısına önce Karayalçın'a konuya gösterdiği ilgiden dolayı teşekkür ederek başlamaktadır :

“...Türkiye’de Kütüphaneciliğin bir meslek olduğu yeni fark edilmektedir. Meslek mensupları bile yeni öğrenirlerken, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde Ticaret Hukuku Doçenti olan yazarın iki broşür yayımlayarak (ilki: kütüphanelerimize umumi bir bakış, 1952, aynı fakülte yayını) kütüphanecilik ile bibliyografya meselelerine el atması eski bir deyimle “takdirin üstündedir””

Özerdim, yazısının devamında kendisini “mesleğin işçisi” olarak tanımlayarak Karayalçın(1954)'ın broşürünü irdelemeyi sürdürmekte ve inceleme yazısında üniversite kütüphanelerini tanımlarken, gerçekte yaşama ve mesleğe bakışını da kendisine özgü bir dille ifade etmektedir. 1953 yılının dergisinde 1954 yılına ait bir yayına ait değerlendirmenin bulunması, derginin geç yayınlanması nedeniyledir. Yazarların değerlendirmeleri de zaten ana yazılarda değil, derginin ek kısımlarında yer alan yayın değerlendirmelerinde yer almıştır :

“...Türkiye'nin çeşitli alanlarda batıdan aldığı etkileri incelemek isteyen kimse Batının başta gelen kültür ürünlerini nerede bulacaktır? Hele Türkiye’de ihtisas kütüphanelerinin “kapalı sistem” içinde bulunduğu, Üniversitelerin kitap, kütüphane konusuna fırıncının un’a verdiği önem ölçüsünde önem vermeğe henüz başlamadıkları Türkiye’de...” (Özerdim, 1953 : 206)

Özerdim (1953 : 208) aynı ölçülü yaklaşımı ile yazarı “esef”le karşıladığı konularda daha hoş görümlü davranması konusunda uyarırken, çok ciddi bir saptama daha yapmıştır. D.T.C.F.’de açılan kursun bir bölüme dönüşmesinden bahisle, geleceğin kütüphanecilerinin kendileri gibi yarı-alaylı olmayacaklarını söyleyerek alana dair bazı sorunların çözümlerinin de geleceğin kütüphanecileri eliyle çözülebileceğine işaret etmiştir.

Bu tespit “alaylı, yarı-alaylı, meslek mensubu kütüphaneci” gibi alanımızda uzun yıllar boyunca giderilemeyen ve ciddi tartışmalar ve kırılmalara neden olan bir yaklaşıma ilk kez işaret etmesi bakımından da çok ilgi çekicidir. Özerdim de D.T.C.F. Macar Dili ve Edebiyatı Bölümü mezunudur. Ayrıca Adnan Ötüken’in verdiği Kütüphanecilik kursunu da tamamlamıştır. Derginin geç yayınlanması yine tarih karışıklıklarına yol açmaktadır.

“Maalesef yapılmamıştır” diyen yazar kimi kınayabilir ki? Broşürün havasını saran “esef”leri biz de içimizde buluyoruz, ama, bugünkü ölçümüz ortadadır. Hem bu meseleler daha yeni ortaya atılmaya başladı. Bugüne kadar-Millî Kütüphane’yi kuran A. Ötüken’in teşebbüsü ile açılmış-bir kütüphanecilik kursumuz vardı; bugünden başlayarak Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde bir Kütüphanecilik Bölümümüz var. Yarının kütüphanecileri bizim gibi yarı-alaylı olmayacaktır. Onlar, bu memleketin bu büyük ihtiyacını daha yakından tanıyacak, kavrayacak, daha esaslı tedbirler bulacaklardır.” (Özerdim, 1953 : 208)

Karayalçın’ın eleştirilerini bir ölçüde kabul eden Özerdim (1953), aynı zamanda konunun ilgilisi yöneticileri de bu değerli bilim insanının gördüğü eksiklikleri, bir an önce mercek altına alarak, gerekli tedbirleri almaları konusunda uyarmıştır.

“Dr. Y. Karayalçın’a bu konuyu incelediği, bir tartışma imkânı hazırladığı için minnet duyarız. Broşüründe sözünü ettiği birçok meselelerin açılmasını, genişletilmesini Millî Kütüphane Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürü ile Millî Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü Müdüründen, hattâ Millî Kütüphane Müdüründen bekleriz.” (Özerdim, 1953 : 208)

Üçüncü eleştiri yazısını kaleme alan Milli Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü Müdürü Behire Abacıoğlu (1953) bilimsel eleştiri maksadıyla kaleme aldığı makalesinde kendisinden önceki yazarların eleştirdiği alanlarda, aynı konuları ele alarak tekrarlamak istemediğini ancak özellikle uluslararası bibliyografyalar konusunda karşı fikirleri olduğunu söyleyerek karşıt düşüncelerini örnekleriyle öne sürmüştü, ancak o da Özerdim (1953) gibi yazara katıldığı bazı düşünceleri olduğunu açıklıkla belirtmiştir:

“Dr. Karayalçın, Bibliyografya Enstitüsünden bahsetmeden önce Millî bibliyografyamızdan bahsediyor. Bu kısımda Dr. Karayalçın’ın fikirlerine iştirak ettiğim ve etmediğim noktalar mevcuttur. Yalnız şu kadarını söylemek isterim ki bir memlekette eğer bir Bibliyografya Enstitüsü mevcutsa millî bibliyografya bu Enstitü tarafından çıkarılır. Millî bibliyografyayı çıkarmak Bibliyografya Enstitüsünün vazifesidir. Dr. Karayalçın’ın da söylediği gibi Bibliyografya Enstitüsünün henüz kanunî statüsünü iktisab edememiş olması, personel kadrosunun kifayetsiz bulunması bu anormal durumun başlıca sebebidir.” (Abacıoğlu, 1953: 211)

Karayalçın (1957) bu eleştiri ve yazılara bir süre sonra bilimsel bir yaklaşımla ve eleştirileri nasıl değerlendirdiğini gösteren bir karşı yazı* ile yanıt vermiştir. Karayalçın kütüphanecilerden yeni bir çağrı alana kadar, bu alandaki çalışmalarını uzunca bir süre uzaktan izlemeyi tercih etmiştir.

Meslekî konulardaki bu yazılı tartışmalar, bilgi ve belge yönetimi alanında sonraları çok rastlanmayacak özellikte ciddi tartışmalardır. Gelecek süreçlerde kütüphaneciler, kendi aralarında sürdürecekleri önceleri gizli, sonraları kamuoyuna da yansıyan kıyasıya bir mücadele dönemi yaşayacaklardır. Bu mücadelelerin bir bölümü siyasi kaynaklıdır. Ancak, ilginç olan bu tartışmaların sanki hiç yaşanmamış gibi bu bilgi disiplini konusunda çalışan bilim insanlarınca doğrudan ele alınıp adı konularak hiç incelenmemiş olmasıdır.

Bu tartışmalar bir tarafa, bize göre daha da vahim olan Karayalçın’dan sonra bu konulara Türk Bilim dünyasından daha başka bilim insanlarının ciddiye alınacak

nitelikte yazılı eserlerle ürün ortaya koymamaları, üzerinde ilgi yaratacak bu tür çalışmalara yönelmemeleridir.

1959 yılına gelindiğinde Nejdet Sançar TKD'deki çalışmalarından yorulduğunu ve TKDB'deki görevinden ayrılmak istediğini söyler. Onun TKD yönetimi ve yayın işleri için önerdiği isimler ise çok ilginçtir. Önerdiği isimlerden Abdülkadir Salgır, Ötüken'e çok yakın bir çalışan olup, Sançar'la aynı siyasi düşünceleri paylaşan biridir. Ayrıca kütüphaneciler arasında başlayan ve haberlere kadar yansıyan bir başka tartışma, gelecek yıllarda da sık sık karşılaşılan bir konudur: alaylı-mektepli çekişmesi... :

* Karayalçın karşı yazısını 30 Ekim 1956 yılında kaleme almış, ancak bu yazı TKDB'de ancak 1957 yılına ait 3. sayıda (VI. Cilt) yayımlanabilmiştir.

“... Bu sırada söz alan Nejdet Sançar, dernek idare heyetine senelerden beri aşağı yukarı hep aynı kimselerin seçildiklerini, bu devamlı seçimin seçilenler üzerinde bir bezginlik ve yorgunluk meydana getirdiğini söyliyerek, bu seferki seçimde yeni ve bilhassa genç elemanların vazifeye getirilmelerinin uygun olacağını belirtti. Yalnız bütün heyetin değiştirilmesi uygun olmayacağından bir iki eski azanın kalmasının gerekeceğini söyledi ve Bahri Ulaş ile Abdülkadir Salgır'ı tavsiye etti. Ayrıca Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni'ne temas eden N. Sançar, yıllardanberi bu derginin neşri işinin üzerinde bulunduğunu, artık bu yükten kurtulmak istediğini söyledi ve matbaa ve tashih işlerinden çok iyi anlıyan Necmeddin Sefercioğlu'nu tavsiye ederek sözlerini bitirdi. Daha sonra Cengiz Cakaloz tarafından kütüphanecilikte alaylılık ve mekteplilik meselesine temas edildi. Bu gibi ayırmaların Türk kütüphaneciliğine faydalı olmayacağı belirtildi. Bahri Ulaş'da fikri destekliyerek ayrıca seçim üzerinde fikirlerini belirtti.” (Türk Kütüphaneciler Derneği'nin XI..., 1959 : 177)

Kütüphaneciler kendi aralarında yukarıdaki içerikte tartışmalar yaşarlarken, Demokrat Parti döneminin politikaları ülkenin eğitim ve kültür yaşamını da derinden etkilemektedir. Kongar (1982) Türkiye'nin çok partili döneme geçtikten sonra yaşadığı Demokrat Parti iktidarını kültür ve sanat politikaları açısından değerlendirir. Bu değerlendirme de o dönemin Milli Eğitim Bakanlığı'nda yaşananları çok kısa

geçer. Oysa bu dönemin politikalarını kültür alanında belirleyen adımların neredeyse tamamı Millî Kütüphane Başkanı Adnan Ötüken'den gelir. 1950'li yıllar boyunca Almanya'ya gittiği öğrenci müfettişliği ve kültür ataşeliği görevi dışında kültür ve sanat alanında ülkede devlet eliyle atılan hangi adım varsa Ötüken orada müdahil taraflardan biri olmuştur.

“...Demokrat Parti ve Kültür Politikası

Çok partili demokrasinin sonunda iktidara gelen Birinci Menderes Hükümeti 29 Mayıs 1950'de okuduğu programında o güne dek izlenen eğitim politikasının tutarsız ve plansız olduğunu söylüyordu. Ayrıca Atatürk Devrimlerini de «millele mal olmuş olanlar-olmayanlar» biçiminde ayırıyordu. Böylece, ulusal kültür bireşimi doğrultusunda oluşan gelişmeler durduruluyordu. Birinci hükümet programındaki bu yaklaşım, İkinci Menderes hükümetinin 30 Mart 1951 de okunan programında da aynı genel ve yuvarlak çerçeveye içinde, ayrıntıya inilmeden «Umumî terbiyemizde millî ve insanî hedefleri gözden kaçırmadan ilmi ve pedagojik esaslara göre karakter, şahsiyet ve maneviyat gelişmesine ehemmiyet vereceğiz» sözleri ile belirtilmişti.

Bir süre sonra Menderes dönemi yalnızca kültür ve eğitim alanındaki güdümlerle değil, siyasal, toplumsal ve ekonomik yaşamın her alanındaki baskılarla özdeşleşti. Demokrat Parti, bir diktatörün, İnönü'nün, kendi iktidarını yitirme bahasına gerçekleştirdiği çok partili demokrasiyi yoketmeye başlamıştı. Oysa, Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi gibi savaş alanlarından, zafer tacı ile iktidara gelmemişti. Çok partili demokrasinin olanaklarından yararlanarak iktidar olmuştu. Toplumsal koşullar, Demokrat Parti'nin kendisini iktidar yapan düzeni yıkmasına izin vermezlerdi. Nitekim, Demokrat Parti düzeni yıkamadan, düzen onu alt üst etti. Üstelik bir zamanlar DP'yi iktidara getiren sınıfsal oluşum da artık onu aşmıştı.

Kültür işlerinin ayrı bir bakanlık biçiminde örgütlenmesi önerisinin etkin bir biçimde ilk kez, Milli Birlik Hükümetleri döneminde ortaya çıktığını görüyoruz. Üstelik bu yaklaşım aynı hedefte buluşmakla birlikte birbirine taban tabana zıt iki ayrı düşüncenin aynı anda biçimlenmesiyle oluştu.

Hedef Kültür Bakanlığı kurulmasıdır. Böyle bir bakanlığın kurulmasını, sanatçı, edebiyatçı ve düşünürler, kültür işlerinin Milli Eğitim Bakanlığının güdümünden kurtulması ve yeterince gelişip serpilebilmesi için isterlerdi. Buna karşılık, böyle bir Kültür Bakanlığı düşüncesi bir takım kişilerce sanatçı, edebiyatçı ve düşünürü tam bir politik güdüm ve yönlendirme altına almak için savunuluyordu. Bir yanda özgürlükçü düşünceden yana olanlar, öte yanda otoriter yönetim heveslileri. Bir yanda, sanatın edebiyatın, düşüncenin gelişmesi için çaba harcayanlar, öte yanda, sanatı edebiyatı, düşüncüyü denetlemek isteyenler. İşte Kültür Bakanlığı böyle birbirine taban tabana zıt iki grubun çalışmaları sonunda gerçekleşmiştir. Türkiye’de sonra daha da ilginç bir görüntünün ortaya çıktığını görüyoruz: Bir bakan 1978’in Kültür Bakanı, amacının özerk bir kurum olduğunu ilan etmiştir. Sonradan tam tersine çalışmalar yapmış olmakla birlikte bir bakan, kendi sandalyesini kendisi yok etmeye yönelik sözler söylemiştir. Nedir bu ilginç durumun ardında yatan nedenler? Bu sorunun yanıtı, olayın öyküsü tarihsel açıdan irdelenerek verilebilir...” (Kongar, 1982: 60-62)

İkinci Dünya Savaşı’ndan da yenilgiyle çıkan Almanya’nın Türkiye üzerindeki etki alanı daralmış, Türkiye savaşın galiplerinden ABD’nin siyasal anlamda etki alanı altına almak istediği yeni coğrafik ve demografik alanlardan biri haline gelmiştir. Osmanlı’nın son dönemlerinde ortaya çıkan Türkçü yaklaşımlardan farklı, Alman ırkçılığına özenen yeni bir Türkçü yaklaşımı benimseyen kadrolar da bu gelişmeden etkilendiler. Adnan Ötügen de ABD’nin iki ay kadar konuğu oldu. Bu gezinin ardından Türkiye’de Bilgi ve belge yönetimi alanında ABD etkisi kendisini açıkça gösterdi. Kütüphanecilik Bölümü oluşumunda ABD’nin Ford Vakfı devreye girdi. Milli Kütüphane’de kadrolaşma yönünde eğilimler başlatıldı. Yine farklı bilim alanlarından, bu alana ilişkin görüşler belirten bilimsel yazılar kaleme alan Karayalçın gibi bilim insanlarıyla, alanda gelişen mikro iktidar ortamına ve ABD hegemonyasına direnen Aziz Berker gibi cumhuriyete inanmış kadrolar çeşitli biçimlerde tepkiler gördüler, baskı altına alınmaya çalıştılar. Demokrat Parti iktidarında Milli Türk Talebe Birliği yönetiminde Ötügen’le birlikte görev alan Tevfik İleri’nin Milli Eğitim Bakanı olması bu mikro iktidar ortamını daha da güçlendirdi.

VI. BÖLÜM: 27 MAYIS 1960 ASKERÎ MÜDAHALESİ'NDEN, 12 EYLÜL 1980 ASKERÎ MÜDAHALESİNE KADAR GEÇEN DÖNEMDE YAŞANAN SİYASİ DALGALANMALARIN KÜTÜPHANE KURUMUNA ETKİSİ

VI. 1. 1960 Askerî Müdahalesi

Türkiye'de özellikle Cumhuriyet döneminde yaşanan siyasi dalgalanma ve hareketlerden, her kurum ve meslek gibi kütüphane ve kütüphaneciliğin de doğrudan etkilendiği açık bir gerçektir. 1946'da çok partili yaşama geçen Türkiye, 1950 yılından itibaren Demokrat Parti iktidarınca yönetilir. Bu iktidar 27 Mayıs 1960'ta Türk Ordusu'nun Cumhuriyet rejiminin tehlikeye girdiği gerekçesiyle yaptığı bir darbe ile iktidara el koymasına kadar sürer.

1960 yılına gelindiğinde Demokrat Parti iktidarına muhalefet oldukça yükselmiştir. İstanbul ve Ankara'da yapılan öğrenci eylemleri nedeniyle her iki ilde de sıkıyönetim ilan edilmiştir. Bir süre sonra da askerler (27 Mayıs 1960 Cuma günü) Kara Kuvvetleri komutanı Cemal Gürsel'in başkanlığında çeşitli rütbelerde subaylardan oluşan 36 kişilik Milli Birlik Komitesi'yle yönetime el koyarlar. Ekonomiyi temel alan, girişimciliği destekleyen Demokrat Parti iktidarı plansız kalkınma çabalarının yarattığı sıkıntıların büyüttüğü, gelir dağılımındaki adaletsiz yapıyı ve toplumsal muhalefeti önemsememenin ağır sonuçlarını yaşar. Müdahale sonrası Türkiye'de planlı çalışma dönem başlatılır. Devlet Planlama teşkilatı kurulur. Ancak üniversiteler başta olmak üzere Demokrat parti'ye yakın oldukları, muhalif kimlik taşıdıkları düşünülen kişiler hızla görevlerinden uzaklaştırılır. Ordu içerisinde de bir tasfiye hareketi yaşanır. Tutuklanan iktidar ve onun yöneticileri Yassıda'da yargılanmaya başlarlar. Başbakan Menderes ve üç bakanı idam edilir. Kurucu Meclis 1961 yılında yeni Anayasa tasarısını halkoyuna sunar, tasarı yüzde altmış çoğunlukla kabul edilir. 1961 Anayasası, Türkiye'de o vakte kadar görülmedik ölçüde özgürlükçü bir siyasal ortama yol açmıştır. Bu arada sol fikirler de, bir yandan hızlı ekonomik kalkınma ve bir yandan sosyal adalet temalarıyla kamuoyunu etkilemeye

başlamıştır. İnönü başkanlığında Cumhuriyet tarihinin ilk karma hükümeti olan CHP-AP hükümeti kurulmuştur. (Tuncay, 2005 : 77-81)

VI. 2. Planlı dönem (1960) ve Kütüphaneler Komitesi Raporu (1961)

1960 yılında yapılan askerî müdahalenin ardından “planlı” kalkınma çalışmaları önem kazanmış, kütüphaneleri bir yönetim çatısı altına toplamak için Kütüphaneler Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 1961 yılında toplanan Kütüphaneler Komitesi de mevcut sorunlar karşısında çözümler geliştirerek önerilerini raporlaştırmıştır. Kütüphaneler Komitesi Raporunun en önemli özelliği ülkede verilen kütüphane hizmetinin planlı bir çalışmayla sürdürülmesini hedeflemesidir. Burada konu açısından belirleyici olan raporun içeriğinden daha çok, bu çalışmaya doğrudan yol açan siyasi iradenin ortaya çıkartılmasıdır. Siyasi güç hizmetin planlanmasını istemiş, bu iradenin sonunda komite oluşturularak toplanmış ve anılan komite raporunu kaleme almıştır. Atılğan(1995 : 12)’ın ifadesiyle:

“Kütüphaneciliğimizin önemli kilometre taşlarından biri de 1960 yılında gerçekleşmiştir. Bu tarihte Kütüphanelerimiz yeni kurulan Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne bağlanmıştır. Kütüphaneciliğimiz konusunda yapılan bu çalışmalar dikkatleri konunun üzerinde yoğunlaştırmıştır. 1961 yılında yapılan bir toplantıda üniversite kütüphaneleri dışında kalan tüm kamu kütüphanelerinin durumu irdelenmiş, sorunlar ortaya konmuştur. Öngörülen çözümleri de içeren bir rapor toplantı sonunda yayınlanmıştır.”

Bu, “Kütüphaneler Komitesi Raporu”(1961)’dur.

Kütüphaneler Komitesi Raporunu değerlendiren Yılmaz raporun Türkiye’de kütüphanecilik açısından planlı bir döneme işaret etmesi ve değerlendirmeleri açısından önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirir. Yılmaz aynı zamanda bu dönemi siyasal dalgalanmalardan toplumun etkilendiği bir aşama olarak görür. Öncelikle 1960’da toplumun yaşadığı bu siyasal dalgalanmanın siyasi koordinatları onusunda bir bilgilendirme yapmıştır. Ekonomik model olarak yönelinen “ithal

ikameci” yaklaşım, kalkınmanın planlama tabanına oturtulması o dönemin özelliklerindedir:

“...Borataş, 1962 yılı sonrasını hem bir önceki dönemden hem de Cumhuriyet tarihinin bütün diğer dönemlerinden niteliksel olarak ayıran belirleyici özelliklerinin olduğunu belirtirken, bu farklılığı özellikle ekonomik kalkınmada “ithal ikameci” bir modele geçiş ve yine kalkınmanın “planlama” tabanına oturtulması olarak yorumlar. Ayrıca, bu dönemin Türk tarihinde demokrasi ve özgürlükler açılımı açısından en ilerici dönem olduğu söylenebilir. Siyasal niteliği son derece açık olan 1960 İhtilal’i ile başlayan bu dönem Cumhuriyet tarihinde Planlı Kalkınma Dönemi olarak adlandırılır. Planlama kavramı, başta ekonomi olmak üzere, toplumsal kalkınmanın eğitim, kültür vb. bütün alanlarına yayılmış, diğer bir deyişle, bütün toplumsal alanlar için, bir anlamda, planlama zorunluluğu getirilmiştir. (Yılmaz, 2004: 326)

Yılmaz, Planlama konusunda 1930’lu yıllarda bir ilk deneme yaşayan ülkenin 1960’da yaşadığı kavramı özümseme döneminden kütüphanecilik alanının da doğrudan etkilendiğini belirtir. Kendisinden önce konuyu irdeleyen araştırmacı Soysal başta olmak üzere dönemde etkisi olan bazı kütüphanecilerin de görüşlerini ele alarak değerlendirir.

“Planlama olgusunun damgasını vurduğu alanlar içinde kuşkusuz kütüphaneler de vardı. Cumhuriyet Dönemi kütüphaneciliğimizde, özellikle, Halkevlerinin yarattığı yeni bir canlanma ile 1940’lardan itibaren çok güçlü olmasa da belli bir gelişmenin varlığı göze çarpmaktadır. Milli kütüphanenin kurulması, kütüphanecilik eğitiminde alınan yol, halk kütüphanelerine karşı artan duyarlılık, kütüphaneler ayrılan ödeneklerdeki artışlar bu dönemde kütüphaneciliğimizde bir farklılaşmaya işaret eder. Ancak, kütüphanecilikte görülen bu gelişme ...sistemsiz, dağınıktır. Yukarıda sözü edilen planlama kavramının kütüphaneler alanına girişinin 1961 Kütüphaneler Komitesi Raporu ile somutlaştığı söylenebilir.”

“...Kütüphaneler Komitesi yaptığı çalışma ile kütüphanelerin gelecek 10 yılının planlanmasını hedeflemişti. Raporun, planlayıcılık niteliğinden uzak görünüm sergilediğine yönelik eleştiriler olmasına karşın planlama kavramının Türk

kütüphaneciliğine girişi açısından dikkate alınması gereken bir olaydır. Kuşkusuz, daha önce de belirtildiği üzere, sözü edilen dönem Türkiye'nin bütün kurum ve kuruluşlarının planlama olgusu temelinde yeniden biçimlendirilmeye çalışıldığı yıllardır ve bu genel değişim kütüphanelere de bu biçimde yansımıştır. Önemli bir durum olarak değerlendirdiğimiz planlama yaklaşımının kütüphaneler alanına girmesi olgusu siyaset-kütüphane ilişkisini belirgin bir biçimde yansıtmaktadır.”

Yılmaz siyasal bir dalgalanma sonucunda ortaya çıkan bir dönemin Kütüphaneleri Planlı bir döneme itmesi açısından değerlendirerek siyaset-kütüphane ilişkisine önemli bir örnek olarak değerlendirir.

“Buna göre, siyasal nitelikte bir eylem olan 1960 İhtilali'nin sonucunda siyasal bir tercih olarak başlatılan Planlı Kalkınma Döneminde kütüphaneler de planlama olgusuna dahil edilmişlerdir. O döneme damgasını vuran “planlama” kavramının kendisinin, söz edilen dönem için “siyasal” bir anlayışı yansıtmaması siyaset-kütüphane ilişkisini ortaya koyan başlı başına bir olgudur. Kısaca, planlama anlayışının kütüphaneler alanına girmesi siyasal bir sürecin sonucu olarak gerçekleşmiştir... Cumhuriyet döneminde kütüphaneler alanındaki hareketlenmelerin büyük ölçüde siyasal nitelikli sürecin ürünü olduğu söylenebilir.”
(Yılmaz, 2004: 326)

1960 yılında iktidara el koyan askerler çok kısa bir sürede yönetimi tekrar sivillere terk eder. 25 Ekim 1961'de parlamento tekrar açılır. 1961'de yapılan yeni anayasa özgür düşüncüyü temel alan, kişisel hak ve özgürlükleri geçmişe oranla çok daha özgürleştiren bir içeriğe sahiptir. Askeri müdahaleler birbiri ardına yenilenmek istense de dönemin iktidarı askerî yapıyla işbirliği yaparak bu gelişmelere izin vermez. 22 Nisan 1962'de yeni Anayasa'nın öngördüğü Anayasa Mahkemesi kurulur. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı son biçimini almaktadır. (Tunçay, 2005 : 81)

Kongar'ın (1982) 1960 yılında yapılan askerî müdahale ve sonrasında kültür ve sanat alanında yaşananları değerlendirmesi farklıdır. Dönemin siyasal dalgalanmalarının bir bütün olarak Eğitim başlığı altında; kültür ve sanatı içine alan alanları nasıl etkilediğini, gelişmeleri çok ayrıntılı olarak anlatmıştır. O dönemlerin

en önemli gelişmesi belirtilen alanların ayrıca bir araya getirilerek bağımsızlaştırılması konusunda başlatılan gelişmelerdir.

“1960 Devrimi ve Kültür

27 Mayıs 1960 eylemi, pek çok kişide o güne dek kafasında geliştirdiği yeni projelerin uygulanabilme umudunu doğurmuştu. Bunlardan biri, o dönemde Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü görevinde bulunan Cevat Memduh Altar'dı. 27 Mayıs'ı izleyen günlerde, Başbakanlığa «Eski Eserler, Müzeler, Güzel Sanatlar, Tiyatro, Opera, Folklor ve Filmciliğin Devlet Bünyesinde Bütçeli Bir İdare Olarak Teşkilatlanmasıyla İlgili Rapor» adını taşıyan çalışmasını verdi. 29 Eylül 1960 tarihinde İstanbul'da Güzel Sanatlar Akademisinde bir toplantı yapılarak, rapor tartışıldı. Toplantıda Genel Müdürlükten ayrılan Altar yoktu. Zamanın Milli Eğitim Bakanı Bedrettin Tuncel toplantıyı açış konuşmasında, eğitim ile kültür işlerinin birbirinden ayıramayacağını belirtince toplantının yönü de bir ölçüde belli olmuş, ayrı bir kültür örgütlenmesi suya düşmüş oldu. Bununla birlikte, yapılan tartışmalar sonunda uzmanlık komiteleri kurularak, daha geniş bir ikinci toplantı yapılması kararı alındı. İkinci toplantı gerçekten de 28 Aralık 1960 günü yine Güzel Sanatlar Akademisinde yapıldı. Toplantıya yine zamanın Milli Eğitim Bakanı Bedrettin Tuncel de gelmişti. Fakat 93 kişinin çağrılı olmasına karşın, ancak 55 kişi toplantıya katılıyordu. İkinci gün tam kapanış sırasında sivil giyinmiş bir albay toplantıya geldi. Kendi kendini görevlendirerek Milli Birlik Komitesinin bazı üyeleri tarafından geliştirilen «Ülkü ve Kültür Birliği»projesini anlatmaya başladı. Bakan Bedrettin Tuncel'in kendi ifadesiyle «müstehzi nazarlarla seyredilen» bu albay konuşmasını yapıp gitti. O dönemde, her bakanlıkta birkaç Milli Birlik Komitesi üyesi görevli idi. Milli Eğitime Bakan MBK üyeleri Sami Küçük, Mehmet Özgüneş ve Muzaffer Özdağ olarak seçilmişlerdi. Fakat yine Bakan Tuncel kendi ifadesiyle «onların önerilerine fazla rağbet etmiyordu». Bununla birlikte, sanatçı, edebiyatçı, ve düşünürlerin Kültür Bakanlığı kurdurmak için düzenledikleri toplantı, otoriter eğilimli bir «Ülkü ve Kültür Birliği» projesinin sergilenmesine yol açmıştı. Üstelik dönem,bugünkünden çok farklı sorunların belirlendiği bir dönemdi. Tuncel Ankara'ya dönünce, ilköğretim seferberliğinin tartışıldığı bu önemli günlerde kültür gibi ince işlerle uğraşmak için İstanbul'a gittiği için rahmetli Cemal Gürsel'in sitemine hedef oldu. Kültür Bakanlığı projesi de kaldı.

Sanatçı, edebiyatçı ve düşünür inatçıdır. İnandığı ilkelerden kolay vazgeçmez. Bağımsız bir kültür örgütlenmesi önerisi küllenmedi. Nitekim, 1961 yılında toplanan 7. Milli Eğitim Şurasında konu yeniden ortaya getirildi. Bakanlığın, Genel Eğitim, Teknik ve Mesleki Eğitim ve Kültür Müsteşarlıkları olarak üç Müsteşarlığa bölünmesi önerildi. Zamanın Milli Eğitim Bakanı Hilmi İncesulu bu kararı, «devletin reorganizasyonu ile ilgili olduğu» gerekçesi ile rafa kaldırdı. (Kongar, 1982: 62-63)

Ancak, bütün bu göreceli olumluluklara rağmen, artık ülkede iktidarlara farklı bir müdahale geleneği oluşmaya başlamıştır. Bu tarihten sonra neredeyse her on yılda bir Türkiye’de demokrasi aynı kurum tarafından yine benzer gerekçelerle bir süreliğine askıya alınmıştır veya muhtıralarla “demokrasiye balans ayarı” yapılmıştır. İşte 1960 askeri müdahalesi sonrasında ortaya çıkan nispi demokratik ortamda “düşünce özgürlüğü” o yıllarda bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de öne çıkmaya başlamıştır.

VI. 3. Adnan Ötüken’in UNESCO- Türkiye Milli Komisyonu’na Seçilmesi

Ötüken 1961 yılında UNESCO Türkiye Milli Komisyonu’na seçilir. Ötüken ülkedeki bilgi ve belge alanına dair politika belirleme özelliği olan bütün kurumların içinde yer almak için gayret gösterir.

“UNESCO Türkiye Millî Komisyonu’nun 1961 Genel Kurul toplantısında Komisyon Yönetim Kurulu’nun yedek üyeliğine seçilmiş bulunan Millî Kütüphane Müdürü Adnan Ötüken, yönetim kurulundan ayrılan üyelerden birinin yerine aslı üyeliğe çağırılmış ve Ekim 1961 de Yönetim Kurulundaki görevine başlamıştır. Adnan Ötüken’e Yönetim Kurulu’nun «Kütüphane ve müze işleri yürütücülüğü» görevi verilmiştir.” (Haberler: Adnan, 1961 : 154)

Ötüken’in UNESCO komisyonunda görev almak için özel gayret sarf etmesi 1961 yılından çok öncelere uzanmaktadır. Milli Kütüphanenin ilk kütüphanecisi olan Leman Şenalp(Kayaoğlu, 2006: 40-64)’le yıllar sonra yapılan bir söyleşide Hasan Keseroğlu’nun “Dernek Başkanlığı yaptığınız dönemde de Ötüken’le bazı sorunlar yaşamışsınız, biraz söz eder misiniz?” sorusuna , Şenalp, Ötüken’in daha 1954-1955

yıllarında iken UNESCO da bulunmak için nasıl çaba harcadığını anlatırken, Ötüken'in bu konudaki ısrarı ve seçilmek için uyguladığı yöntemlerin politikayla bir ilgisinin olduğunu, ama kendisinin politik yönünün pek gelişkin olmadığını belirtir. Şenalp Dernek Başkanlığı'na seçilmiştir. Ötüken de yönetim kurulu üyesidir. UNESCO Türkiye Milli Komisyonu'ndan Dernek Başkanlığına gönderilen bir yazı ile, Komisyon'da Derneği temsil edecek bir kişinin adının bildirilmesi istenir. İstenen kişinin adının belirlendiği toplantıya Ötüken katılmamıştır. Yönetim Kurulu üyeleri derneği doğal olarak Başkanın temsil etmesi gerektiğini düşünerek Şenalp'in adını Komisyona Dernek temsilcisi olarak bildirirler. Şenalp'in konuya ilişkin olarak olayla ilgili olarak anlattıkları, sonraki yıllarda Milli Kütüphane'de yaşanan başka olayların kavranmasına ışık tutacak özelliktedir.

“...Ertesi gün, Yönetim Kurulu üyelerinden, Milli Kütüphanede çalışanlar birer birer istifalarını getirmeye başladılar. Meseleyi anladım ve hemen Ötüken'in odasına giderek, Başkanlıktan istifa dilekçemi verdim. Meğerse, Ötüken, kendi adının önerilmesini istiyormuş, ömrünün sonuna kadar, UNESCO Milli Komisyonu'nda kalmasından anlaşılıyor. Galiba benim politik yönüm pek gelişmemiş...” (Kayaoğlu, 2006: 52)

VI. 4. Adnan Ötüken- Sami Nabi Özerdim Tartışmaları

Adnan Ötüken'in ülkeye dönüşü ve eski görevine tekrar getirilmesi, kütüphaneciler arasında tartışma yaratmıştır. Önceleri birkaç kişinin arasında gündeme gelen bu tartışmalar kişisel bazı sürtüşmelerle birlikte kamuoyunun gündemine yansır. Tartışmaların odağında o dönemde ülkedeki kütüphanecilik faaliyetlerinin en önlerinde yer aldığı görülen Milli Kütüphane ve o yıllarda kurumun yönetimine geri dönmüş olan, kurucu müdürü Adnan Ötüken vardır. İlk yazılarda yer alan tartışmalarda Ötüken'in görevli gittiği Almanya'da bulunduğu süre içerisinde bir dönem Milli Kütüphane'nin yönetiminde olan ve daha sonra yaşadığı sıkıntıları gerekçe göstererek yöneticilik görevinden istifa eden Sami Nabi Özerdim vardır.

Özerdim'in siyasal yönelimi Ötüken'den farklıdır. Cumhuriyet değerleri onun için daha öndedir. Geçmişinde benzer eğilimler olsa da Türkçü çevrelerin faaliyetlerine karşı tavrıdır. Bu nedenle Ötüken'le Özerdim arasında yaşanan bu sürtüşmeler Bilgi ve belge yönetimi alanında yaşanan siyasi etki ve yapılanmaların yönetime yansımalarının izlenebilmesi açısından oldukça anlamlıdır. Birkaç gazete ve dergide Özerdim'in haksızlığa uğradığı konusu dile getirilince, dönemin önemli Türkçü haber dergilerinden “Düşünen Adam”da bu konuyu ayrıntılı ele alan bir yazı yayımlanır. Özerdim'e ilişkin kişisel bilgileri içeren ve “araştırmacı bir yaklaşımla” hazırlandığı öne sürülen haber, gelecek yıllara da yansıtacak bu tartışmaların temelindeki nedenleri ortaya koyması bakımından oldukça anlamlıdır. Haber, önce söz konusu derginin yönetiminin bu konuyu neden “araştırmacı bir yaklaşımla” ele aldığına açıklamaları ile başlar. Çeşitli yayın organlarında tartışılan bu konunun “derginin anlayışına göre” ne kadar önemsiz olduğunu ve “asıl gerçeklerin kamuoyuna duyurulması” olduğuna dikkat çekilen bir girişle başlar:

“ Sami Özerdim Meselesi

...Ankara'lı okuyucularımızdan belki birkaçı, Ankara'da yayınlanan bir iki dergide bu “mesele” üzerinde kaleme alınmış bazı yazılar okumuşlardır. Türkiye[']mizin bugünkü hayatında bir sinek vızıltısı kadar bile bir ehemmiyet taşımadığı halde, “mesele”yi ele almaktaki maksadımız, bir zihniyeti çok açık şekilde ifade etmesindedir. Yani Sami Özerdim meselesi, bu addaki zata ait bir mesele olarak değil, yıllardan beri bir çok misâllerini vermekte olan malûm bir zihniyetin faaliyetini gösteren bir mesele olarak üzerinde durmaya değer bir mâna taşımaktadır. (Kütüphane: Sami Özerdim..., 1961 : 27)

Yazının devamında Özerdim'in kim olduğu tartışmaya açılır. Onun, dönemin bilinen solcu-gazeteci ailesi “Sertel”lerle akraba olduğu, ailesinin de “dönme” yani köken olarak “Türk” olmadığı biçiminde anlaşılacak göndermeler yapılmıştır:

“ ...SAMI ÖZERDİM KİMDİR?

Sami Özerdim, Selânik şehrinin dönmelerle meskûn kasabalarından birinde doğmuş Nabi Özerdim'in oğludur. 1918['] de Trakya şehirlerimizden birinde dünyaya

gelmiştir. Dil ve Tarih -Coğrafya Fakültesi Macar Dilinden mezundur. Milli Kütüphanede memurluk, uzmanlık ve müdür vekilliği yapmış. Bu son vazifeden istifa suretiyle ayrıldıktan sonra, [Türk] Dil Kurumu[']nda ve Ulus gazetesinde vazife almıştır.

Şimdi yurt dışında bulunan meşhur Sabiha Zekeriya- Mehmet Zekeriya çiftinin akrabası olan Sami Özerdim, gençliğinde o yıllarda sayıları hayli çok olan milliyetçi dergilerde şiirler (!) yazmış, fakat milliyetçiliğin 1944'te yediği haince darbeden sonra, karşı cephenin yayın organlarında yazmayı tercih etmiştir. Son yıllarda bütün yazıları o karakterdeki gazete ve dergilerde çıkmaktadır.” (Kütüphane: Sami Özerdim..., 1961 : 27)

Dergi muhabirleri kendilerini olduklarından farklı bir görüşe sahip insanlar olarak tanıtarak konuyla ilgili ayrıntılı bilgi topladıklarını söylemişlerdir. Elde ettikleri bilgileri kendi algılamalarına göre sıralarken, tartışma konusu olan söylemlerin aslında hiç de yazılara yansıdığı gibi olmadığını her savın ardından eklenen bir ünlem işareti ile açıklamaya çalışmışlardır.

“Düşünen Adam” dergisi, 27 Mayıs 1960'da yapılan askeri müdahalenin taraftarı olan biri olarak gördüğü Özerdim ve arkadaşlarının bu müdahalenin ardından Demokrat Parti iktidarının ortadan kalktığını, bu nedenle de, Özerdim'in Milli Kütüphane yönetimine tekrar dönmek istediğini, sözü edilen tartışma ortamının tamamen bu düşüncelerle yapay olarak yaratıldığını iddia etmiştir. Ayrıca, dergi, tartışmaların temelinde Özerdim'in “ilerici” bir kimliği olduğuna da kinayeli bir yaklaşımla sözcüğün yanı sıra “ünlem” kullanarak işaret etmiştir. Böylece yazı konusu olan olayların çok önemli olmadığı bütün bu karmaşanın Özerdim'in eski görevine geri dönüş talebinden kaynaklandığı görüşüne katkı sağlayacak bir yaklaşımla verilmiştir.

“... MESELE NEDİR?

Yedi sekiz aydan beri Ankara'nın bir iki dergisinde tekrar tekrar bahis konusu edilen ve ayrıca sözle dedikodusu yapılmak suretiyle mesele haline getirilen meselenin özeti şudur:

Sami Özerdim, D.[emokrat] P.[arti] iktidarının son yıllarında Millî Kütüphane müdür vekilliği vazifesini yaparken çok baskıya maruz kalmış ve neticede kütüphaneden ayrılmak zorunda kalmıştır. 27 Mayıs inkılâbından sonra bu büyük (!) haksızlık tamir edilmek gerekirken ve hatta Özerdim'e tarziye verilmesi lâzımken, bu yapılmamıştır. Halbuki Özerdim ile Millî Kütüphane, etle turnak gibi, birbirinden ayrılması imkânsız iki varlıktır (!) . Onun müdür vekilliği zamanındaki ilerici (!) hamleleri, Millî Kütüphanedeki gericiler tarafından resmi makamlara ters anlatıldığı için bu haksızlık olmuş ve neticede bütün ileri (!) hamlelerin üstüne sünger çekilmek suretiyle Millî Kütüphane eski gericisi (!) hüviyetine bürünmüştür. Şimdi gericilerin (!) elinde bulunan Millî Kütüphane[']den ilerici (!) unsurlar temizlenmeye çalışılmaktadır. Netice: Özerdim Millî Kütüphane[']nin başına getirilmelidir!

Bir kısmı Özerdim'in, diğerlerinin bir ikisi Millî Kütüphane[']de eskiden veya şimdi vazifeli memurlarla bazıları da kütüphane ile ilgisiz yazarlar tarafından tekrar tekrar ileri sürülen bu iddianın gerçeğe ilgisini tesbit edip umumî efkâra nakletmek üzere, üç dört kişilik Düşünen Adam ekibi faaliyete geçti. "Mesele"nin aslının öğrenilebileceği yer elbette ki Millî Kütüphane olabilirdi. Ekibimiz bu müessesede iki ay kadar Şerlok Holmes'lere taş çıkartacak bir şekilde çalıştı. Okuyucu ve araştırmacı pozunda günlerce, haftalarca memur odalarında bilgi topladı. Süreli Yayınlar, Biyografi, Bibliyografya, Yeni Türkçe Eserler servislerindeki araştırmalarımız (!) sırasında bir çok bilgiler toplamak imkânını bulduk. Bilhassa Devrimci, Forum v.s. gibi dergilerin koleksiyonlarını incelediğimiz (!) Süreli yayınlar servisindeki çalışmalarımız (!) sırasında hanım memurlardan topladığımız malûmat, meselenin mahiyetini tamamen aydınlatmaya kâfi geldi." (Kütüphane: Sami Özerdim..., 1961 : 27)

Özerdim'in başka bir meslek alanından kütüphanecilik alanına geçiş yaptığını, kütüphanecilik mesleğini Ötüken'in kurs öğrencisi olarak öğrendiğini, yöneticilik vasfının olmadığını bu eksikliği defalarca kendisinin bizzat ifade ettiğini iddia eden yazı, Ötüken'in "kudretli, otoriter" kişiliğiyle Özerdim'in kişilik özelliklerinin karşılaştırılamayacağını ifade ediyor. Ancak, burada satır aralarında öne çıkan bir başka özellik ise alanda tartışılmayacak iktidarın Ötüken olduğunu ifade eden açıklamalardır. Ötüken'in siyasi yaklaşımından hiç söz edilmese de,

derginin ona sahip çıkar tarzı önemli bir ipucu olmuştur. Yazı, Özerdim'in kurumda ciddi huzursuzluğa yol açtığını iddia etmektedir.

“ ...ÖZERDİM VE MİLLÎ KÜTÜPHANE

Millî Kütüphane bilindiği gibi Adnan Ötüken tarafından kurulmuş bir müessesedir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi[']ni bitirdikten sonra Almanya'da 4 yıl kütüphanecilik öğrenimi yapan Ötüken, Türkiye[']ye döndükten sonra harekete geçmiş ve şimdiki Millî Kütüphane binasını uzun bir mücadele sonunda bu işi tahsis ettirerek, daha önce küçük bir odada temelini attığı müesseseyi bu güzel binaya nakletmiştir. O tarihten, Almanya'ya kültür ataşesi ve öğrenci müfettişi olarak gittiği 1957 yılına kadar kütüphanenin müdürlüğünü yapan Ötüken, örnek bir müessese meydana getirmiştir. Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi[']nde açtığı kütüphanecilik kursunda yetiştirdiği, çoğu bu fakülte öğrencisi veya mezunu gençleri, Millî Kütüphane['] ye almış, onların hemen çoğunu Amerika[']ya veya Avrupa'nın çeşitli ülkelerine göndererek kütüphanecilik bilgilerini arttırmış, bu suretle çoğu bu alanda uzman gençlerden mürekkep bir kadro ile Millî Kütüphane'yi Avrupai bir müessese haline getirmiştir.

İşte Özerdim de bu gruptan, yani Adnan Ötüken'in yetiştirmelerinden biridir. Ancak şunu da kaydetmeye mecburuz ki, Ötüken, Özerdim'i yetiştirdiği diğer elemanlardan daha çok tutmuş, onu kütüphanenin baş uzmanlığına kadar yükseltmiş, ayrıca uzun yıllar idare ettiği Ankara radyosu kitap saati[']ni da kendisine bırakmak suretiyle, adının duyurulmasını sağlamıştır. Bu da yetmiyormuş gibi, Almanya'ya giderken, Özerdim'in Millî Kütüphane[']ye müdür (kadrosu müsait olmadığından müdür vekili) olmasını sağlamıştır.

Fakat Özerdim'in müdür vekilliği hiç de başarılı geçmiş değildir. Çünkü, bizzat kendisinin de sık sık söylediği gibi, Özerdim, idarecilik yapacak yaradılıştaki bir insan değildir. Ayrıca Ötüken gibi kudretli, otoriter ve çok sevilen bir müdürden sonra Millî Kütüphane[']nin başına gelmesi de onun hesabına bir talihsizlik olmuştur. Özerdim, Adnan Ötüken'den sonra Türkiye'ye cumhurbaşkanı olmak gibi bir şanssızlık saydığını bir çok kereler ifade etmiştir.

Özerdim'in Millî Kütüphane[']deki müdür vekilliği, bu müessesede büyük bir huzursuzluk yaratmış, bu yüzden kütüphaneden ayrılanlar olduğu gibi , kırılarak çalışma gücünü kaybedenler de görülmüştür.” (Kütüphane: Sami Özerdim..., 1961 : 27-28)

Yazı derinleştikçe iddialar olağanüstü kişiselleşmekte, Özerdim'in yaşadığı var sayılan özel bir ilişki işaret edilerek eğer tartışmalar sürerse kamuoyuna bu ilişkinin boyutlarının ifşa edileceği satır aralarında söylenmektedir. Yine Özerdim'in Millî Kütüphane için yapılan bazı satın alma işlemlerinde yanlış tavır ve yaklaşımları olduğu iddia edilmektedir. Fakat asıl önemli iddialar bu sözcüklerin ardından gelmektedir. Buradan sonrasında Özerdim'in siyasi kimliği sorgulanmakta onun solcu olduğu iddia edilen kimliği mercek altına alınarak Özerdim'in neden Millî kütüphane gibi “Millî” bir kuruluşa çalıştırılmaması gerektiği “Türkçü” görüşler temel alınarak açıklanmaya çalışılmıştır. Özerdim tarafından Millî Kütüphane’de işe alındığı söylenen solcu memurlar da bu arada kamuoyuna duyurulmaktadır. Ayrıca Ötüken taraftarlarınca sürdürüldüğü söylenen tartışmalarda kullanılan literatürün “Sovyet” menşeli olduğu, bu dili kendilerinin çok iyi tanıdığını, oysa yaşananların bu “ilericilik” “gericilik” gibi “kızıl” söylemlerle bir ilgisi olmadığını kendi düşüncelerine göre ayrıntılı olarak açıklamaktadır.

“SEBEPLER

Ötüken zamanında yıllarca devam eden ahenkli havanın Özerdim'in müdür vekilliğinin daha ilk aylarında kaybolmasının ve Millî Kütüphaneyi bir huzursuzluk havasının kaplamasının sebepleri çeşitlidir.

Huzursuzluğun mühim bir sebebi Özerdim'in idareciliğinin kifayetsizliğidir. Bu kifayetsizlik, başuzmanlığı zamanında kendisiyle yakın arkadaşlık yapan ve çoğu hanım olan kimseleri kendisinden uzaklaştırmıştır. Kütüphanenin bazı işlerini, kendisine sekreter olarak aldığı ücretli bir hanım memurun eline bırakması da hem huzursuzluk, hem de dedikodu yaratan sebeplerden biri olmuştur.

İdarî kifayetsizlikten doğan bu huzursuzluğa, daha ehemmiyetli olan diğer bir başka huzursuzluk sebeplerini de eklemek gerekmektedir. Bunlardan dedikodusu en çok yapılanlardan bazıları şunlardır:

Özerdim, 2 süreli yayın okuma odasından birisini kapatıp bu salonu resim galerisi yapmış, bu suretle dergi ve gazete okuma yerinde bir sıkışıklık meydana gelmiştir. Galeri haline getirilen salonda açılan resim sergilerinin çoğunun gerçek sanat değerinden uzak, hatta bazılarının sol temayüllü kimselerin resimlerine ayrılması hiç de hoş karşılanmamıştır. Bilhassa aslen Lehli olan bir hanımın sergisinde teşhir olunan resimlerden üç tanesi Millî Kütüphane[']ye gelmelerini gerektirmiş, bunun üzerine bu tablolar ortadan kaldırılmıştır.

Özerdim'in müdür vekilliği zamanında Millî Kütüphane ile bu kütüphaneye bağlı diğer kütüphanelere bazı sol temayüllü ve hatta sicilli yazarların kitaplarından hayli miktarda alınmıştır.

Özerdim zamanında, Millî Kütüphane[']ye pek çok sayıda resim ve tablo satın alınmıştır. O kadar ki, bu tablolar kütüphanenin çalışma odalarına varıncaya kadar asıldığı halde yine bir kısmı için yer bulunamamıştır. Ve bu resimlere devlet hazinesinden bol bol para ödenmiştir. Meselâ, Özerdim tarafından kütüphaneye memur olarak alınıp bir servisin başına getirilen ve son zamanlarda hâmisinin lehine yazılar yazıp dedikodular yapan adı dahi kimse tarafından bilinmeyen bir gencin tablosuna 2.000 lira ödenmiştir. (Rakam yanlış değil, evet tam 2.000 Türk lirası!...)

Özerdim zamanında meşhur solcu Abdülbaki Gölpınarlı, bir memurun odası boşaltılıp odaya karyola ve diğer lüzumlu (!) eşya konulmak suretiyle, Millî Kütüphanede 15 gün kadar misafir edilmiştir! Gece gündüz aralıksız kafa çekme, hanımlar gibi makyaj yapma ve takunya ile gezme gibi orijinallikleri (!) olan Gölpınarlı'nın bu misafirliği, hal ve hareketleri dolayısıyla, hem de okuyucuları hayli rahatsız etmiştir.

Özerdim zamanında bazı usulsüz alışverişler yapılmıştır. Meselâ, hiç de lüzumlu olmadığı halde, Millî Kütüphane[']ye 7.000 liraya bir marangoz takımı satın alınmıştır. Bu güzel takım o günden bu yana bir köşede durmaktadır. Sonra, otuz bin

küsur lira ödenmek suretiyle (fakat hiç görülmeden) satın alınan bir otomatik (!) santralin, Millî Kütüphane[']ye gelince yarı otomatik olduğu görülmüştür.

Özerdim mesai arkadaşlarının çalışmalarını beğenmediğini, birbiri arkasına tamimlerle ilân edip dururken, kendisi [R]adyo [K]itap [S]aat'ı ile çeşitli gazete ve dergilere yazdığı (hepsi ufak tefek değiştirmeleri olan) bibliyografyaları (!) hep mesai saatlarında hazırlamıştır. Bunların kütüphanenin makinelerinde devlet kâğıtlarına yazıldığı ve bazılarının müessesinin personeline daktilo ettirildiği de herkesin bildiği bir gerçektir.

Özerdim zamanında Millî Kütüphane kadrosuna sol temayüllü bazı elemanlar alınmıştır. İşte bunlar ve bunlara benzer diğer bir takım olaylar, Özerdim'in iki yıl kadar süren müdür vekilliği zamanında, Millî Kütüphane[']yi, başta "millî"lik özelliği olmak üzere bir çok vasıflardan yoksun bir hale getiren sebeplerdir.

Ötüken zamanında bir ahenk yuvası halinde olan ve üniversite mezunu bir çok gencin müesseseye girebilmek için sırada beklediği Millî Kütüphane[']yi böyle huzursuz, ahenksiz, dedikodularla çalkanan ve seçkin elemanlarından bir kısmının yuvayı terkettiği bir yer haline getiren Özerdim, belki de bu işlerden vicdanen azap duyarak bir çok defalar istifa dilekçeleri yazmış, fakat Ötüken'i sevenler, onun bıraktığı bir insan diye, kendisini istifadan vaz (!) geçirmişlerdir. Sık sık tekrarlanıp duran bu oyunun bir tanesinde, yeni bir istifaya kimse aldirmayınca, Özerdim, dilekçeyi vekâlete göndermiş, üç dört ay kadar bir zaman sonra istifası kabul olununca Sami Özerdim iki yıldan beri kimseyi tayin etmediği başuzmanlık görevine dönmüştür.

Özerdim'in Millî Kütüphane[']deki hayatı (!) ile yedi sekiz aydan beri birkaç günlük gazete ile birkaç okunmaz dergide bir büyük (!) haksızlık şekline sokulmak istenen mesele işte bundan ibarettir.

Fakat Özerdim ile Millî Kütüphane[']deki ülkü (!) arkadaşlarından birkaçının ve bir iki dış yazarın yedi sekiz aydan beri devam ettirmeye çalıştıkları kampanyada, bu gerçeklerin üstüne sünger çekilmekte ve mesele tamamen başka bir cepheden ele alınmaktadır. Bu suretle Özerdim, D.P. iktidarının gadrine uğramış zavallı (ve hem de bir kahraman !) diye gösterilmekte, o ve arkadaşları ileriticiler (!), bu adi oyunu kabul etmeyen ve kendilerine katılmayanlar da ki içlerinde tanınmış ve

şahsiyet sahibi bir çok kimse bulunmaktadır) gericiler (!) olarak ilân (!) olunup durmaktadır.

Malûm olduğu üzere, ilericilik ve gericilik, Kremlin menşeli kelimeler veya mefhumlardır. Moskova'nın emellerine engel olan her şahıs gerici, kızıl fikri köstekliyen her fikir geridir. İleri ve gerici olmak için tamamen aksi yönden olmak gerekmektedir. Aylardan beri devam ettirilen bu kampanyada ise iddiaların siklet merkezi bu ilericilik-gericilik mihveri etrafında döndürülmektedir. İşte bizim, bu sinek vızıltısı kadar ehemmiyetli olmıyan meseleyi ele alışımızın sebebi de budur. Sami Özerdim'den sonra tekrar millî bir müessese haline gelme yolunda olan Millî Kütüphane[']nin bu vasfı kazanmasını istemiyenler tarafından açılan bu kampanyanın mahiyeti de bundan başka bir şey değildir.

Sami Özerdim meselesi, bu tip oyunların tipik bir örneği olduğu içindir ki üzerinde durduk. Bu konuda söylenecek daha çok sözümüz var, ama şimdilik bu kadarla yetiniyoruz. Gerekirse, topladığımız diğer bilgileri ve mesela Özerdim'in Millî Kütüphane[']deki meşhur aşk vakalarını vesaireyi de açıklayacağız.” (Kütüphane: Sami Özerdim..., 1961 : 28)

Bu tartışmaların sürdüğü 1961 yılında Millî Kütüphane'nin “Ötüken'i sevenler” i arasında yer alan personeli Nejdet Sançar “Düşünen Adam” da yeralan köşesinde ilginç makaleler kaleme almaktadır:

“Millî fikrin düşmanı hainlerle aleyhtarı gafillerin yıllardan beri sürüp duran yıkıcı propagandalarına rağmen, Türk'ün bu büyük manevi dayanağı gelişmesine devam ediyor. Ne tek parti yıllarının ihanetlerle karışık zulümleri, ne sonraki devrin parti menfaatlarını ön planda tutan gafleti, ne de Moskof kölelerinin sistemli iftira ve yalanları, millî fikri Türkiye'mizden söküp atabilmiş değildir” (Sançar, 1961: 15)

VI. 5. Adnan Ötüken İle Dönemin İlerici Başka Aydınları İle Yaşanan Tartışmalar

Özerdim’le Adnan Ötüken üzerinden başlayan tartışmalar daha sonra Ötüken ve birkaç personeli arasında sürer gider. Zaman içinde Özerdim de konuya farklı bir tarzda tavır koyarak taraf olur. O konuya ilişkin açıklamalarında eski hocası olan Ötüken’i kendi kurduğu düzeni siyasal kaygılara kurban ederek bozmakla itham etmekte, yapılan uygulamaların yanlışlığını bilimsel tespitlere dayanarak eleştirmektedir. 1961 yılında basına yansımaya başlayan bu tartışmalar birkaç yıl daha sürer.

“Kitap Belleten” dergisi Kasım 1960’da yayın hayatına başlayan, bir kitap tanıtma ve kültür sanat haberleri dergisidir. Bu dergide yayınlanan alıntı bir yazı, Milli Kütüphanede yaşanan ve kamuoyuna yansıyan bir tartışmanın ilk örneklerindendir. Yazarı belirtilmeden kaleme alınan bu yazı (Millî Kütüphanede huzursuzluk..., 1962 : 4-5); Kitap Belleten Dergisi’nin yazı kurulu tarafından önemli görülmüş ve Forum Dergisi’nden aynen alınarak Kitap Belleten’de tekrar yayımlanmıştır. Derginin yazı işleri kurulu, Türker Acaroğlu, İsmail Arar, Mustafa Baydar, Ruhi Mutlu, Rauf Mutluay, Sami N. Özerdim, Cavit O. Tütengil, Kerim Yund, Konur, Özcan Yalım’dan oluşmaktadır. (Kitap Belleten, 1961 : 3) Yazıda, o yıllarda Milli Kütüphane’de çalışma ortamı ile ilgili olarak çalışanlar arasında ciddi bir sıkıntının yaşandığı belirtilirken, kurumda, kütüphanecilik mesleği açısından çok önemli olan bazı ilkelerin de, yönetim tarafından siyaset uğruna ihlâl edildiği ifade edilmiştir.

“Millî Kütüphaneyi ve onun havasını yakından bilenler için huzursuzluk sebepleri meçhul değildir. Bunları üç grup etrafında toplamak mümkündür: 1) Şahsi- hissi sebepler. 2) Siyasi görüş farkları. 3) Meslekî- idarî sebepler” (Millî Kütüphanede huzursuzluk, 1962 : 4)

Bu girişin ardından, bir zamanlar kurumda var olan “dostluk ve hizmet havasının” artık kalmadığı kişisel ve duygusal bazı olumsuz tutum ve davranışların

bu olumlu havayı bozduğu belirtilirken, sözü edilen siyasi olumsuzluklar da ayrıntılı olarak anlatılmaktadır :

“Huzursuzluğun diğer bir sebebi de müessese dışında kalması gereken farklı siyasi görüşlerdir. Bunda Millî Eğitim Bakanlığının Millî Kütüphaneyi siyasi bir melce[sığınacak yer] veya menfa[sürgün yeri] yapmasının da payı olduğunu söyleyebiliriz. Millî Kütüphane, siyasi cereyanlar karşısında tarafsız kalması zarurî olan bir âmm müessesesidir. Taraf zihniyetinin yalnız Millî Kütüphane içinde huzursuzluk kaynağı olmadığını, dergiler salonuna konacak gazete ve dergilerin tesbitine de tesir ettiğini belirtebiliriz.” (Millî Kütüphanede huzursuzluk..., 1962 : 4)

Dönemin Milli Kütüphane Müdürü, kurumun aynı zamanda kurucu yöneticisi olan Adnan Ötüken’ dir. Yazıda, gündeme getirilen iddialar daha da ilginçtir. Özellikle, Millî Kütüphane Süreli Yayınlar Salonu’na okuyucunun okuması, incelemesi için satın alınan dergi ve gazetelerin arasında, daha yayınlar kuruma satın alınırken, siyasi ayırım yapıldığı öne sürülmektedir. Başka bir çok dergi ve gazete satın alınmasına ve okuyucunun yayının salonda okunmak üzere satın alınması yönünde talebi olmasına karşın dönemin en önemli haber ve siyasi dergilerinden olan “Yön” ‘ün içeriğindeki düşüncelere karşı olunduğu için satın alınmadığı iddia edilmektedir. Söz konusu yazıda kurumda yaşanan huzursuzluğun nedenleri arasında üçüncü sırada yer alan “meslekî-idarî sebepler”, Milli Kütüphanenin modern bir işletme ve idare havasına sahip olmaması iddiasıyla başlamaktadır. Milli Kütüphanelerin görevleri arasında yer alan, ülkedeki kütüphane hizmetlerini bütün etkinliklerini planlamak, eksikliklerini tespit etmek üzere hazırlanan bir raporda ele alınan yaklaşımın yanlışlığı ve yetersizliği iddia edilerek, hazırlanan rapordaki temel yaklaşım yanlışları olarak görülen konular kısaca özetlenip, yönetim planlı çalışmaya davet edilmektedir :

“Millî Eğitim Şûrası’na getirilen ve kütüphane hizmetlerini plânlamak maksadile hazırlandığı bildirilen Kütüphane Raporu Türkiye’nin kütüphanecilik meselelerini tesbit eden, ihtiyaçları ve imkânları göz önüne alarak plâna bağlayan bir çalışma olmaktan çok, pek çok uzaktır. Büyük öğrenci topluluklarının bulunduğu şehirlerin okuma salonları dâvası, senelerce evvel yapılan ikazlara rağmen temas edilmeğe

değer bir konu bile sayılmamıştır. Bu anlayışsızlık neticesi Millî Kütüphane, zarurî olarak, senelerdenberi ders kitaplarını okumak isteyen öğrenciler için bir okuma salonu olmuştur. Türk kütüphaneciliği millî bir plandan mahrumdur. Ve böylece Millî Kütüphanenin bu kütüphanecilik plânı içerisindeki yeri ve fonksiyonu kesin olarak belli değildir. Yabancı memleketlerdeki benzerlerinin aksine Millî Kütüphanenin yıllık çalışma program ve raporları yoktur veya yayınlanmamaktadır.” (Millî Kütüphanede huzursuzluk..., 1962 : 5)

Kitap Belleten, Forum Dergisi’nden aktardığı yukarıda belirtilen yazıdan önce, konu üzerinde kendi görüşlerini dile getiren kısa bir ön yazı (Millî Kütüphane..., 1962) yayınlamıştır. Bu yazının girişinde, kütüphanecilik meslek ilkelerini zedeleyecek nitelikte adımlar atılmaması, özenli davranılması gerektiği belirtilerek, kurumda yaşananların, Millî Kütüphane’nin giderilmesi gereken gerçek sorunları henüz ortada dururken, sanal bazı sorunlar yaratmak ve iş gücünü yanlış yerde kullanmak olarak algılandığı ifade edilmiştir:

“Millî Kütüphane’de büyük bir huzursuzluk ve ilgili kimseler üzerine çok kırıcı ve dayanaksız dedikodular sürüp gidiyor. Millî kültürümüzün temel direklerinden biri olması gereken bu kurum yurtda yayınlanmış ve yayınlanan her çeşit kitabı taraf tutmadan toplamak ve okuyucuya sunmak zorundadır. Bina gibi, kadronun genişletilmesi gibi, yapılacak yayınlar gibi temel ve gerçek meseleler dururken, bir takım “sahte” meseleler çıkarıp ortalığı bulandırmak bizi Ortaçağın karanlıklarına götürmekten başka bir işe yaramayacaktır.” (Millî Kütüphane..., 1962 : 4)

Kitap Belleten’in aynı sayısında Özerdim (1962 : 3) bu konuyu ele aldığı yazısına Curt D. Worman’ın “*Millî Kütüphaneler hümanist anlamda kültür birliğini temsil sorumluluğunu taşır*” sözüyle başlamıştır. Makalenin devamında:

“Millî Kütüphane konusunda son zamanlarda pek çok yazı yazıldı. Bunlara, meslekle ve “fikir”le ilgili olmayan karşılıklar verildi. Sorun bir yana bırakıldı, “şahsiyat” öne alındı.”

sözleriyle Özerdim (1962 : 3), konunun yanlış ele alındığını belirterek konuyu kişiselleştirmeden, objektif yaklaşılması gerektiğini öne sürer.

Yine, Özerdim, konuyu anlayışlı yönetici veya bakanların yönetime gelerek ele alabileceği bir ortamda görüşmek üzere, bir süreliğine zamana bırakmayı daha uygun bulduğunu açıklamıştır. Makalenin devamında, olan olaydan uzaklaşarak doğrudan Ötüken’i ve onun uygulamalarını mercek altına alıp, konuyu düşünsel bir tartışma zeminine çekmiştir.

Özerdim (1962 : 3), Ötüken’ in, kendi sözü üzerinden hareketle, düşünce özgürlüğü konusuna girer. Konuyu kişisel yaklaşımlardan uzaklaştırarak tamamen düşünsel derinliği olan felsefi bir tartışma sürdürür. Sürdürülen bu tartışma aynı zamanda teorik/ideolojiktir. Özerdim, Milli kütüphanelerin sadece bina yapılarının, dermelerinin ve personelinin ortada olmasının onların eksiksiz kuruluşlar olması anlamına gelmediğini, binanın yanı sıra bu kurumların bir de “düşünsel” alt yapılarının oluşması gerektiğinden söz eder. Ötüken’i dolaylı olarak bu konuda zayıf kalmakla eleştirir:

“Millî Kütüphane’yi kuran kimsenin yazılara geçmiş bir özdeyişi vardır: “Millî kütüphaneler, milletlerin istiklâl hüccetleridir!” İsterseniz, bu koyu Osmanlıca “hüccet” sözcüğünü şimdilik yerinde bırakalım, sahibi nasıl kullandıysa öyle kalsın. Bu sözün anlamını arayalım: “istiklâl” dış düşmana karşı bağımsızlık anlamına mı gelmiştir? Böyle ise anlam dar kalır. Bir millî kütüphanenin bağımsızlığı, onun düşüncede bağımsızlığı, bilimsel anlamda hoş görüsüdür. Millî kütüphaneler, ya da genel olarak kütüphaneler hükümetlerin baskılarına, geriliğin baskısına, hoşgörüsüzlüğün baskısına, anlayışsızlığın ve bilgisizliğin baskısına karşı ulusun düşünme ve konuşma-yazma bağımsızlığını, özgürlüğünü koruyacak kuruluşlardır.”
(Özerdim, 1962 : 3)

Türk kütüphaneciliğinde siyasi düşünceler sanki hiç belirleyici olmamış, öncü kütüphaneciler sanki siyasi düşüncelerin taraftarlığını kurumları içinde hiç yapmamışlar, bu düşüncelerini mesleklerine hiç yansıtmamışlar gibi bir düşünce tarzı, bizzat tarif ettiğimiz bu yaklaşımların uygulayıcıları eliyle aslında hep savunula gelmiştir. Yapılanlar gerçekte pek de gizli saklı olmamıştır. Her şey ortada ve aleni sürdürülmüştür. Ancak, mevcut iktidar yapıları bu konuların kamuoyu önünde dile

getirilmesine hep çeşitli engeller yaratmışlardır. Mesleğin düşünsel zeminini yıllar boyunca özellikle dar tutan, bu alana dair teori ve pratikte eline geçirdiği iktidarı kaybetmemek için ne pahasına olursa olsun direnen ve büyük çaba harcayan birey veya gruplar hep var olmuştur. Bunlar kendi iktidar alanları olarak algıladıkları bilgi ve belge yönetimi alanında bulunan her kuruma ve kişiye karşı, bir şekilde müdahil olma tavırlarını kesintisiz sürdürmüşlerdir.

Yukarıda sözü edilen olay, özgürlükçü, demokrat görüşleri savunan, inandıkları düşünsel yaklaşımı kütüphanecilik alanına taşıyarak mevcut atmosferi değiştirmeye çalışan birçok meslektaşımızın önüne, sözünü ettiğimiz “iktidar”ın nasıl anlamsız ve sanal engeller çıkarttıklarını gösteren önemli bir örnektir. Hatta bu çevreler, farklı düşünen meslektaşlarına karşı sadece engeller çıkartmakla kalmamışlar, düşünsel özgünlüğe sahip ve her biri birer değer olan birçok meslektaşımızı bu alandan uzaklaştırmak için var güçleriyle çalışmışlardır.

Yazık ki bu çevreler konunun kamuoyuna yeterince aksettirilememesi nedeniyle bu baskıcı direnişlerinde uzun yıllar boyunca başarılı olmuşlar, birçok meslektaşımız karşılaştıkları baskı ve haksızlıklar nedeniyle çok sevdikleri mesleklerinden uzaklaşmak ya da hiçbir konuya karışmadan yapılanları sessizce kabullenmek zorunda kalmışlardır.

Bu durum bilim disiplinemiz açısından olduğu kadar Türk bilim dünyası açısından da önemli bir kayıp ve oldukça büyük bir sorundur. Ancak, başta meslek derneği olan TKD olmak üzere-ki uzunca bir süre, bu olumsuz tavrı sürdüren iktidar yapısının bizzat merkezidir- ve konunun akademik çevreleri de dahil olmak üzere konuyla ilgili olan hiçbir çevre, olup bitenlere gerçekçi ve yapıcı müdahalelerde bulunmamış, olaylar sürdükçe alandan yetmişmiş insangücü kaybı da artarak sürmüştür.

Özerdim’in sürdürdüğü tartışma gerçekte uzun yıllar bazı meslektaşlarımız eliyle yürütülen ve toplum adına karar veren tutucu bir anlayışın yıkılması mücadelesidir. Maalesef meslektaşlarımız çoğunlukla düşünsel zeminde yaşanan bu

tartışmaların, gerçekte ülkemizde mesleğin özgürleşmesi ve meslek etiğinin oluşması süreci içinde olduğunu o yıllarda pek fark etmemişlerdir. Hatta, yine üzülmeye değer belirtmeliyiz ki, tıpkı Ötügen gibi birçoğu, çalıştıkları kütüphane ve arşivlerde kendi düşünsel yapılarına uygun olmayan yayın ya da belgeleri okuyucu ya da araştırmacısıyla buluşturmamak için kendilerine göre sansürler uygulamış, kendi çalışma arkadaşlarına sırf bu nedenle çok sıkıntılı günler yaşatmışlardır. Araştırma süresince yeri geldikçe bu uygulamalardan yine belgeler üzerinden başka bazı örnekler de verilecektir. Özerdim(1962 : 3) böyle uygulamaları “taassup” olarak nitelemiştir:

“Bizim Milli kütüphane’imizde geçen birkaç olay, aslında basit işlerdir. Bir komisyon toplanır, yeni bir gazetenin boyuna bakarak –içi ne denli yavan olursa olsun- onu okuyucuya her gün sunmak için satınalmaya karar verir. Yeni bir dergi incelenir, düşünceleri “aykırı” bulunur. Satın alınmamasına karar verilir. Yavan da olsa “fikir fikirdir”. Okuyucu onu da görecektir, yargısını verecektir. Ötekine gelince; çarşıda satılır, isteyen abone olabilir. Madem ki bir fikir dergisidir, okuyucuya onu da vermek gereklidir. İşte böyle “taassup” belirtileri yüzünden basında pek haklı olarak Millî Kütüphane’yi yönetenler aleyhine yazılar çıkar.”

Gerçekte, Özerdim sürdürdüğü tartışmanın o gün için çözüm şansı bulamayacağını ve konunun geleceğe sarkacağını farkındadır. Milli Kütüphane’de uygulanan yöntemin aslında boşuna bir çaba olduğunu söyler. Bu küçük, ama önemli olay onun için bir simgedir. Aslında, bu tartışmayı bilimsel bir çerçeveye taşıyarak genelde uygulanan olumsuzluklar karşısında bir meslek etiği oluşturmayı ve düşünce üzerine kütüphaneciler eliyle konulan sansürcü anlayışa karşı çıkmayı amaçlar:

“Olay küçüktür; ama, kütüphanecilik anlayışının ölçüsüne vurulursa büyür, yöneticilerin aleyhine döner. Her şeyi bu günün yargıları ile ölçmek sağlam bir tutum değildir. Bütün bu yazılan çizilenleri, yarının tarafsız fikir tarihçisi eleyecek, bir takım yargılara varacaktır. Tarafsız tarihçinin tek taraflı yargıya varması beklenemez; zaten bu çeşit yargının değeri olmaz. Kısacası, bir iki dergiyi “kuşku” sayıp, okuyucudan saklamak boşuna bir çabadır.” (Özerdim, 1962 : 3)

Bu konudaki tartışmalar bir türlü dinmez, giderek daha da büyür. Hatta bu durum Özerdim'i o kadar rahatsız eder ki, TKD ile Millî Kütüphane'ye Yardım Derneği'nden istifa eder. İstifa gerekçesini Kitap Bellekten'de Millî Kütüphane'de meydana gelen üzücü olaylar karşısında adı geçen derneklerin sessiz kalmaları olarak açıklar(Ayın Kitap Haberleri..., 1962 : 2). Oysa her iki dernekte de çok uzun yıllar emek harcamıştır. Ancak, o günlerde anılan derneklerde iktidar, Milli Kütüphane yönetimine yakın kişilerdedir:

“Sami Özerdim üyesi bulunduğu Türk Kütüphaneciler Derneği ile Millî Kütüphane'ye Yardım Derneği'nden Kim dergisinde yayınladığı bir açıklama yazısıyla istifa etmiştir. Özerdim istifa gerekçesinde, Millî Kütüphane'deki üzücü olaylar karşısında Derneğin seyirci kalışını haklı olarak yermektedir.” (Ayın Kitap Haberleri..., 1962 : 2)

Özerdim'in geniş bir düşünsel zemin yaratarak karşılık vermeye çalıştığı olaylar, dönemin basınında da oldukça geniş yer alır. Örneğin, Milli Kütüphane'nin bir kullanıcısı tarafından kaleme alınan okuyucu mektubu, dönemin muhalefet güçleri tarafından çok okunan cumhuriyetçi/sol bir yayın organı olan “Yön” Dergisi'nde yayınlanır. (Siyasi notlar..., 1962 : 8) Mektupta belirtilenler yukarıda belirtilen tartışmalardan pek farklı değildir; Bakanlık bünyesinde açılan bir tahkikatın dosyasının konusu önemli olmasına karşın sonuçlanmaması, bundan da önemli olanı dosyanın ortadan kaybolduğu iddiası hakkındadır. Ancak, açılan tahkikat gibi gündeme getirilen iddia da mektubun satırları arasında kaybolmuştur:

“Bir okuyucu yazıyor:

22 Ocak 1961 günü Millî Kütüphaneye gittim. Bazı dergi ve gazetelerden sonra (Yöne de göz gezdirmek istedim.(Yok) dediler. Alâkalı servis şefiyle aramızda geçen konuşmayı aynen yazıyorum:

- Hanımefendi YÖN Dergisini rica etmiştim.(Yok) dediler. Diğer bir yığın dergi bulunduğu halde YÖN neden yok acaba?

- kurumun Müdürü YÖN'e abone olunmasına uygun bulmadı. Beğenmemiş. Bundan dolayı abone olunamadı.

- Müessese Müdürünün Kütüphaneye alınacak eserleri değerlendirmedeki ölçüsü nedir?

- Bunu lütfen kendisine sorun.

- *Düşünen Adam* ve benzeri dergilere nasıl abone olundu?

- Müessese Müdürünün ısrarıyla...

Konuşmamız burada bitmişti. Teşekkür ederek ayrıldım. Öğrendiğime göre 27 Mayıs'tan önce Almanya'da okuyan öğrenciler komünistlikle suçladığı için Adnan Ötügen hakkında Millî Eğitim Bakanlığınca bir tahkikat da açılmıştı. Fakat her nedense bu ve buna benzer konularla açılan tahkikat, bir türlü sonuçlanmadı üstelik dosyadan da haber yokmuş” (Siyasi notlar: Millî..., 1962 : 8)

Daha sonra, aynı yılın Mayıs ayına gelindiğinde anılan konu bu kez aşağıdaki gibi- yine Yön'de - çok daha detaylı olarak yer alır:

“Millî Eğitim Bakanı İncesulu sinirli sinirli konuştu: “Efendim ilericiliği, gericiliği beni ilgilendirmes. O, oradaki kitapları muhafaza etsin yeter.”

Bakanın muhatabı, şaşkın şaşkın cevap verdi: “ Ama kültür müessesesi gerici yayınları topluyor. Bunun Eğitim Bakanını ilgilendirmesi lazım.”

Gerçekten ilgilendirmesi lazım. Zira devletin temel kültür müesseselerinden olan Millî Kütüphane bir gericilik ocağı haline getirilmektedir. Bu yerde “Akis, Kim, Forum, Dost, Varlık, Yedi Tepe, Yeni Ufuklar, Devrimci” gibi dergileri kolayca okumak mümkün değildir. Dergilerin önüne bir sed çekilmiş, seddin yanına bir memur oturtulmuştur. Halbuki Millî Yol, Yeni İstiklâl, Düşünen Adam, Toprak v.s. gibi gerici yayınlar hiçbir formaliteye lüzum kalmadan serbestçe okunur. Hele YÖN Bakanlıkların, Üniversitelerin çeşitli enstitülerin sefaretlerin abone oldukları YÖN, Millî Kütüphaneden içeri giremez.” (İç durum: Kültür..., 1962 : 8)

Aynı zamanda bir Derleme Kütüphanesi olan Millî Kütüphane'ye bu yayınlar mutlaka geliyordu. Ancak, piyasaya çıktıktan belki bir yıl sonra. Ayrıca, ilgili serviste yine bir süre alan teknik bazı işlemlerden geçerek... Okuyucusuna sunulduğu rafta yerini alması için geçen zaman içerisinde bu yayınlar artık neredeyse tarihe mâl olmuş belge yayın oluyorlardı. Güncel nitelikteki bu yayınların, piyasaya

çıktıkları anda kütüphane okuyucuları ile buluşabilmeleri için, ilgili yönetim tarafından ayrıca satın alınmaları gerekirdi. Başka türlü, bu yayınların Milli Kütüphane okuyucusuna ulaşma şansları yoktur. Yazının devamında kütüphanenin satınalma komisyonunda yaşandığı var sayılan bu konudaki görüşmeler, muhtemelen toplantıların bazı katılımcıları tarafından Yön dergisine ayrıntılı olarak aktarılmıştır:

“müdür Beyefendiye, kütüphanede YÖN’ün bulunmayışının bir eksiklik olduğu hatırlatılmış, fakat müdür bey bu eksikliği duymamışlar. YÖN’le ilgili Süreli Yayınlar Satınalma komisyonunun kararında şu sözler vardır:

- *Günlük Zafer Gazetesi’ne abone olunması,*
- *YÖN Dergisine abone olmaya lüzum olmadığı,*

-La Scala Dergisinin tam koleksiyonunun 200 Dolara alınmasının uygun olduğu.”

“Toplantıda Behire Abacioğlu, Yakut Yaman ve Perran Eralp YÖN’e abone olunması için oy kullanmışlar. Müdür Adnan Ötüken, eski müdür Müjgan Cunbur, Abdülkadir Salgır ve Süheyl Beken aleyhte oy vermişlerdir. Başkanı Müdür Ötüken’in oyunu ihsas etmesi üzerine, diğer üç üye Müdür’ün izinden gitmeyi adet edindikleri için, YÖN’ü Milli Kütüphane’ye sokmayan Adnan Ötüken’dir. Halbuki aynı Ötüken içinde fikir kırıntısı bulunmayan gerici dergi Düşünen Adam’ı kütüphaneye sokmak için ilgililere baskı yapmıştır!”. (İç durum: ..., 1962 : 8)

Yazının devamında satınalma komisyonunda sözü edilen baskı konusunun nasıl gündeme getirildiği ile ilgili başka bilgiler de verilmiştir. İddia edilen nitelikteki bu yayınların, Milli Kütüphane okuyucusuna nasıl ulaştırıldığı da ilginç bir isim verilerek anlatılmıştır:

“...Kütüphane ayrıca YÖN okuyucusunun çok iyi tanıdığı imtiyazlı memur Necdet Sançar’ın cömert bağışları sayesinde, bütün gerici yayınları adetâ zorla okuyucusuna sunmaktadır.” (İç durum: Kültür..., 1962 : 8)

Söz konusu yazıda yer alan iddialar giderek ağırlaşır. Aşırı sağ görüşler içeren siyasi düşüncelerin , kurumda ne kadar açık bir ortamda hayat bulduğuna ve

kuruma sirayet ettiğine o kadar özel bilgilerle açıkça işaret ediliyor ki, bu bilgiler sadece araştırmamıza temel oluşturan hipotezimizi doğrulayacak temel nitelikte bilgiler olmakla kalmayıp, yakın siyasi tarih üzerinde çalışacak başka araştırmacılar için de çok özel olmaktadır. Yazıyı kaleme alan kişi\kişilerin Sançar'ın düşüncelerine karşıt, siyasi düşünceler içerisinde olduğu\oldukları çok açıktır. Ancak, iddiaların oldukça geniş bir ayrıntıyı içermesi, iddia sahiplerinin olayları sadece duymadıkları, olaylara bizzat şahit oldukları izlenimini uyandırmaktadır.

Muhtemelen yazıyı kaleme alan veya alanlar da Milli Kütüphane'nin kendi personelidir. Yine bu ayrıntılar, o dönemin bazı polis koleji öğrencilerinin nasıl politize edilerek sağcılaştırıldığına dair, sonraki dönemlerde çeşitli nedenlerle iddia edilen, ancak açıkça belgelenemeyen birtakım ilişkileri de somutlaştırmaktadır . Ancak, o dönemde çok okunan siyasi bir dergide yer alan bu iddiaların, dönemin yetkilileri tarafından dikkate alınarak incelenmemiş olması oldukça düşündürücüdür. Çünkü Nihal Atsız ve kardeşi Nejdet Sançar; 1940'lı yıllardan itibaren ülkenin en önde gelen Turancı kadrolarındandır. Bu iddialarla çeşitli kereler gözaltına alınmış, tutuklanmış, yargılanmışlardır. Bu iki ünlü isimden özellikle Nejdet Sançar uzun yıllar Millî Kütüphane'de çalışmıştır. Sançar, o yıllarda TKDB'nin Adnan Ötüken başkanlığındaki yazı kurulunun değişmez üyesidir. Ayrıca, TKDB'de Türk edebiyatının önde gelenlerine dair kaleme aldığı çok sayıda biyografik\edebî yazıları da yer almıştır.

Sançar Milli Kütüphane'de çalıştığı dönemde sadece bu kurumda çalışanları değil, halk kütüphanelerinde görev yapanları da, kendi siyasal düşünceleri doğrultusunda etki altına alacak düşüncelerini hemen elinin altında olan önemli bir yayın organında, TKDB'de ifade etmiştir. Sançar(1959 : 18), kütüphanecilerin özellikle dikkat etmesi gereken düşünce özgürlüğüne saygı ve tarafsızlık gibi evrensel mesleki ilkeleri bir tarafa bırakarak tek taraflı bir seçiciliği öğütlemiştir.

“Kitabın millî ve fikrî terbiyedeki büyük rolü düşünülürse, halka okutulacak eserlerin, bu kütüphanelere gelişigüzel değil, dikkatli bir seçim sonunda alınmasının faydası teslim edilir.”

Başlangıç tümceleri olarak gayet olumlu başlayan bu önermeler giderek siyasi bir biçim alır. Halk kütüphanelerinin vatandaşlar üzerindeki olası etkisi hesaplanarak “yıkıcı” görülen özellikler içeren kitapların halk kütüphanelerine alınmaması Őiddetle nerilir.

“Sözün kısası Şudur ki: Halk kütüphanelerinin rafları hem edebiyat, sanat ve bilgi bakımından, hem de memleketilik cephesinden yapıcı ve halkın fikir terbiyesinde müsbet tesir hasıl edecek mahiyette eserlerle doldurulmalıdır. Ahlak bozucu, fikir yıkıcı ve bilhassa yabancı ideolojilerin propagandalarını yapan kitaplara, bu kütüphanelerde asla yer verilmemelidir.” (Sançar, 1959 : 18)

Bu düşünceler o dönemin Milli Kütüphanesi’nde nasıl bir siyasi atmosferin egemen olduğunu göstermesi bakımından da çok önemlidir. Burada seçme işinde yetkili konumda bulunan kütüphaneciler açıkça siyasi bir perspektife zorlanmışlardır. Daha da önemlisi eğer kendilerine önerildiği gibi davranmazlar ise kim ya da ne olduğu belli olmayan bir güç tarafından sorumlu tutulacakları kendilerine tehdit içeren bir üslupla açıklanmıştır. Sançar(1959 : 19) yazısının devamında Şunu belirtmiştir:

“Bunu sağlıyacak, elbette ki kütüphaneciler olacaktır. Bu itibarla Türk kütüphanecilerine bu konuda düşünen vazife, halk kütüphanelerine alınacak eserlerin seçiminde çok dikkatli ve titiz davranmaktır. Aksi takdirde, dolayısıyla de olsa, kötü fikirlere hizmet edilmiş duruma düŐülür. Şunu da unutmamalıdır ki, bunu bilmiyerek yapmak dahi, yapanı veya yapanları sorumluluktan kurtaramaz. Çünkü kötü fikirlere bilerek hizmette bulunmak arasında fark olsa bile, bu, hiçbir zaman bir aydını tamamen temize çıkaramaz.”

Sançar, sadece bu yazı ile kalmamıştır. Kaleme aldığı diğer yazılarında da siyasi düşüncelerini TKDB’de açıkça dile getirmiştir. Onu düşünce boyutu açısından daha yakından tanıyabilmek için, anılan dergide yayınlanan başka bazı örnekler de verilebilir. Bir bilim insanını anlatırken kullandığı ifadeler, tanıttığı kişinin bilimsel yeterliliğini ifade edecek nitelikte sözcükler değildir:

“Türk folklorunun bir numaralı bilgini olan Halit Bayrı, Türk fikir ve milliyetçilik tarihimizin de unutulamayacak şahsiyetlerindendir. Anadolu Mecmuası’nda başlayan milliyetçiliği, sonradan gelişerek şuurlu bir Türkçü seviyesine çıkmıştı.”(Sançar, 1960 : 127)

TKDB’nin eski sayılarında diğer ünlü Türkçüler Nihal Atsız ile Fevziye Abdullah Tansel’ in de bazı yazıları çıkmıştır. Ayrıca, daha sonra Yön Dergisi’nde Nejdet Sançar ile ilgili olarak çok özel bir başka yazı yayınlanır (İç durum: Eğri..., 1962 : 14) ve bu yazı ile Sançar’ın hakkındaki iddialara yanıt vermesi istenir. Beklenen yanıt gecikince Yön dergisi’nde yine bir başka yazı yayınlanır (Siyasi notlar: Sançar’ın..., 1962 : 7). Yazıda Sançar’ın Atatürk’e hakaret ettiği ifadesine yer verilmiştir. Millî Kütüphane’de oluşturulduğu siyasi ortamı açıkladığını iddia eden yazı ise anılan kütüphane içerisindeki bir çalışma ortamının panoramasını çizmektedir:

“Kütüphane Atatürk’le başı pek hoş olmayan İrkçi ve Turancı Necdet Sançar’ın karargâhıdır.Eski harfle kat[ol]og bölümünde memur gözüken Atsız- hani şu Türk milletini bin parçaya bölen ırkçı- kardeşi Necdet Sançar’ın bütün işi ziyaretçilerini kabul etmek ve yazarlarını yazmaktır. Kütüphane servislerinde ziyaretçi kabul etmek yasaktır. Her serviste “ servise misafir kabul edilmez” diye levha vardır. Ancak Eski harflerle katalog servisi memurunun oturduğu yerde bu levha kaldırılmıştır. İrkçi ve Turancı memur burada çoğu üniformalı olan ziyaretçilerini ziyaret eder. Bazı polis koleji talebeleri sık sık başı Atatürk’le pek hoş olmıyan Sançar’ı görmeye gelir. Öğretmenlik yapması liyâkatsizliği dolayısıyla yasak edildiği halde ... [yazı silik çıkmış] Kolejinde öğretmenlik yapan kardeşi, talebeleriyle o sırada kurduğu dostluğu devam ettirmektedir. İrkçi ve Turancı memur bu ziyaretçilerle ne konuşur? Bilinmez, bilinen başkaları yanlarına geldiği zaman çok konuşan bu zevatın derhal sustuklarıdır. Uzaktan konuşmalarına kulak kabartan olursa, bu zevatın fısıltıyla konuşmaları da dikkati çekmektedir.” (İç durum: Kültür ..., 1962 : 8)

Sançar’a bu ortamı sağlayanın Müdür Ötüken olduğu belirtilirken onun bir dönem Almanya’ya öğrenci müfettişi olarak gönderilişinde siyasi düşüncesinin ve bu düşünce doğrultusunda beraber hareket ettiği dostlarının açık etkisinin olduğu

belirtilmiştir. Ayrıca, yazıda Ötüken'in devletin memuru olmasına karşın, Demokrat Parti taraftarı bir yönetici olduğuna da işaret edilmiştir.

“Eski harfle katalog bölümü memuruna, bu imtiyazlı durumu sağlayan Müdür Ötüken'i de biraz tanıtalım: Müdür Ötüken'de Teyfik İleri'nin ve kafatası ölçücüsü grubun yakın dostudur. Bu zat 1957'de yaptırdığı lüks katın borcunu ödemek için kıvrılırken Teyfik İleri'nin dost eli imdada yetişmiş, Ötüken Almanya'ya talebe müfettişi olarak gönderilmiştir. Öğrenci Müfettişi 28 Nisan 1960'daki olaylarından sonra azimli Menderes savunuculuğu yapan nadir sadık memurlardan biridir.” (İç durum: ..., 1962 : 8)

Yazının devamında Ötüken'in öğrenci müfettişliği yaptığı dönemde Almanya'daki öğrencilere karşı aldığı siyasal tutumu, öğrenciler tarafından 17 imza ile kaleme alınan bir mektuptan yapılan alıntılarla anlatılmıştır. Ayrıca, yazının daha sonraki bölümlerinde Ötüken'in kurumda kendi düşüncesi doğrultusunda geniş bir kadrolaşmaya gittiği iddialarına da yer verilmektedir. Milli Kütüphane'de kadrolaşmışları iddia edilen bu isimler arasında, Türkan Poyraz hariç, adı geçen diğer üç kütüphanecinin,- Abdülkadir Salgır, Müjgan Cunbur, Necmeddin Sefercioğlu- yazının kaleme alındığı tarihten başlayarak çok uzun yıllar Türk kütüphaneciliğini derinden etkileyen pozisyonlarda görev almış olmaları, görev aldıkları pozisyonlardaki uygulamaları, olaylar karşısındaki siyasi yaklaşımları, gündeme getirilen iddiaların öyle sıradan görülerek, geçiştirilecek iddialar olmadığını göstermektedir...

Ülkemizde bilgi ve belge yönetimi alanında yaşanan, alan için önem taşıyan siyasi ve toplumsal olaylar araştırılacaksa, bu veriler, üzerinde mutlaka çalışılması gereklidir. Bu nedenle, belgelerde karşımıza çıkan isimleri bu güne kadar literatürde karşılaştığımız, bilinen meslekî bilgilerle tanımak kadar, yeni veriler ışığında, toplumsal, siyasal kimlikleriyle de tanımak gerekmektedir.

“İşte bu zat 27 Mayıs'tan sonra Milli Kütüphanenin- Rottary Club kütüphanesinin değil-başına getiriliyor. Tabii ki ilk işi, Kütüphaneden Atatürkçü memurları uzaklaştırmak, Sançar başta olmak üzere gericileri toplamak veya ön plana

geçirmek oluyor. Abdülkadir Salgır, Müjgan Cunbur, Necmettin Sefercioğlu, Türkan Poyraz müdürün en gözde memurları arasında.

Gözde memurlarla çok terbiyeli olan Müdür Bey, sevmediği memurlar karşısında terbiyeyi kütüphane raflarında unutmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulunun 31.5.1961 tarih ve 1134(?) sayılı fezlekesinde Müdür Bey'in ressam Münip Özben'e "ukali[a], terbiyesiz, defol, eşek, istemiyorum senin gibi memuru" şeklinde sözlerle hakaret ettiği yazılıdır.

Şimdi soruyoruz, böyle bir adam Milli Kütüphanenin başında bırakılabilir mi? Anayasa aşırı sağ ve solu yasak eder(?) Milli Kütüphane gibi bir kültür(?)aşırı sağcuların toplandığı bir gerici ocağı haline getirilmesine ilgili makam(?) seyirci kalabilir mi? (İç durum: ..., 1962 : 8)

Bilgi ve belge yönetimi alanında bu tartışmalar yaşanırken, Türkiye askerî müdahale sonrası yeni bir döneme doğru yönelmişti. Dünyadaki özgürlük arayışları Türkiye'de de gençlik hareketlerinin başlayacağı yeni tartışma ortamlarının doğmasına yol açmıştı. 1963 yılında yapılan seçimlerde Adalet Partisi kazanır. Fakat hükümeti bağımsızlarla birlikte yine İnönü kurar. Kıbrıs'ta ise sorunlar giderek yoğunlaşmaktadır. (Tunçay, 2005 : 82)

Tartışmaların arkası öyle hemen kesilmemiştir. Yine Yön dergisi'nde bu kez aynı konuyu biraz daha ayrıntılı bilgilerle açıklayan bir başka yazı (İç durum: Devlet..., 1963 : 11) yayınlanır. Bu yazı aslında genel bir uyarı niteliğindeki giriş yazısıyla birlikte 3 Ocak 1963 Perşembe günü Ulus gazetesi'nde çıkan yazının (Portreler: Hafız-ı kütüp, 1963 : 3) tamamından oluşmaktadır. Milli Kütüphane'deki siyasal ortamı açıkladığını iddia eden yazı içeriği açısından oldukça önemlidir. İddialar çok ciddidir.

"Anayasa ve ceza kanunu komünizm gibi faşizmi de yasaklamıştır. Ama tatbikatta faşizm tamamen serbesttir, hattâ itibarlı bir faaliyettir. Buna karşılık sosyalizan fikirler dahi şüphe altındadır.

Örnek mi? İşte Millî Kütüphane'nin hâli. Bir çok gazete, bu arada YÖN, Millî Kütüphane gibi temel bir kültür kurumunun faşist yuvası haline getirildiğini böylece faşizmin devlet tarafından finanse edildiğini yazdı. Aldıran olmadı. Şimdi C.H.P. Yayın organı Ulus'ta herkesçe bilinen bu gerçeği şu sözlerle tekrarlıyor “Başında bulunduğu müessese şimdi kafatasçıların faşistlerin yuvasıdır. Şöhretli iki faşist ona akıl hocalığı etmektedir. Oturup Turan hayalleri kurarlar...,” (İç durum: ..., 1963 : 11)

Milli Kütüphane yönetimini tamamen siyasi bir görüşün taraftarı olmakla ve bunu kuruma yansıtmakla suçlayan bu yazı aynı zamanda CHP'li siyasi iktidara yapılan açık bir gönderme niteliğindedir. 3 Ocak 1963 Perşembe günü Ulus gazetesi'nde çıkan yazıdan (Portreler: Hafız-ı kütüp, 1963 : 3) hareketle iktidara ve onun Milli Eğitim Bakanı'na “sizin yayın organınız da bu konuyu yazdı. Halâ, Milli Kütüphane yönetimini değiştirmeyecek misiniz?” anlamına gelen bir uyarı yapılmaktadır.

Anılan yazının devamında Ulus gazetesi'nde çıkan makale aynen yayımlanır. Yazıda, isim vermeden Adnan Ötüken'in Almanya'daki öğrenci müfettişliği yaptığı dönemde oradaki Türk öğrencilerin kaleminden, Ötüken'in onlara yaklaşımı ve politik olarak taraflı davranışı ile daha da geriye dönerek bütün çalışma yaşamı ayrıntılarla anlatılmıştır. İddiaların sonlarına doğru, onun taraflı yöneticiliğiyle artık kuruma zarar verdiği anlatılmıştır:

“O, bu işinde gerçekten başarı kazanmış, iyi bir kütüphanecilik öğrenimi yaptığını göstermişti.

Müesseseyi sağlam temeller üzerine kurdu. Yalnız bir büyük kusuru vardı. Çevresindeki memurlara farklı muamele yapar, sevmediklerini, kendisini tenkid edenleri bir yolunu bulup uzaklaştırırdı. Abdülhamide parmak ısırtacak bir espionaj şebekesi kurmuş, sevmediği her memurun ardına bir casus takmıştı. Garip tutumu yüzünden eliyle kurduğu müesseseyi soysuzlaştırdı, tembeller yatağı haline getirdi.” (İç durum..., 1963 : 11)

Yazının sonlarına doğru Ötüken'in çalışanlar dışında kütüphaneyi kullanan okuyucuların düşünsel eğilimleri ile de ilgilendiği, onların kullandıkları kaynaklar konusunda da ayırım yaptığı ve bu konuda polise bilgi verdiği ya da verdirdiğini iddia eden bazı satırlar da yer almıştır. Bu iddia bir kütüphaneci için en önemli meslekî ilkelerin başında gelmesi gereken "kütüphaneye gelen okuyucu veya araştırmacının siyasi görüşlerine bakılmaksızın hizmet verilmesi" ilkesinin çiğnenmesi anlamına gelen bir tavra işaret etmektedir. Sözü edilen kütüphaneci ise Türkiye'de modern kütüphane ve kütüphaneciliğin kurucularından olan Adnan Ötüken'dir. Bu nedenle iddia oldukça önemlidir. Ayrıca düşünce özgürlüğü gibi insan haklarının en temel unsurlarından birinin de ihlal edilmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca polise isim bildirmek iddiası çok şaşırtıcıdır.

"Sosyalizan yayınlarla başı hiç hoş değildir. Her yayının girmesi gereken müesseseye sadece onun meşrebine uygun kitaplar, dergiler girebilir. Sosyalize yayınları takip etmek isteyenlerden hoşlanmaz. Eğer birkaç defa sosyalist yayınları isterseniz biliniz, adınız polise verilecektir." (İç durum..., 1963 : 11)

Milli Kütüphane'deki bu tartışmalar sürer gider. Yön dergisi de bu gelişmelerle birlikte olaylarda artık taraftır. Dergi, konu ile ilgili yeni haberlere sayfalarında yer vererek gelişmeleri kendi okuyucularına haber atlamadan duyurmuştur (Ötüken'in..., 1963 : 10). Adnan Ötüken ile Milli Kütüphane personeli ressam Münip Özben arasında yaşanan ve mahkemelere kadar taşınan olumsuz olaylar Yön dergisi tarafından ayrıntılı duyurulan olaylardandır. Ancak bu haberin bir özelliği vardır. Haberin ayrıntıları içerisinde Özben'in avukatı tarafından mahkemeye verilen bir dilekçe de yer almaktadır.

"Münip Özben'in şikayeti üzerine Danıştayın kararına uyularak Cumhuriyet Savcılığı tarafından Milli Kütüphane Müdürü Adnan Ötüken aleyhine açılan Ankara Asliye Ceza Mahkemesi 962/ 390 sayılı ceza dâvasında memuruna vazife başında hakaret ettiği için Adnan Ötüken'in cezalandırılması ve suç vazife başında işlendiği için cezasının artırılması istendi. Kendilerini milliyetçi diye tanıtır, kafatasçılıklarını bu perde arkasına saklamaya çalışan, gerici basın yoluyla Atatürk milliyetçisi devrimcilere leke sürmeye yeltenen kimselere bir dâva dolayısıyla verilen vasıtalı cevabı sütunlarımıza alıyoruz:" (Ötüken'in..., 1963 : 10)

Özben'in mahkemeye verdiği dilekçe, Ötüken açısından kişiye özel sayılabilecek bazı bilgiler sunmakla birlikte; bu mahkemenin konusunun tamamen siyasi olduğu izlenimini vermektedir.

Bir mahkemede adaletin yerini bulması için kaleme alınan bu metnin, objektif olmayan iddiaları da içerebileceği değerlendirmesiyle tamamının araştırma içerisinde ele alınması düşündürücü bulunabilir. Ancak, bu metin araştırma açısından çözücü birçok özelliği içerisinde barındırmaktadır. Ayrıca bu iddialar tartışmanın sağ ve sol çevreler ya da kişisel tartışmalar nedeniyle değil, o dönemde yapılan askerî bir müdahalenin taraftarı olan Kemalist bir çalışan ile ırkçı-turancı diye nitelendirdiği Adnan Ötüken arasında geçmektedir. İşaret edilen asıl kişiler ise Ötüken'in bu kurumda istihdam sağladığı ve anılan düşünceleri savundukları iddia edilen aşırı milliyetçi kadrolardır. Özben'in avukatı tarafından yazılanlar devamla şu satırlara yer vermektedir.

“Sanık Adnan Ötüken'in 10/4/1961 günlü uzun ifadesinde müvekkilim hakkında dolayısıyla ileri sürdüğü çirkin iddia ve yakışsız iftiralara, bu kaynaktan hareket eden yayın organlarına cevap vermeyi tenezzül meselesi sayıp onların davranışı karşısında gerçeği bildirerek sözlerimizin müdafaa anlamına gelmemesi için durumu Mahkemede açıklamayı uygun bulduk.

Devrime ve devrimciye karşı bilinen yayın organlarındaki hasta kalemlerin ancak sahiplerini ilgilendiren iddiaları olmasaydı bunu davanın sonunda sunacaktık.

Sanık bir taraftan suçunu inkâr ederken diğer taraftan da bu suçu ve daha fazlasını işlemiş kimselerin telaş ve gayreti içinde kendisini mazur gösterecek şekiller aramaktadır. İnkârıyla tezat olan gayretinin hukuki durumunu dâva sonundaki delilli iddiamızda bilginize sunacağız.” (Ötüken'in..., 1963 : 10)

Amacımız mahkemelere yansımış bir tartışmanın bütün boyutlarını aktarmak değildir. Ancak, amacımız dönemin en popüler siyasi dergilerinden birine kadar yansıyan bu hukuk mücadelesinin kurumun da adı karıştırılarak nasıl tartışma

ortamına çekildiğini belgeleyerek bu alana ilişkin literatüre yansımamış önemli tartışmaların varlığından ilgili kamuoyunu haberdar ederek dikkatleri siyasi atmosfer alan ilişkileri üzerine çekebilmektir. Münip Özben'in avukatı mahkemeye müvekkilini savunmak için sunduğu dilekçe Yön dergisinde ayrıntılı olarak yer alırken, Ötüken hakkında birçok siyasi iddialarda bulunur :

“Sanık ifadelerinde Milli Kütüphanede gerici ve ilerici mücadelesinin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu arada müvekkilimi kendisine cephe alan, solcu olduklarını iddia ettiği bir grubun tahrikiyle hareket eden kimse olarak göstermek istemekte, müvekkilim üzerine şüphe ve gölge düşürerek hareketine kahramanlık süsü vermeğe çalışmaktadır.

Bu vehimler Millî Kütüphaneyi Adnan Ötüken zanneden kimselerle her devre uyan devrim ve devrimcilere düşman kimselerin oyunudur.

Suç basit ve açık bir şekilde ortadayken başka yollar aramak boşuna çabadır. Namuslu ve şerefli insanlar için başkalarına gelişigüzel leke sürmek utanılacak bir harekettir. Sanık alıştığı şekiller içerisinde bildiği vahim suçlar, hafif suçlar varsa adalete ihbar edebilir.” (Ötüken'in..., 1963 : 10)

Özben'in avukatının Yön'e yansıyan dilekçesindeki açıklamalar devam ettikçe, konu detaylanmakta bir tarafta Kemalist düşünce, karşı tarafta ise ırkçı-turancı düşüncelerin yer aldığı bir Milli Kütüphane çalışma ortamı ve siyasi nedenlerle yaşandığı ifade edilen olaylar tartışılmaktadır. Milli Kütüphaneyi sağcıların karargahı haline getirmeye çalışanların Ötüken'i etkiledikleri ifade edilmektedir:

“Mahkemenin 15/11/1962 günlü celsesinde bir anlayış ve zihniyet farkı sebebiyle sanığın hareket ettiğini ifade eden müvekkilime Mahkeme, devrimcilikten kastın ne olduğunu sormuştur. Bunu tekrar ederek dâvanın mahiyetini belirtmiş olacak ve müvekkilimin kişiliğini ortaya koyacağım.

Devrimci Atatürk ilkelerini ve Türk devrimini yaymağa, korumağa ve yükseltmeye çalışan, bağımsızlığı özgürlüğü egemenliği adalet ve ahlâkı üstün tutan, komünizmi,

ırkçılık-turancılığı reddeden gericiliğin karşısında olan uygar ve barışsever bir Cumhuriyetçidir.

Müvekkilimin karakterinin ana hatları bunlardır. İfadeleri Adnan Ötüken'i Millî Kütüphaneyi sağcıların karargahı durumuna getirmek isteyen kimselerin etkisi altında kaldığını göstermektedir." (Ötüken'in..., 1963 : 10)

Açıklamanın devamında; sözü edilen ırkçı-turancı kadronun, Millî Kütüphane'de yarattıkları baskıcı, ayrımcı ve taraflı hizmet ortamı dönemin önemli gazetelerinden Ulus'ta yer alan bir yazıya (Portreler: Hafız-ı kütüp..., 1963 : 3) da atıfta bulunularak anlatılmaktadır. Yazıdaki yer alan ilginç bir diğer değerlendirme ise; dönemin siyasal atmosferine uygun olarak Turancı olarak ifade edilen kadroların en az komünistler kadar tehlikeli olduklarını, kendileri gibi düşünmeyen herkesi ise "komünist"likle itham ettiklerini, kurumda deyim yerindeyse bir tür "cadı avı" yaşattıklarını iddia etmektedir. Ülkenin öncü kütüphanesi olması gereken Millî Kütüphane'de ülkede 1961 Anayasası gibi nispi özgürlükler içeren bir Anayasa'nın geçerli olduğu bir ortamda ülkedeki genel eğilimin tam tersi bir şekilde aşırı milliyetçi bir ortamdan söz edilmesi oldukça düşündürücüdür. Demokrat yayınların ortadan kaldırıldığı, okuyucunun düşünsel açıdan ayrıma uğratıldığı bir Millî Kütüphane ortamı ifade edilmektedir. Bu daha önce aktarılan tartışma yazılarında da iddia konusu olan Millî Kütüphane'de yaşandığı ifade edilen siyasi ve taraflı uygulamalardandır. Yön dergisinde yer alan yazı Ulus gazetesindeki bir başka yazıyı da ayrıntılı vermiştir:

"Devrimci yayınların yerinden kaldırıldığı Millî Kütüphanede kimlerin bulunduğunu, nasıl çalışıldığını 3/1/1963 günlü Ulus gazetesi anlatmaktadır.

« Milliyetçi» kelimesini istismar eden, kendi zayıflık ve hastalığını karşındakilere çamur atmamakla örtmek isteyen bazı zavallılar son zamanlarda demokrasiye yanlış anlam vererek fikri sabitlerle çalışmaktadırlar. Bir komünist kadar tehlikeli olan sözde milliyetçi, ayrımcı ve parçalayıcılar için kendileri gibi düşünmeyen herkes komünisttir. Bize göre bunların zararları komünistlerinkinden asla az değildir. Komünistlerin yapamadığını bunlar yapmağa çalışmaktadır.

Her Türk, milletini sever, milliyetçidir. Bundan gurur duyar. Öğrenimi, eğitimi bunları kavramıyacak seviyede olan kimselerin kasıtlı davranışlarına gülmek yetmiyor, acınıyor da. Devrimci, ayırıcı, yıkıcı ve maceracı olmayan Atatürk Milliyetçisidir.” (Ötüken’in..., 1963 : 10)

Özben’in avukatı Ötüken ve arkadaşlarını mahkemeye bir biçimde ihbar etmektedir.

Bu açıklamalar Ötüken’in yönetici olduğu çalışma ortamında demokrasi olmadığı için şikayetçi olanların da gerçekte pek demokrat bir düşünce yapısına sahip olmadıkları izlenimi vermiştir. Bu düşüncelerde farklı fikirlere tahammülsüzdürler.

“Bizim için komünizm, ırkçılık-turancılık gericilik etkileri birbirinden ayrılmayan üç büyük tehlikedir. Kızıl, kara ve yeşil tehlikeyi Türkiye’nin daimi düşmanları oldukları için nefretle reddederiz.

Müvekkilim Yeni [İ]stanbul, Milli Yol okuyucusu, Menderes ve Başgil hayranı dalkavuk değildir. Teyfik İlerinin de adamı değildir.

Müvekkilimi kısaca böyle tanıttıktan sonra yeri geldiğinde sanığın Milli Kütüphaneye getirilişi, çalışmaları, Almanya’ya gidişi oradaki çalışmaları bir ara kısa müddet için Türkiye’ye geldiğinde yaptığı işleri ve şimdiki tutumlarını açıklayacağız.

Mahkemeyi meşgul etmemek ve dava konusu olan olayla ilgili olmaması sebebiyle anlatmıyoruz. Fakat temas edildiğinde yüksek bilgilerinize sunacağız.” (Ötüken’in..., 1963 : 10)

Adnan Ötüken’le mahkemelik olan ressam Münip Özben Milli Kütüphane kadroları arasına birkaç yıl önce katılmıştır. Onun kurumda görev alması TKDB’nin haberler bölümüne şöyle yansımıştır:

“Millî Kütüphane Resim – Heykel Bölümü Şefliğine, kütüphanenin yeni mensuplarından Münip Özben tayin olmuştur. Münip Özben Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Resim Bölümü mezunudur.” (Türk Kütüphaneciler..., 1959 : 180)

VI. 6. Türkçülerin Yazıları

1963 yılına gelindiğinde Ötüken Millî Kütüphane personeliyle kişisel/siyasi nedenlerle mahkemelere kadar taşan tartışmalar yaşarken, o günlerde Kütüphaneler Genel Müdürü olan Aziz Berker de basında tartışma konusu olan halk kütüphanelerinde yer verilmediği söylenen bazı kitaplar yüzünden dönemin Türkçü’leriyle ciddi sıkıntılar yaşamaktadır. Türkçü ekipler Berker’e karşı, bir gazetede kaleme aldığı makalesinden ötürü kendi dergilerinde ciddi bir karşı kampanya başlatırlar.

Kampanyayı başlatan yazıyı; Ahmet Tuğcu (1963 : 13-15) “Çizmeden yukarı çıkan bir kişi Kütüphaneler Umum Müdürü Aziz Berker” başlığıyla kaleme almıştır. Tuğcu’nun makalesi o kadar ilginçtir ki, sanki araştırmanın hipotezinde savlanan düşünceleri kaleme alındığı daha o yıllardan doğrulayan tarihi bir belge gibidir. ABD’nin kendisinden istediği Türkiye’deki yazmaların mikrofilmlerinin alınması projesine direnen, onların davetine icabet etmek yerine;

“...her şey güzel ama, bu gezi teklifi midemi bulandırdı. Bunlara elimizi verirse kolumuzu kurtaramayız” (Parmaksızoğlu, 1983 : 44)

diyen Berker, Türkçü ekipler tarafından “komünistler gibi konuşmakla” suçlanmaktadır.

Gerçekte Berker Halk kütüphanelerini Türkçülerin istediği kitaplarla doldurmadığı için mercek altına alınmıştır. Onun bulunduğu görevden ayrılması için başlatılan kampanyanın ilk işareti bu yazıyla verilmiştir :

“İstanbul’un sol eğilimli gazetelerinden birisinde Kütüphaneler Umum Müdürü Aziz Berker imzalı ve “Karanlık Ruhlar” başlıklı bir yazı çıktı. Yazının son paragrafında ki cümlelerden anlaşıldığına göre, makale, halk kütüphanelerinde yer verilmeyen bazı kitaplar dolayısıyla gazetelere de yapılan neşriyata cevaptır. Bilindiği gibi, bazı komünist aleyhtarları kitaplarla milliyetçi bir görüşle yazılmış eserlere halk kütüphanelerinde yer verilmemesi, gazetelerde, günlerce devam eden bir neşriyat yapılmasına sebep olmuş ve bu konuda bir şeyler söylemesi zarurî olan kütüphaneler umum müdürlüğü sorumluları susmuşlardır. İşte, bu “Karanlık Ruhlar” başlıklı yazının, verilmesi gerekli bu cevap olması gerekiyor. Fakat hayli uzun makalede, sözü edilen kitaplara, halk kütüphanelerinde niçin yer verilmediği hakkında tek satır bulunmamaktadır. Vankulu Lûgatının basılmasından günümüze kadar birtakım hadiseler(!) ele alınmakta ve bu hâdiseler karşısında bazı davranışların karanlık ruhlu insanların mukavemet olduğu iddia edilmektedir. Kütüphaneler umum müdürüne göre, Türkiye’nin ilerlemesini köstekleyen bu karanlık ruhlular, iki kaynaktan çıkmaktadır: Dincilik ve milliyetçilik... Ve bu sonuca varan umum müdür, Türk milliyetçiliğine ve milliyetçilerine uluorta saldırmaktadır.” (Tuğcu, 1963 : 13)

Tuğcu makalesinin devamında Aziz Berker’in kişiliğine ilişkin de bazı olumsuz değerlendirmeler yapmış, ancak bundan daha da önemlisi onu siyasi bir taraf olarak değerlendirerek, Berker’in kişiliğinde Türkçü karşıtlarına genel bir cevap verir gibi, onun yazısı üzerinden ağır eleştiriler yapmıştır:

“Kütüphaneler umum müdürü Aziz Berker tanıdığımız bir kişi değildir. Kendisini tanıyanların ifadesine göre yaşı hayli ilerlemiş, fikrî seviyesi ortanın altında, millî meselelere karşı bir zattır.

Ve makalesindeki “çaba”, “uygarlık”, “zorunlu”, “kişisel”, “olumsuz” gibi kelimelerin kendi kelimeleri olmaması lâzımdır. Çünkü konuşma tarzı tamamen eski Osmanlı Türkçesidir. Fakat bunlar, o derece mühim şeyler değil. Mühim olan, şimdiye kadar adı sanı işitilmemiş bu zatın, sol eğilimli bir gazetede, kızıkların Türk milliyetçiliğine karşı olan malûm iftiralarını dile getiren bir yazı ile ortaya çıkması ve gözükmesidir.

Kütüphaneler umum müdürü Aziz Berker'in, kütüphanecilik konusundaki seviyesini bilmiyoruz. Fakat bugünün meseleleri ve hele Türk milliyetçiliği konusunda çok boş olduğu, yazısından anlaşılıyor.Böylesine cahili bulunduğu bir konuda bu derece ileri geri konuşması, kendisini çizmeden yukarı çıkan bir kişi haline sokmuştur.Çizmeyi aşan herkes gibi,bunun sonucuna katlanmaya mecburdur.Kütüphaneler umum müdürünün yazısındaki garip ve gülünç iddiaların belli başlıları şunlardır:”. (Tuğcu, 1963 : 13)

Tuğcu makalesinin sonraki satırlarında Berker'in yazısı üzerinden belli tümceler ve paragraflar seçerek, seçtikleri üzerinde “Türkçü” bakış açısıyla tek tek eleştiriler yapmış ve “çizmeyi aşan bir kişi ” olarak, onun bu eleştirilere katlanmasını istemiştir.

“1) Aziz Berker: «Türkçülük, Turancılık ve ırkçılık şekillerinde ulusal duyguları, türlü bakımlardan istismara çalışan birtakım teşekküllerin, az sayıdaki bazı politikacıların, gizli veya açık sarsıcı ve bölücü faaliyetleri» diyor.Bu sözlerin, sicil komünistlerin, Türk milliyetçiliğine saldırırken tekrarladıkları tekerlemelerden farkı ne? Aziz Berker'in bahsettiği teşekküllerle şahıslar, Türk milliyetçiliği gayesinden başka gayesi olmayan kurumlar ve insanlardır. Türk milliyetçileri ve Türk milliyetçilerinin kurdukları teşekküllerde millî duygular istismar edilmez, sadece kuvvetlendirilmeye çalışılır. Millî duyguları istismara kalkışanlar komünistler, azınlık ırkçılar gibi Türklük düşmanlarıdır. Türk milliyetçileri, Türk milletini bir bütün saydıkları için, elbette ki, bu bütünlüğü korumak en büyük gayeleridir. Türk bütünlüğünü bozacaklar da Türk düşmanları ile onların yalanlarına kanarak hareket eden kafasızlardır.” (Tuğcu, 1963 : 13)

Tuğcu ikinci konu başlığı olarak “Köy Enstitüleri”ni ele alır. Bu okullarda köy çocuklarının beyinlerinin “kızıklar” tarafından “zehirlendiği”ni, bu “gerçeğin” birçok Türkçü tarafından tartışılmasına rağmen, Berker'in halâ bu tarzda değerlendirmeler yapmasını onun ya çok cahil olmasına ya da Türkçülerin faaliyetlerini izlememesine bağlaması çok ilginçtir. Tuğcu, ayrıca bu durumun onun da “kızıklar”la aynı düşündüğünün bir işareti olarak görülmesi gerektiğini belirtir.

“2) Aziz Berker: «Bir başkası köy enstitülerinin komünist yuvaları olduğundan söz açarak on binlerce öğretmeni lekelemeğe uğraşır» diyor.

Bu da, kızıkların uydurmaları ile tıpatıp aynı olan bir asılsız iddiadır.

Türk milliyetçileri, köy enstitülerindeki komünist hareketlerinden ve bu okulların kızıl fesat yuvaları haline getirilmesi gayretlerinden bahsetmişlerdir ve bahsetmeye de devam edeceklerdir. Çünkü bu, yüzde yüz gerçek olan bir vakiadır. Malûm devirde, maarif vekâletinde çöreklenmiş olan bir avuç insanın, köy enstitülerinde o meşum havayı yaratmak için nasıl çalıştıkları, bu alandaki başarıları ve zehirlenen gençler, artık Mısır'daki sağır sultanın dahi kulağına ulaşmış bulunuyor. Bu gerçeği, hiçbir itiraza imkân bırakmayacak şekilde isbat eden birçok vesika konferanslarda, açık oturumlarda ortaya konduktan başka, dergilerde ve gazetelerde de yayınlandı. Kütüphaneler umum müdürü Aziz Berker, haydi konuşmaları ve açık oturumları takip edemedi diyelim, fakat, yazılanları da mı okumadı. Kendisine bu hususta tavsiyemiz şu: Sadece, Türk yurdu'nun son sayısındaki köy enstitüleriyle ilgili yazıyı okusun. Eğer oradaki vesikalar da gözlerini açmazsa, artık diyecek bir söz kalmaz.

Bu münasebetle şu gerçeği bir kere daha tekrarlayalım: Türk milliyetçilerinin bütün Köy Enstitüsü mezunlarını komünist damgasıyla lekelemeleri bir iftira ve yalandır. Bu iftira ve yalanın patenti de yerli kızıklardadır. Aziz Berker, bir Türk milliyetçisinin kaleminden çıkmış böyle tek bir satır gösterebilir mi? Gösteremez. Çünkü yoktur. Çünkü Türk milliyetçileri böyle bir şey kabul etmemektedirler. Bugün Türk milliyetçiliği saflarında birçok köy enstitüsü mezunu Türk evlâdının bulunması da bundandır.” (Tuğcu, 1963 : 13-14)

Tuğcu'nun makalesinde üçüncü sırada değerlendirilen bir başka konu da “Atatürk'ün Türkçülüğü” konusudur. Mustafa Kemal'in, Cumhuriyet öncesi ve sonrası gerçekleştirdiği birçok faaliyetin aslında Türkçü düşüncelerle gerçekleştirildiği düşüncesine, onun sözlerinden hareketle düşünsel bir temel kazandırılmaya çalışılırken, diğer taraftan da Türkçü ve ırkçı yaklaşım övülmektedir.

“3) Aziz Berker. Biri, utanıp sıkılınmadan, Atatürk'ü ırkçı ve Turancı olarak göstermeye çalışır” diyor. Kütüphaneler umum müdürünün Atatürk'ün milliyetçilik

cephesi hakkında beş paralık bir bilgisi olmaması, kendisini bu konuda da yaya kalmış Tatar ağasına benzetiyor.

İrkçılık ve Turancılık, birçok zavallılar gibi onun da sandığı gibi korkulacak bir fikir değildir. Kendisine şuracıkta öğretilim ki, Turancılık da, Türk ırkçılığı da, Türk milliyetçiliğinin unsurlarıdır. Her ikisi de Türk'ün faydasına, saadetini hazırlayıcı fikirlerdir. Türk milliyetçiliği tarihinden haberi olmayan şunlar, bunlar ve Aziz Berker'ler bunu bilmiyorlar diye, Türk milliyetçiliğinin bu iki temel unsurunu inkâr mı edeceğiz? Türk milliyetçiliğinin düşmanları ve onlara uyan zavallılar istedikleri kadar tepinip dursunlar, Türk soyu var oldukça, Türk milliyetçiliği de (tabii bütün unsurları ile birlikte)var olacaktır.

Atatürk'e gelince, İstiklâl Savaşı orduları Başkumandanı,Türk milliyetçisi olduğu için Türk milliyetçiliğinin bu iki temel unsuruna da yabancı değildi. Onları hem biliyordu, hem de benimsemişti. Nutuklarında bu hususu belirten pek çok misal vardır. Bunların hepsi birtarafa; artık ilkokul çocuklarının dahi ezbere bildiği: «Muhtaç olduğun kuvvet damarlarındaki asil kanda mevcuttur.» sözü, bunun engüzel tanığı değil midir?Atatürk'ün bahsettiği asil kan,Türk soyunun o yenilmez, o kudretli kanıdır. Aziz Berker, bunu inkâr etmek cesaretini gösterebilir mi?

İşte Türk ırkçılığının temeli bu asil kana inanmaktır. Damarlarında bu asil kanı taşıyan milyonlarca Türk, bu kana sahip olmanın övüncünü duyan insanlardır. Bu, günah mıdır? Eğer Aziz Berker de damarlarında bu asil kanı taşıyorsa, kendisine tavsiyemiz, onun da bu övünçle dolup taşmasıdır.

Kütüphaneler umum müdürü şunu da bilmelidir ki, Atatürk, Türkiye'de antropolojik faaliyetlere girişmesi ve Antropoloji Enstitüsünü kurdurması bakımından da, antropolojik ırkçılık çalışmalarını destekleyen tek devlet adamıdır. Bugün komünistlerle diğer Türk düşmanlarının ve onlara uyan kafasızların yaygarasını yaptıkları «kafatasçılık», işte bu antropolojik faaliyetlerdir. Aziz Berker, bu hususta bilgisahibi olmak istiyorsa, bu enstitünün yayınları olan eserleri okumalıdır.

Atatürk'ün Tarih Kurumu ile Dil Kurumu'nu kurması ve tarih ve dil kurultayları yaptırması da tamamen bir «Türk bütünlüğü», yani Turancılık hareketidir. Kütüphaneler umum müdürü, Birinci Türk Tarih Kurultayı zabıtlarından meydana

gelen ve bütün kütüphanelerde bulunan cildi şöyle bir gözden geçirse, o kurultayda okunan raporların, ortaya atılan tezlerin neler olduğunun bir görse Turancılığın ne olduğunu ve Atatürk'ün de bu konudaki fikirlerini öğrenmiş olurdu.

Umum müdüre, bu konuda küçük bir yardım daha yapabilmiş olmak için bir kitap adı daha verelim: Dr.Hikmet Tanyu'nun Atatürk ve Türk milliyetçiliği adlı eseri Aziz Berker, baştan başa vesikalarla dolu olan bu eseri okuduğu takdirde, ırkçılık, Turancılık ve Atatürk konularında devirdiği çamların büyüklüğünü anlayacaktır.” (Tuğcu, 1963 :14)

Tuğcu'nun yazısında kütüphaneler ve bu kütüphanelerde bulunan kitapların seçimine dönük olarak bir tek değerlendirme ve eleştiri yer almamaktadır. Ama eleştirilerin sınırı o dönemlerin Turan ülkelerini istila eden “kızıl” ülkesi Sovyetlere ve bu ülkenin sınırları içinde yaşayan Türklere kadar uzanır. Eleştirinin sonunda Berker'e dönük olarak “nefret” dile getirilir.

“4) Aziz Berker: «Ulusal sınırimız dışındaki eski Türk yurdunda yaşayan millettaşlarımızın artık bir «Türk» değil de bir «Sovyet» olduklarına inandıklarını...»söylüyor. Yani, Türk'ün beşiği ve ilk anayurdu olan Doğu Türkilinde düşman pençesinde yaşayan milyonlarca Türk oğlu Türk'ün Türk olmadıklarını, üstelik Moskof olduklarına iddia etmek cesaretini gösteriyor. Dünyada bundan daha vicdansızca ve daha gülünç bir iddia olamaz. Sade Aziz Berker değil, bütün dünya şunu bilmelidir ki, Türkiye'de yaşayan Türkler nekadarkı Türkse, Türkiye'nin çevresindeki ülkelerle ilk anayurdumuzda yaşayan Türkler de okadar Türk'tür. Tanrı bağıışı olan Türklük şerefini o milyonlarca talihsiz insanın elinden kimse alamaz. Onun içindir ki, Aziz Berker, Türk oğlu Türk o milyonlara «sovyet» derken, bu kelimeye verdiği mânâ dolayısıyla nasıl gülünç oluyorsa Türklüğe böyle uluorta saldırmak suretiyle de o derece nefrete hak kazanıyor.” (Tuğcu, 1963 :14)

Tuğcu'nun yazısı dikkatle okunursa eleştiriler ve tehditler Türkiye Cumhuriyeti'nin Kütüphaneler Genel Müdürü'ne yapılmaktadır. Türkiye'de günümüzde yaşanan siyasi dalgalanmalar dikkate alındığında ortaya konulan tezlerin ne gibi sonuçlara yol açtığına değerlendirilmesini yapmak bu araştırmanın konusu değildir. Çünkü, “Türkçü” özellikler taşıyan politik yaklaşımlar, günümüzde karşı

karşıya kalınan ve ülkeyi acılara boğan başka etnik kökenli politikaların ortaya çıkışının temel gerekçelerinden biridir. Ancak, bu konuların ve Türkçü düşüncelere sahip olan çevrelerin muhatabı o yıllarda neden Berker olmuştur? Bu oldukça düşündürücüdür. Tuğcu'nun hakaretleri sürer gider. Tuğcu, Berker'in açıkça "deli" olduğunu imâ eder.

"5) Aziz Berker, Türkiye Türklerinden bahsederken: «Turanî oldukları antropolojik verilerle isbat edilebilecek kaç kişi» çıkabilir diye soruyor. Bu suretle Türkiye'deki otuz milyona yakın insanın pek azının Türk olduğunu söylemiş oluyor. İşte Türklüğe karşı büyük ve korkunç bir iftira daha. Bu bilgi yoksunu kişiye şunu öğretilim: Türkiye nüfusunun toparlak bir hesapla yirmi beş milyonu özbeöz Türktür. Atalarımız Oğuzlar Anadolu'yu dalgalar ve yıllarca devam eden akınlar halinde istila eder ve bu topraklarda «Büyük Türkiye» yi yaratırlarken, bu topraklardaki yabancıların büyük çoğunluğu bu selin önünde duramamış ve selin ulaşamadığı yerlere savuşmuşlardı. Onun için daha X. Yüzyıldan itibaren Anadolu baştan başa Türkle dolmuş, şurda burda kalması mümkün ve muhtemel yabancı unsurlarda Türk denizi içinde eriyip gitmişlerdir. Balkanlardaki ve diğer yerlerdeki yabancı unsurların parazitler gibi Anadolu'ya sızmaları çok sonradır. Bunların sayıları Türk çoğunluğunun yanında devede kulak olduktan başka, yabancılık şuurunu terketmeleri dolayısıyla Türklerden uzak durmaları da Türklüğün bozulmamasını sağlamıştır. Yani bugünkü Türkiye'deki Oğuz Türkleri eski Türklerin su katılmamış torunlarıdır. Aziz Berker, bu gerçeğe inanıp inanmamakta elbette serbesttir ama onun şahsî inançları gerçekleri değiştiremez. Nasıl ki bir delinin Allah yoktur diye iddiada bulunması, Tanrı'nın varlığını şüpheye düşüremezse..." (Tuğcu, 1963 :14)

Gerçekte Berker üzerinden yapılan tartışma, Türkiye'de o yıllarda sürmekte olan iki zıt kutup olarak görülen iki ayrı felsefi ve düşünsel yaklaşımın çatışmasıdır. Tuğcu, konuyu Türkçü zeminde derinlikli tartışmalara çekmek eğilimindedir. Berker'in Osmanlılar ve Selçuklular ile Turanî ülkelerde kalan "Dış Türkler" konusundaki düşüncelerini de bu perspektifle eleştirir. Berker'e " bu konulara karışma kendi basit hayatını yaşa" der:

"6) Aziz Berker, dış Türklerden bahsederken: «Doğudakilere gelince, batıya yürümekte devam etmiş olan Selçuklularla Osmanoğullarının tarihî çıkış ve

akışlarından ayrı bir halde kendi kaderleriyle baş başa kalmışlardır. Ne onlar, ne de batıda kiler bu kadere boyun eğmekten başka bir şey yapamamışlardır.» diyor.

Türk soyu, Aziz Berker'in ve Aziz Berker'lerin sandığı gibi, bu kadere boyun eğmiş değildir. Çünkü Türk (kadere boyun eğen değil, ona hükmeden bir soydur. Türk dünyasının üstüne bir kâbus gibi çökmüş olan bu kader bir gün mutlaka değişecektir. Çünkü Türk dünyasının her tarafında bu acı kaderi değiştirmek ülküsüyle yanan ve bunun için çalışan binlerce, on binlerce mefkûreci Türk vardır. Türk, Tanrı'nın da yardımıyla bu acı kaderi çok yakın bir gelecekte yenecek ve hakkı olan saadete erişecektir. Bu gibi büyük insanlık davalarına akli ermeyenler bulunabilir. Onlara düşen, akıllarının ermediği bu gibi davalara burunlarını sokmak değil, kendi basit hayatlarını yaşayıp gitmektir. Ve Aziz Berker, bir müddet daha yaşarsa, bu kaderin nasıl değiştiğini görecektir.” (Tuğcu, 1963 :14-15)

Tuğcu'nun eleştirileri sona doğru geldiğinde “*halis Türkler*”den bir de “*Türk geçinenlerden*” söz eder. Aziz Berker'in kaleme aldığı makalesiyle “*çizmeyi aştığını*” söyleyerek “*vatanın asıl sahipleri*”nden söz eder. Berker'in her ülkede belli bir ölçüde olması gereken milliyetçi değerlerin ötesine taşarak insanları zorlayan dozda “*Türkçü ve Türkçülük*” politikalarının zararlı sonuçlar doğuracağına ilişkin öngörüsü oldukça yurtsever ve isabetli bir yaklaşımdır. Diğer bir deyişle Berker, “*Kim Türktür? Kim değildir*” sorusunun aynı ülke vatandaşları üzerinden sorgulanması yanlıştır demiştir.

“7) Aziz Berker bir de şöyle diyor: «Şu topraklarda ırkçı ve Turancı geçinenlerin zaman ve icaba göre kullanılmak alışkanlığından buldukları bir Türkçü-Türkçülük deyimi de vardır. Türküm diyebilmenin mutluluğuna ermiş olanların bu va[t]anda Türkçü olmalarına ve Türkçülük gütmelerine bir sebep var mıdır? Böyle bir tutumun akıl ve mantıkla bir ilg[i]si olabilir mi?»

Aziz Berker, bu konuda, önce şunu bilmelidir:Bu topraklarda ırkçı-Turancı geçinenler değil, Türklük düşmanlarının uydurma bir ırkçılık ve Turancılıkla suçlamaya çalıştıkları Türk milliyetçileri, yani Türkçüler vardır. Bu itibarla umum müdür, bu vatanın öz evlatları olan Türkçüleri bir tarafa bırakıp, bize düşman oldukları halde Türklük taslayanları, yani Türk geçinenleri öğrenmeye çalışmalıdır.

Türküm demenin mutluluğuna erenler bu Türk geçinenler değil, Türk vatanının asıl sahipleri olan Türklerdir. Türkçülük de, Türküm demenin mutluluğuna eren bu halis Türkleri yükseltecek, tek yoldur. Onun içindir ki, Türk olmanın mutluluğunu bilen ve övüncünü duyanlar Türkçü sözünden, Türkçülükten korkmazlar. Aksine kendilerini yükseltecek bu davaya dört elle sarılırlar. Akıl ve mantıkla ilgisi olmayan, Aziz Berker'in sandığı gibi Türkçü olmak değil, Türkçülükten ürkmektir. Bu konuda tek gerçek şudur: Türkçülük, Türk'ü yükseltme davası olduğu içindir ki, davaya karşı olanlar ve düşmanlık edenler sadece Türklük düşmanlarıdır. Bir Müslüman nasıl Kuran düşmanlığı yapamazsa bir Türk de öylece Türkçülük düşmanlığı yapamaz. Aziz Berker, çizmenin içinde kalmalı ve bu gibi Türklük meselelerinde sözün bu konuyu bilenlerde ve Türk milliyetçilerinde, yani Türkçülerde olduğuna inanmalıdır.” (Tuğcu, 1963 :15)

Tuğcu'nun yaptığıının ne anlama geldiği, daha sonra anılan dergiye gelen, aynı konu üzerindeki başka eleştirilerden daha açık anlaşılmıştır. Adnan Ötüken ile Aziz Berker arasında bir süredir daha da öne çıkan anlaşmazlık “Türkçü” çevrelerin Berker'in karşısında örgütlü bir karşı çıkış sergilemelerinin asıl nedenidir. Nitekim, Berker 1964 yılında belli ki bu yaklaşımlar nedeniyle görevinden “emekli” olma yolunu seçerek ayrılacaktır. Orkun dergisinde onun yaklaşan emeklilik zamanını beklemeden emekli olması yönünde yıpratıcı başka bazı yazılar da çıkmıştır:

“ BERKER VE EMEKLİLİK

Aziz Berker'in emeklilik zamanı yaklaşmış bulunmaktadır. Sayın milliyetperver umum müdürün bundan dolayı canının sıkın olduğunu çevresindekiler iyice müşahade etmektedirler.

Son aylar içinde yaptığı gezi ve teftişlerde, ziyaret ettiği kütüphanelerin müdürlerinin kendisine arz ettikleri kütüphaneleriyle ilgili hususları ve ihtiyaçları:

- Ben artık gidiyorum. Bu işleri benden sonra gelecek olan umum müdürünüze arz edersiniz! Diye geri çevirişinin sebebi budur. Bazı kütüphane müdürlerinin, Aziz Berker'in bu tutumunu bencilliğine vermeleri ve kendisini an[r]kasından tenkim

etmeleri, herhalde o müdürlerin gerici, Türkçü veya Turancı filan oluşlarından ileri gelse gerek....” (Orkundan sesler: Berker ve emeklilik, 1963 : 24)

Tevfik İleri'nin Milli Eğitim Bakanı olduğu dönemlerde yaşanan duruma ilişkin iğneli bir başka yazı aynı sayfada yer almıştır. Berker'in emekli olmasından hemen bir yıl sonra Adnan Ötüken ilk Kültür Müsteşarı olarak atanmış, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'ne de kendisine çok bağlı olan ve aynı siyasal düşünceleri paylaşan Abdülkadir Salgır'ın atanmasını sağlamıştır. :

“Aziz Berker, Milli Eğitim Bakanlığı'nın demirbaşlarından birisidir. Son zamanlarda umum müdürlük haline getirilen kütüphaneler müdürlüğü makamını nice yıllardan beri işgal etmektedir. Aziz berker'in, bakanlıktaki vekil değişimlerinde en çok korktuğu, rahmetli Tevfik İleri'nin iş başına gelmesi idi. Şimdi milliyetperverlik (!) taslayan Aziz Berker, nedense, milli ve milliyetçi tanınan Tevfik İleri'den korkardı. Bu korkunun sebebi, İleri'nin kendisini atıp, yerine milliyetçi bir kişi getirmesi vehminden ileri gelirdi. Bu sebeple de, Tevfik İleri ne zaman asaleten veya vekâleten maarifin başına gelse, berker, hemen bakanlıktaki dostlarıyla vedalaşır ve altından çekileceğini sandığı koltuğun üstünde, kazıkta oturur gibi otururdu. Birkaç hafta süren bu kazık üstü hayattan sonra da, kütüphaneciliği kalkandıran başarılı (!) çalışmalarına yeniden ve bütün gayretiyle girişirdi. Kütüphaneciliğimizde, bugün ufak tefek bazı eksiklikler ve aksaklıklar görülüyorsa, bunun sebebi, rahmetli Tevfik İleri'nin sık sık bakanlığın başına geçmesi ve Aziz Berker'in de sık sık kazık üstü hayatı yaşamaya mecbur kalıp kütüphaneleri ihmal etmesinden olsa gerektir.” (Orkundan sesler: Berker ve İleri, 1963 : 24)

Aziz Berker'le Adnan Ötüken arasında var olan olumsuzluğun işaretleri de bu yazılara yansıyanlar arasındadır. Anlatılan anekdotda kişisel bir anlaşmazlık gibi gösterilen konu, Berker'in Kütüphaneler Genel Müdürü olarak yeterince bilgili olmadığı ve bu nedenle Ötüken'le aralarında husumet olduğu izlenimi vermek amacıyla kaleme alınmıştır. Oysa aynı dergide Berker'e Türkiye'nin birçok yerinden, hatta “esir Türkler”in olduğu yerlerden geldiği söylenen mektuplarla küfür edilmektedir. Berker'in düşünceleri karşısında galeyana gelerek görüş belirten Nejdet Sançar (Orkundan sesler: Milliyetçi Türk..., 1963 : 25), bile geleneksel terbiye kurallarının dışına çıkarak Berker için :

“... Türkçülüğü akıl ve mantık dışı bir tutum saymaktan daha akıl ve mantık dışı bir şey olabileceğini sanmıyorum. Türkçülük, Türk milliyetçiliğidir. Türk Milliyetçiliği ise, Türk toplumunu maddi ve manevi mutluluğa erişirme yoludur. Bir Türk, böyle bir fikri nasıl tepebilir? Türkçülüğe düşmanlık ya kanı, ya kafası ya imanı bozuk olmak, yahutta dünyadan habersiz bir yaratık bulunmakla mümkündür” demektedir...

Türkiye'nin o günün ağır siyasi sorunları ortada dururken anılan derginin ara sayfalarında bile Berker'e ait olduğu iddia edilen anekdotlar ile konu sıcak tutulmaya çalışılmıştır. Ancak, satır araları dikkatli incelendiğinde dergi çevrelerinin gerçek meramının ne olduğu çok açık görülecektir:

“Tanıdıklarının ifadesine göre, Kütüphaneler Umum Müdürü Aziz Berker, konuşmasını biraz fazla seven bir zat imiş. Ve bu yüzden de bulunduğu her toplantıda muhakkak konuşmuş. Yalnız, daha rahat konuşabilmek için, toplantılara birkaç kadeh yuvarlayarak gelme gibi bir itiyadı da varmış.

Bir gün, bir fakültenin toplantı salonunda ve kütüphanecilikle ilgili bir toplantıda, söz alıp tatlı tatlı konuşmaya başlamış. Konu kütüphanecilik olduğu için de, türk kütüphaneciliğine ettiği hizmetin büyüklüğü malûm olan Adnan Ötüken'den de bahsetmek zorunda kalmış.

Aziz Berker'in Adnan Ötüken'e karşı hiç sempatisi bulunmadığını ve bunun, Ötüken'in kütüphanecilikte en büyük otorite olmasından ileri geldiğini de bütün kütüphaneciler bilirler. İşte, o günkü toplantıda, Berker, o sıralarda Almanya'da kültür ataşesi ve talebe müfettişi olarak bulunan Adnan Ötüken'den söz ederken, önce:

- Çok sevdiğimiz Adnan Ötüken'de bu mutlu toplantımızda şimdi aramızda bulunsa ne kadar sevinirdik!. Gibilerden, herkesi tebessüme sevk eden bir cümle söylemiş. Ve sonra da mütebessim ağırların bir kısmını sesli sesli gülmeye mecbur bırakan şu vecizeyi ilâve etmiş:

-Fakat müteessir değiliz. Ötüken, şimdi bizlerden çok uzaklarda ama, ruhu muhakkak aramızdadır!!!!” (Orkundan sesler: Berker'in vecizesi!!!, 1963 : 24)

Türkçü çevrelerin oldukça ağır eleştirdikleri Berker için onunla çalışan kütüphaneciler ise oldukça farklı ve olumlu değerlendirmeler yapmışlardır. Özellikle ABD'lilerin yaklaşımı karşısında aldığı bağımsızlıkçı tavrı, İsmet Parmaksızoğlu'nun söylemi kuşkuya yer bırakmayacak kadar açık ortaya koymuştur. Ancak Kütüphaneler Genel Müdürü olarak, uzun yıllar görev yapan Berker için birlikte çalıştığı başka insanlar da çok olumlu değerlendirmeler yapmışlardır. Sami Gürtürk'ün Berker için dile getirdikleri onun nasıl halktan yana ve Cumhuriyete bağlı bir kütüphaneci olduğunu göstermektedir. Öncelikle Halkevlerinden gelen kütüphaneleri Halk Kütüphaneleri'ne dönüştürerek hizmet vermeye devam etmelerini sağlamıştır.

“Halkevlerinin birer halk kütüphanesi olarak değerlendirilmesi ise onun nefes ve enerji tükettiği konulardan biriydi. Çok sayıdaki şube ve bölümleriyle varlığını bütün Konya halkına kabul ettirmiş olan Konya İl Halk Kütüphanesi bunlardan biridir.”
(Gürtürk, Sami..., 1968 : 10)

Gürtürk, Berker'i anlatmaya devam etmiştir. Onun, halkın bilgilenebilmesi ve yazın dünyasıyla buluşabilmesi için gezici kütüphane sistemleri kurulmasına nasıl destek verdiğini Gürtürk örnekleriyle anlatır. Bu açıklamalar Berker'in nasıl bir bürokrat olduğunu göstermesi bakımından çok önemlidir. Türkçülerin Berker'le sürtüşme gerekçeleri arasında onların yayınlarını vatandaşla buluşturmaması gerekçesi de bu anlatımlarla oldukça anlam kazanmıştır.

“Buraya dek saydıklarımız daha çok, bina ve tesisle ilgili. Bunlardan daha önemlisi onun kütüphaneciliği bir meslek olarak değerlendirmiş olmasıdır. Kendisi kütüphaneci değildi. Öğretmenlikten geçmişti. Onun bu dâvaya inanmış olmasındaki güç, bir kütüphanecilik kürsüsü profesörünün not ve takrirlerinden daha verimli oldu. Çünkü Aziz Berker kütüphanecilerin müdürü değil, babası idi. Yüzlerce evlâdının derdi ile hemdert olan müşfik bir baba! O halk kütüphanecileri için gerekirse, valiye, kaymakama çatar ya da bakan'a çıkardı. Sonra, o bir yandan okuyarak bu alanda kendini geliştirdi de. Yayınladığı yönetmelik ve tasnif kılavuzları bunun belgeleri. İşte böylece ki Aziz Berker pek çok kütüphaneciyi iş başında yetiştirebildi. Bugün Niğde de at arabalarıyla, Ürgüp, Kayseri ve Yalvaçta eşeklerle, Konyada pikapla halkın ayağına kitap götürme anlayışı doğmuş ise –ki böyledir-

kütüphanecilik bu seviyeye onun ilham ve desteğiyle ulaştı.” (Gürtürk, Sami..., 1968 : 10)

Gürtürk’ün anlatımları Berker’in siyaset dışı tavrını da ortaya koymaktadır. Onun tarafsız bir şekilde her görüşten Bakanlık görevlisiyle hiç sorunsuz çalıştığını, farklı görüşte olanlarla en ufak bir sürtüşme yaşamadığını iddia etmektedir. Ayrıca Bakanlık çalışanlarını Bakan ya da Vali kim olursa olsun bütün kademelerdeki yöneticilerin baskılarına karşı da koruduğu da Gürtürk’ün açıklamalarında yer almaktadır. Türkçü kadroların Berker’e saldırıları ise aynı konularda bu açıklamaların tam tersi iddiaları içermektedir.

“...Sözün kısası Aziz Berker için kütüphanecilik bir iman ve ibadet gibiydi. İnanmakla kalmadı, etrafını da inandırdı. Ama bu kolay bir iş değildi. Çünkü hiç bir yere dayanmıyor, hiç kimseye yaslanmıyordu. Ne partilerde adamı, ne de iktidarlarda dayısı vardı. Kuvvetini gayret, iman ve dürüstlüğünden alıyordu. Sırası geliyor, valiler, genel müdürler, müsteşarlar hatta bakanlarla çatışıyordu. 25 yıl aynı koltukta oturmak; dile kolay. Ne varki sorun’un çözüm yeri orası idi. Bu nedenle karşı görüşte olanlarla da çalıştı. Hem de ödevinin esprisinden ve kişiliğinden hiçbir fedakârlık yapmadan. Böylece bir gün geldi ki o bakanlık mensuplarının Aziz Abi’si oldu. Ve artık dokunulamazdı ona. Böyleyken dokunmak isteyenler çıktı. Sonuç vermedi, çünkü Aziz abi namuslu, faziletli ve çalışkan bir mefkûre insanıydı. Makamında öğretmen maaşıyla yetiniyor, ek görev bile almıyordu. Hele çıkarıcılıkla hiçbir ilgisi yoktu. Kısacası idealinin kilit noktasında 25 yıl şerefle kalmayı başaran mutlu bir kişiydi o.” (Gürtürk, Sami..., 1968 : 11)

Gürtürk Berker’i öven bu anlatımlarının herhangi bir çıkara dayanmadığını özellikle açıklamıştır. Onun meziyetlerini anlatmanın bir görev olduğunu bilerek, Berker’i arayacaklarını belirterek sözlerini sonlandırmıştır.

“Burada belirtmeliyim ki Aziz Berker için yazdıklarım her hangi minnetin ödenmesine dayanmıyor. Elden geldiği oranda objektif ve tarafsız olmanın çabası içinde yazdım. Yer yer tarafsızlıktan ayrıldığım sezinleniyorsa bu, onun kişiliğinde idealist, namuslu ve cesur kütüphanecileri selâmlama heyecanına bağışlanmalıdır. O halde sözlerimi bir düzeltme ile bitireyim. Yukarda sözünü ettiğim onunla ilgili yazıyı şu cümle ile sonuçlandırmıştım. «Türk kütüphanecileri uzun yıllar, bu içten

koruyucuyu, bu babacan adamı, Aziz Baba'yı anacaktır.» Doğrusu o ki yalnız anılmıyacak ARAYACAK da.” (Gürtürk, Sami..., 1968 : 14)

VI. 7. İstanbul Üniversitesi'nde Üniversite Kütüphanesinin Düzene Kavuşturulması ve Kütüphanecilik Bölümü Kurulması Çalışmaları

Adnan Ötüken tarafından Ankara'da DTCF'de başlatılan Kütüphanecilik kursu kütüphanecilik bölümüne dönüşmüş, yıllar içerisinde sayısı giderek artan öğrenciler yetişmiştir. Ancak, Türkiye'de kütüphaneci gereksinimi giderilememektedir. 1963 yılına gelindiğinde TKDB'ne yeni bir haber yansır. İstanbul Üniversitesi'nde de bir kütüphanecilik bölümü açma çalışmaları başlamıştır. İlginçtir, Almanya'da kütüphanecilik eğitimi gören Ötüken'in ABD kütüphanecileri ve kütüphanecilik ekolü ile yola devam etme kararı almasına rağmen, İstanbul Üniversitesi Almanya'dan bir hoca getirerek kütüphanecilik bölümü kurma kararı alır:

“İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Profesörler Kurulunca, Fakülteye bağlı bir Kütüphanecilik kürsüsü kurulması konusunda verilen karar Üniversite Senatosunca da uygun görülmüş ve böylece bölümün açılması müsbet safhaya girmiştir.

Öğrenildiğine göre, bu bölüme bağlı kürsünün profesörlüğüne Köln Üniversitesi Kütüphanecilik Okulu Profesörlüğünden emekli Dr. Rudolf Juchhoff getirilecektir. Prof. Dr. Juchhoff Ankara Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümünün düzenlediği «Kütüphanecilik Milletlerarası Konferansları» dolayısıyla 1961 yılında yurdumuza gelmiş ve Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi'nde Alman kütüphaneciliği ile ilgili konferanslar vermişti. Prof. Dr. Juchhoff Millî Kütüphane Müdürü Adnan Ötüken'in de Almanyadaki hocalarından biridir.” (İstanbul Üniversitesinde..., 1963 : 234)

1964 yılında Kütüphane Haftası kutlamaları sırasında yaptığı konuşma sırasında Türker Acaroğlu Ankara Üniversitesi D.T.C.F.' de bulunan Kütüphanecilik bölümünün, eğitim-öğretiminin Amerikalılar tarafından

yönlendirilmesinden çok rahatsız olduğunu açıkça belirtir. Orada uygulanan sistemin ülke gerçeklerinden uzak olduğunu söyler:

“Bakınız, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi içinde on yıldır faaliyet halinde bir Kütüphanecilik Enstitüsü var. Lise üstüne dört yıl meslek öğrenimi vererek yüksek dereceli kütüphaneci yetiştiren bu Enstitü, Amerikan vakıflarıyla Amerikan sistemine ve ihtiyacına göre kurulmuş bir müessesedir. Kürsü profesörü ve müdürü hâlâ bir Amerikalı olan bu kurum, Türkiye gerçeklerinden epey uzaklaşmış sayılabilir.” (Acaroğlu, 1964 : 39)

Bu açıklama aslında araştırmanın başından itibaren belgelemeye çalıştığımız bir durumu çok açık ortaya koymaktadır. Türkiye kütüphanecileri ülkelerinde Amerikalılar eliyle şekillendirilen kütüphanecilik sisteminden kaygılıdır. Daha ağır değerlendirmeleri yapabilecekleri politik bir atmosfer oluşmadığı için eleştiriler sadece ülke gereksinimlerine uygun olmayan sistemi işaret etmektedir. ABD kültür ve siyasal hegemonyası o dönemlerde pek açıkça dillendirilmemiştir. Bunun gerçekleşmesi için ülke genelinde daha büyük bir muhalefetin yükselmesi beklenecektir.

Adnan Ötüken’in İstanbul’da Kütüphanecilik bölümü açılmasında bir etkisi var mıdır? Bu tartışmalıdır. Sefercioğlu (1982 : 3) Adnan Ötüken’in ölümünün ardından kaleme aldığı makalesinde konuyu şöyle belirtir:

“... Öğretime 1964-65’de başlayan İstanbul Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümünün kurulmasına ilişkin şeref payının büyük bölümü de, yine, Adnan Ötüken’e aittir...”

Ayrıca, Sefercioğlu, TKD yayını olarak çıkan Ötüken’in “Kütüphaneciliğimiz İçin” adlı kitabı için hazırladığı sunuş yazısında bu konuda ısrar etmiştir:

“Adnan Ötüken’in kütüphanecilik öğretimine katkısı Ankara’daki bölümün açılmasını sağlamaktan ibaret değildir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde 1964’de açılan Kütüphanecilik Bölümü de Ötüken’in girişimi ile gerçekleşmiştir.”(Ötüken, 1979 : VIII)

Yine Ötügen'in ardından TKDB'nin aynı sayısında bir makale kaleme alan Osman Ersoy (1972 : 85) 'da, İstanbul Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümünün kuruluşu ile ilgili olarak Ötügen'e gönderme yapar:

"...İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde kurulan Kütüphanecilik Bölümü ise, yine büyük meslektaşımın emek ve gönül verdiği bir kuruluştur"

Ancak, gerçek tamamen böyle midir? Eğer gerçek burada anlatılandan farklıysa bu alana ilişkin başka bazı gerçeklerin de bizim bildiğimizden farklı olabileceği kuşkusunu duyurabilecek kadar önemlidir. Baysal(2006 : 18-20) bu konuyu anılarının yer aldığı **Akıl ve Yürek: Jale Baysal ile söyleşi** adlı kitapta ayrıntılı olarak şöyle anlatmıştır:

"...Mazhar Bey, Macit Gökberk, İngiliz Filolojisinde Vahit Turhan, Rahmeti, Berna Moran özellikle çok etkili olmuştur üzerimde. Onların içinde buldukları bir Edebiyat Fakültesi. Güzel bir Edebiyat Fakültesi. Ben de Sanat Tarihi Kütüphanesindeyim.

Bir Genel Kitaplık kurdular. Macit Bey öncülük etmiştir. Bina yapılırken; Edebiyat Fakültesinin yerleştiği bina bloku sonradan yapılmıştır. ...Beni oraya müdür tayin ettiler. Kütüphane müdürü olarak 1964'de işe başladım.

Sonra, yine Macit Bey'in öncülüğü ile bir Kütüphanecilik Bölümü açıldı. Kütüphanecilik Bölümüne, yine Macit Bey Almanya'dan, Köln Üniversitesinden Prof. Dr. Rudolf Juchhoff'u getirdi. Prof. Juchhoff, Köln'deki Kütüphanecilik Eenstitüsü'nün Müdürüydü. Oradan İstanbul'a geldi.

[Hasan Keseroğlu]Burada bir sorum var: Prof. Juchhoff'un gelmesinde Adnan Ötügen'in bir payı var mı?

Hiçbir payı yok. Doğrudan doğruya Macit[Gökberk] Bey'in buluşu ve Macit Bey'in davetidir. Benim bildiğim bu kadardır. İşin başka taraflarını bilmiyorum ama Adnan Ötügen Bey işin Kütüphanecilik bölümüyle ilgilenmiştir.

Bir ara Ankara Kütüphanecilik Bölümünden İsmet Binark geldi. Ben kütüphanecilik Bölümünde yer almak istiyorum dedi. O arada Juchhoff gelmiş, çalışmalar başlamıştı. Binark'a Macit Bey'le görüşmesi söylendi. O da, "Niçin? İşin başında olan Adnan[Ötüken] Bey değil mi?" dedi. Adnan Bey sanılıyordu. Oysa Kütüphaneyi kuran da, Prof. Juchhoff'u bulan da, Edebiyat Fakültesi için de Kütüphanecilik Bölümü açılın kararı veren de Macit Bey'dir. Macit Bey'in bu girişimleri Öğretim üyeleri kurulu, Fakülte kurulu tarafından da onaylanmıştır."

Türk Kütüphaneciliğinin "ağababası" olarak anılan Ötüken'in, ülkede kütüphaneciliğe ilişkin bütün gelişmelerin içerisinde yer alamayacağı ortadayken böyle bir değerlendirme yapmak, hele de Baysal'ın bu açıklamaları karşısında ne kadar gerçekçidir? Ötüken' in Türkiye'de kütüphanecilik bilim ve mesleğine katkıları ortadadır. Onun emeklerini yadsımak, başarılarını olumsuzlamak bu alanda uğraş veren kimsenin aklının ucundan geçmez. Ancak, onu içinde olmadığı konuların ortasına taşıyarak, tabulaştırmaya çalışmak da doğru bir yaklaşım değildir. Ötüken'in bu alanda, kendi dünya görüşüne uygun bir kadrolaşmayı hedeflediği açıktır. Nitekim Baysal'ın anlatımı İsmet Binark'ın İstanbul'a bu amaçla gelmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Binark'ın Adnan Ötüken'in yönlendirmesiyle Türkiye'de bilgi ve belge dünyasına ilişkin olarak gelecekte önemli bir görev alacağı, daha o yıllardan bellidir. Ötüken, Binark'ı İstanbul'da kurulan Kütüphanecilik bölümünde görev almak üzere yönlendirir. Fakat, yukarıdaki anlatımdan da anlaşılacağı üzere anılan bölümün hocalarının direnişi ile sonuç pek olumlu olmaz.

VI. 8. Bilgi ve Belge Yönetimi Alanında Ulusal Nitelikli Tepkiler (1964)

Osman Ersoy (1964 : 1-2), 1964 yılına gelinmesine karşın, Ankara'nın en merkezi yeri olan Hürriyet Meydanı bölgesinde bazı Avrupa ülkelerinin kültür merkezi, enstitü ve kütüphanelerini kurmalarına karşın, Türkiye'nin kendi başkentinde aynı bölgede halka hizmet veren bir kütüphaneyi kuramamasını eleştirir.

Bu eleştiri aynı zamanda, kendi kültürlerini Türkiye’de yaymaya çalışan bu ülkelerin yaklaşımına da üstü kapalı bir karşı çıkıştır :

“Türkiyede daha önceleri kurulmuş ve çalışmaları bugüne kadar süregelmiş, Alman, Fransız, İngiliz ve Hollanda Arkeoloji Enstitüleri ve bunların kütüphaneleri de vardır. Amaçları ilmî çalışmaları desteklemek olan bu kütüphanelerden ve yine amaçları devletlerinin bir bakıma misyonerliğini yapmak olan daha yukarıda söz konusu ettiğimiz kütüphanelerden aydınlarımızın ne kadar çok yararlandığını biliyoruz. Bütün dünyada kitapların, özellikle ilmî eserlerin, kan pahasına olduğu bir sırada adı geçen kütüphanelerin kültür hayatımızda ne önemli boşlukları doldurduğunu yadsıyacak değiliz. Hatta biz, ülkemizde kurulmuş olan bu yabancı kütüphanelerin benzerlerini onların memleketlerinde, başkentlerinde kurabilmenin özlemini de çekmiyoruz asıl özlemini çektiğimiz şey ,Hürriyet Meydanını çevreleyen yabancı kütüphaneler arasında, Başkent Ankara'nın bu en işlek ve en aydın çevresinde halka açık, evlere ödünç kitap veren bir halk kütüphanemizin bulunmayışıdır. Bu özlem yazımızın hazırlanmasının nedeni olmuştur. ”

Ersoy (1964 : 3) andığı Avrupa ülkelerinin bu yaklaşımını, bir yönüyle ülkenin bağımsızlığı ile de ilintilendirerek, politik bir açıklamayla sonlandırır:

“Politik ve ekonomik özgürlüğümüze çok düşkün bir millet olarak gelişmelerimizi sürdürürken, kültür özgürlüğünün de kütüphanelerimiz yoluyla gerçekleşeceğine inanmak ve kamu yararına olan bütün sorunlarda kurumlar arasındaki işbirliğini ön plâna almak zorundayız.”

Bu açıklama, Alman ve Amerikancı politikaların yanı sıra giderek güçlenen diğer batı ülkelerinin kültür politikalarına da bir tepkidir. Bu tavır, belki de uzun yıllar önce gündeme alınması gereken, asıl ulusalcı bir yaklaşımın nasıl olması gerektiğine de işaret eder.

VI.9. Bilgi ve Belge Yönetimi Alanında Türkçülerin Örgütlenme ve Güç Kullanma Girişimleri (1964)

Uzun yıllar Kütüphaneler Genel Müdürü olarak görev yapan Aziz Berker 1964 yılı içinde bu görevinden emekli olur. Berker'e emekli olması yönünde siyasi baskı yapan çevreler amaçlarına ulaşırlar. Aziz Berker'in yerine bu göreve onun yardımcısı olan İsmet Parmaksızoğlu atanır. Bu durum TKDB'ye "haberler" bölümünde yansır:

"5 Eylül 1964 günü emekliye ayrılmış bulunan Kütüphaneler Genel Müdürü Aziz Berker'in yerine Kütüphaneler Genel Müdürlüğü[ne] Yardımcısı İsmek[t] Parmaksızoğlu atanmıştır.

Uzun seneler yurdumuzun çeşitli yerlerinde kütüphane müdürlüğü yapmış, müdürü bulunduğu kütüphanelerin kütük ve kataloglarını hazırlamış ve meslekî alanda bir çok yayın yapmış bulunan İsmek[t] Parmaksızoğlu, aynı zamanda yabancı memleketlerdeki kütüphane çalışmalarını yerinde incelemiş, her tip kütüphanenin durumu, ihtiyacı ve çalışması üzerinde geniş ve etraflı bilgi edinmiştir."
(Haberler:Halk..., 1964 : 88)

Berker Türkiye'de kütüphanecileri önemli ölçüde etkileyen bir yönetici olmuştur. Meslektaşları, birlikte çalıştıkları arkadaşları onun emekliliğinin ardından bazı değerlendirmeler yaparlar. Berker'le ilgili en öne çıkardıkları özelliği de birbirlerinden oldukça farklı siyasi yapılara ve politik kimliğe sahip olan kişilerle kurduğu iletişim tarzı ve bu iletişim tarzıyla kurumuna kazandırdıklarıdır. Gürtürk (1964 : 19) onu şu sözlerle tanıtmaktadır:

"Birincisi, Aziz Berker, bir çok bakan ve müsteşarla çalışmış, yani çalışmasını bilmiş bir idarecidir. Gün olmuş bir birine zıt iki bakan Bakanlıkta ard arda görev almış, fakat Kütüphaneler Müdürü Aziz Berker, ödevden ve kişiliğinden her hangi fedakârlık yapmaksızın işi başında kalmasını başarmıştır. İkincisi bundan da önemli. Kilit noktalarında görev almış arkadaşlarımin kulağına küpe olacak nitelikte bir husustur. Şöyle ki: Aziz Ağabeyimiz kendi örgütü için gerekli imkânları sağlarken yalnız Bakanlığı zorlamakla yetinmezdi. Bakanlık umduğunu vermiyorsa,

veremiyorsa hemen başka yollara başvururdu. Örnek vereyim. Bakanlığımız bütçesi, Meclise yüklü girer kırılarak çıkardı. Amma beri yandan bunun bir bölümü olan Kütüphaneler bütçesi, Meclise küçük çapta girer oradan kabarık olarak çıkardı. Çünkü Aziz Ağabey, türlü yollara baş vurup Millet Vekillerini kütüphane muhip ve savunucusu yapmıştır.”

Berker’in başarılı kişiliğinin ve özelliklerinin dönemin yönetici profili açısından önemi büyüktür. Çünkü o, toplumsal dalgalanmaların yol açtığı olaylar karşısında belirtilen özellikleri sergileyen, dönemin Osmanlı kültürel özelliklerini taşıyan, ancak Cumhuriyete gönülden bağlı yönetici türünün tipik bir örneğidir. Yurttabir(1964 : 17)’e göre “Aziz Berker’in Özellikleri:

“- Din ve Tasavvuf konularına ayrı bir ilgi duyar,

- Mevlâna’ya, Hacı Bektaş-ı Veli’ye, Hacı Bayram-ı Veli’ye karşı derin bir saygısı vardır.

- Güzel Sanatlara merakı çoktur,

- Atatürk’e büyük bağlılığı ve derin hayranlığı vardır, Onun ülkülerine daima, genç kalmış bir heyecanla bağlıdır,

- Hür düşüncelidir,

- Korkusuz ve mücadelecidir,

- Politika dışında kalmaya hep önem vermiştir.”

Diğer yandan, Kültür ve sanat birimlerinin ayrı bir Kültür Müsteşarlığı haline getirilmesi yönünde yapılan çalışmalar Kongar(1982 : 63-65)’in anlatımı ile şöyle ayrıntılandırılmıştır:

“...Kültür örgütlenmesi konusunda ikinci bir önemli adım 4 Ağustos 1964 tarihinde yine İstanbul’da Güzel Sanatlar Akademisinde yapılan Müzik ve Sahne Sanatları

Danışma Kurulu toplantısı ile atıldı.Toplantının ön hazırlıklarını Güzel Sanatlar Genel Müdür Vekili Turan Erol yapmıştı.Toplantıdan bir gün önce on sanatçı bir bildiri ile ortaya çıktılar.Metin And, Ayhan Erman, Turan Erol, Faruk Güvenç, Fethi Kopuz, Gültekin Oransay, Turgut Özakman, Muammer Sun, Hikmet Şimşek ve İlhan Usmanbaş tarafından yazılan bu bildiri, gerçekten düşünülerek ve özenle hazırlanmıştı. Çeşitli konulara değişik, yeni açılardan bakışlar getiriyor, çözümler öneriyordu. Bu arada, bir Kültür Bakanlığı kurulması, bu olanaklı olmazsa, bir kültür müsteşarlığı oluşturulması öneriliyordu. Ayrıca, bölge kültür merkezleri, Türk sanatlarını araştırma ve yayma kurumu diye bir kurum, Türkiye Nota Basımevi ve Türkiye Çalgı Yapımevi diye iki yeni kuruluş önerisi de getirilmişti. Bildiriyi imzalayanlar, müsteşarlık da olanaklı olmazsa, yetkileri genişletilmiş bir genel müdürlüğe rıza gösteriyorlar, fakat kesinlikle «sanat işlerinin bir takım becerikli yöneticilerin günlük tedbirlerine terkedilmeyerek» hiç olmazsa bir yönetim sistemine bağlanmasını öneriyorlardı.

Bildiri, danışma kurulunda «gençlerin bildirisi» olarak nitelendi. Gerçekten de «gençler» çok heyecanlıydılar. Örneğin, bildiriyi genel kurula İlhan Usmanbaş'ın okuması kararlaştırılmışken, Faruk Güvenç kendini sunucu yerinde buluverdi. Fakat, «gençlerin bildirisi» eski Güzel Sanatlar Genel Müdürü Altar ve eski Bakan Tuncel gibi «yaşlılar» tarafından da benimsenince, danışma kurulunda birden olumlu bir hava esti bu durum, Lütfi Ay gibi «onlar grubu»na kuşku ile bakanları da sonradan davaya kazandırdı.

Dört gün süren çalışmalar sırasında çeşitli önergeler verilerek çeşitli konularda anlamlı kararlar alındı. Son gün zamanın Milli Eğitim Bakanı İbrahim Öktem yaptığı konuşmada «Bakanlığın bünyesinde Plastik Sanatçıları da içine alan daimi bir 'Güzel Sanatlar Danışma Kurulu'nu en kısa zamanda kuracağız» diyordu. Gerçekten de bir Bakanlık oluru ile bu danışma kurulu kuruldu. Kurulda Necil Kazım Akses, Metin And, Lütfi Ay, Mükerrer Berk, Mahir Canova, Refik Ersu, Ulvi Cemal Erkin, Turan Erol, Muhsin Ertuğrul, Hilmi Girginkoç, Cüneyt Gökçer, Aydın Gün, Faruk Güvenç, Nevit Kodallı, Çetin Köroğlu, Gültekin Oransoy, Özdemir Nutku, Nüvit Özdoğru, Refik Ahmet Sevengil, Muammer Sun, İrfan Şahinbaş, Hikmet Şimşek, Ahmet Kutsi Tecer, Bedrettin Tuncel, İlhan Usmanbaş, Tunç Yalman vardı. Müzik ve Sahne Sanatları Danışma Kurulu 11 Ocak 1965 tarihinde Ankara'da Devlet Konservatuarında ilk ve son kez toplandı. Bu toplantıda çalışma

yönetmeliğini hazırladı. Konservatuvar hakkında bir takım kararlar aldı. Sonra da tarihe mal olarak ortadan kalktı.” (Kongar, 1982: 63-65)

Kültür Bakanlığı’nda bu gelişmeler yaşanırken, kütüphaneciler arasında genç bir nesil alanın yönetimini yavaş yavaş üstlenmeye başlamıştır. Bu gençler arasında en önde gelenlerden biri de Necmeddin Sefercioğlu’dur. Kütüphaneciler Necmeddin Sefercioğlu’nu daha çok, TKD’nin Genel Başkanı olarak bilirler. Çünkü uzun yıllar Derneğin Genel Başkanı olarak bulunmuş, bulunduğu süre içerisinde de kendi dünya görüşü ve mesleki yaklaşımını derneğin genel politikaları haline getirmiştir.

Sefercioğlu daha Hukuk Fakültesi öğrencisi olduğu yıllarda aynı zamanda aktif olarak siyasetle de ilgilenmeye başlamıştır. Türkçü çalışmalar yapan kişi ve kuruluşlarla ilk ciddi faaliyetleri de yine bu dönemlerde olmuştur. Özarlan (2001 : 5) “Prof. Dr. Necmeddin Sefercioğlu Armağanı” başlıklı kitapta onu şu sözlerle tanıtmaya başlamıştır :

“Hukuk Fakültesi’nin arka tarafındaki öğrenci yurdunda kalmaya başlayan Sefercioğlu, bu çevreye ve bu fakülteye ısınamadı. Sınıf havasından uzak konferans salonlarını andıran geniş anfiler, [amfi]kalabalık ve gürültülü derslerden ziyade fakülte dışındaki sosyal hayata ilgi duymaya başladı. Daha çok komünistlik aleyhtarı milliyetçi faaliyetlerle içli dışlı olan Sefercioğlu, yeterince ilgi göstermediği derslerinde ‘üssü mizan’ a dayalı değerlendirme anlayışı dolayısıyla başarılı da olamıyordu.”

Öğrenciliğinin başlarında siyasi bir yaklaşım geliştiren Sefercioğlu askere gittiği dönemde de aynı siyasi faaliyetlerini kesintisiz sürdürmüştür.

“Hukuk tahsiline isteksizlik gösteren Sefercioğlu, 1951 yılı Ekim ayında askere giderek 35. Yedek Subay Tâlimgâhı’na katıldı...Sefercioğlu askerliği sırasında Türk Milliyetçiler Derneği Samsun Şubesi Başkanı ve sonradan sağlık bakanlığı yapacak olan merhum Mehmet Aydın’la birlikte çalıştı.” (Özarlan, 2001 : 5-6)

Sefercioğlu, askerlik dönüşü -1952 yılında-hemen çalışma hayatına atılmıştır. Ama onun için siyasi yaşam, geçmişte olduğu gibi bu dönemde de kesintisiz bir biçimde sürmektedir.

“Aynı yıl Vakıflar Genel Müdürlüğü’nde memur oldu. Buradaki memuriyeti yanında cemiyet çalışmalarını da sürdüren Sefercioğlu bir yandan da Türk Milliyetçiler Derneği’nin faaliyetlerine katılmaktaydı... 1956 yılında Prof. Dr. Osman Turan ve Prof. Dr. Emin Bilgiç tarafından Türk Ocağı’nda görev yapmaya davet edilince, Vakıflar Genel Müdürlüğü’ndeki resmî memuriyetinden ayrılarak Tarihi Türk Ocağı binasında faaliyet sürdüren Sefercioğlu, daha sonra devrin milliyetçileri tarafından kurulmuş olan ve Abdullah Savaşçı tarafından işletilen Hür Basım ve Yayınevi’nin sorumluluğunu üstlendi ve bu vazifeyi bir sene kadar yürüttü.” (Özarıslan, 2001 : 6)

Sefercioğlu için oluşturulan anı kitabında Çongur (2001 : 45) Sefercioğlu ve Savaşçı’nın yayıncılık serüvenlerini şöyle anlatmaktadır:

“Necmettin Sefercioğlu, çoğumuz gibi hem okudu, hem çalıştı. Sözünü ettiğimiz mürettiphâne, Mefkûre’nin hazırlanması, yazılarının dizilmesi onu öylesine etkilemiş ki, bir gün onu ve Savaşçı ağabeyimizi, Denizciler Caddesi’nde bir işhanının zemin katını basımevi haline getirdiklerinde şaşırmadık dersek yalan olur!”

Hukuk Fakültesi’ndeki öğrenciliğini tamamlayamadan askere giden ve askerliği bittikten sonra da hızla, çalışma yaşamına atılan Sefercioğlu’nun Hukuk Fakültesi’ndeki öğrenciliğini sona erdirişini ve D.T.C.F. Kütüphanecilik Bölümü’ndeki öğrenciliğinin nasıl başladığını, yine onun yaşam öyküsünün kaleme alındığı armağan kitapta yer alan Özarıslan(2001 : 6)’ın yazısından öğreniyoruz :

“Necmeddin Sefercioğlu, 1956 yılında seneler önce kaydolduğu ama bir türlü ısınmadığı Hukuk Fakültesindeki kendi ifadesiyle “nafile öğrenciliğine” son vererek bir yıl önce açılmış olan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nin Kütüphanecilik Bölümü’ne kaydoldu. Böylece yıllarca ara verdiği tahsiline ve fiilî öğrenim hayatına geri döndü. Bu kararında kendisinin Ağabey dediği ve yakından görüştüğü Kütüphanecilik Bölümü’nün asistanı Osman Ersoy’un davet ve tavsiyesinin de tesiri vardır.”

Osman Ersoy'la Sefercioğlu arasındaki tanışıklığın nedeninin günlük yaşamın getirdiği bir ortamdan mı, yoksa, Sefercioğlu'nun içinde bulunduğu siyasi eğilim ve ilişkilerin getirdiği bir dostluktan mı kaynaklandığı yukarıda verilen bilgilerden açıkça anlaşılamamıştır. Ersoy(2001: 33-34)'da, Sefercioğlu'na armağan olarak yayımlanan kitap için kaleme aldığı yazısında bu dostluğun nasıl başladığını, ayrıntılı olarak anlatmamıştır. Ancak, yazısında elli yılı aşan bir dostlukları olduğundan sevgi ve dostlukla bahsetmektedir.

“Türkiye İşçi Partisi gelişirken, Adalet Partisi sol akımların toplum üzerindeki baskısından yakınmaktadır. İnönü'nün istifasının ardından Adalet Parti'li Suat Hayri Ürgüplü'nün başkanlığında sağ eğilimli partilerin bir araya gelmesiyle oluşan karma bir hükümet kurulur. 1965 seçimlerinde ise Adalet Partisi tek başına oyların %53'üne yakını alır. Milli bakiyeli nispi temsil sistemi sayesinde Türkiye İşçi Partisi 15 milletvekiliyle parlamentoya girer. Dış yardıma ve yabancı sermayeye bel bağlayan Demirel başkanlığında yeni hükümet kurulur. (Tunçay, 2005: 82-83)

VI. 10. Kültür Müsteşarlığı'nın Kurulması ve Adnan Ötüken'in Bu Göreve Atanması İle Başlayan Kadrolaşma Çalışmaları

Milli Eğitim Bakanlığı içerisinde yer alan kültür ve sanat birimlerinin yine Bakanlığa bağlı ancak ayrı bir müsteşarlık altında toplanması 1965 yılının Temmuz ayında gerçekleşir. İlk müsteşarlığa ise Milli Kütüphane kurucusu ve müdürü Adnan Ötüken atanır.

“Yedinci Millî Eğitim Şûrasında alınan karar gereğince Millî Eğitim Bakanlığı içinde bir Kültür Müsteşarlığı Kurularak Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Devlet Tiyatrosu Genel Müdürlüğü, Millî Kütüphane Müdürlüğü ve Yayın Müdürlüğü bu müsteşarlığa bağlanmıştır. Bu makama ilk olarak, Millî Kütüphanenin Müdür ve Kurucusu Adnan Ötüken atanmış ve 5 Temmuz 1965 günü göreve başlamıştır” (Haberler : Kültür..., 1965 : 61)

Bu gelişme, uzun yıllar boyunca kurulması beklenen Kültür Müsteşarlığı'nın nihayet gerçekleşmesi olarak değerlendirilebilir. Her ne kadar bu değerlendirme doğruysa da, oluşum süreci yine kurumlaşmaya olan gereksinimden dolayı değil, o günün siyasal dalgalanmalarının dayattığı özel koşullardan kaynaklanmıştır.

Kongar (1982) Kültür Müsteşarlığı'nın kurulması sürecini her ne kadar "siyasi" bir değerlendirmeyle açıklamışsa da, yapmış olduğu değerlendirme çok da derinlikli olmamıştır. Kanımızca değerlendirmede ortaya çıkan sonucun; yazarın, konu üzerinde yeterince ayrıntılı bilgi sahibi olmamasına ve çalışmanın hazırlandığı dönemde, alana ilişkin ayrıntılı siyasi değerlendirmelerin henüz yeterince yapılmamış olmasına da bağlamak olasıdır. Çalışmanın diğer bölümleri incelendiğinde bu alanda başlatılan kadrolaşmanın ülkede yeşeren ulusal/kültürel perspektifin yeşermesinde ne kadar belirleyici ve önemli sonuçlara yol açtığı daha açık görülecektir:

"..İlk kültür müsteşarlığını kurmak onuru, Ürgüplü Kabinesinin Milli Eğitim Bakanı Cihat Bilgehan'a nasip oldu. 1965 yılının Temmuz ayında, Kültür Müsteşarlığı kuruldu ve başına Adnan Ötügen getirildi. Böylece sanatçı, edebiyatçı ve düşünürün destek arama serüveni ile politikacının sanat, edebiyat ve düşün alanlarını denetim altına alarak yöneltme arzusu Kültür Müsteşarlığında buluştu. Müsteşarlığın demokrasi bakımından bir uzlaşma ve geçiş dönemi olan Ürgüplü hükümeti zamanında kurulması, raslantı değildir. Olay bu incelemede ileri sürdüğüm, politikacının sanatı «güdümlenme» arzusunun kanıtlarından birini oluşturmaktadır."
(Kongar, 1982: 65)

Kültür Müsteşarlığı'nın kurulması dönemin sol muhalif dergisi Yön'de de oldukça detaylı olarak açıklanmıştır. (İç durum: Aydın..., 1965 : 10)

1965 yılında TKD Genel Başkanı Abdülkadir Salgır'dır. Salgır, Adnan Ötügen'in D.T.C.F.'den öğrencisidir ve Millî Kütüphane'nin ilk kadrolarındandır. Hiç halk kütüphanelerinde görev yapmamıştır. Ancak, 5 Temmuz 1965'te Ötügen'in Kültür Müsteşarlığı'na atanmasının hemen ardından, 9 Temmuz 1965'te, o da

Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'ne atanır. Milli Kütüphane'den sonra Kültür Müsteşarlığı'nda da artık Ötüken öncülüğünde ona özel bir kadrolaşma başlamıştır.

“Millî Kütüphane Başuzmanı Abdülkadir Salgır, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü görevine atanarak 9 Temmuz 1965 günü yeni ödevine başlamıştır.” (Haberler: Abdülkadir Salgır..., 1965 : 62)

Haberin ardından Salgır'ın özgeçmişi ile ilgili kısa bir bilgi de yer alır. Bu bilgide dikkati çeken onun “Kırım” kökenli olmasına yapılan vurgudur.

“A.Salgır, 1923 yılında Ankara'da doğdu. Soyca kırımlıdır. İlköğrenimini Etlik okulu'nda yaptı. Orta ve lise öğrenimini Ankara'da tamamlayarak Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesine girdi. 1948'de bu fakültenin İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi. Kütüphanecilikle ilgisi Fakültede başladı. Adnan Ötüken'in düzenleyip yönettiği kütüphanecilik kurslarını izledi ve Millî kütüphanede hazırlık çalışmalarına katıldı. Üniversiteyi bitirince Millî Kütüphanede görev aldı ve Genel Müdür oluncaya dek hep aynı görevde kaldı.

Bilgi, görgü ve uzmanlık için dış ülkelere pek çok giden A.Salgır aynı zamanda Millî Kütüphaneye Yardım Derneği ile Türk Kütüphaneciler Derneğinin kurucularındandır.

Ondokuz yıldır Millî Kütüphane'de Şef, Uzman ve Baş uzman olarak hizmet eden ve halen Türk Kütüphaneciler Derneği Genel Başkanı Olan A. Salgır'a bu görevinde de başarılar dileriz.” (Haberler: Abdülkadir..., 1965 : 62)

1965 yılında Salgır Genel Müdür olmuştur. O dönemde Halk Kütüphanelerinin Anadolu içlerindeki durumunu ise İnanç (1965 : 60) aşağıdaki gibi tarif etmektedir.

“Bugünkü Halk Kütüphanelerinin ve kitaplıklarının durumu hiçte yüz ağartıcı değildir. Halk Kütüphaneleri içinde gagesiz ve yapıcı yönü olmayan lüzumsuz kitaplar cirit atmaktadır. Çoğu kasaba ve köylerimizde mevcut kitaplar. «Hazreti Alinin Cenkleri», «Kırk Haramiler» gibi yayınlarla, siyasî partilerin dağıttığı

broşürler ve kurumların yolladığı yerini bulmamış el kitaplarından ibarettir. Dava bütün çıplaklığı ile ortadadır. Halkın okumamasından şikâyetçi olmaya lüzum yoktur. Halkımızın çoğu köyde basit toprak ürünlerini yetiştirerek geçimini sağlar. Sanayi ve maden işletmeleri ile ilgilenen bölgelerin nüfusları da gün geçtikçe yoğunlaşmaktadır. Bu büyük dağılışa zıt anlayışta dağılmış kitaplar, yaşama ortamına erememiş canlıların biçareliği içindedir.”

İnanç(1965 : 60)’a göre halkın neden okumadığı sorusunun karşılığını bu gerçeklerde bulmak mümkündür. Ancak, döneminde Kütüphaneler Genel Müdürlüğü görevini 25 yılı aşkın bir süredir sürdüren ve dönemin tanıkları tarafından çok başarılı bir yönetici olarak nitelendirilen Berker(1965 : 5) ise, 1965 yılında ülkeye baktığında, kendisine göre, İnanç(1965 : 60)’ın anlatımlarından farklı bir tablo çizer:

“Sonun görülebildiği bir dorukta durup da gözler, yürünen uzun yollara takılınca arkada iki büyük âbidenin yükselmiş olduğu görünür. Bunlardan biri, Türk halkının iş ve güçlerinde daha başarılı olmak, bilgi, kültür ve görgü eksikliklerini gidermeye çalışarak kendilerini bu topraklar üzerinde daha yeterli bir duruma ve hayat içinde insanca yaşamak için kütüphanenin ne derece etkili olabileceği inancına varmış olması, ötekisi ise yüzyıllarca çekmediği kalmıyan Türkiye’imizin, uygarlığa kavuşmasında, bilgi ve kültürün modern anlamda yaygın bir kütüphaneciliğin kurulmasına bağlı olduğu kanısına varmış ve bu şuura bütün varlıklarıyla kendilerini adanmış bilgili ve kültürlü genç bir kütüphaneci neslinin Türkiye ölçüsünde, işbaşında sorumluluk yüklenmiş bulunması...”

İki anlatım arasındaki temel fark, birinde işgal ve savaş görmüş bir neslin, toplumun bir insan ömrü süresince yaşadığı olumlu değişimlere dair görevini yapmış insanların rahatlığı içindeki değerlendirmesi, diğerinde ise geriye dönük bir hafıza içermeden mevcut durum açısından çıplak gerçeği anlatmasıdır. Ancak, Berker(1965 : 5)’in sözünü ettiği mesleğin ehil ellere teslim edilmiş olduğu düşüncesi gelecek açısından ucu açık bir durumu işaret etmektedir.

Yazısının devamında ise Berker Türkiye’de 1939’da da, 1963’de de Kütüphanecilik konusunda meslek dışından ama yetkileri elinde tutan yöneticilerin düşüncelerinde aslında çok değişiklik olmadığını ifade ediyor:

“Bundan yirmialtı yıl önce 1939 da aylık ve ücretler dışında Türkiye Kütüphanelerine ayrılabilmiş ödenekler toplamının yalnızca 8930 Lira olduğunu hatırlamak ve bundan iki yıl önce Millî Eğitim bütçesinin Devlet Plânlama Müsteşarlığında görüşülmesi sırasında plânlamanın sayın iki yetkilisinden birinin, kütüphaneyi fonksiyonel eğitim dışında saydığını söylemesi, diğerinin de insan gücüne öncelik tanındığından söz ederek bilgi ve kültürü insan gücüne katmaması, kütüphanenin Hükümet anlayışında, çok değil bundan iki yıl önce nasıl bir yer tutmuş olduğunu gösteren hazin örneklerdir. Zihniyet, Plânlamada böyle idi de Millî Eğitim Bakanlığında başka türlü mü idi? o zaman Millî Eğitim Bakanlığının aynı toplantısında bulunan sorumlu ve yetkililerinin bu anlayış karşısındaki susuşları elbette ki daha az hazin değildir. Bu Bakanlıkta, «kütüphaneler» pek kısa süren bir iki devir istisna edilirse, en çok ihmale uğratılmış, bir türlü anlaşılammış, benimsenmez, önemsenmez bir kuruluş idi.”

Adnan Ötüken’in Kültür Müsteşarlığı’na atanmasının ardından kütüphanecilik alanında yaşanan atamalar dönemi devam eder. 13 Temmuz 1965 günü Milli Kütüphane’nin Kütüphaneler Komitesi’nin kararları doğrultusunda Genel Müdürlük haline getirildiği kararname ile Dr. Müjgan Cunbur da kurumun Genel Müdürlüğü’ne atanır.

“1960 yılında, on yıllık Millî Eğitim Planlanması sırasında, Kütüphaneler komitesince alınan kararlar gereğince Millî Kütüphane Müdürlüğü, 13 Temmuz 1965 günü Bakanlık onayı ile Genel müdürlük durumuna yükseltilmiş ve bu göreve Millî Kütüphanenin kıymetli elemanlarından Dr. Müjgan Cumhur [Cunbur] atanmıştır.” (Haberler: Millî..., 1965 : 62)

Cunbur kütüphanecilik alanına, kurstan hocası Ötüken’in yardımı ile adım atmıştır. Yaptığı bir söyleşide bu durumu kısaca şöyle anlatır:

“... Aynı yılın Ekiminde Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kütüphanesi yazmalar bölümünde kütüphaneci olarak başladım. Aziz hocam Adnan Ötüken’in de isteğiyle 1955 de görevim Millî Kütüphaneye naklolundu.” (Milli Kütüphane..., 1973 : 4)

Cunbur meslek yaşamı boyunca kendisini mesleğe kazandıran Ötüken'in genel politikalarının dışında bir tavır geliştirmemiştir. Milli Kütüphane'de yönetici olarak görev yaptığı sürede de bu yaklaşımı değiştirmemiştir.

Ötüken'in Milli Eğitim Bakanlığı içerisinde yarattığı büyük deprem sürmektedir. İsmet Parmaksızoğlu Kütüphaneler Genel Müdürü iken, bu kez çok farklı bir alanda Genel Müdürlüğe atanmıştır. Yine bu atamaların gerekçelerinin tamamen siyasi yaklaşımlar olduğu ile ilgili olarak Yön (İç durum: Aydın..., 1965 : 10) dergisinde de ayrıntılı bazı açıklamalar yer almıştır.

“Kütüphaneler Genel Müdürü İsmet Parmaksızoğlu Din Eğitimi genel Müdürlüğüne getirildi. Kütüphaneciliğin çeşitli alanlarında uzun yıllar hizmet etmiş olan Parmaksızoğlu'na yeni görevinde başarılar dileriz.” (Haberler: İsmet...,1965 : 61)

1960'da gerçekleştirilen askerî müdahalenin ardından 1965'lere gelindiğinde, Türkiye'de kendisinin DP'nin devamı olduğunu iddia eden AP iktidarı görevini sürdürüyordu. Türkçü kadroların Kültür işkolu içerisinde en ciddi kadrolaşma faaliyetleri bu dönemde gerçekleşmiştir. Adnan Ötüken kadrolaşma hareketinin palanlayıcısı ve uygulayıcısı pozisyonundadır. 1966 başında Cumhurbaşkanı Gürsel, ABD'ye tedaviye gönderilmiş ve Senato Başkanı İbrahim Şevki Atasagun kendisine vekâlet etmeye başlamıştır. Kıbrıs sorunu dolayısıyla dış politika tartışılırken, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini önlemek için ABD Başkanı Johnson'un vaktiyle İnönü'ye yazdığı mektup basında açıklandıktan sonra, NATO'nun Türkiye'yi koruyup korumayacağı düşünülmeye başlanmış ve sol çevrelerde Tarafsız Üçüncü Dünya'ya katılma istekleri ortaya atılmıştır. Başbakanı, emperyalizmin yordakçısı olma suçlamaları karşısında, Türkiye'de ABD “üs”lerinin olmayıp, yalnızca “tesis”ler bulunduğunu ileri sürmektedir. Gürsel'in sağlığının görevine devam etmesine engel olduğu bir raporla saptandıktan sonra emekliye ayrılan Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay, Türkiye'nin beşinci Cumhurbaşkanlığı'na seçilir. 1966 sonbaharında Demirel, partisinin Anayasayı değiştirecek çoğunluğa sahip olmadığından yakınmakta, bu anayasa ile ülkeyi yönetmenin çok zor olduğunu ileri sürmektedir. Demokratik bir Anayasa'nın bozulması için ilk çalışmalar bu sözlerle başlatılmıştır. Ekim'de toplanan CHP Onsekizinci Kurultayı, “Ortanın Solu”

politikasını savunan Bülent Ecevit'i Genel Sekreterliğe seçer. Kasım'daki TİP Büyük Kongresi'nin yeniden Genel Başkanlığa getirdiği Mehmet Ali Aybar ise, Türkiye'nin en önemli sorununun "Tam Bağımsızlık" olduğunu her fırsatta vurgulamaktadır. Yıl sonunda, SSCB Başbakanı Aleksı Kosigin görüşmelerde bulunmak için Türkiye'ye gelmiştir. (Tunçay, 2005: 83-84)

VI.11. Türkiye Kütüphaneleri Kütüphaneci, Memur ve Hizmetlileri Sendikası'nın Kurulması (1966)

1966 yılına gelindiğinde artık halk kütüphaneleri çalışanları durumlarının bir türlü düzeltilmemesine isyan eder bir duruma gelmişlerdir. Kütüphane çalışanları her fırsatta bu kurumlarda yaşanan olumsuzlukları dile getirmekte, dertlerine yetkililer tarafından artık bir çare bulunmasını istemektedirler. Kütüphanecilik Enstitüsü mezunları zor şartlar altında çok düşük maaşlarla bu kütüphanelerde çalışmak yerine başka alanlara yöneldiklerini açıkça dile getirmektedirler. Bir yönüyle Halk kütüphanelerinin yükünün meslekî eğitimi kütüphanecilik olmayanlar eliyle sürdürüldüğü açıkça belirtilmektedir. Ancak TKD yönetimi bu konuları çözecek yaklaşımlar geliştirmekten uzak bir yaklaşım sergilemektedir. Çalışanlar kendi haklarını savunacak gerçek bir kurumun derdine düşerler. Çünkü, Türkiye'de 1961 Anayasası'nın sağladığı demokratik olanaklar nedeniyle kamu çalışanları başta öğretmenler olmak üzere hızla sendikalaşmaktadırlar. Ancak, TKD içinde bulunan çevreler bu alana ilişkin olarak kurulan Sendika içerisinde de aktif görev alarak, sendikanın çalışanlar lehine hak arama temelinde sokağa dönük bir mücadele politikası benimsemesini, aktif hareket etmesini önlerler. Adana Şubesi adına Şube Başkanı Neyyire Akış (III. Ek..., 1966 : 192-193) yaptığı konuşmada kütüphanelerin ve kütüphane çalışanlarının durumunu çok açık özetler:

"Teşkilâta gelince kütüphanelerin kadrosu müdür veya bir başmemur yanına verilmiş hademe maaşı ile çalıştırılan bir iki memurdan meydana gelmektedir. Şüphesiz 200-300 liraya çalıştırılan memurlardan fazla hizmet beklemek de mümkün olmuyor. Tahsilleri az, somurtan, haşın memurlar arasında bir halk kütüphanesini gereği gibi çalıştırmak zorlaşıyor. Söz gelişi, bir memur bir okuyucuya istediği kitabı araştırmaya lüzum görmeden «yok» deyiveriyor. Kütüphanecilik Enstitüsü mezunları

maaşın azlığı, yetkilerin kısıtlı oluşu sebebiyle olacak başka iş sahalarına kayıyorlar. Memurların maaşları uzun zaman aynı kalıyor. Her sene zam bekleyen bu arkadaşların ümitleri kırılıyor, çalışma güçlerini kaybediyorlar. O halde kütüphaneciden büyük hizmetler beklerken önce onun maddî imkânlarını genişletmeli, bölge kitaplıkları yanında muhakkak lojmanlar yapılmalı, öğle ve beşten sonraki mesaieleri için ayrı ücret hakkı tanınmalı, ancak bunlardan sonra kendilerinden hizmet istemeliyiz.”

TKD'nin Kayseri'de yapılan üçüncü kurultayında söz alan TKD Mersin Şubesi başkanı Mustafa Uncu (III. Kurultay'ın..., 1966 : 178) sorun olarak gördüğü birçok başlığa değinirken, o günlerde kamuoyunda tartışılan ve haklarının yendiğini, yeterince aranmadığını düşünen kütüphaneciler için ilgi çekici ve yeni bir konu olan “sendika” konusunu da TKD'nin kurultay gündemine getirmiştir:

“...Sendikalar konusunda bir çalışma yapılıp yapılmadığını sordu”

Kütüphaneciler ve kütüphane çalışanları için çok önemli olan bu sorunun karşılığını TKD Genel yönetimi adına o dönemde genel yönetim kurulu üyesi olan Necmettin Sefercioğlu vermiştir.

“...Sendikalar konusunda yapılacak çalışmalar için vaktin henüz erken olduğuna inandığını, hem özel sektörde, hem de resmi sektörde çalışan kütüphaneciler bulunduğunu bunların bir kısmının “işçi”, diğer kısmının ise “memur” statüsüne bağlı bulunduğunu, bu itibarla ayrı ayrı sendikalar kurmak zorunda kalacaklarını, böyle bir bölünmenin bile meslek yönünden yararlı[?] olacağı kanısında bulunduğunu söyledi”. (III. Kurultay'ın..., 1966 : 179)

Sefercioğlu'nun yanıtından, böyle bir bölünmeden nasıl bir yarar umduğu pek anlaşılamiyor. Kütüphane çalışanlarının sosyal ve malî haklarını savunacak bir kurum yaratmak istemeleri ve bu taleplerini bu kurumlarda çalışanların örgütlendiği bir meslek derneği olan TKD'den beklmeleri ise oldukça doğru bir yaklaşımdır. Ancak, zaman içerisinde TKD'nin çalışmaları ile meslekî taleplerine bir türlü köklü çözümler bulamayan kütüphaneciler ve diğer kütüphane çalışanları, Türkiye Memur

Sendikaları Kanunu'nun çıkışından sonra, Devlet memurları arasında görülen sendikalaşmaya paralel olarak, hiç gecikmeden "Türkiye Kütüphaneleri Kütüphanecisi, Memur ve Hizmetlileri Sendikası" (1966) adlı bir sendika kurmuşlardır.

Amaçlarını,

"Kütüphane hizmetlerinde çalışanların, özellikle üyelerinin ekonomik, hukuki ve sosyal, kültürel hak ve çıkarlarını korumak ve sağlamak; kütüphanecilik mesleğinin, modern kütüphanecilik ilkeleri, mesleğe ilişkin hak ve ödevleri, yurt çıkarları, insan hakları ve ilgili Anayasa hükümleri yönünde geliştirilmesine çalışmak; kütüphanecilik mesleğinin gelişmesine, bu meslekte hizmet görenlerin ekonomik, hukuki ve sosyal, kültürel çıkarlarının korunup çoğalmasına yardımcı olmak" şeklinde belirtmişlerdir (Haberler: Türkiye..., 1966 : 270)

şeklinde belirtmişlerdir.

Türkiye Kütüphaneleri Kütüphanecisi, Memur ve Hizmetlileri Sendikası şu kütüphaneciler tarafından kurulmuştur:

"Zeki Akıncı (Jandarma Subay Okulu Kütüphanecisi), Ruşen Alaylıoğlu (Gazi Eğitim Enstitüsü Kütüphane Md.), Ülkün Aydoğdu (M.E.B. Kütüphaneler Genel Md.de Memur), Ahmet Borcaklı (Millî Kütüphane Müzik ve Güzel Sanatlar Bölümleri Başuzmanı), Lütfi Coşmaak (Ankara İl Halk Kütüphanesi Memuru), Aynur Ertunç (Ankara İl Halk Kütüphanesi Kütüphanecisi), Ahmet Ertürk (Millî Kütüphane Ciltleme (270. sayfa)Bölümü Şefi), Sevgi Kendirli (Hacettepe Bilimler Merkezi Kütüphanecilerinden), İlhan Kum (Hacettepe Bilimler Merkezi Kütüphanesi Müdürü), Kadriye Oktay (Tarım Bakanlığı Plânlama ve Ekonomik Araştırmalar Dairesi Kütüphanecisi), Günal Öcal (Devlet Plânlama Dairesi Kütüphane Md.), Kemal Özel (Ankara İl Halk Kütüphanesi Cild Atelyesinde Usta), Ahmet Özlü (Millî Kütüphane Genel Müdürlüğü memurlarından), Abdullah Savaşçı (Ankara İl Halk Kütüphanesi Md.), Danyal Sertoğlu (İmar ve İskân Bakanlığı Kütüphane Uzmanı), Muhiddin Gavsi Sina (M.E.B. Kütüphaneler Genel Md. Yrd.), Akın Tokmakçioğlu (Ankara Hıfzıssıha Okulu Kütüphane Md.), Muammer Ülker (Kütüphaneler Genel

Müdürlüğü Uzmanı), Mediha Yurttabir (Kütüphaneler Genel Md. Çocuk ve Halk Kütüphaneleri Şefi) (Haberler: Türkiye..., 1966 : 271)

Sendikanın Genel Başkanlığına ise Abdullah Savaşçı seçilmiştir. Genel Başkanlığa seçilen Abdullah Savaşçı kimdir? 1965’lerde, ünlü “Kedi Seven Sokak”taki Ankara Umumî Kütüphane Müdürü olarak tanıdığımız Savaşçı, 1956’da Ankara’da örgütlü olan Türkçü ekibin önde gelenlerinden biridir. Hatta o kadar örgütlüdür ki, arkadaşlarının kendi yayınlarını basmak üzere kurdukları çok sahipli bir matbaanın işleticisidir. Daha sonra, TKD’nin uzun yıllar Genel Başkanlığını da yapacak olan D.T.C.F. Kütüphanecilik Bölümü öğretim üyelerinden Necmeddin Sefercioğlu’yla o matbaada aynı amaç uğruna bir süre birlikte çalışmışlardır da. Yukarıda değinildiği gibi, Necmeddin Sefercioğlu için hazırlanan anı kitabında bu birliktelik detaylı anlatılmıştır.

Savaşçı, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü Yayın Şubesi elemanlarından. İl Halk Kütüphanesi Müdürü M. Gavsi Sina’nın Kütüphaneler Genel Müdür Yardımcılığı’na atanmasıyla (Haberler: Muhittin..., 1965 : 62) boşalan kadroya o getirilir. Diğer taraftan, içinde bulunduğu siyasal ilişkiler ve TKD Genel Başkan Yardımcılığı Savaşçı’yı Ankara’nın en yetkili kütüphanecilerinden biri haline getirmiştir. Bu olaydan bir yıl önce TKD Genel Başkanı olan Salgır da Kütüphaneler Genel Müdürlüğü’ne atanmıştır. Ötüken Kültür Müsteşarı olmuştur ve Dernek yöneticilerinin yükselişi sürmektedir. TKDB’ye Savaşçı’nın durumu kısa bir haberle yansır :

“M. Gavsi Sina’dan açılan Ankara İl Halk Kütüphanesi Müdürlüğüne Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü Yayın Şubesi elemanlarından Abdullah Savaşçı atandı. [Kastamonu]Araç 1338 doğumlu ve 1962 yılı Ankara Üniversitesi Kütüphanecilik bölümü mezunu olan Abdullah Savaşçı 28 Ekim 1965 de yeni görevine başladı. Aynı zamanda Türk Kütüphaneciler Derneği Genel Başkan Yardımcısı olan meslekdaşımıza başarılar dileriz.” (Haberler: Abdullah Savaşçı..., 1965 : 63)

Savaşçı'nın, meslekte hızlı yükselişi sürer. Yeni görevine atanmasından yaklaşık bir yıl sonra Savaşçı'yı bu kez de yeni kurulan Sendikanın Genel Başkanı olarak görürüz.

1966 yılında da Ötüken, Kültür Müsteşarı olarak kendi etki alanı içinde bulunduğunu düşündüğü birçok alana müdahil olmayı sürdürmüştür. Bir zamanlar, içersinde dersler verdiği DTCF ile ülkenin Türkçe konusundaki en yetkin kuruluşu olan Türk Dil Kurumu da Ötüken'in ilgi alanı içerisinde yer almıştır. Yön Dergisi'nde (İç durum: Kültür Müsteşarının..., 1966 : 6) çıkan küçük bir haber bu müdahalelerden kısaca bahseder:

“Kendi işleri dışında pek çok işe karışan Kültür Müsteşarının üniversiteler ve bilim kurumları ile de yakından ilgisi vardır. Geçen yıl yapılan Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi'nde hazırlanan ve gerici profesörlere imza ettirilen karşı-beyannameyi- şahsı ile ilgili bir meselenin çözülmesi için- imzalayan Atatürkçü bilinen bir doçenti özel olarak kutlayan Müsteşar geçen ay yapılan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekanı seçiminde de etkili olmak istemiş, Tercüme bürosunda da çalışan profesörlere telefon ederek “kendi adayını” seçmelerini istemiştir.

Temmuz Ayı içerisinde toplanan Türk Dil Kurultayı'nda da kendi listesini seçtirmek isteyen, hattâ bizzat Kurultaya kadar gelen Müsteşarın şimdi Tercüme dergisinde öz Türkçe kullanılmaması için baskı yaptığını, derginin çıkışını tehlikeye soktuğu söylenmektedir.”

Ötüken'in Kültür Müsteşarlığı görevini sürdürürken, kültür ve sanat alanında etkisi olan bütün devlet mevkîlerinde ya görev almak yada kendi çevresinden birisinin bu göreve atanmasını sağlamaya çalışırken, sol siyasi düşünceye inananlar ise her alanda giderek kurumlaşıyordu.

CHP'de İnönü sonrası Bülent Ecevit'in egemenliği baş gösterince Turhan Feyzioğlu ve ekibi ayrılarak Güven Partisi'ni kurarlar.(1967) Genelkurmay Başkanı Tural silahlı kuvvetlere aşırı solla mücadeleye girişmeleri için emir verir. Meclis Tural'a gensoru açmaz. TİP'in altıncı kuruluş yıldönümünde Türk-İş eliyle yürütülen

sendikal harekete karşı çıkan Devrimci işçi sendikaları konfederasyonu DİSK kurulur. TİP Başkanı Mehmet ali Aybar ise Adalet Partisi başkanı Demirel'i faşizme ortam hazırlamakla suçlamaktadır. 1967 Nisan ayında Yunanistan'da Albaylar Cuntası başa geçer. Temmuz'da İkinci Beş Yıllık Plan geniş bir muhalefete rağmen kabul edilir. ABD ülke içerisinde ilk kez ciddi tepkiler görmeye başlar. (Tunçay, 2005 : 84-85)

1967 yılına gelindiğinde Adnan Ötüken dönemin Millî Eğitim Bakanı ile bir anlaşmazlık yaşar. İktidarda kendisini Demokrat Parti'nin devamı sağ bir iktidar olarak tanımlayan Adalet Partisi vardır. Ötüken için artık kütüphane kurumu başta olmak üzere kültür kurumlarından bir uzaklaşma dönemi başlamıştır. Bir daha da bu kurumlarda görev almaz. O artık Ankara Yüksek Öğretmen Okulu'nun Edebiyat öğretmenidir. Ancak, kendisinin göreve getirdiği yöneticiler gerek Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nde gerekse Millî Kütüphane'de görev başındadır.

“Millî Eğitim Bakanlığı'nın ilk Kültür Müsteşarı Adnan Ötüken, Millî Eğitim Bakanı ile aralarında çıkan bir anlaşmazlığın sonucu olarak bu görevden ayrılmış ve yerine Millî Eğitim Bakanlığı eski Müsteşarlarından Osman Faruk Verimer tayin edilmiştir.

Ankara Yüksek Öğretmen Okulu Edebiyat öğretmenliği görevine atanmış bulunan Ötüken'in Kültür Müsteşarlığından ayrılışı kütüphanecilik çevrelerinde üzüntü ile karşılanmıştır.” (Haberler: Adnan Ötüken ..., 1967 : 216)

Yine 1967 yılında TKDB sayfalarında çok ilginç bir çeviri yayımlanır. Hilmi Çelik tarafından yapılan bu çevirinin ilginç yanı Türkiye'de o dönemin tabu sayılabilecek konularından biri olan Sovyetler Birliği'ni anlatmasıdır. Yazıda, anılan ülkenin içerisinde Bolşevik devriminden itibaren kütüphanecilik alanında yapılan çalışmalar anlatılmıştır. 1968 olayları öncesinde dünyada yaşanan demokratik gelişmeler Türkiye'de de etkisini göstermiştir. TKDB sayfaları açısından bu durum oldukça yenidir. Çeviri yazıda (Fonotov, 1967 : 185) şu ifade vardır:

“Aynı zamanda 1913 te Petersburg'da «Halk Eğitimi için ne yapılabilir» adı altında bir yazısında Lenin: «Kütüphanelerin gurur ve ihtişamı, kaç tane 16. yüzyıl

hattâ 10. yüzyıl el yazması, veya kaç tane nadir cilt ihtiva ettiğine değil, kitapların halk arasında ne kadar hızlı bir şekilde kullanıldığına, kaç tane okuyucusu olduğuna, herhangi bir kitap talebinin ne kadar süre ile sağlanabildiğine, kaç kitap iare edildiğine, kütüphanelerde kaç çocuğun okuma alışkanlığı kazandığına dayanır.» demiştir. ”

Aynı yıl içerisinde Sendika Genel Başkanı Abdullah Savaşçı adına IV. Kütüphane Haftası'nda bir konuşma yapılır. Sendikanın genel durumunu özetleyen bu konuşma yine sendikanın üyelerinin sorunlarını algılayışı açısından oldukça çarpıcıdır. Sendikanın talepleri incelendiğinde dile getirilen talepler TKD'nin zaman zaman dile getirdiği konu başlıklarını içermektedir. Ancak konuşmada, talepleri gerçekleştirmek üzere sendikanın geliştirdiği kendisine ve alana özgü hiçbir mücadele planı yoktur. Sendikada yasaların o günün şartlarında kamu çalışanlarına tanıdığı hakların kullanılabilmesi yönünde bir anlayış egemendir. Sorunların çözümü için yapılan önermeler, derneğin geliştirdiği önermelerden farklı değildir. Zaten nasıl bir program izleyecekleri Abdullah Savaşçı adına söylenen sözlerin son satırlarında gizlidir. Mesleği modern bir konuma getiren büyüklerin yolundan gidileceği açıklaması ile Sendikada nasıl bir rota izleneceği dile getirilir. Mesleğin kazanmış olduğu genç kadroların elbirliği yapmasıyla aşılamayacak hiçbir sorun olmadığına dikkat çekilir.

“...Tarihi kökleri çok eski devirlere dayanan, ancak, modern anlamdaki gelişmesini Cumhuriyet yıllarında gerçekleştiren Türk kütüphanelerinin ve kütüphanecilerinin dertleri saymakla bitmez.

Bu sorunların çözümlenmesinde meslekî teşekküllerin rolünü hepimiz takdir edersiniz. İşbirliği içinde çalışmak, karşılaştığımız güçlükleri beraberce yenmek amacı ile, Türkiye Kütüphaneleri Kütüphaneci, Memur ve Hizmetlileri Sendikası adı altında bir sendika kurmuş bulunuyoruz. Tüzüğü'nün 5'inci maddesinde sendikamızın amacı şöyle saptanmıştır: «Kütüphanecilik mesleğinin gelişmesine, bu meslekte hizmet görenlerin ekonomik, hukukî, sosyal ve kültürel çıkarlarının korunup çoğaltılmasına yardımcı olmak»

Sendikanın, amaçlarını gerçekleştirmek için yapacağı görevler ise, şöyle özetlenebilir: Devletin personel hukukundan doğan ödevlerinin sendika üyeleri için tam ve eksiksiz yapılmasını sağlamak; darda kalan üyelere karşılıklı veya karşılıksız maddî yardımlarda bulunmak, borç para vermek; üyeler için tüketim, kredi ve yapı kooperatifleri, yardımlaşma sandıkları kurmak; üyelerin çocukları için kreşler, yuvalar, öğrenci yurtları açmak, öğrenim bursları vermek; ölüm, kaza, hastalık, tabii ve sosyal afetler karşısında yardımda bulunmak; üyelerin ve yakınlarının boş zamanlarını ve tatillerini iyi ve faydalı bir şekilde geçirmeleri ve sağlıkları için dinlenme yerleri, spor alanları, parklar ve kitaplıklar kurmak; üyeler arasında iyi ilişkilerin kurulması ve devamı için toplantılar ve eğlenceler düzenlemek; mesleki bilgi ve yeterliklerini, genel kültürlerini geliştirmek amacı ile konferanslar, seminerler ve kurslar tertiplemek.

Yalnız kütüphanelerimize, kütüphaneciliğimize ve meslektaşlarımıza hizmet amacı ile kurulmuş olan sendikamızın yeterli bir şekilde çalışabilmesi tüzüğünde saptanan hususların gerçekleştirilmesi, meslektaşlarımızın desteğine bağlıdır. Sendikamız, 21 Ocak 1967 tarihinde kurulmuş olmasına rağmen, sür'atle gelişmiş, yurdun çeşitli yerlerinden 116 kütüphaneci arkadaşımız üyelik işlemlerini tamamlamıştır. Sendikamıza, bütün kütüphane görevlileri ve hizmetlileri üye olabilir.

Elbirliği, gönül ve düşünce birliği yapıldığı takdirde, kütüphanelerimize ve aziz mesleğimize faydalı olacağımız ve hiçbir sorunumuzun çözümsüz kalmayacağı kanısındayız. Bütün meslektaşlarımızın sendikamızın gelişme ve çalışmasında yardımcı olacağına inanıyor, güveniyoruz.

Kütüphaneciliği «hafız-ı kütüp»lükten kurtarıp şerefli bir meslek haline getiren büyüklerimizin yanında, modern kütüphanecilik bilgileriyle donatılmış, enerjik, kabiliyetli ve bu mesleğe gönül vermiş genç bir kütüphaneci kuşağı yetişmiştir, yetişmektedir. Onların, elbirliği ile çözümleyemeyecekleri bir sorun, başaramayacakları bir iş olacağını sanmıyoruz.” (Türkiye Kütüphaneleri..., 1967 : 225-226)

VI. 12. Sendikanın Hak Arama Çalışmaları: Milli Eğitim Bakanlığı'na Muhtıra Vermesi

IV. Kütüphane Haftası'nda sendika yönetimi bir muhtıra hazırlar ve Milli Eğitim Bakanlığı'na verir. Aynı muhtırayı çoğaltarak haftaya katılan konuklara da dağıtır. TKDB bu muhtırayı meslektaşlarının dikkatine sunmak amacıyla yayınlar (Türkiye Kütüphaneleri Ve Personel..., 1967 : 249-255). Muhtıra, ülkedeki kütüphane ve kütüphanecilik konusunda bilinen sorunlara sendika yönetiminin bakış açısıyla bir değerlendirme yaparak giriş yapar. Ardından ise kütüphane çalışanları için genel taleplerle Milli Eğitim Bakanlığı içerisinde görev yapan öğretmenlere sağlanan bütün maddî ve sosyal haklardan yararlanmak istediklerini ilgili maddeler halinde sıralar. Kütüphaneciler için ayrıca bir talep belirtilmez. Çalışanların tamamı için genel beklentiler belirtilir. Ancak taleplerin sunulduğu mektubun adı “muhtıra” olarak tanımlanmasına rağmen, sendika bakanlığa karşı bu talepler gerçekleşmezse nasıl bir uygulamaya gideceğini belirtmez. Ancak muhtıra, TKD dışında Türkiye kütüphaneleri çalışanlarının doğrudan kendileri için Milli Eğitim Bakanlığı'ndan taleplerini içermesi bakımından oldukça anlamlıdır. Bu Kütüphaneciler ve diğer kütüphane çalışanları için yaşam standartlarının yükseltilmesi ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi açısından yeni bir umut demektir. Ancak umutlar bir süre sonra yerini tekrar karamsarlığa bırakacaktır:

“Türkiye Kütüphaneleri Kütüphaneci, Memur ve Hizmetlileri Sendikası Genel Başkanlığı, «Türkiye Kütüphaneleri ve Personel Sorunları Hakkında Düşüncelerimiz» adını taşıyan bir muhtırayı, IV. Kütüphane Haftası'nın başladığı 27 Kasım 1967 Pazartesi günü Millî Eğitim Bakanlığına vermiştir. Ayrıca, çoğaltılarak, IV. Kütüphane Haftası Açılış Töreni sırasında törene katılan konuklara ve Ankara kütüphanecilerine de dağıtılan bu muhtırayı, bütün meslektaşlarımızın dikkatlerine sunmak üzere yayınlıyoruz. – TKDB” (Türkiye Kütüphaneleri ve Personel..., 1967: 249-255)

*TÜRKİYE KÜTÜPHANELERİ VE PERSONEL SORUNLARI İLE İLGİLİ MUHTIRA
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YÜKSEK MAKAMINA*

ANKARA

Zatiâlinize Türkiye'nin eğitim meselelerinin çözümlenmesinde, şimdiye kadar ilgililerce en arka plâna itilmiş, gerçekte Türkiye'mizin topyekûn kültürel kalkınmasında, kültürel gelişmesinde en önemli ve temel unsur olan kütüphanelerimiz ve onunla ilgili problemlerden bahsetmek istiyoruz. Kütüphane – türlerine göre halk Kütüphanesi, çocuk kütüphanesi, okul kütüphanesi, üniversite ve araştırma kütüphanesi olsun- çevresine, yetiştirici, eğitici yeni ve eski kültürel varlıkları okuyucunun istifadesine en kolay ve faydalı bir şekilde sunan, bilim ve kültür merkezidir. Kütüphaneler Batı medeniyetinin, tekniğinin bugünkü seviyesine erişmesinde birinci derecede âmil olmuş ve olmakta bulunan Batı kültürü ve demokrasininin yıkılmaz kaleleridir. Uygur toplumlarda ilkokul öğreniminden doktora öğrenimine, küçük bir imalâthaneden onbinlerce işçi çalıştıran fabrikalara, en ilkel tarımdan en ileri teknik tarıma olan bütün öğrenim ve üretimin başlıca dayanağı kütüphaneler olmuştur.

Yurdumuzun içinde bulunduğu az gelişmişliğin başlıca sebebi okur yazar azlığı, söylendiği gibi halkımızın % 60 ının okuma yazma bilmemesi değildir. Yurdumuzun asıl problemi okur yazarlarımızın büyük çoğunluğunun okumayı, okuma alışkanlığının olmayışı, onları okumaya teşvik edecek (kâfi miktarda) modern kütüphanelerimizin bulunmayışdır. İlköğretim, orta öğretim ve birçok fakültelerimizde hâlâ öğretim programı, öğretmen-öğrenci ve ders kitabı arasında çözümlenmeye çalışılmakta, çoğu zaman okulla hayat arasında bir bağ kuramayan belli şeylerin ezberletilmesi, öğretimimizin başlıca çabasını teşkil etmektedir: Okullarımızdan mezun olan çocuklarımıza okuma alışkanlığı verilmedikçe, onlara hayatta her gün gelişen kültür ve tekniği takip ederek, kendi kültür ve tekniğine yeni bir şeyler katma alışkanlığı ve imkânı verilmedikçe, her köyde, her mahallede bir okul açılrsa, halkımızın yüzde yüzü okur yazar hale gelse, yurdumuzun kültür ve geri kalmış olma problemi halledilmiş olmaz. Fakat okumayan, kültürsüz okur yazar oranı artmış olur ki elbette bu bir memleketin kültürel ve ekonomik kalkınmasını sağlayacak yol değildir. Biz çocuklarımızın genel, meslekî, teknik bilgilerini artırmadan; ona okuma alışkanlığı, yeni maharetler kazandırmadan, dünya

görüşünü, zihniyetini ilmî esaslara göre değiştirmeden; yani ona ilim zihniyetini aşlamadan, onu çağımızın gerçeklerine göre yetiştirmiş olamayız. İlköğretim, orta, yüksek ve üniversite eğitim ve öğretim programı ve politikasının hemen her safhasında çocuğu okumaya, teşvik edici, zorlayıcı unsurlar, hükümler bulunmadıkça, her derecede okulun ve eğitimin içinde, yanbaşında bütün çalışma imkânları sağlanmış bulunan kütüphane faaliyetlerine yer verilmedikçe, yurdumuzda gerçekleştirme çabası içinde bulunduğumuz kültürel, teknik ve iktisadî kalkınmanın mümkün olamayacağı inancındayız.

Bugüne kadar yurdumuzda uygulanan ezberci, klâsik öğretim metodu ile yanlış uygulanan aktif metodun fena sonuçları meydandadır. Bir toplumu kalkındırmaya yetmeyen, üstelik milletimize çok pahalıya malolan bu duruma süratle son vermek için:

a) Memleketimizde mevcut her türdeki kütüphanenin rahatlıkla çalışabilmesini sağlayacak faktörlerin sağlanması,

b) Her türdeki kütüphane mevcudunu artırmak için okul inşaatından da önemli olarak kütüphane bina ve tesislerinin kurulması için Bakanlıkça büyük gayret sarfedilmesi, kütüphanenin önem ve lüzumuna inanmış bulunan halkımızla Bakanlığımızın işbirliği yapması,

c) Yurdumuzda kütüphane ve okul dışı okutma seferberliğine okul yaptırma kampanyasından, politikasından daha öncelik tanınması, lüzumuna inanıyoruz.

Böylece okullarda milyarlar harcanarak yetiştirilen gençlerimiz iktisap ettikleri bilgileri unutmayacak; fakat, bilgisini yeni bilgilerle, tekniklerle yenilemek fırsatını bulacaktır. Bunun sonucu olarak, ilkokulu bitirmiş köy çocukları okuyacak bir şey bulamadıklarından birkaç sene içinde yeniden ümmileşmeyecek, okuyan, bilgisini artıran ve daha iyi üreten kimseler olacaktır.

Türkiye Kütüphanecileri Kütüphaneci, Memur ve Hizmetlileri Sendikası olarak, Millî Eğitim Bakanlığımızca Türkiye'nin kültür ve kütüphane dâvası yönünden âcilen ele alınmasını gerekli bulduğumuz hususları özet olarak şöyle arzedebiliriz:

1- Her çeşit eğitim ve öğrenim kurumlarında çalışan kütüphaneciye o kurumda çalışan öğretmen veya öğretim üyesi kadar yer, değer ve imkân sağlanmalıdır. Kütüphaneci okulun veya kurumun eğitim ve öğretimi ile ilgili toplantı ve çalışmalarına katılmalıdır. O kurumun bütçesinin kitap ve kütüphane ile ilgili kısmı mutlaka kütüphanecinin tasvibinden geçmelidir.

2- Kütüphanelerimizde çalışan personele (eğitim ve öğretimle doğrudan doğruya ilgili kimseler olarak) öğretmenlere tanınan hakların tamamı tanınmalıdır. Bunlar:

a) Öğretmenlere verilen tazminat kütüphane personeline de verilmesi;

b) Öğretmenlere tanınan tenzilâtlı seyahat tarifesinden kütüphane personeli de faydalanması;

c) Millî Eğitim Bakanlığının öğretmenler için hazırladığı kamp ve dinlenme yerlerinden kütüphanelerimizde çalışan personelin de faydalanmalarının teminidir.

3- Eğitim ve öğretim programları, plânları kütüphaneden faydalandırma düşüncesine göre düzeltilmeli; ilk ve orta öğretimde görevli öğretmenler için kurslar, seminerler düzenlenerek bunlara kütüphanecilik bilgisi verilmeli; ayrıca öğretmen yetiştiren kurumlara kütüphanecilik bilgisi veren dersler konulmalıdır.

4- Kütüphanelerimizi vatandaşa gereği gibi hizmetten alakoyan, kitabı masa gibi demirbaş eşya sayan, kitabın bir sayfasının dahi hesabını kütüphaneciden soran 26 Mayıs 1927 tarih ve 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu ve buna bağlı Ayniyat Talimatnamesi derhal yürürlükten kaldırılarak yerine kitabı koruyucu ve faydalanmaya sunucu makul hükümler getirilmelidir.

5- Kütüphanecilerden her ay kesilen kefalet aidatı kaldırılmalıdır. Eğer bu aidatın kesilmesi mutlaka gerekiyorsa aidat kesilen arkadaşlarımıza (banka veznedarlarına verildiği gibi) tazminat verilmelidir. Böylelikle her yıl kütüphaneden kaybolan, çalınan kitapları, fakir bütçesinden ayırdığı paralarla ödemeye çalışan kütüphanecilerin uğradığı maddî zarar bir dereceye kadar giderilmiş olacaktır.

6- Kütüphanelerimizde çalışan personelin büyük bir çoğunluğu 500 liranın altında ücret veya maaş almaktadırlar. Yurdumuzun kültürel kalkınmasında büyük

sorumluluğu olan ve bunu bilerek (gayri müsait olan şartlar altında dahi), büyük bir gayretle çalışan arkadaşlarımızın maddî sıkıntılarını biraz olsun gidermek ve onların daha verimli bir şekilde çalışmalarını sağlamak için kütüphanelerimizin kadro durumlarının ıslahına ve daha yüksek kadrolar verilmesine mutlak ihtiyaç vardır.

7- Kütüphanelerimizin problemlerinin çözümlenmesini sağlayacak, görevlerini tâyin ve tarif edecek, kütüphane personelinin statüsünü tesbit etmek için gerekli kanunların, (bu kanunlara bağlı olarak) tüzüklerin bir an önce çıkarılmasında fayda vardır. Mevcut yönetmelikler kanunlara bağlı olmadıkları için yetersiz bulunmaktadır.

8- Memleketimizde kütüphanecilik bilgisi veren meslek okullarına ihtiyaç vardır. (Türkiye Kütüphaneleri Ve Personel... , 1967 : 249-255)

VI. 13. Sendika- TKD ilişkileri, TKD'ye Yönelen Eleştiriler ve Dönem Kütüphanecilerinin Düşünceleri

1967 yılında yine kütüphane haftasında kütüphanecilik bölümü öğrencilerinden Hasan Duman(1967 : 227-228)'da TKDB'ye yansıyan çok ilginç bir konuşma yapmıştır. Duman'ın yaptığı konuşma içerik olarak cehaletin ortadan kaldırılmasına dönük gibi gözükse de, gerçekte oldukça siyasidir. Türkiye toplumunu saran kültürel bir tehlikeden söz eder. Bu tehlike kötü içerikli yayınlardır. Bu yayınların menşeinin Amerika oluşuna, bunun en büyük emperyalizmin kültür emperyalizmi olduğuna dikkat çeker. Ancak, önerdiği çözüm çok daha ilgi çekicidir. Duman halk kütüphanelerinde görev alacağı günleri ipe çektiğini belirtecek kadar tercihlerini belirlemiş bir öğrencidir. Ancak, Duman bu değerlendirmeleri yaparken kendi görüşlerinin de ipuçlarını vermektedir. O, düşünceleri sol içerikli olmayan ülkenin değerlerine önem veren biridir.

“Bunun içindir ki, cehaletin yalnız okuma-yazma bilmeyenlere atfedilmesi düşüncesine de katılmıyoruz. Kabul etmek gerekir ki, diğerleri, okuma-yazma bilmeyenlerden daha tehlikelidir. Çünkü bunlar cahilliklerinin farkında değillerdir. Devleti ve milleti en çok uğraştıranlar da bunlardır.

Bugün çeşitli gıda maddelerinin ve yalnız insanlığın değil, bitki ve hayvanların bulaşıcı hastalıklar üzerinde kontrolleri yapıldığı halde, zihin ve ruhu uyuşturucu zehirlerin ticaretine karşı gereken tedbirler alınmamıştır.

Kötü yayınların çocuklar ve gençler üzerindeki cazibesi ve bu yüzden mazhar oldukları geniş sürüm malûmdur. Bunları görmek için, sadece Başkent Ankara'nın cadde ve mahallelerindeki vitrinlere göz atmak yetecektir.

Her türlü kontrolden uzak olan bu yayınlar; gençliği gaddarlığa, ahlâksızlığa, kötü temayüllere sevkedecek mahiyette olup, çeşitli cinayet usullerini öğreten ve cemiyet düşmanı tipleri idealleştiren, hiç bir otorite tanımayan ve aynı zamanda sevgisiz, şefkatsiz ve bütün sosyal bağlardan kopmuş, snop bir gençliğin üremesine yardımcı olacak eserlerdir.

Çoğu Amerikan menşeli gangster ve comics yayınları ve filmleri, tıpkı bir zamanlar ucuz endüstri mamullerinin geri kalmış memleketlerdeki yerli istihsal hayatı üzerinde yaptıkları yıkıcı ve çözücü tesirler gibi, gayet geniş ve derin ruhî, mânevi tahripler yaptığını müstakbel Türk Kütüphanecileri olarak gayet iyi biliyoruz.

İşte, bu büyük tehlikeye karşı seferber olarak, yarının büyükleri olan çocuklarımızın ve memleketimizin göz bebeği olan gençlerin ruhlarını, bu mânevi atom infilâklarının devamlı radyoaktif tahrip ışınlarına karşı en önemli silâh olan, HER OKUYUCUYA GÖRE KİTAP ve HER KİTABA GÖRE OKUYUCU ilkesine inanmış HALK KÜTÜPHANELERİ'nde alacağımız nöbeti, iple çekiyoruz.

Zamanımızda en büyük emperyalizmin kültür emperyalizmi olduğuna inanan bizler, yalnız okul binaları inşa etmek, okullara öğretmen yetiştirmek veya bulmak, ders kitapları hazırlamakla eğitim seferberliğinin halledileceğine de inanmıyoruz. Çünkü, böyle bir eğitim sisteminin amacı, okullarda talebelere sadece diploma temin etmektir. Bu diploma ile bazı maddi avantajlar sağlamak mümkündür. İşte böyle bir eğitim anlayışıyla yetişen nesillerin ise, daha kolaylıkla maddi, pragmatist ve bu mânada da materyalist olacaklarına inanıyoruz.” (Duman, 1967 : 227)

Duman düşüncelerinin sonunda Atatürk'ün sözlerinden hareketle gelecekte nasıl bir siyasal tercihte bulunacağını işaretlerini de verir. Duman, o günlerde

D.T.C.F. kütüphanecilik bölümünde çok etkili olan Milliyetçi düşüncelerin üzerinden hareketle Kemalist bir yaklaşımı benimsemektedir.

“Biz, müstakbel Türk Kütüphanecileri olarak, millî ülkümüz, Atatürk’ün izinden giderek «Milletimizi hür düşüncenin hâkim olduğu bir hava içinde bilgi, san’at, teknik ve refah derecesi bakımlarından Batı uygarlığının seviyesine yükseltmek, Türk Milletinin sahip olduğu millî, ahlakî, insanî üstün değerlerini geliştirmek, O’nu Batı uygarlığının yapıcı, yaratıcı ve seçkin bir ortağı haline getirmektir.” (Duman, 1967 : 227)

Duman, son olarak o günün şartlarında yaşadığı büyük badirelere rağmen olağanüstü bir hızla gelişen ve kalkınan bir doğu ülkesi olarak Japonya ve Japonları örnek vererek Türk ulusunun da bu ulus gibi kalkınmayı ve gelişmeyi başarabileceğini işaret eder:

“Milletimizin, kısa zamanda kalkınan bir Japon milleti kadar kabiliyetsiz olduğunu kim söyleyebilir? O halde aklın kabul ettiği gerçek hükmü kabul edip, memleketimizi kısa zamanda bir KÜTÜPHANELER AĞI ile donatmalıyız.” (Duman, 1967 : 228)

Bilgi ve belge yönetimi dünyasının üzerinde yükselen milliyetçi söylemlerin yanında, bazı düşünce farklılıkları, yeni yeni kendisini göstermeye başlamıştı. İletişim ortamı ise ilk kez görüntülü bir yapıya kavuşuyordu.

1968 yılı Ocak ayında TRT Ankara televizyonu yayına başlar. İletişimin taşındığı boyut ve toplumsal etki gücü siyasi yapıların TRT’ye bakış açısını değiştirmiş hemen her siyasi parti bu kurumu denetimi altına taşımaya çalışmıştır. Mart başında, Meclis, seçim yasasını değiştirerek millî bakiye sistemini kaldırmıştır. Ülkenin her yerinde sağcı mitingler düzenlenmekte, Demirel Anayasa’yı değiştirme talebini dile getirmeye devam etmektedir.

1968 ilkbaharı, Türkiye’de öğrencilerin yoğun bir biçimde siyasetle ilgilenmeye ve “eylemler koyma”ya başladıkları bir tarihtir. Bir bakıma, Fransa’daki öğrenci olaylarının Türkiye’ye yansımaları gibi görünen bu olayları aslında toplumsal

yapı uzun zamandır hazırlamaktaydı. İlk günlerde üniversite içi sorunlara yönelen, daha sonralarıysa anti-empyralist (özellikle ABD aleyhtarı) bir nitelik taşıyan sol gençlik eylemlerini TİP denetleyemediği halde, gerek iktidar gerek ana muhalefet partileri durmadan o tarihte TİP yönetimini suçlamışlardır. (Tunçay, 2005 : 85-86)

Sendika Genel Başkanı olan Abdullah Savaşçı'nın TKD ile ilişkileri TKDB' de de ayrıntılı anlatılmıştır. Deyim yerindeyse sendikal mücadele, neredeyse daha başlamadan bitmiştir. Çünkü Sendika Genel Başkanı aynı zamanda TKD yöneticisidir. TKD'nin meslek mensupları için hak talep etme tarzı bellidir. Herhangi bir eylem veya protestoya yönelmeyen bir dernektir ve yönetimlere karşı, çalışanlar lehine hak elde etmek için herhangi bir örgütlü çalışmaya dönük bir plan, programı yoktur. Sadece sözlü taleplerle açılışlarda yapılan sendikal çalışmalar... Ayrıca sendika başkanı Savaşçı'nın siyasal eğilimleri de böyle bir mücadeleye girmesine engeldir. Çünkü bu tür mücadele onun siyasi anlayışına karşıdır. Sınıfsal bir bakış açısını benimsemez.

"...Derneğimizin Sendika ile olan ilişkileri daima dostça bir hava içinde cereyan etmiştir. Sendika Genel Başkanı olan arkadaşımızın aynı zamanda Yönetim Kurulumuz üyesi bulunması, bu dostça ilişkileri daha da güçlendirmiştir. Sendikanın kurucuları arasında Yönetim Kurulu Üyelerimizden bazılarının bulunduğunu da memnurlukla belirtelim.

Her iki kuruluşun yöneticileri, Derneğin mesleğimizin meselelerinin çözümlenmesine çalışacağı, Sendikanın ise, meslektaşlarımızın kişisel haklarının elde edilmesine yardımcı olacağı gerçeğini kabul etmiş, bu yolda iş bölümü ve birliği yapmışlardır. Bu iki kuruluşumuzun birbirini köstekleyici değil destekleyici, bütünleyici bir çalışma içinde olduklarını bir kere daha belirtmekte fayda vardır." (II.Ek Türk Kütüphaneciler..., 1968 : 217)

TKD yönetimi Sendika'ya dönük olumlu bir tutum sergiler. Derneğin politikalarına zarar vermeyeceğini düşündükleri sendikal anlayışa açık destek verirler.

“Derneğimiz, yeni bir kuruluş olan Sendika'nın çalışmalarından meslektaşlarımızı haberdar etmek amacı ile, Sendika haberlerini, Sendika'nın IV. Kütüphane Haftası münasebetiyle yayınladığı muhtırayı, TKD Bülteni'ne koymak suretiyle, bu dostluk ve işbirliğinin güzel bir örneğini vermiştir. Ayrıca, IV. Kütüphane Haftası Kutlama Programında ve bu Kurultayımızın açılış töreninde Sendika'ya konuşma imkânının tanınmış olması da, Derneğimizin bu konudaki olumlu davranışlarının örnekleri olarak belirtilebilir.

Derneğimizin Sendika ile olan dostça ilişkilerinin bir başka örneği de, kuruluşundan hemen sonra, Sendika kurucuları şerefine düzenlediğimiz çaylı toplantıdır. Bu toplantıda, Sendika yöneticileri toplantıya katılan meslektaşlarımızla tanıştırılmış, böylelikle meslektaşlarımızın ilgisi Sendika üzerine çekilmek istenmiştir.

Türk Kütüphaneciler Derneği'nin Türkiye Kütüphaneci, Memur ve Hizmetlileri Sendikası ile olan ilişkilerinin aynı dostça hava içinde sürüp gideceğinden ve her geçen gün biraz daha gelişeceğinden şüphemiz yoktur.” (II.Ek Türk Kütüphaneciler..., 1968 : 218)

1968 yılında alanda bu gelişmeler olurken TKDB sayfalarına yansıyan bir başka önerme de dikkat çekicidir. “Kuran'ın kitap haline getirilmesi ve yayılması” düşüncesi Mahmut Gündüz tarafından kaleme alınmış ve kütüphanecilerin meslek dergisinde yayımlanmıştır. Fakat bu yazıda açık bir dille Hıristiyanlık ve Musevilik eleştirilmekte, Müslümanlığa övgüler düzülmemektedir. Ayrıca bu yazıda Batının tehlikeli yanlarına dikkat çekilerek, Milliyetçi bir yaklaşımla Kuran'ın kitaplaştırılarak dağıtılması düşüncesi üzerinden siyasi içerikli bazı değerlendirmeler de yapılmıştır. Türkçü düşüncenin İslâmî fikirlerle buluştuğu-Türk-İslam sentezi-yeni bir düşünce sisteminin ülkede gelişmesinin izleri Kütüphanecilik alanına da yansımıştır. O dönemde TKD Genel Başkanları ve kürsü hocaları halen, bu meslekte asla siyaset yapılmadığını öğrencilerine anlatmaktadırlar...Yazıda kullanılan üslup sanki kırk yıl öncesinden günümüz siyasal iklimini işaret etmektedir. Bu nedenle yazıyı geniş bir biçimde araştırmaya aktarmak gerekmektedir.

“Türk ve İslâm düşmanlığı ile tanınan İngiliz Başbakanlarından William Gladston (1809-1898) un 1876 tarihinde, İngiltere Parlamentosunda, «insan olduğuma utanç

duyuyorum; çünkü Türk de insandan sayılmaktadır. Türklerin kötülüklerini Dünya yüzünden kaldırmanın tek yolu vardır; o da vücutlarını yer yüzünden kaldırmaktır,» sözlerinden sonra, elinde tuttuğu Kur'an-ı Kerim'i Parlamento üyelerine göstererek «Bu kitap yeryüzünde durdukça, insanlar huzur ve sükûna kavuşamayacaklardır» dediği bilinmektedir. Bu sözlerin söylenmesinden ve tahakkuku uğrunda büyük çabaların sarfedilmesinden bu yana, yüz yıla yakın bir zaman geçmiş sayılır. Türkler hâlâ yeryüzünde şerefle yaşamakta ve onları kendi tarafına çekmeğe çalışanlar ise gün geçtikçe artmaktadır. Batılıların ettikleri bütün fitne ve fesat tohumlarına ve her alandaki çetin uğraşlarına rağmen, Kur'an'a inanan ve onu kalplerinin en derin yerinde saklayanların savaşı ise, yedi yüz milyona varmak üzeredir.

Zaman ve olaylar kesinlikle doğrulamıştır ki, okuyanların gönüllerini fetheden, hayat ve ahlâk umdelerinin ilâhi kaynağı olan Kur'an-ı Kerim, hiç bir devirde ve hiç bir şekilde insanların huzur ve sükûnunu bozucu bir rol oynamamıştır. Tam tersine, kişi olsun, toplum olsun, ona sarılanlar gerçek mutluluğa erebilmişlerdir. W.Gladston gibi iftiracılar, kabirlerinden başlarını kaldırıp ta kendi inandıkları din ve kitaplara bağlı kalan torunlarının Dünyayı ne derece huzursuz ve içinden çıkılmaz kötü durumlara soktuklarını görmüş olsalardı, utançlarından –belki de-kendi dinlerini bırakır, İslâmlığa dönerlerdi.

Yüzyıllar boyunca ve özellikle son yüzyıl içinde, bir çok felâketlerin ve akıtılan masum kanların sebeplerinin başında, Allah'ın kullarının insanlık ve yaşama haklarını gasbeden ve onların vicdanlarına saldıran Hristiyan ve Yahudilerin kirli niyet ve maksatlarının geldiğini bilmeyen artık kalmamıştır...”(Gündüz, 1968 : 91)

1968 yılı içerisinde Bedreddin İlıca'nın dile getirdiği bazı özgün görüşler “Söz Kütüphanecinin” başlığı altında TKDB'de yayınlanır. İlıca, giderek kutuplaşan dünyaya, kültür ürünleriyle karnı doymayacak kütüphaneciye ve ulusal bağımsızlığa dikkat çekmektedir. Kütüphanecinin kendisini toplumdan tecrit edilmiş saydığını, bunun da haklı sebepleri olduğunu anlatmaktadır. İlıca bu sorunları dile getirmenin aynı zamanda insanî bir görev olduğunu da iddia etmiştir:

“Maddi yönden nasibi kıt olan biz kütüphanecilerin cemiyetten tecrit edilmiş olduğu fikrini kendinde sabitleştirerek kişiliğini yitirmesinin nedenleri vardır. Ve çeşitlidir.

Bu nedenleri iyi niyetle ortaya koymak, hallini istemek daha çok çalışıp faydalı olmaktır bence.

Adaletin mülkün temeli olduğu bir memlekette hakikatleri ortaya koymak, medeni cesarettten ziyade, insani bir vecibedir. Gerçekçi aydın, gerçeği ortaya koyarak halli için üzerine eğilendir. «Viran olası hanede evlad ü ayal var» zihniyeti çok gerilerde kalmıştır. Çok okuyan kişi olan kütüphaneci, kültürünün ışığı ile yolunu aydınlatıp, pürüzleri işaret eder. Sınıf farkı, zümre tahakkümü tanımadan uygarlık yolunu açar. Bu yolda ilerlemek isteyenlere rehber olur. Kültür ürünü ile doymayan kütüphaneci kendi sorunlarını dile getiremeyeceği gibi, loşluğa ışık tutamaz, karamsar kalır. Kutuplaşan dünyada ulusal bağımsızlık ve çıkarlarımızın bekasına kütüphanecilik hizmetlerimizle müdafî yetiştirmede payı olan bizler, kişiliğimize saygı, maddeten tatmin, sosyal ıslah ve huzura muhtaç durumdayız. Bu haklı sese kimsenin kulak tıkayacağını sanmıyorum.» (Söz kütüphanecinin..., 1968 : 46)

Türkiye yeni bir siyasi dalgalanma dönemine doğru hızla yol almaktadır. Her siyasi dalgalanmanın bilgi ve belge alanını da doğrudan etkilediği açık bir gerçektir. Bu dönemde meydana gelen siyasi bir tartışma ve çatışmalar alan içerisinde TKD politikalarına muhalif söylemlerin gelişmesine de katkı sağlıyordu.

1969 yılında Sovyetler Birliği önderliğindeki Varşova Paktı kuvvetlerinin Çekoslovakya'yı işgali, bütün Türk siyasal partilerinde tepkiler doğurmuş, TİP Genel Başkanı M. A. Aybar işgali çok sert bir dille kınamıştır. Bu olay, ileride solun yeni bölünmelerine yol açacaktır. CHP Ondokuzuncu Kurultayı'ndan sonra genel sekreterlik görevine yeniden seçilen Ecevit, partisinin her zaman değişmeye hazır olduğunu söylemiş ve Ortanın Solu öğretisinin kalıp kalmayacağını açıklamıştır.

1968 Kasım ayı başında, TİP'ten kopan birtakım genç aydınlar, Mihri Belli'nin yönetiminde Aydınlık dergisini çıkarmaya başlamışlardır. Daha sonra, hızla Maoculuğa kayan bu gençleri, Mihri Belli de denetimi altında tutamayacaktır. AP Dördüncü Büyük Kongresi'nde Demirel yeniden genel başkanlığa getirilmekle birlikte, eski DP'lilere siyasal haklarının geri verilmesini sağlama kararı,onun önderliğine karşı dolaylı bir eleştiri niteliğinde olmuştur. 1969 başlarında ABD

Büyükelçisi R. Kommer'in otomobili ODTÜ öğrencileri tarafından yakılır. 16 Şubat'ta İstanbul'da sağcı ve dinci gruplar 6. Filo'yu protesto eden solculara saldırır. MHP, 35 komando kampı açmakla suçlanmıştır. Öğrenci olayları artmaya, siyasal eylem ve cinayetler hızla tırmanmaya başlamıştır. (Tunçay, 2005: 86-87)

1969 yılına gelindiğinde ülkede öğrenci gençliğin başlattığı hak arama mücadelesi giderek toplumun bütün kesimlerini kapsar bir biçim almaya başlamıştır. TKDB'nin mesleki sorunlar karşısındaki tavrı artık, bazı kütüphanecilerden açıkça tepki görmektedir. Türkiye Kütüphaneleri, Kütüphaneci Memur ve Hizmetlileri Sendikası da mesleki sorunlar karşısında TKD ile aynı tepkisizliği gösterince, Üstün Yıldırım TKDB'de bir yazı kaleme alır. Kütüphanecilerin genelde konuya olan ilgisizliğini eleştirirken, diğer bir yandan da kütüphanecilerin kendilerini ilgilendiren yasa tasarılarının takipçisi olmadıklarını, TKD'nin ve Sendika'nın ilgilenmemesi nedeniyle, bu kanun tasarılarının TBMM'den çıkamadığını ifade eder. Ancak, konuyu belirtme tarzı oldukça manidardır:

“Şimdiye değin hazırlanan tasarılar raflarda kalmışsa, mesleğimizin ileri gelenlerinin ilgisizliğinden kalmıştır. Kanun tasarısı hazırlanmış, sonra sokağa atılır gibi ilgililere verilmiştir. Bu, şişenin içinde denize bırakılan evlenme mektubuna benzer. Dalgalar kıyıya götürürse bir bulan çıkacak, enginlere götürürse yok olup gidecek. Bizim kanun tasarılarını ise dalgalar boyuna enginlere götürmekte ve bu yüzden tasarılar raflarda çürümekte, yok olmaktadır. Çünkü peşine düşen, «ne oldu bizim tasarısı?» diyen yoktur. Kütüphaneciliğimizin yan örgütleri T.K.D. ve Türkiye Kütüphaneleri, Kütüphaneci Memur ve Hizmetlileri Sendikasına düşer bu görev.” (Yıldırım, 1969 : 271)

Yıldırım'ın yazısının yayınlandığı TKDB sayısının baş yazısında ise; sanki bu söylenenlere bir yanıt gibi, dernek olarak TKD'nin bu kadar yıl ayakta kalmasının bir başarı olduğu ve bütün suçun, her dernekte olduğu gibi derneğe ilgi göstermeyen üyelerinde olduğu ifade edilir. Yıldırım'ın söyledikleri karşısında bu açıklama ne kadar tatmin edicidir? Bu tartışılır... :

“Bir derneğin, yurdumuzda mevcut, binlerce, hattâ onbinlerce dernek arasından sivriliplik varlığını duyuran bir kuruluş durumuna gelebilmesi, gerçekten büyük bir

başarıdır. Çünkü, Türkiye’de dernek kurmak kadar kolay, fakat onu yaşatmak ve başarıya ulaştırmak kadar zor bir iş yoktur. Nedendir bilinmez, toplumumuz ortaklaşa iş yapmak yeteneğinden yoksun gibidir. Derneği kuranlar ve ona sonradan üye olanlar, dernek çalışmaları ile hemen hemen hiç ilgilenmezler. Derneklerin genel kurul toplantıları, aşağı yukarı daima, ertelenerek ve üye sayısının çok altında, çoğu zaman zorla, rica ile getirilmiş bir üye topluluğunun katılımıyla yapılabilir. Derneklerin yönetim ve denetim organlarında görev alanlar da, bu çalışmaları bir çeşit angarya kabul ederek, fazlaca benimsemezler. Böyle olunca, dernek çalışmalarının yükü, bir veya bir kaç kişinin üzerinde kalır. Bunlar da, esasen fahri ve ihtiyarî olan bu çalışmaların yükü altında bunaldılar veya bunlardan bıktılar mı, dernek yok olma tehlikesiyle yüz yüze gelir.”(Türk Kütüphaneciler..., 1969 : 217)

Gerçekte Yıldırım kaygılarında pek de yalnız değildir. Türkiye’de kütüphanecilik alanında profesörlük ünvanı alan ilk kişi olan Osman Ersoy bu konuda bazı kaygılar taşımaktadır. Hatta Ersoy’un söyleminde yanlış tavırlar içerisinde olan bazı yöneticilere yönelik göndermeler de vardır. Ersoy kütüphanecilerin meslekî haklarını gerçekten savunan bazı kuruluşlar olsa, yöneticilerin bu şekilde davranamayacaklarını ifade eder.

“Büyük bir kütüphanenin en yetkili insanı olarak mesleki eğitiminizi yabancı bir ülkede yapmış bulunuyor ve bunu hemen her zaman çevrenize hissettiriyorsunuz. Ama gelin görün ki, ülkenizde yayınlanmakta olan Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni’ni ya kütüphanenize aldırıyor veya bundan haberdar bile değilsiniz. Daha hası var: Kütüphanenizde bir kadro açılınca da belirli bir yabancı dili bilen her üniversite mezununun bu göreve, hele biraz kütüphanecilik tecrübesi varsa, rahatca aday olabileceğini hiçbir meslekî sorumluluk duymadan ilân edebiliyorsunuz. Bu ülkede kütüphanecilik mesleğini savunan kuvvetli bir Sendika, Dernek veya Kütüphanecilik Bölümleri Mezunları Derneği olsaydı elbette hiç kimse bu kadar sorumsuzca davranmazdı.” (Ersoy, 1969: 4)

Ersoy bir taraftan sorumsuz yöneticileri uyarırken, diğer bir taraftan da kütüphanecilik bölümlerinde yaşanan güçlüklerden söz eder. İstanbul’da açılan kütüphanecilik bölümünün kapanmak üzere oluşundan bahisle, açılışından başlamak üzere bölümün, plansız bir yaklaşımla ele alınmasının bu duruma neden olduğunu,

ancak yardımcı olamayacaklarını belirtir. Ersoy(1969:5), yazısında Ankara’da DTCF’de bulunan kütüphanecilik bölümünde de bazı sıkıntılar olduğunu anlatmıştır.

“Başka ülkelerde, üniversitelerde kurulan kütüphanecilik bölümlerinin sayısı günden güne artarken, bizim İstanbul’daki bölümümüz kapanmak üzeredir. Aslında kuruluşu, plansız ve programsız ele alınmış ve bugünkü sonuç daha kuruluşta görünmeye başlamıştı. Orada bulunmakta olan, değerli öğretim üye yardımcıları ve öğrencilerin umutsuz hallerini paylaşıyor; fakat onlara yardımcı olamamanın acısını yüreklerimizde duyuyoruz.

Ankara’da bizim de içinde bulunduğumuz bölüm, içeriden ve dışarıdan bütün kösteklemelere rağmen beş öğretim üyesi ve yardımcısı ile eğitim ve öğretimini sürdürmektedir.”

1969 yılı Türk kütüphaneciliği için, artık sorunların etrafında gezmeden doğrudan, sorunun kendisinin tartışmaya başlandığı yeni bir dönemdir. Ancak, geleneksel anlayış egemenliğini çok açık sürdürmektedir. Adnan Ötüken’in de içinde yer aldığı Türkçü ekolden gelen İsmet Binark VI. Kütüphane haftası nedeniyle hazırladığı konuşmasında Türk eğitim ve kültür politikalarını değerlendirir. Özünde, Türkiye’nin ve Türk insanının gelişmesi kalkınması amaçlansa da, gücünü geçmiş yüzyıllardan alan tutucu bir yaklaşım bu amacı geride bırakacak bir biçimde bu konuşmada öne çıkmaktadır. Bu değerlendirme gerçekte, onun ve içinden geldiği düşüncenin alana ilişkin özeti biçimindedir. Başta okul kitapları olmak üzere, sözü edilen konularla ilgili bütün yayınların düşünsel bir sansürden geçirilerek oluşturulmasını ve bu yapıtların belirli bir yönlendirmeyi içermesi gerektiğini açıkça ifade etmektedir:

“Eğitim ve kültür politikamızla ilgili olarak bir diğer önemli mesele de, memleketimizde başta okul kitapları olmak üzere her türlü yazılı neşriyatın; anlaşılır bir dille yazılmasını, bu neşriyatın Türk ruhu, mefkûresi, dini, sanatı, ahlâk, örf ve âdetleri, bir kelime ile bizi biz yapan bütün manevî kıymetler manzumesini taşıyor değerinde olmasını, bir takım yıkıcı ve sapık ideolojilerinden uzak tutulması hususunu temin etmek, bunun çarelerini aramaktır.

Neresinden bakılırsa bakılsın, Türkiye'nin kalkınması bir eğitim dâvasından başka bir şey değildir. Millî beraberlik ve şuurun gerekli kıldığı, memleketin kalkınmasında birinci derecede rol oynayan eğitim ve kültür politikamızda ise kitap ve kütüphanenin yeri ve rolü başta gelmektedir.”(Binark, 1969 : 235)

Bu sözleri söyleyen Binark, ileriki dönemlerde Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nde genel müdürlüğe kadar yükselmiştir. Binark Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nde çalışırken bu kurumdaki görevine bir süre ara vererek(1982) İslami bir kuruluştaki geçici olarak görev alacaktır.

“TKD Genel Yönetim Kurulu üyesi ve Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni Yazışmaları Sorumlu Müdürü İsmet Binark'ın işini İstanbul'a nakletmesi yüzünden bu görevleri başka üyeler üstlendi. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanı olan Binark, bu görevinden izinli olarak bir kaç yıl İslâm Konferansı Teşkilâtı'nın İstanbul'daki 'İslâm Tarih, Sanat ve Kültürü Araştırma Merkezi'nde [IRCICA] çalışacak. Bu sebeple TKD Genel Merkezi'ndeki görevlerinden ayrılmak zorunda kalan Binark'ın yerine, Genel Yönetim Kurulu'na sıradaki yedek üye Gülsün Başkan dâvet edildi; TKD Bülteni Yazışmaları Sorumlu Müdürlüğü görevi de Genel Başkan Yardımcısı Dr. Mustafa Akbulut tarafından üstlenildi.” (Haberler: Genel..., 1982 : 196)

Binark'ın Adnan Ötüken'in yönlendirmesiyle Türkiye'de bilgi ve belge dünyasına ilişkin olarak önemli bir görev alacağı daha o yıllarda(1964) bellidir. Ötüken'in Binark'ı İstanbul'da kurulan Kütüphanecilik bölümünde görev almak üzere yönlendirmesi konusuna yukarıda değinilmişti.

Türkiye'de siyasal alanda yaşanan gelişmeler, Cumhuriyet'in temellerini atan CHP'nin politikalarının oldukça fazla değişmesini gerektiren sonuçlara yol açmıştı. Ancak bu değişimler Türkiye'de iktidarın değişmesine neden olacak güç de değildi. Siyasi tartışmalar forum ortamlarından sokaklara taşmaya başlamıştı. 1970 ilkbaharında Anayasa mahkemesi hükümetin ilerici öğrenci derneklerini kapatma kararını bozar. Meclis'te sol gençlik eylemlerine karşı sert önlemler alma eğilimindeki iktidar partisiyle, Demirel ailesinin yolsuzluklarının soruşturulmasını

isteyen muhalefet arasındaki çekişme sürmektedir. Bazı sol guruplar Türkiye'deki Amerikan kuruluşlarına karşı şiddet eylemlerine geçerler. . Sendikalar için hazırlanan yasa tasarısına karşı, 15-16 Haziran'da işçiler İstanbul-İzmit arasında büyük bir protesto yürüyüşü yapmışlar ve derhal bölgede sıkıyönetim ilan edilmiştir. Bu olayın sorumluluğu TİP'le DİSK'e yüklenmiştir. Ekonomi giderek kötüye gitmektedir. % 60'ı geçen bir Devalüasyon yaşanır. Fiyat artışları kaçınılmaz hale gelir. TİP Başkanlığına Behice Boran seçilmiştir. Demokrasiye askeri bir müdahalenin olacağına sinyalleri bazı kuvvet komutanları tarafından kamuoyuna verilmektedir. (Tunçay, 2005: 87-89)

VI.14. TKD kurultaylarında yaşanan tartışmalar

TKD'nin V. Kurultayı kütüphaneciler arasında yeni bir çatışmanın su yüzüne çıkmasına neden olur. Bu çatışma aslında Türkçü düşüncelere sahip ve başka alanlardan mesleğe kazandırılanların başını çektiği bir grup ile (yine aynı düşüncelerden gelseler de), DTCF Kütüphanecilik Bölümü'nün akademik kadrolarında yer alan, diğer bir grup arasında yaşanıyordu. Bu bir anlamda, Ötüken ekolünden gelenler ile (bu ekolden gelmelerine karşın) Amerikan kütüphanecilik yaklaşımını benimseyen ve bu yaklaşımı temel alarak, Türkiye'yi kütüphanecilik açısından Ötüken ve ekibinden farklı yorumlayan diğer kadrolar arasındaydı.

Tartışmaların temelinde “orta düzeyde kütüphanecilik okullarının kurulması” çalışmaları yer alıyordu. Bu durum, dönemin Kütüphanecilik Bölümleri tarafından bir tehlike olarak algılanmıştır.

Sefercioğlu (1970 : 215) ise V. Kurultayı değerlendirdiği yazısında orada yaşananları farklı ifade etmiştir. TKD üyelerini bir düşünce etrafında birleştirmek, bütünleştirmek, yaşanan kurultayı yüksek seviyeli bir çalışma olarak değerlendirmek adına konuyu kendine özgü bir yaklaşım ile aşağıdaki gibi açıklamıştır:

“TKD'nin V. Kurultayı da, 17-20 Ağustos 1970 günlerinde, Türklük âleminin Anadolumuzdaki ilk büyük başkenti olan Konya'da toplanmış bulunuyor. Derneğin 27 şubesinden 20'sinin temsilcileri, bu tarihi ve güzel şehirde bir araya gelerek kendi meslek meseleleri ve meslekleri ile ilgili yurt ve millet meseleleri üzerinde görüşmüşler, tartışmışlar ve ortaya koydukları düşüncelerle bunlara ışık tutmuşlardır. Kütüphaneciler bu kurultaylarında da, olgunluğun, seviye üstünlüğünün, yurt ve millet sevgisinin, meslek aşk ve heyecanının yeni ve güzel örneklerini vermişlerdir. Tartışmalarda ağırbaşlılık, meseleleri ele alışıta ciddilik, artık Türk kütüphaneciler derneği kurultaylarının belirgin nitelikleri olmuştur”

Kurultayın “bilimsel bildiriler” oturumundan itibaren, katılımcılar arasında bazı konularda tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalardan en öne çıkanı kurultay başkanı Abdülkadir Salgır'ın sunduğu bildiri nedeni ile Kütüphanecilik Kürsüsü akademik görevlileri arasında yaşanmıştır. Özellikle kullanılan terminoloji ve bildirilerde bir- den çok konunun ele alınması tepki görür.

Kurultayın üçüncü oturumunda ise tartışmalar artık “alaylı-mektepli” çekişmelerine, ardından da orta dereceli kütüphanecilik okullarının açılması konusuna doğru kayar:

Üçüncü oturumda (Kurultay Üçüncü...., 1970 : 234) ilk sözü alan TKD Samsun Şubesi temsilcilerinden Nâzım Tıkıroğlu 'na göre:

“...kütüphanelerin başına meslekten kişilerin konmasının iyi olduğunu, fakat bununla yetinilemeyeceğini, kütüphaneci ihtiyacını karşılamak için orta dereceli bir kütüphanecilik meslek okulunun açılması gerektiğini belirtti. Kütüphanecilik Bölümleri mezunları ile bu bölümlerden mezun olmayan arkadaşlar arasında bir alaylı-mektepli havasının sezildiğini söyleyen Tıkıroğlu, bunun doğru olmadığını, bu gibi durumlara meydan verilmemesi gerektiğini sözlerine ekledi.”

Tıkıroğlu'nun konuşmasının ardından, konuyla ilgili yanıt vermek üzere Osman Ersoy söz alır. Ersoy (Prof. Dr. Osman..., 1970 : 237) ilk olarak “ Kurultayda alaylı-mektepli ayrımının sezildiği” iddiasına yanıt verir: Ancak verdiği yanıt çok ilginçtir.

Ersoy “*Derneğin asla böyle bir ayrıma girmediğini*” belirtirken verdiği örnek de oldukça anlamlıdır. Kurultay başkanlık divanındaki arkadaşların bile çeşitli menşelerden geldiğini söyleyerek, başka alanlardan gelip de mesleği benimseyenleri baş tacı ettiklerini anlatır. “*Bizim meslek anlayışımızda [a]laylı mektepli ayırımı yoktur*” der.

Orta dereceli kütüphanecilik okullarının açılmasını ise mümkün görmediklerini eğer açılırsa meslektaşlar arasında asıl ikiliğin o zaman yaşanacağını anlatır.

Bu konunun tartışmaya açılması ilginçtir. Çünkü Ersoy’un ardından söz alan Ötüken ‘de Tıkıroğlu’nu destekler. Kütüphanecilik bölümlerinden mezun olanların kütüphanelerde görev almadıklarını belirterek, tıp alanında hekimlerin yanı sıra laborant, hemşire gibi elemanların da çalıştığını aralarında bir ikilik çıkmadığına göre kütüphanecilere olan ihtiyacın büyük olduğunu, onlara yardımcı olacak orta dereceli kütüphanecilik okullarından mezun olanlar ile yüksek dereceli kütüphanecilik okulları mezunları arasında bir ikilik yaşanmayacağını savunur.

Bu düşüncüyü Salgır yıllardır dile getirmektedir. Ötüken de ona bu açıklamalarıyla destek verir. Ötüken’den sonra söz alan Dr. Cunbur da yeni yapılacak Millî Kütüphane binasının ilk planında bir Orta Dereceli Kütüphanecilik Okulu için de yer bulunduğunu, ancak yeni planda bu bölümün yer olmadığını anlatır. Bu açıklama anılan projenin ilk olarak Adnan Ötüken tarafından gündeme getirildiğinin de bir göstergesidir.

Niğde Şubesi Başkanı Abdülkadir Köylü de orta dereceli okullardan yetişecek kütüphanecilere olan büyük gereksinimden söz ederek Tıkıroğlu’nun tartışmaya yol açan düşüncelerine katıldığını açıklar.

Sefercioğlu ise Devlet Planlama Teşkilatının planlamaları arasında böyle bir konunun yer olmadığını belirterek tartışmanın çok anlamlı olmadığını belirtir. Bu düşünceye doğrudan bir şekilde tavır koyarak karşı çıkmaz.

Bu tartışma yıllarca Kütüphaneler Genel Müdürlüğü yapan Abdülkadir Salgır ile Kütüphanecilik Bölümü akademisyenleri arasında uzun yıllar boyunca yaşanan adı konulmamış bir sürtüşmenin de en temel nedenlerinden biridir.

V. Kurultay Kütüphaneciler için düşünsel zemini oluşturmak açısından oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Örneğin kurultay delegelerinden Mehmet Rehber sendikalar üyelerinin haklarını korur düşüncesinden hareketle bu konuyu tartışmaya açmak ister. Bu görevin de Dernek tarafından yapılması gerektiğini ortaya atar.

VI. 15. ÜKBMD'nin Kurulması

1970 yılı içerisinde TKD içerisinde de yer alan bazı kütüphaneciler bir araya gelerek yeni bir meslek derneği kurmak üzere harekete geçerler. Derneğin hedef kitlesi Kütüphanecilik Bölümleri Mezunlarıdır. Uzun yıllardan sonra, ilk kez Kütüphanecilik alanında iki farklı tüzel kişilik oluşmaktadır. Bu oluşum ,yakın gelecekte TKD'nin karşısında yer alacak bir gücün filizlendiği döneme işaret etmektedir. Derneğin kurucuları arasında Özer Soysal dikkat çekmektedir. Olay TKDB'nin “Haberler” bölümüne (Haberler: Kütüphanecilik..., 1970: 74) şöyle yansır:

“Ankara Üniversitesi DTCF Kütüphanecilik Bölümü'nün genç mezunları, Türkiye'deki üniversitelerin kütüphanecilik bölümlerini bitirenleri çatısı altında toplayacak bir dernek kurmak üzere teşebbüse geçmişlerdir.

Önce, böyle bir derneğin kurulup kurulmaması konusunda karar vermek üzere ön bir toplantı yapılmış ve burada böyle bir derneğe duyulan ihtiyaç üzerinde durularak derneğin kurulmasına karar verilmiştir. Yeni kurulacak derneğin tüzüğünü hazırlamak üzere seçilen bir komisyonun çalışmalarını tamamlayıp tasarıyı hazırlamasından sonra yapılan iki toplantıda bu tasarı üzerinde tartışılmış ve tüzük, tasarıda yapılan değişikliklerden sonra kabul edilmiştir.

Kurucular, aralarında bir Yönetim Kurulu seçerek, derneğin kuruluş işlemlerinin bu kurulca tamamlanmasına karar vermişlerdir. Derneğin adı «Üniversite Kütüphanecilik Bölümü Mezunları Derneği» olacaktır.

Öğrenildiğine göre, Kütüphanecilik Mezunları arasında dayanışmayı sağlayacak ve üyelerinin haklarını korumağa çalışacak olan bu derneğin kurucu yönetim kurulu Dr. Özer Soysal başkanlığında, şu üyelerden kurulmuştur: Naile Gönül Altay, Üstün Yıldırım, Ali Rıza Cihan, Atakan Eriş, Nurten Eke, Fevzi Çelik.”

ÜKBMD'nin kurulması Bilgi ve belge yönetimi alanı için sorunlara çözüm için soldan bakan yeni bir dönemi işaret ediyordu. 1971 yılında bütün bu özgürlük ortamları yeni bir askerî müdahale ile oldukça ciddi sonuçlara yol açacak ağır bir dönem yaşamaya başladı. Özgürlükler yeniden sınırlandırıldı. Binlerce insan gözaltına alındı, tutuklandı.

Üniversitelerde yaşanan şiddet olaylarının önü alınamaz hale gelmiştir. ODTÜ süresiz kapatılmış bunu başka üniversite kapanmaları izlemiştir. Şehir gerillası eylemleri büyük şehirlerde giderek artmaktadır. Genelkurmay Başkanı ile Kuvvet komutanlarının Cumhurbaşkanına ve Meclis Başkanlarına ortak bir muhtıra vererek yönetime el koymalarından önce başka bir cunta hazırlığı olduğu da kamuoyu tarafından bilinmektedir. 27 Mayıs 1960 deneyinden ders almış olan ordu, bu kez, parlamento dağıtmadan ve siyasal partileri kapatmadan istediğini yaptırmak yolunu seçmiştir. 19 Mart'ta, önceden kararlaştırıldığı anlaşılan bir düzene uygun olarak, Nihat Erim CHP'den istifa ederek bağımsız başbakanlığa atanmıştır. Teknokrat hükümet olarak anılan kabine çok etkili olamayacaktır. Yaşanan şiddet olayları durdurulamayınca yeni hükümet olayları bastırabilmek için sert önlemler almak yoluna gidecektir. Yapılan kovuşturmalara bir çok ilerici, aydın, bilim insanı gözaltına alınır, tutuklanır. Sıkıyönetim mahkemeleri ağır cezalar vermektedir. Deniz Gezmiş ve iki arkadaşının idam cezaları infaz edilir. Erim hükümetlerinin ardından Melen hükümetleri kurulur. Ecevit'te Demirel'de kendi partilerinde güçlerini korumaktadırlar. (Tunçay, 2005: 89-92)

VI. 16. 12 Mart 1971 Askerî Müdahalesi (muhtıra) ve Kültür Bakanlığı'nın Kurulması

Kültür Bakanlığı'nın 1971 yılında ayrı bir bakanlık olarak kurulması, ülkedeki kültür ve sanat ortamı açısından önemli bir geçiş dönemine işaret etmiştir.

“16 Temmuz 1971 günlü Resmî Gazete’de yayınlanan bir kararname ile, «Kültür Bakanlığı» adıyla yeni bir bakanlık kurulmuştur. Aynı kararnameye göre, ilk Kültür Bakanı olarak Milliyet Gazetesi fikra yazarlarından Talât Sait Halman görevlendirilmiştir. Kuruluşundan sonra, Millî Eğitim Bakanlığı Kültür Müsteşarlığı bu yeni bakanlığın merkez kuruluşu olarak çalışmaya başlamış; evvelce Kültür Müsteşarlığına bağlı bulunan dairelerden büyük bir kısmı da Kültür Bakanlığına bağlı duruma getirilmiştir. Adı geçen müsteşarlığa bağlı genel müdürlüklerden biri olan Millî Kütüphane yeni bakanlığa verilmiş, buna karşılık halk ve çocuk kütüphanelerin yönetim ve denetiminden sorumlu bulunan Kütüphaneler Genel Müdürlüğü Millî Eğitim Bakanlığı’nda bırakılmıştır. Kültür Müsteşarlığına bağlı iken Millî Eğitim Bakanlığında kalan daireler arasında Yayınlar ve Basılı Eğitim Malzemeleri Genel Müdürlüğü ve buna bağlı kuruluşların büyük kısmı da vardır. İki Bakanlık arasında yapılan bu paylaşma, ilgili çevrelerde hayret uyandırmıştır.”
(Haberler..., 1971 : 189)

Gerek müsteşarlığın kuruluşu gerekse de müsteşarlığın bakanlığa dönüşmesi süreci ilginçtir. Bakanlığın kurumlaşmasında askerî müdahalelerin ardından kurulan hükümetlerde görev alan teknokrat nitelikli aydınların, ya da onların ilişkide bulunduğu kültür ve sanat çevrelerinin önemli etkisi olmuştur. Çünkü bu dönüşümleri yapabilmek için gerekli olan siyasi gücün etkisine olan gereksinim bu dönemlerde en minimum değerleri gerektirmiştir. Ancak, ilginçtir kültür ve sanat alanında ileri hamleler olarak nitelendirilecek bu gelişmeler yaşanırken, demokrasi adına Türkiye'nin üzerinde kara bulutlar kümelenmiştir. Ülke çok ciddi siyasal dalgalanmalarla sarsılmıştır.

“...Müsteşarlıktan bakanlığa geçiş daha da acıklı bir öyküdür. Demokrasinin askıya alındığı 1971 Muhtırası hükümetleri döneminde, Nihat Erim, halka dayanmayan kabinesinin bir halkla ilişkiler ve enformasyon uzmanına gereksindiği kanısındaydı.

Bu uzman, tabanı olmayan kabineyi, geniş halk kitlelerine sempatik gösterecektir. Öte yandan, Birinci Erim Hükümetine Çalışma Bakanı olarak giren tiyatro eleştirmeni ve sanatçı dostu Atila Sav, eline geçen bu fırsatı, sanat, edebiyat ve düşün evreninin yıllardır özlemini duyduğu Kültür Bakanlığının kurulması için kullanmak ister. Hükümet programı hazırlanırken, zamanın Milli Eğitim Bakanı Şinasi Orel'le konuşur. Onun da onayı ile, hükümet programına kültür işlerinin ayrı bir bakanlık biçiminde ele alınacağı konur. Erim Kabinesini halka tanıtacak ve sevdirecek bir uzman gereksinmesi ile, sanat, edebiyat ve düşün alanlarının desteklenmesi, Birinci Erim Hükümetinin programında işte böyle buluşur. İş kalır kişinin belirlenmesine. Onda da Attila Karaosmanoğlu yardımcı olur. Devlet Planlama Teşkilatının ilk kuruluşunda, Teşkilatın halk arasında sevilip tutulmasına hatta bir efsane haline gelmesine yardım eden uzman üstelik de bir edebiyatçı olarak, tam bu işin sahibidir: Amerika'da yaşayan Talat Halman tam bu sırada Türkiye'dedir. Kendisiyle konuşulur. Böylece Birinci Erim Hükümeti, kuruluşundan kısa bir süre sonra yeni bir bakana kavuşur. Asıl görevi, süngü desteğini halk desteğine çevirmek olan Halman, sanat, edebiyat ve düşün yaşamının tomurcuklanmasına da yardımcı olacaktır. (Kongar, 1982: 65-66)

12 Mart 1971'de Genelkurmay Başkanı ile Kuvvet Komutanları Cumhurbaşkanı'na ve Meclis Başkan'ına ortak bir muhtıra vererek, hükümeti devirmişler ve çok partili siyasal yaşamı tatil etmişlerdir. Bu dönemde 1961 anayasasının sağladığı demokratik haklar kaldırılmış, kamu çalışanlarının sendika kurma hakları ellerinden alınmıştır. Bu arada demokratik kitle örgütleri dernekler bu ortamdan olumsuz etkilenirler. Türkiye'de demokrasi askıya alınmış, ülkede insan avı başlatılmıştır. Artık, kütüphane çalışanlarının haklarını savunabilecek bir sendika kalmamıştır. Açık olduğu dönemlerde bile çalışanların haklarını arama konusunda ciddi bir çıkış yapamayan sendikanın ortadan kaldırılması hiçbir tepki görmez. TKD yönetimi ise muhtıradan bir yıl sonra TKDB'nin baş yazısında demokratik olmayan bu süreci nasıl değerlendirdiğini üyelerine şöyle açıklar:

“Saygıdeğer üyelerimiz,

Yönetim Kurulumuzun çalışma dönemi içindeki çalışmalarını açıklamaya geçmeden önce, kütüphaneciliğimizin genel görünüşünü kısaca belirtmeyi yararlı görmekteyiz.

Çalışma dönemimiz içinde Türk kütüphaneciliğinin dikkate değer bir gelişme gösterebildiğini belirtmek zevkinden, ne yazık ki, yoksunuz. Bu dönem içinde yurdumuzun karşı karşıya kaldığı toplumsal ve siyasî bunalımlar, her alanı olduğu gibi, kütüphaneciliği de olumsuz yönden etkilemiştir. Ancak, 12 Mart Muhtırasından sonra girilen dönemde, girişilen reform çalışmaları içinde kütüphanelerin de ele alınması ihtimal ve olanağının güç kazandığını belirtmeliyiz.

Kütüphanelerin de içinde bulunduğu kültür işlerinin, Millî Eğitim Bakanlığından alınarak ayrı bir bakanlık içinde düşünülmesi, bununla da yetinilmeyerek böyle bir bakanlık denemesine girişilmesi, 12 Mart sonrasının getirdiği çok önemli bir anlayış yeniliği olarak değerlendirilmek gerekir. Ne var ki, I. Erim Hükûmetince girişilen ilk deneme, hazırlıksız yapıldığı için başarılı olamamış, Devletimizin yönetim yapısında olumsuz bir dalgalanma yaratmaktan başka bir etki gösterememiştir. Ferit Melen Hükûmetinin, kültür işlerini, bir Devlet Bakanlığı aracılığı ile doğrudan doğruya başbakanlığa bağlamış bulunması, ilk ve başarısız denemenin olumlu bir sonucu olarak gösterilebilir. Bu suretle, kurulacak bir Kültür Bakanlığı'nın hazırlıkları, daha kolay yürütülebilir ve öyle sanıyoruz ki, Devlet Bakanlığı da böyle bir çalışmanın içindedir.” (TKD Genel Merkez Yönetim Kurulu çalışma raporu: kütüphaneciliğimizin durumuna..., 1972 : 192)

Bu dönemde TKD tarafından, müdahale sonrası kurulan teknokrat hükümetin başlattığı reform çalışmalarından medet umulurken, mesleki taleplerle ilgili olarak başka hiçbir açıklama yapılmaz. Yine bu dönemde meslekî teknik uygulamalar konusunda, geleneksel görüşlerin dışında bazı değerlendirmeler de gündeme gelmeye başlamıştır. Örneğin, Dewey Onlu Sınıflama Sistemi'nin Türkiye'de kullanılmaya başlanması konusunda Erol Pakin tarafından farklı bir değerlendirme yapılır. Pakin(1972: 153) bu uygulamayı biraz da ABD'li kütüphanecilerle olan yakınlaşmaya bağlar. Siyasal dönem ve olaylar alana ilişkin bütün gelişmeleri doğrudan etkilemiştir.

“Değerli Kütüphaneci merhum Adnan Ötüken, Dewey Onlu Tasnif Sisteminin Türkiye'ye geliş nedenleri olarak Millî Kütüphane ile Kütüphanecilik ve Bibliyografya Enstitü'lerinin kurulmalarını, kütüphanelerin sayı ve koleksiyon olarak artış içerisinde bulduklarını, yapılan birçok çocuk kütüphanelerini, genç ve

bilgili bir kütüphaneci kuşağının yetişmekte olmasını, meslek dergilerinin yayınlanmaya başlamasını göstermektedir. Bu iç etkenlere Amerika Birleşik Devletleri'nin maddî ve manevî destekleri eklenince Dewey Tasnifi Türkiye'de de uygulanmaya başlanmıştır.” (Pakin, 1972 : 153)

VI. 17. Hacettepe Üniversitesi'nde Kütüphanecilik Bölümü'nün Kurulması(1972)

1972 yılına gelindiğinde bilgi ve belge yönetimi alanında Türkiye'de yeni bir dönem açılır. Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik ve Dokümantasyon Enstitüsü'nde bilim uzmanlığı ve doktora düzeyinde kütüphanecilik eğitimi başlatılır(Sağlamtuñç, 1994 : 35). Kütüphanecilik eğitiminin lisans sonrası, yüksek lisans ve doktora düzeyine yükseltilerek verilmeye başlanmasını amaçlayan bir kurum ilk kez kurulmuştur. Atılan bu adımla Ankara ve İstanbul üniversiteleri kütüphanecilik bölümlerinde verilen eğitim sonrasında kütüphaneciler için yeni bir dönem başlamıştır. Çakın(1997 : 7)'a göre bu gelişme Hacettepe Üniversitesi'nin kuruluş yasasıyla (1967) birlikte oluşturulmaya başlanmıştır. Enstitü'nün kurucusu Kum(1970 : 157-158) mevcut bölümlerde verilen eğitim ile yetiştirilen kütüphanecilerin kütüphaneciliğin kronikleşen sorunlarını çözmeye yetersiz kaldığı, yeni kurulan bölümde başka bölümlerden de mezun olan uzmanların gelebileceği genel kültürü yüksek, üst düzey eğitim almış kütüphanecilerin kronikleşen sorunları ancak çözebileceğini Ankara'da DTCF'de verdiği doktora tezinde ifade etmiştir. Yeni kurulan bölümün ilk öğretim kadrosu içerisinde Ankara Üniversitesi'nde bulunan bölümün öğretim üyelerinden Berin Yurdadoğ'un da olması dikkat çekicidir. Daha sonra kadroya Osman Ersoy da katılır. Kuruluşundan henüz iki yıl geçtikten hemen sonra lisansüstü düzeyde öğretim vermek üzere kurulan enstitünün adı “Kütüphanecilik Bölümü”ne dönüşür lisans seviyesinde öğretim de başlatılır. Gerekçe her ne kadar lisansüstü öğretimde elde edilen başarının bu dönüşüm için kurucu akademik kadroyu cesaretlendirdiği yönündeysede, gelişme sorunların çözümü için kütüphanecilerin artık gelenekselleşenden farklı arayışlara yöneldiklerinin açığa çıkması olarak nitelendirilebilir. Tuncer(2007 : 13) ise bu

arayışı her iki bölümde uygulanandan da farklı, yeni tarz bir Anglo-Amerikan eğitim sistemiyle çalışmalarına bağlar. Bu tarzla eğitim-öğretim programlarının, diğer bölümlerdeki gelenekselliğin aksine, günün şartlarına göre hızla yenilenebildiğini bu nedenle Hacettepe’de kurulan enstitünün yeni bir bölümüne dönüştürüldüğünü söyler.

12 Mart 1971’de yapılan askerî müdahalenin etkileri henüz toplumun üzerinden silinmeden ülkede yaşanmaya başlayan siyasi kaos ortamı içeride ve dışarıda yeni gelişmelere işaret ediyordu. Kıbrıs sorunu artık Türkiye’nin müdahalesini gerektirecek kadar ciddi gerilimlere sahne olmaktaydı. 12 Mart’ın siyaset üzerinde yarattığı etkiler tam olarak 14 Mart 1973’de yapılan parlamento seçimleriyle aşılr.Hiç bir partiye tek başına hükümet olma hakkı vermeyen sonuçlar üzerine uzun süren koalisyon görüşmeleri yaşanır. 17 Aralık’ta İnönü vefat eder. İlk Boğaz Köprüsü hizmete açılır. (Tunçay, 2005 : 92-93)

1973 yılında Üniversite Kütüphanecilik Bölümü Mezunları Derneği (ÜKBMD) üyeleri kendilerini dışladığını düşündükleri TKD’yi bir türlü işbirliği yapmamakla ve Kütüphane Haftası’na kendileri dışındaki meslekî dernek ya da grupların katılmasını engellemekle, hafta etkinliklerini paylaşmamakla suçlarlar.

Konuyla ilgili yazı, ÜKBMD’nin yayın organı olan Yeni Yayınlar’ da dernek imzasıyla ve baş yazı olarak çıkar. Bu dönemde derneğin başkanı olması sıfatıyla derginin sahibi Özer Soysal, sorumlu yazı işleri müdürü ise O.Üstün Yıldırım’dır. Sözü edilen baş yazı ileriki yıllarda her iki dernek arasında giderek daha da sertleşecek yeni bir dönemi işaret etmektedir.

“...Bugün Türk Kütüphaneciliğinin en büyük sorunu bir İŞ BİRLİĞİ’nin olmamasıdır. Herkes bildiğini okumakta bir iş birliğine gitmeyi nedense istememektedir...Bunun en güzel örneğini de geçtiğimiz ay sonunda kutlanan Kütüphane Haftası’nda gördük. Önceki yıllar, ilgili kuruluşlarca ortaklaşa düzenlenen ve kutlanan Kütüphane Haftası’na «Ben bir söylüyorum, o beş söylüyor. Eleştirileri yanıtlıyamıyorum.» diye çağ dışı bir düşünce sonucu ÜNİVERSİTE

KÜTÜPHANECİLİK BÖLÜMÜ MEZUNLARI DERNEĞİ alınmamış ve kutlama programı yalnız Türk Kütüphaneciler Derneği tarafından kutlanmıştır.

Şurası unutulmamalıdır ki, KÜTÜPHANE HAFTASI RESMÎ YA DA GAYRÎ RESMÎ HİÇBİR KURULUŞUN TEKELİNDE DEĞİLDİR. Bir kuruluş çıkıpta bu haftayı ben kurdum ben düzenlerim. diyemez. Dedikleri an gerçek duygu ve düşüncelerini göstermiş olurlar. Eğer Kütüphane Haftası'na bir sahip bulmak gerekiyorsa bu Türk Kütüphaneciliği ve Türk Kütüphanecileri olmalıdır. Bunun dışında bir kurum hele de bir kişi çıkıp Kütüphane Haftası'na sahiplenemez. İşte 50. yılda Kütüphane Haftası böylesine ilkel bir anlayışla düzenlendi, kutlu olsun.” (Cumhuriyetin 50..., 1973 : 97, 126)

12 Mart 1971'de askerî müdahale sonrasında, demokratik ortama geçiş çabaları Kültür Bakanlığı açısından olumsuzluklarla doludur. Siyasi dalgalanmaların kadrolar eliyle Bakanlığa taşınmasının en açık örneklerinden birini Kongar(1982) 1973 yılına ait değerlendirmelerinde açıklar. Kurulan dönem hükümetlerinden birinde Kültür Bakanlığı tekrar müsteşarlık haline getirilerek Başbakanlığa bağlanır. Belge ve Bilgi yönetimi dünyası ise dönemin karmaşasından ve siyasi eğilimlerin alanda yarattığı baskı ortamından en ağır bir biçimde etkilenmektedir:

Kongar(1982 : 66-68)'ın kültür alanında özerklik eğilimleri hakkındaki görüşleri şöyledir:

“...Bütün bu gelişmeler sırasında, Türkiye'deki yeni oluşum Cumhuriyet Halk Partisi'ni de etkiler. Kurt politikacı, büyük devlet adamı ve Genel Başkan İsmet Paşa'nın karşısına gazeteci-şair biri çıkar: Toplumsal oluşumun karşısında hiçbir güç dayanamaz.

Yeter ki, bu oluşum iyi değerlendirilebilsin. Ecevit, CHP Genel Başkanı olur. Türk politikasına ilk kez, kökeni yazar ve şair olan bir kişi egemen olmaktadır. Yeni Genel Başkan, 1973 seçimlerine«yeni»bir CHP ile gitmek ister. «Ak Günlere»adıyla bir seçim bildirgesi hazırlanır.

Burada kültür ve sanat konusunda «İnsan ve toplum yaşamının manevî alanda da zenginleşmesine ve yücelmesine katkıda bulunmak üzere, sanat ve kültür çalışmaları

toplumun bütün kesimlerine yayılmalıdır. Bu çalışmalarda devlet katkısını ve önderliğini herhangi bir siyasal müdahale ve baskıya yer bırakmayacak biçimde sağlamak üzere CHP iktidarı özerk bir Güzel Sanatlar Kurumu kuracaktır» denilmektedir. Ardından da, o güne dek sanat evreninde ortaya atılmış olan bütün örgütsel ve eğitsel birikimlerin doğrultusunda, öneriler sıralanmaktadır.

1973 seçimlerinden CHP-MSP ortak hükümeti çıkar. Kültür işleri bir müsteşarlık olarak Başbakanlığa bağlanmıştır. Yaklaşık yedi aylık iktidar döneminde Müsteşarlık kayda değer önemli bir gelişme sağlayamadan hükümet düşer. Geçiş hükümeti, Sadi Irmak tarafından kurulur. Erim geleneğinde, herkesi, nasıl yorumladığı çok belli olmayan bir Atatürkçülük düşüncesi üzerinde birleştirmek çabası, Irmak hükümetinde de Kültür Bakanlığının yeniden kurulmasına yol açar. Koltuğa da bir hanım bakan oturur. Basında uzun zaman Bakanlığa çağrılan asıl Nermin Hanımın «Neftçi» değil «Abadan-Unat» olduğu Neftçi'nin yanlışlıkla geldiği söylentileri yer alır.

Gerek Erim gerekse Irmak hükümetleri zamanında, çoğulcu demokrasi kuralları tam anlamıyla işlememektedir. Özellikle Erim döneminde demokrasinin sözü bile edilemez. İşte tam böyle zamanlarda, hem de sözde Atatürkçülük uğruna Kültür Bakanlığının otoriter eğilimlere alet edilmesi hem Kültür adına, hem Atatürkçülük adına hem de demokrasi adına çok üzüntü vericidir.

Derken Birinci Milliyetçi Cephe hükümeti kurulur. Kültür Bakanlığı aynen korunmuş ve başına PTT Malzeme Dairesi eski müdürlerinden bir politikacı getirilmiştir. Bu dönemde «milli kültür» adına Türk Kültürü iyice geriletilir. Ulusal niteliğinin yitirilmesi, yaratıcılığının önlenmesi için hemen her şey yapılır. Çünkü, kültür güdülmemesiyle siyasal gücün arttırılacağı gibi yanlış bir yargıdan yola çıkılmıştır. Bu nedenle de sürekli gelişen ve ileri giden bir doğal gelişim, yapay güdümlerle durdurulmaya çalışılır.” (Kongar, 1982: 66-68)

1973 yılında kütüphaneciler arasındaki siyasal, mesleki bakış açılarından kaynaklanan ayrılıklar sürmektedir. Ancak asıl önemlisi mevcut sorunların çözümü için önerilen yol ve yöntemlerde de siyasal bakış açılarından kaynaklanan farklar vardır. Ayrılıklar giderek daha keskin çizgilerle ortaya konmaktadır. Siyasal olay ve dalgalanmalar gerçekte hiç dile getirilmese de mesleki ortama hakim olan görüşlerde

bazı yarılmalara yol açmaktadır. Hilmi Çelik döneme ilişkin olarak bütün bu gelişmeleri değerlendirirken siyasal bir zeminden söz etmez, ayrılıkları kişisel sürtüşmelere bağlayarak açıklar. Ancak, bu bakış açısı bile artık bilgi ve belge yönetimi alanına hakim olan atmosferin bazı değişimler yaşadığının bir işareti olarak görülmelidir.

“Bu arada özellikle belirtilmesi gereken bir hususta, mesleğimizin gerek yeni oluşu ve gerekse çeşitli kademelerde görev alan meslektaşlarımızın standard bir eğitimden geçmeyişinden dolayı meslek içinde anlayış ve davranış yönünden bazı ayrılıklar bulunduğu. Derneğimizin asıl gayesi, meseleleri kişisel yapmadan, bir çözüm yolu bulmak, bu mücadele sahnesinden, neticeye varmak için, mümkün olduğu kadar az şehit vererek ayrılmaktır. Biz bölündükçe, kişisel çelişkiler yüzünden parçalandıkça yok olmamız ve birbirimize karşı olan sevgi ve saygı anlayışını yitirmemiz o derece kolay olur. Bu bakımdan derneğimizin asıl amacı, kişisel çatışmalar yanında yer almak değil, kişilerin camiamıza katkısına inandığımız görüş, dert ve temennilerini meslektaşlarımıza ulaştırmak olacaktır.” (Çelik, Hilmi, 1973 : 2, 17)

Türkiye ABD ilişkileri ilk kez bu yıllarda resmi düzeyde sarsıntılar yaşar. Kıbrıs harekatı sonrasında uygulanan ambargo Türkiye’de bir çok gelişmenin ve tepki politikalarının temelini oluşturmuştur. Ülkenin bilgiye bakış ve bilgiyi kullanım politikalarında en ufak bir değişiklik söz konusu değildir. Sadece TKD politikaları ve Kütüphaneler Genel Müdürlüğü’nün uygulamaları artık alanda muhalif görüşlerle eleştirilmekte yeni çözüm yöntemleri ileri sürülmektedir. 26 Ocak 1974 günü, CHP ile MSP B. Ecevit’in başkanlığında bir karma hükümet kurarlar. Türk-Yunan ilişkileri Ege sorunu dolayısıyla 1974 başında son derece gerginleşmiştir. Kıbrıs’ta Nikos Sampson adlı EOKA’cı bir darbe yapıp, kendisini devlet başkanı ilan edince Türk hükümeti Londra ve Zürih antlaşmalarına dayanarak Kıbrıs’a askerî bir hareket başlatır. Koalisyon ortağı Erbakan’ın bütün adayı fethetme çağrılarında yanaşmayan Ecevit, erken bir seçimle askerî zaferi kendi partisi için bir seçim zaferine dönüştürmek düşüncesine kapılır. Hükümet uzun süre kurulamayınca Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk hükümeti kurma görevini Ecevit’ten alarak Sadi Irmak’a verir. Irmak hükümeti çok kısa ömürlü olur. Türkiye yeni Milliyetçi Cephe

hükümetleriyle tanışacaktır. Yunanistan'la karasuları ve Ege kıta sahanlığı konusundaki anlaşmazlık ilişkilerin giderek gerginleşmesine neden olur.

(Tunçay, 2005: 94-95)

Bilgi ve belge yönetimi alanında uzun yıllar boyunca (1965-1978) “iktidar” olan yöneticilerin sahip olduğu dünya görüşü birbirinden pek farklı olmadığından, halk ve çocuk kütüphanelerine yayın alımında uygulanan kitap seçim işlemlerinde özel bir yasal düzenlemeye gerek duyulmamış, yöneticiler yasa ve yönetmeliklerde yazılı olan ölçütler yerine, kendi siyasi eğilimlerini belirleyici bir ölçüt olarak uygulamışlardır. Ancak 1975 yılına gelinceye kadar bu konu sadece kişisel konuşmalara konu olmuş, meslekî bir bakış açısıyla konuya karşı çıkan bir yazı, karşı tavır literatüre yansımamıştır.

1975 yılına gelindiğinde ise, bilgi ve belge yönetimi alanında meslek dernekleri arasında yaşanan tartışmalar giderek derinleşmiştir. ÜKBMD yönetimi tarafından, halk ve çocuk kütüphanelerine alınan kitapların seçimi konusunda bu alanda iktidar olan yönetici ve kadroların kendi siyasi eğilimlerine dönük olarak taraflı davrandıkları ısrarla ileri sürülmüştür. II. Türk Yayın Kongresi nedeniyle ÜKBMD bu konuda bir metin yayınladı. Aynı metin(Gerçeği ararken: kitap...1975: 81, 112-113) Derneğin yayın organı olan Yeni Yayınlar' ın “gerçeği ararken” köşesinde de dergi adına yayınlanır. Metin, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyete değin, ülkede kitaba ilişkin genel bir değerlendirmeyi ele almıştır. Cumhuriyet dönemiyle birlikte kitabın saygınlığına ulaşmış, değer gördüğü ancak, yine kitabın toplumların uyanış ve aydınlanışında etkisi olduğu tutucu iktidarlar tarafından anlaşıldığı için, kitapla uğraşma döneminin Türkiye'de yaşanmaya başladığını ileri sürmüştür.

ÜKBMD, tutucu iktidarların ve onlara yakın iktidar çevrelerinin özellikle ara rejim olarak adlandırılan askerî müdahalelerle bu dönemlerin hemen sonrasında bu uygulamanın dozunu kaçırdıkları için, kitap raflarında büyük bir boşalmanın yaşandığını belirtirken, nice seçkin yazarın tutuklandığını yayınlarının okuyucuya sunulmadığını, ara rejim sonrası yaşanan ülkemize özgü “*karambol iktidarlar*”

döneminde, bu işin “kendilerine komanda[o] adı verilen ve milliyetçilikle uzaktan yakından ilgisi olmayan kişilerce kaba kuvvet kullanılarak yürütüldüğü” anlatılmıştır. Okuyucunun alım gücündeki zayıflığın kütüphanelere alınacak yayınlar yoluyla giderilmesi gerekirken, bu kuruluşlarda “kraldan daha çok kralcı” yöneticiler eliyle “yoğun bir yasaklama” ile halkın bilgilenmesinin, eğitilmesinin daha da engellendiği anlatılmıştır. Kemal Tahir, Yaşar Kemal, Fakir Baykurt, Aziz Nesin, Çetin Altan, Orhan Kemal, Doğan Avcıoğlu ve Dursun Akçam gibi ilerici yazarların eserlerinin kütüphanelere özellikle satın alınmadığı belirtilmiştir.

“...ve adını yazmakla listeyi uzatmaktan kaçındığımız nice ilerici, aydın, seçkin yazarlar ve okuyucudan özenle uzak tutulmuş; uyutucu masallara, tutucu kitaplara ağırlık verilmiştir. Yukarıda adı anılan seçkin yazarlarımızın derleme yoluyla gelen kitapları ise, okuyucunun eli altında değil; depolarda tutulmuştur. Bugün Türk Kütüphaneciliğinin başında bulunan ekip, ülke insanının uyanıp kalkınmasını, boy atmasını istemeyen sahte milliyetçilerden oluştuğu içindir ki, kitap etkin olmamış, ülkenin kalkınmasına, çağdaşlaşmaya katkı sağlayamamıştır.” (Gerçeği ararken: kitap...1975: 112)

Metin de mevcut yöneticiler tarafından, toplumdaki özgür düşünce ve barış ortamını baltalayan, ideolojik bir yaklaşımı açıklayan çocuklara dönük önemli bir saptama da yer almıştır. Kütüphaneler Genel Müdürlüğü tarafından çocuklara önerilen kitaplar listesinde “Atatürk ve devrimlere ilişkin tek kitap yokken; Nihal Atsız’ın “Bozkurtlar Diriliyor”, “Bozkurtların Ölümü” gibi “çocukların gelişme ve eğitimlerine katkısı olmayan” kitaplara öncelikle yer verildiği iddia edilmiştir. Metnin sonunda ÜKBMD olarak uygulamada karşılaştıkları olumsuzlukları ortadan kaldırmak için birkaç öneride bulunurlar. ÜKBMD’nin önerileri arasında düşünce ürünlerine uygulanan yasakların kaldırılması gibi taleplerin yanı sıra, ülkemizde bilgi ve belge yönetimi tarihi açısından öne çıkarılması gereken iki önerme daha vardır.

“Kütüphanecilik mesleğinin odak noktalarına, tutucuların yerine; Kütüphanecilik hizmetlerini topluma ulaştıracak, aydın, halka dönük kütüphanecilerin getirilmesinden yanayız,... Bundan böyle, bu konuda yapacağımız çalışma ve

araştırmaları ülkenin ilerici, aydın, gerçek milliyetçi yazarlarına ve yayıncılarına sunacağımızı ve her zaman olduğu gibi onların değerli yapıtlarını çalıştığımız kütüphanelerde okuyuculara özenle sunmayı onurlu bir görev sayıyoruz” (Gerçeği ararken: kitap...1975: 113)

Türkiye'nin kültür alanında yaşadığı genel ve bütünlüklü politikalara sahip olmamanın sancıları 1975 yılında da kendisini göstermiştir. Kültür Bakanlığının siyasiler eliyle kültür ve sanat alanına yaptığı müdahalelerin ve bu müdahalelerin Türkiye'ye verdiği zararın farkında olan bazı bilim, kültür insanları, sanatçı ve politikacılar “Özerk” bir yapı peşindedirler. Ancak, bu düşünce günümüze kadar hiç gerçekleşmeyen bir “düş” olarak kalacaktır. Kongar'ın değerlendirmeleri arasında bu konu da yer alır:

“...Yeniden iktidara hazırlanan CHP bu arada,kültür konusunda da yeni gelişmeler gösterir 1975 Yılı Meclis tartışmalarında Kültür Bakanlığı Bütçesini eleştirecek CHP sözcüsünü hazırlamak için partili ve partisiz uzmanlarla bir danışma toplantısı yapılır. Bu toplantıda, «Özerk Güzel Sanatlar Kurumu» daha da genişletilerek «Özerk Kültür ve Sanat Kurumu» niteliğine kavuşturulur. Nitekim, 1976 yılında kabul edilen yeni CHP programı «...CHP iktidarında özerk bir Kültür ve Sanat Kurumu kurulacaktır. Devletin sanatla ve yazınla ilgisi ve sanata va yazına desteği büyük ölçüde bu kuruluş yoluyla olacak ve bu özerk kuruluş sanat ve kültür alanında, eğitim kurumlarıyla, radyoyla ve televizyonla, yerel yönetimle ve ilgili tüm kamu kuruluşlarıyla veya özel kuruluşlarla işbirliği içinde bulunacaktır» diyordu. Bu sözler, 1975 yılında bir derginin yayınladığı söyleşide Ecevit'in belirttiği «İngiliz Kraliyet Sanat Enstitüsü » tipi örgütlenmeye de tam bir çakışma gösteriyordu.

Gerçekten de 1977 yılında kurulan Ecevit'in güven oyu alamayan azınlık hükümetinde, Kültür Bakanlığı kaldırılmış, hükümet programında ise özerk bir yapının kurulacağı yer almıştı. Hükümet güven oyu alamayınca bu öneri de gerçekleşmedi.” (Kongar, 1982: 68)

Koalisyon hükümetleri ile tanışan Türkiye özellikle kültür ve eğitim alanında partizan uygulamalarla karşı karşıya kalmaktaydı. Ülkeye malolacak genel politikalar benimsenmiyordu. Milliyetçi Cephe hükümetleri ile CHP'li koalisyon

hükümetlerinin atadığı bürokratlar arasında hukuk savaşları sürmektedir. (Tunçay, 2005 : 95-96)

Ötüken'in kadroları arasında yer alan ve Bilgi ve belge yönetimi alanında kurulan ilk sendikanın genel başkanlığını yapan Abdullah Savaşçı, 55 yaşında iken geçirdiği bir beyin kanamasıyla yaşama veda eder. O'nun ardından Sefercioğlu (1976) TKDB'de bir yazı kaleme alır. Bu yazıda Savaşçı ile nasıl tanıştıklarından başlamak üzere geniş bir bilgi verir. Milliyetçiler Derneği'nde birlikte görev yaptıkları dönemi de üstü kapalı olarak belirtmekten geri kalmaz. Savaşçı'nın milliyetçi çevrelerle yaşamı boyunca ilgisini kesmemiş olduğunu da satır aralarında belirtir.:

“Abdullah Savaşçı ile 1951 yılında, yurt alanına yayılmış seksen kadar şubesi ile zamanın en güçlü gönüllü kültür kuruluşu olan bir derneğin «umumî kâtib»i olduğu sırada tanışmıştım. Benim gibi, o sıralarda yirmi yaşın coşkunluğunu süren birçok genç, bu Derneğin üyesi idi. Bu genç ve kabına sığmaz gençlerin en çok yakınlık duydukları yönetici ise, Savaşçı'ydı. Nedense, en sıkıntılı zamanlarında bile gülebilen, olayları «vurdumduymaz» denilebilecek bir soğukkanlılık ve rahatlıkla karşılayabilen bu iri yarı, şişman, fakat babacan «ağabey»i kendilerine, öteki yöneticilerden daha yakın bulurlardı. Bunda, hiç kuşkusuz, resmî görevinden arta kalan zamanının hemen hemen hepsini Dernek'te geçiriyor olmasının verdiği alışkanlıktan daha çok, gençlere gösterdiği ilginin rolü vardı. Gençlerle yakından ilgilenir, onlara yol gösterir, bazı taşkın hareketlerini gördü mü, onları frenlerdi. Savaşçı yarattığı sevginin ürününlü ölümünde de görmüştü. Cenazesini ile birlikte Araç'a kadar gidip son görevlerini yapanlar, ailesi fertleri ile otuzbeş yıllık vefakâr arkadaşı ve hocası Osman Ersoy bey dışında, hep o günlerin onu yürekten sevmiş ve bu sevgiyi bugüne kadar sürdürmüş olan gençleri idiler.”(Sefercioğlu, 1976 : 278-279)

Abdullah Savaşçı'nın ölümünden duyduğu üzüntüyü belirtirken de, Sefercioğlu; “bir ülküdaş” kaybetmenin acısından söz etmiş, Türkiye'nin ilk mesleki sendikası'nın genel başkanını da şu sözlerle anmıştır:

“Ben ise, yirmi beş yıl pek çok olayı birlikte yaşadığımız, bunlara birlikte sevinip, birlikte üzüldüğümüz bir ağabey, bir dost, bir meslektaş ve ülküdaş yitirmenin onulmaz acıları içindeyim.” (Sefercioğlu, 1976 : 280)

1976’da düzenlenen TKD’nin VIII. Genel Kurul Toplantısı’nda ilginç bir konuşma dikkat çeker. Konuşmayı dikkat çekici kılan yanı, sonuç kısmında belirtilen önerilerdir. Konuşmacı Halit Bozkurt Türkiye’de Halk kütüphanelerine Milliyetçi bir misyon çizerek azınlıkların yaşadığı yerlerde bulunan kütüphanelerde nasıl çalışılması gerektiğini önerir. Bu öneri dönemin genel siyasi atmosferine ve meslek dünyasına hakim olan bakışı göstermesi açısından önemli bir ipuçtu olarak da görülmelidir. Ayrıca, sonuç konuşmasında kütüphanelerde belli pozisyonlarda görev yapanlar için kütüphanecilik bölümlerinde eğitim alma ve kariyer yapma hakkı istemektedir. Bozkurt(*Türk Kütüphaneciler Derneği VIII. Genel Kurul Toplantısı: TKD Bursa Şube Başkanı Halit Bozkurt’un..., 1976 : 231*)’un konuşması TKDB sayfalarına şöyle yansır:

“Türk kültürü ve milliyetçiliğini memleketimizin her yanına yaymağa çalışan, okuyucularına daha faydalı olmak için bütün çabasını harcayan kütüphanelerimizin çevresinin kalkınabilmesi için maddî ve manevî yönden çalıştığına, ayrıca kütüphanelerin daima büyüyen ve gelişen bir organizma olduğu fikrine dayanarak hapishane, düşkünler yurdu, yetiştirme yurtları, hastane, plaj, gezici servisler açılmasının gerektiğine inanmaktayız.

Kütüphanelerimizdeki müdür, müdür yardımcısı, kütüphaneci, öğretmen ve memur olarak çalışan personele ihtisas, doktora ve üniversitelerin kütüphanecilik bölümlerinde okuyabilmeleri imkânın sağlanmasının gerektiğine inanmaktayız.

Ayrıca Ege Denizinde bulunan adalarımızda, Rumların ve Ermenilerin çoğunlukta bulunduğu adalarda ve semtlerde kütüphaneciliğe daha önem verilmesini ve buralara Türk kültürünü yerleştirebilmek için halk ve çocuk kütüphaneleri kurulmasının gerektiğine bütün kalbimizle inanmaktayız...”

VI. 18. ÜKBMD'nin TKD'ye Yönelik Tepkileri

1976 yılına gelindiğinde ülkedeki siyasal atmosfer giderek sertleşmektedir. TKD yönetimi ile ÜKBMD (Küt-Der) yönetimi arasındaki anlaşmazlık ise, geçen zaman içerisinde azalmak yerine, bilakis daha da artmıştır. Yıldırım (1976b) ÜKBMD'in aslında meslek haklarını koruyan bir yapısı olduğunu iddia ederek TKD'yi Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün dümen suyunda gitmekle, mesleğin ve meslektaşların haklarını yeterince savunmamakla, halk kütüphanelerine sahip çıkmamakla itham eder. Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün koyduğu tavrın siyasal olduğunu, halk kütüphaneleri için satın alınan kitaplarda taraflı davranıldığını bir tür sansür uygulandığını iddia eder. Siyasi iktidarın görüşlerine uygun kitapların okuyuculara okutulması için gayret sarf edildiğini iddia eder. Son günlerdeki uygulamanın artık okul kütüphanelerine de yansıdığından söz ederek bu yaklaşımın yaratacağı büyük sakıncalardan söz eder:

“d) Halk Kütüphaneleri: Halkımızın eğitilmesinde en etkin kuruluşlar olması gereken halk kütüphaneleri günümüzde bu etkinliğinden yoksundur. Halk kütüphanelerinin yanlış örgütlenmesi, kütüphaneci olmayan kimselerin buralarda görevlendirilmesi ve siyasal baskılar nedeniyle halk kütüphaneleri gerçek amacından saptırılmıştır. Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün çağdışı tutumu nedeniyle halk kütüphanelerimiz Orta Çağ düşüncesiyle yönetilmekte, Genel Müdürlüğün uyguladığı ve II. Yayın Kongresi'ne de yansıyan yasa dışı kitap yasaklama işlemi ile halkın okuma özgürlüğü kısıtlanmakta ve okuyucular Genel Müdürlüğün dolayısıyla siyasal iktidarın görüşü doğrultusundaki kitapları okumaya zorlanmaktadır. İşte bu çağdışı davranış nedeniyle Halk kütüphanelerimiz istenilen düzeye erişememiş ve halkımız üzerinde yeterince etkin olamamıştır.

Halk kütüphanelerimizdeki bu tutum, bu son günlerde okul kütüphanelerinde de görülmektedir. Özellikle Millî Eğitim Bakanının öncülüğünde yürütülen bu uygulama hükümetin siyasal görüşü doğrultusunda yapılmakta, politika okullara da sokularak okullar ve kütüphaneler amaçlarından saptırılmaktadırlar. Halk ve okul kütüphanelerimizin hükümetin siyasal baskısından kurtarılması gerekir.” (Yıldırım, 1976b : 185)

Yıldırım'ın iddialarının bir kısmı ise doğrudan Kütüphaneler Genel Müdürü Salgır'a ilişkindir. Salgır, Yıldırım(1976b: 185, 199) tarafından Küt-Der'in çalışmalarına engel olmakla, Yeni Yayınlar dergisine ambargo uygulayarak derginin yaşamını sona erdirmeye teşebbüs etmekle suçlanır. Yıldırım'a göre Salgır, Derneğin üzerinde türlü yöntemlerle baskı kurmaya çalışmaktadır :

“e) Derneğimiz üzerindeki baskılar: Kütüphaneciliğin, yurdumuzda çalışır durumda olan iki meslek derneği vardır. Bunlardan birincisi ve en eskisi olan Türk Kütüphaneciler Derneği bir meslek derneği olmaktan çok Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün bir dalı gibi çalışmakta, çalışmalarını Genel Müdürün düşüncesine koşut olarak sürdürmektedir.

İkinci kuruluş ise, önümüzdeki aylar içinde altıncı yılını dolduracak olan Üniversite Kütüphanecilik Bölümü Mezunları Derneği'dir. Kurulduğundan bu yana kütüphanecilerin ve haklarının savunan, Halk Kütüphanelerinin halka yönelik olması için uğraşan derneğimiz bu tutumu nedeniyle Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün, özellikle Genel Müdürün amansız baskısıyla karşılaşmıştır. Halk Kütüphanelerinde çalışan meslektaşlarımızın derneğimize üye olmaları engellenmekte, derneğimizin yaptığı geleneksel soruşturma (anket) kâğıtları toplatılmaktadır. En son uygulamaları da, çıkarmakta olduğumuz dergiye parasal bir ambargo koymak oldu. 4 yıldır derneğimiz tarafından yayınlanmakta olan ve 20 yıldır yayınlanan yurdumuzun tek kaynakçasal dergisi YENİ YAYINLAR uygulanan bu ambargo ile önümüzdeki aylar yaşamına son verecektir...”

Türkiye'de neredeyse her dönemde yönetimler tarafından sakıncalı bir nesne olarak algılanagelen kitap, 1976 yılında karikatüristlere de konu olur. O güne değin, kitap ve yasaklamalar konusunda yapılan karikatürlerden oluşan bir sergi, Karikatürcüler Derneği tarafından bir sergiye dönüştürülür. Dönemin çatışmalı atmosferinin yarattığı baskı ortamı, düşün dünyasını zedelerken, diğer bir yandan da toplumun, uygulanan siyasi politikalarındaki yanlışlıklara dikkat çekecek başkaldırıları da zemin hazırlamaktadır. Karikatür sergisinin böyle bir ortamda açılması oldukça manalıdır. Düşünceye özgürlük talepleri bu sergiyle bir biçimde dile getirilmiştir.

“İstanbul Belediyesi Karikatür Müzesi’nde 1 nisanda ‘Kitaplara Özgürlük’ konulu bir karikatür sergisi açılacak.

Karikatürcüler Derneği’nin her yıl düzenlediği geleneksel sergi, ülkemizde her geçen gün yoğunlaşan kültür ve kitap düşmanlığı nedeniyle bu konuya ayrıldı. Sergideki eserler ayrıca ‘Kitaplara Özgürlük’ adıyla bir kitapta toplanacak.

Karikatür Müzesi’nde 15 nisana kadar açık kalacak olan sergi, daha sonra Darüşşafaka Çemberlitaş Sanat Galerisi’ne götürülecek.” (Haberler: ‘Kitaplara..., 1976 : 68)

1976 yılı içerisinde ÜKBMD/Küt-Der yönetimi özellikle Kütüphane Haftası’nın kutlanma biçimine ağır eleştiriler yöneltir. Dönemin dernek başkanı O.Üstün Yıldırım’dır. Yıldırım, 29 Mart 1976 günü Barış gazetesi’nde de yayımlanan bir yazısında; sokaklarda insanlara, kütüphanelerde kitaplara kıyıldığı bir ortamda Kütüphane Haftası’nın kutlanmasının bir anlam ifade etmeyeceğini belirtir. Aynı yazı “Gerçeği ararken” köşesinde aynen yayınlanır. Kütüphanecilik mesleğine siyaset bulaştırmadığını söyleyen TKD yönetimi bu ağır eleştiriler karşısında hiçbir yazılı yanıt vermez. Olan bitenleri görmezden gelir. Yıldırım(Gerçeği ararken: Kütüphanecilik...1976a : 77), Türkiye’de kütüphanecilik bilimini ve kütüphane kurumunu o güne değin hiç gündeme getirilmeyen önemli siyasi değerlendirmelere tabi tutar. Kurumun halkın eğitimindeki rolü üzerinden yola çıkarak yaptığı değerlendirmelerde o yıllarda kütüphanecilerin vatandaşın yararına görev yapmadığına işaret eder:

“Bir meslek, bir bilim dalı olmadan önce ve olduktan sonra da kütüphaneciliğin düşünsel yanı üzerinde hiç durulmamıştır, bugüne değin. Kütüphaneciliğin bilimsel tanımı yanında felsefi tanımı konusunda ne halk ve ne de kütüphaneciler öğrenimleri sırasında eğitilmemişlerdir, eğitilemezler de. Ulusal ve geleneksel eğitimimizin gereği eğitsel girişimlerde bulunarak halkı, bu ve benzeri konularda eğitmeyi ve böyle bir olanak sağlamayı düşünmeyiz. Söz gelimi, kütüphane nedir, nasıl kullanılır, kütüphanecilik nedir, kütüphaneci nedir ve ne yapar? Bu konularda halka birşeyler vermek gerekir. Ama hem bunu yapmayız, hem de salt dostlar alışverişte görsün diye KÜTÜPHANE HAFTASI düzenleriz her yıl. Nedir kütüphanecilik?

Kütüphaneciliğin, bilimselliğin dışında düşünsel bir tanımı yapmak gerekirse bir halk bilim, bir toplumbilimdir denilebilir. Halkın okuma, araştırma, inceleme ve benzeri kültürel gereksinimlerini karşılayacak gereçlerin belirli ve kullanışlı bir yöntem içinde kullanılmasını sağlayacak bir bilimdir. Kütüphaneler, tüm bu gereksinimleri karşılayacak gereçlerin toplandığı ve kütüphanecilik bilimine uygun bir biçimde sergilendiği, kullanılmaya sunulduğu yerdir. Kütüphaneci ise, kütüphanecilik biliminin gereksindiği bu yöntemleri bulup, geliştiren ve uygulayan kimsedir. Geçmiş dönemleri, çağımızda da bazı beyinlerde kırıntıları kalmış bağınaz düşüncesine göre, ne kütüphaneler birer kitap korunağıdır ve ne de kütüphaneci kitapların tozunu alan, onları korumakta saklayan bir hafız-ı kütüp'tür. Kütüphaneler, halkın yararlandığı araştırma kurumları, insanlığın laboratuvarları, halk üniversiteleri ve aklın sağlık evleridir. Kütüphaneciler ise halk için çalışan kişilerdir.”

Yıldırım (Gerçeği ararken: Kütüphanecilik..., 1976a) kütüphaneler ve kütüphanecilerin toplumda yaygın olan imajından da rahatsızdır. Kitap ve kütüphanenin temelinde insan sevgisi ve halkın yattığını söyler. Bu nedenle de öncelikli olan halka hizmettir der. Bu düşünceler sosyal içeriklidir. Ve mesleğin sol bir dünya görüşüyle ifade edilmesi olarak nitelendirilebilir. Ayrıca, kütüphanelere seçilen kitaplara uygulanan sansür ve ülke genelinde düşünceye uygulanan sansürcü yaklaşımı ağır bir dille eleştirir. Gerek Milli Eğitim, gerekse de Kültür Bakanlığı içerisinde uygulanan yasadışı politikaların baskıcı ve düşünce özgürlüğünü engelleyen yanlarını açıklar. Yıldırım(1976a)'ın yazısı Türkiye Kütüphanecilik tarihi açısından oldukça önemli bir belgedir. Ancak, başta TKDB ve TK olmak üzere bilgi ve belge yönetimi alanının literatürüne bu içerikteki değerlendirmeler asla yansıtılmamıştır. Sanki gizli bir el bu yaklaşımların meslek camiasında tartışılmasını engellemiştir. Bu alanda bilimsel araştırmalarla uğraşan araştırmacılar bu konularda yaşananları hiçbir zaman inceleme gereksinimi duymamışlardır. Bu durum aslında alanda eğitim veren bölümlerde konuya hakim olan genel siyasal yaklaşımı da açıkça gösterir. Yıldırım (1976a : 77) yazısında bu yaklaşımla kütüphanecilik yapanlara aslında kütüphaneci denmeyeceğini söylerken aynı yaklaşımı sergileyenleri kendi halkına karşı samimi olmamakla da suçlar:

“Kütüphanecilerin, günlük yaşamlarında çok sık karşılaştıkları bir görünüm vardır: bir söyleşi sırasında meslektaşın bir kütüphaneci olduğunu ve bir kütüphanede çalıştığını öğrenen vatandaşın ‘ne iyi her gün kitapların içindesiniz, kitapları çok seviyor olmalısınız’ sözü ile karşılaşılır. Bu sözden ‘her gün kitap okuyor olmalısınız’ gibi bir anlam çıkarmak olasıdır. Ancak böyle bir düşünceyle söylenmiş bu söz çok yanlış ve bilgisizce söylenmiş bir söz olur. Ve en az bu denli yanlış ve ters olan düşünce de ikinci sözde belirtilen düşüncedir. Kitapları çok seviyor olmalısınız. Kuşkusuz böyle bir sevgi gereklidir. Zaten günümüzde her vatandaşın kendine özgü bir kitap sevgisi vardır ve bunun bazı kimselere özgü aşırı belirtilerini basında izlemek olasıdır. Ancak, işin içine kütüphaneci girince bu sevginin ikinci derecede kalması gerekiyor. Çünkü, bunun üstünde bir halk sevgisinin olması gerekir. Özellikle kütüphanecide. Çünkü kütüphaneciliğin ve kütüphanelerin temelinde yatan öge kitap değil halktır ve halk olmalıdır. Eğer halk olmasaydı, ne kütüphaneler olurdu, ne kütüphanecilik, ne de kütüphaneci. Üstelik ne de kitap. Öyleyse, kütüphanecilik halka birşeyler verebilmek için, halka yararlı olabilmek için bulunmuş ve geliştirilmiş bir bilimdir. Dolayısıyla kitaba ve kütüphaneye yönelik her türlü yıkıcı ve kıyıcı girişim aslında halka yöneliktir. Bu nedenle uzun süreden beri Kültür Bakanlığı içinde uygulanan ve kısa bir süre önce de Millî Eğitim Bakanlığı’na geçen kitap yasaklama işlemi, kişilere göre değişen kitap sevgisinin kitap kıyımı, kitap düşmanlığı biçimindeki değişik bir belirtisi olmasının yanında aynı zamanda halka olan sevgilerinin de bir belirtisidir. Öyle bir sevgi ki bu, devletin olanaklarını, halkın yararına kullanılmasına engel oluyor, halkın parasal olanaklarının ise çıkar çevrelerinin eline geçmesini sağlıyor. Ve öyle bir sevgidir ki bu, kişiyi, okuma özgürlüğü elinden alınarak düşünsel açlığa itiyor. Hoş insanların doğrudan doğruya ölüme itildiği, sokaklarda, işyerlerinde can güvenliğinin kalmadığı bir ortamda düşünsel açlığa itilmek oldukça hafif kalıyor ama tüm bunların, gerçekleştiği, yani sokaklarda insanların, kütüphanelerde kitapların kıyıldığı bir düzende KÜTÜPHANE HAFTASI düzenlemek biraz ayıp oluyor. Dürüst ve gerçek, halkçı bir kütüphanecinin girişeceği bir iş değildir KÜTÜPHANE HAFTASI düzenlemek ve kutlamak. Eksikliği anlatılmaya çalışılan kütüphaneciliğin felsefesinden, halk sevgisinden yoksun çıkar çevrelerinin bir oyunudur bu ki Onlara da kütüphaneci denemez.”

Siyasetin sokaklara taşıdığı, her gün birkaç insanın öldürüldüğü kanlı bir süreç başlamıştı. Seçimler çare olmadığı gibi ülkenin tam bağımsızlığı kitleler tarafından

sorgulanır olmuştur. Bilgi ve belge yönetimi alanında yaşananlar da giderek sert söylemlere dönüşmeye başlamıştı.

Siyasi olaylar ülkenin her yerinde giderek tırmanmaktadır. CHP'nin azınlık hükümeti denemesi tutmayınca ikinci Milliyetçi cephe hükümeti kurulmuştur. 1977 yılı, grev ve direniş gibi işçi hareketlerinin yoğunlaştığı bir dönem olmuştur. 1 Mayıs 1977'de ise 50'ye yakın insan Taksim Meydanı'nda öldürülmüştür. 11 Aralık'ta yapılan yerel seçimlerin ardından CHP, Adalet partisi milletvekillerinden bazıları da yanına alarak Dördüncü Demirel hükümetini devirir. (Tunçay, 2005: 96-97)

Ülkedeki siyasi süreç giderek daha karmaşık bir hal almakta, olaylar giderek bütün ülke sathına yayılmaktadır. Kütüphaneciler açısından da mücadele giderek tırmanmakta, taraflar birbirlerini diğerini ortadan kaldıracak yöntem ve taktikler geliştirmekle suçlamaktadırlar. Örneğin ÜKBMD, "Yeni Yayınları" yayınlamakta zorlanmakta, bu konuda alttan alta Kültür Bakanlığı ve kütüphanecilik çevrelerini suçlamaktadır:

"...Bunların nedenleri daha önceki sayılarımızda belirttiğimiz gibi, belli kuruluşların abonelerini keserek derginin çıkmasını engellemeye çalışmaları ve derneğin her türlü çalışmasını durdurmak için çeşitli yollara başvurmalarıdır. Bunun içindir ki sayın okuyucu, bu kitap düşmanları, düne kadar görev başında olmaları nedeni ile, Yeni Yayınlar'ın çıkmamasını üstün başarılarıyla sağlayabilmişlerdi.

Ancak bugün, dernek olarak mücadelemizden vazgeçmemiş olup, bu kin kusan bağnaz düşünceli düşmanlardan kurtularak bir yıllık gecikme ile sizlere tekrar hizmet vermenin kıvancı içindeyiz. Ne var ki, yukarıda değindiğimiz bu gecikme kolay bağışlanır bir gecikme değildir ama, geçtiğimiz yılların, baskı ve kitap düşmanlığı yılları olduğunu anımsarsanız o zaman, bizleri bağışlayacağımızdan hiç kuşumuz olmayacaktır." (Gerçeği Ararken: sesleniş..., 1977 : 89)

Yeni Yayınlar'ın Genel Müdürlük tarafından ekonomik bir kısıpaca alınma girişimleri ÜKBMD, yeni adıyla Küt-Der yöneticileri tarafından birçok yere ve

hemen her düzeydeki yöneticilere yapılan çok sayıda yazılı başvurularla, geriletmeye çalışılmıştır. Yeni Yayınlar'da kaleme alınan başyazıda bu girişimler açıklanmıştır:

“...Ancak, bu kadarla da yetinmedik. Cumhurbaşkanı, Başbakan, Kültür Bakanı ve Ana Muhalefet Partisi liderine derdimizi ilettik, dergimize konan parasal baskının kaldırılması için yardımlarını istedik. İlgileneceklerini söylediler. Herhalde ilgilenmişlerdir ya da ilgileniyorlardır”. (Gerçeği Ararken: Eğer...1977: 1)

Yazıda devamla yaşanan diğer zorluklar da ayrıntılı açıklanmıştır. Yayın organlarını kapatmamak için nasıl bir baskı ortamı karşısında hangi yöntemlerle ayakta kalınmaya çalışıldığı, nasıl mücadele edildiği açıklanmıştır.

Açıklamalar açısından en dikkate değer olanı, çalışanlara iş yerlerinde yapıldığı iddia edilen siyasi baskılardır. Siyasetin bu alanı kontrol altında tutmak için uyguladığı çeşitli baskı yöntemleri artık meslek üyelerinin kaleme aldığı yazılar üzerinden kamuoyuna duyurularak uygulayıcılar afişe edilir.

Kütüphanecilerin yaşadıkları şöyle ifade edilmiştir:

“... Baskı bu kadarla da kalmadı. Yayın Kurulumuzdaki bazı arkadaşlara yapılan baskılar sonucu arkadaşlar aramızdan ayrıldı, aramıza yanlışlıkla girdiğini sonradan anladığımız bazı arkadaşların da kendilerine baskı yapıldığı gerekçesiyle adlarının dergide yayınlanmadan görevini sürdüreceğini söylemesi ve isteği yerine getirilince de yan çizmesi, bizi yıkım girişimlerinin bir başka biçimini gösteriyordu.

Dışarıdan ve içeriden yıkma girişimleri. Bir yandan abonelerin kesilmesi, bir yandan yayın kuruluna baskı ve bir yandan da bazı arkadaşlarımızın döneklığı. Bunların arkasında yatan yıkım ve de kıyım düşüncesi.

Tüm bunlara karşın, YENİ YAYINLAR'ın bir sayfa olarak da olsa yaşamını sürdüreceğini, kapanmıyacağını söylemiştik. Bunu başardık. Gerçi bir sayfaya düşmedik ama sayfa sayımızı bir formaya düşürerek ekonomik önlemler almak

zorunda kaldık. Bir yıl daha böyle yaşayabildik. Bu nedenle övünçlüyüz de...”
(*Gerçeği Ararken: Eğer...1977: 1*)

Yazı, derginin okuyucularından başka güvencelerinin olmadığını, sonu çok da parlak olmayan yeni bir döneme girdiklerini belirterek son bulur.

“Yeni yılda devlet yardımı olmayacak, baskılar sürecektir, dar kadroyla çalışacağız. Eğer siz de, evet yeni yılda siz de olmazsanız, sanırım biz de olmayacağız, olamayacağız. Yine birlikte olmak umut ve dileğiyle...”

5 Ocak 1978’de Üçüncü Ecevit Hükümeti kurulur. Bu hükümet zamanında, üç yıl önce hafifletilmiş bulunan Amerikan silah ambargosu, Türkiye’nin Kıbrıs sorununda iyi niyet göstermesi koşuluyla kaldırılmış, askerî yardımdan başka, ekonomik destek de sağlanmıştır. Fakat dünya petrol bunalımının etkileri ekonomiyi fena halde yıpratmakta, diğer yandan ise siyasal cinayetler de hızlanarak devam etmektedir. On yıl önce, üniversite öğrencileri arasında başlayan şiddet eylemleri, sağlı-sollu geniş halk kesimlerine yayılmaktadır. Sağ-sol çatışmasının mezhep ayrılığı terimlerine yansıtılması sonucu, 1978 sonlarında Kahramanmaraş’ta büyük olaylar çıkmış ve 111 kişi öldürülmüştür. Bunun üzerine, on üç ilde sıkıyönetim ilan edilmiştir. Bireysel öldürmeler, alınan önlemlere karşın sürmektedir” (Tunçay, 2005 : 97) Kütüphaneler Genel Müdürlüğü bu hükümetlerin ülkede yarattığı politikleşme ortamından doğrudan etkilenen bir kurum olmuştur.

Kütüphane haftaları genelde TKD öncülüğünde kutlanılan haftalardır. Ancak, 1978 yılına gelindiğinde hafta ÜKBMD/KÜT-DER’in yayın organı olan Yeni Yayınlar’da TKD’ye alternatif bir basın açıklaması olarak kamuoyuna duyurulmuştur.

Açıklamada TKD’nin haftaya yönelik yaklaşımları, dönemin hükümetlerinin kütüphaneler üzerinde politik baskı ve uygulamaları, Halk kütüphanelerinin adından “Halk” sözcüğünün politik bir anlamı işaret ettiği düşüncesi ile çıkartılması uygulamaları kınanmıştır. Bu adın, tekrar yerine iade edilmesi ve çok yanlış bir davranış olan bu uygulamaya derhal son verilmesi istenmiştir.

Bilgi ve belge merkezleri, toplumsal işlevi olan kurumlar oldukları için, siyasi nitelikli uygulama ve müdahalelere karşı çok korunmasız kurumlardır. O yıllarda toplumun her kesiminde ve ülkemizin hemen her yanında giderek tırmanan siyasi nitelikli olaylar, bu alanı da doğrudan etkilemiştir. Türkiye’de o yıllarda iş başına gelen siyasi iktidarların basiretsizliği ve toplumda giderek artan şiddet olayları, adalete güvenin sarsıldığı, her türlü eşitsizliğin derinleştiği yoğun kaotik bir ortam yaratmıştır. Kütüphane kurumu ve onun çalışanları da doğal olarak, bu sosyal olaylardan doğrudan etkilendiğinden, neredeyse her düzeydeki personel kendi düşüncelerine uygun olan politik görüşlerini seçmiş ve taraf olmuşlardır.

TKD’nin o dönem yöneticileri eliyle, gerçekte Türkçü ve muhafazakar eğilimleri ağır basan ve “sağ” düşüncelerin tarafı bir yaklaşımla yönetilmesine karşın, sanki tarafsızmış gibi açıklamalarla olaylar karşısında pozisyon tutması, alternatif düşünceleri taşıyan meslektaşlarına yaşam şansı vermemesi, farklı düşünen kütüphanecileri karşı bir meslek derneği altında bir araya gelmeye iter. ÜKBMD/KÜT-DER böyle bir oluşum için, o dönemde önemli bir çatıdır. Gerçekte üniversite mezunu kütüphanecilerin örgütü olan dernek, hızla sol düşüncelerin öne çıkartıldığı, TKD’ye muhalif bir kurum haline gelmiştir.

Geçmişte de bu iki kurum arasında siyasi nitelikli düşünsel farklılaşma ve çatışmalar yaşansa da artık tartışmalar siyasi kutuplaşma boyutuna gelmiştir. TKD, TKDB üzerinden bir yandan meslekî yazılar yayınlamaya devam ederken, TKD yönetiminin ülkedeki sosyal iklim ve olaylar üzerindeki düşünceleri başyazılarla kamuoyuna duyurulur. KÜT-DER de kendi yayın organı olan Yeni Yayınlar’da düşüncelerini kamuoyu ile açıkça paylaşır:

“13 yıldır kutlanmakta olan ve bugün 14.sünü başlattığımız kütüphane haftasının amacı, halkın kütüphanelerden daha iyi yararlanmasını sağlamak, okumaya özendirme ve kütüphaneciliği halka anlatmak, tanıtmak, gelişmesini sağlamaktır. Böyle olunca da haftanın tümüyle halka dönük, halka yönelik olması gerekmektedir. Zaten salt kütüphane haftasının değil, belirli bir konuda düzenlenen tüm haftaların amacı budur. Böyle olunca da düzenlenen kutlama izlencesinin (programının) halka dönük olması gerekmektedir. Ancak, kutlanmaya başlandığından bu yana tümüyle

amacının dışına çıkarılmış, halka yönelmek şöyle dursun halktan koparılmıştır. Bu uygulama II. M[illiyetçi]C[ephe] hükümeti döneminde daha değişik bir biçim alarak Kütüphane Haftası M[illiyetçi]C[ephe] Hükümetinin yasa ve bilim dışı uygulamalarını örtbas etmek için kullanılmıştır. Örneğin, Ocak 1975'te Halk Kütüphanelerinde bazı ilerici yazarların kitapları toplatılmış, bir yıl sonra Ocak 1976 da aynı uygulama M.E.B. na bağlı Okul Kütüphanelerinde yapılmış ve 1977 yılı başlarında Halk Kütüphaneleri adından "Halk iktidarı"ni çağrıştırdığı için "halk" sözcüğü kaldırılmıştır. Yarasanın ışıktan korkmasını anımsatan bir korku ile halkın uyanmasından korkan çağdışı düşüncelerin çıkar çevrelerinin bu girişimlerinden 1-3 ay sonra halkı kütüphanelere çekmek, okumaya özendirmek ve kütüphaneciliği tanıtmak amacıyla kütüphane haftaları düzenlenmiş ve ne yazık ki düzenleyicileri okuma özgürlüğü ve kütüphaneciliğe karşı girişilen bu kısımlara hiç değinmemişlerdir. Böylece, halkla bütünleşmeleri gerekirken siyasal iktidarın günahlarını örtüleyerek halka karşı çıkmışlardır. Bu davranış kütüphane haftasının olduğu denli, kütüphanecilik biliminin de ruhuna aykırıdır."(Gerçeği ararken..., 1978a: 33, 46)

Kütüphaneciler için yeni bir dönem başlamıştır. O güne değin tek taraflı bir siyasi ortamın şekillendirdiği Türk Kütüphaneciliği artık, sesini giderek yükselten yeni bir siyasi söylemle karşı karşıyadır. Sağ düşüncelerin biçimlendirdiği düşünsel zemine karşı, sol bir düşünce zemini açık bir kararlılıkla kendini ifade etmektedir. Her zeminde karşılıklı olarak ciddi siyasi suçlamalar, en açık biçimde kamuoyuna duyurulmaya başlanmıştır. Mesleğin çağdaş dünyada yerini alacağı yeni bir biçime büründürülmeye başlandığı günlerde, Adnan Ötügen'in öncülüğünü yaptığı ve her dönemde bu fikriyata uygun yönetimlerin devraldığı bilgi ve belge yönetimi alanına ilişkin bu adı konmamış "iktidar", artık tartışmaya açılmıştır.

"Geçmiş dönemlerin, çağımızda da bazı beyinlerde kırıntıları kalmış ilkel düşüncesine göre ne kütüphaneler birer kitap korunağıdır ve ne de kütüphaneci kitapların tozunu alan, onları korunakta saklayan bir hafız-ı kütüptür. Kütüphaneler halkın yararlandığı araştırma kurumları, insanlığın laboratuvarları, halk üniversiteleri ve aklın sağlık evleridir. Kesinlikle tutucu ve gerici güçlerin siyasal savaş alanları değildir ve olmamalıdır.

KÜT-DER kurulduğundan bu yana kitaba ve kütüphaneye yönelik her türlü yıkıcı ve kıyıcı girişimleri halka yönelik girişimler olarak kabul etmiş, halkın okuma özgürlüğüne, kütüphanelere kütüphaneciliğe karşı girilen yasa dışı, anti demokratik tüm girişimlere karşı çıkmıştır.” (Gerçeği ararken..., 1978a : 46)

KÜT-DER yazının devamında kütüphanecilik dünyasının dikkatini çok önemli bir kütüphane türüne çevirmiştir. Önceki dönemlerde çalışanları tarafından bile gerektiği gibi sahiplenilmeyen halk kütüphaneleri, artık ağırlıklı sol düşünceli mezunların içerisinde yoğunlaştığı bu meslek derneğinin doğrudan ilgi alanıdır.

“KÜT-DER olarak, kütüphanelerin özellikle yaygın bir örgüye sahip olmaları nedeniyle halk kütüphanelerinin siyasal baskılardan kurtarılmasını istiyor ve geçmişteki uygulamaların önümüzdeki dönemlerde de yinelenmemesini diliyor ve umuyoruz. Bu dileğimizin ve umudumuzun yeni hükümet döneminde gerçekleşeceği ve kütüphaneciliğe ve kütüphanelere gerekli önemin verileceğine ilişkin belirtiler vardır.

Hükümetin kütüphaneler konusundaki kesin politikası belirgin olmamakla birlikte Kültür Bakanı sayın Ahmet Taner Kış[ı]lı'nın “özerk kültür kurumları” kurulacağına ilişkin sözleri kütüphaneciliğin ve kütüphanelerin geleceğinin iyi olacağına bir muştusu olarak nitelendirilmekte ve bu da bugüne değin gerekli ilgiyi görmemiş biz kütüphanecileri sevindirmekte umutlandırmaktadır.

Böyle bir umut veren sayın Kültür Bakanı'ndan sorunlarımızı çözümleyici önlemler almasını beklemek de hakkımızdır” .” (Gerçeği ararken..., 1978: 46)

VI. 19. Kültür Bakanlığı'nda Kısa Süreli Bir İktidar Değişimi (1978)

Milliyetçi Cephe hükümetlerinden sonra, CHP'nin iktidara gelmesi ile (5 Ocak 1978, Üçüncü Ecevit Hükümeti) yeni Kültür Bakanının demokrat kişiliğiyle tanınmış bir akademisyen olan Ahmet Taner Kışlalı olması, demokratik bir çalışma ve düşünce ortamı arzulayan KÜT-DER üyeleri için önemli bir umut ışığı olmuştur. Bu derneğin üyelerinin en çok rahatsız oldukları diğer bir konu da, Halk

kütüphanelerinin adından “Halk” sözcüğünün, geçmiş iktidar tarafından siyasi içerikli bulunarak çıkartılması konusudur:

“ Bu nedenle,

Geçmiş dönemlerdeki siyasal baskıların halk kütüphanelerinin üstünden kaldırılmasını “Halk” sözcüğünün yeniden bu kütüphanelerin adlarına eklenmesini istiyoruz. Çünkü, dünyanın her yerinde “Halk Kütüphaneleri” kütüphanecilik biliminde bir kütüphane türüne verilen addır. Bilimsel bir sınıflamadır, siyasal bir yakıştırma ya da kişisel bir uydurma değildir.

Halk kütüphanelerinde uygulanan kitap yasağının kaldırılması, okuma özgürlüğünün erkinliğe kavuşturulması, genişletilmesi gerekmektedir. Çünkü, kütüphaneler okuma, düşünme beğenisinin tutsak edildiği yer değil, tam tersine beslenip büyütüldüğü yerlerdir” (Gerçeği ararken..., 1978a : 46)

Halk kütüphanelerinin adından “halk” sözcüğünün çıkartılması konusunu Soysal (1977 : 33) ağır bir dille eleştirmiştir; yazısında ilk olarak; halk kütüphanelerinin üzerindeki siyasi baskı ve uygulamaların kaldırılması gereken siyasal bir döneme girildiğinin vurgusunu yapar. Bu vurgu, gerçekte yaşanan dönemin başka dönemlere benzetilmemesi konusunda bir uyarıyı da içinde taşımaktadır. Bu makale, Soysal(1977)’in meslekte nasıl bir siyasal programı benimsediğinin de bir göstergesidir.

“Çağdaş kütüphanecilik denemesi yeni, etkin kütüphane hizmeti’nden yoksun, daha da önemlisi, bu kurumu yalnızca “edebî –bilimsel eserler barınağı” gibi değerlendiren bir anlayışın egemen olduğu Türkiye’de kütüphanelere ilişkin bir sorun’un güncel tartışma konuları arasına sokulması güçtür. Ama, şimdiye dek karanlıkta kalan ya da önemsenmemiş toplum sorunlarının dile getirildiği bir süreç içindeyiz” (Soysal, 1977: 33)

Soysal, süreci tanımladıktan sonra, halk kütüphanelerinin dünyada nasıl etkili bir kitle iletişim aracı olduğunu açıklamıştır. Bu arada da halk kütüphanelerinin toplumun her kesiminden kitleleri herhangi bir ayırım uygulamadan özgürce ve karşılıksız bilgiyle buluşturmasından dolayı “sosyal adalet”in en yalın ama en yaygın

uygulandığı yerlerden biri olarak tanımlayarak gerçekte, halk kütüphanelerinin siyasal işlevini de ortaya koymuştur.

“Halk kütüphanesi halk bilincinin mayalandığı yerdir. Pek çok ülkede toplumsal yönlendirme de, büyük ölçüde bu kuruluş eliyle gerçekleştirilir. Çünkü en etkin kitle iletişim aracıdır. Etkinliği bir yandan sağladığı hizmetteki süreklilik, öte yandan hizmet siyasasını düzenleyen ilke ve ölçülerden doğar. Bu ilke ve ölçütlerden amaç, sağlıklı kamuoyu oluşturmaktır. Gerçekten, soy, tür, ulus, yaş, görüş ve inancı ne olursa olsun, herkese bilgi kaynaklarından özgürce ve karşılıksız yararlanma olanağı sağlayan böylesi kuruluştan daha yapıcı bir toplumsal hizmet birimi düşünülemez. “Sosyal adalet” ilkesi de, gösterişsiz ama en anlamlı uygulama alanlarından birini bu hizmet kesiminde bulur” (Soysal, 1977 : 33)

Soysal (1977), makalesinde halk kütüphanelerine satın alınan kitap ve süreli yayın alımı için 1975 yılında iki kez yönetmelik değiştirilmesiyle hükümetin, o güne kadar sürdürülen siyasal yaklaşımın sağ bir siyasi tavırla kütüphaneleri kesin bir biçimlendirmeye doğru götürdüğünü açıklar. Soysal, aynı zamanda “varsıl” ve “yoksul” un bilgiye ulaşımında yaşanan süreci anlatarak, yıllardır kütüphanelerde uygulanan sansürcü yaklaşımla, kitleleri bilinçlenmekten alıkoyan taraflı bir sürecin izlendiğini açıklamıştır:

“...Örneğin, bu kütüphanelere bilgi kaynaklarının hangi koşullar altında sağlanacağını saptayan “Yönetmelik”, yalnız 1975 yılı içinde, iki kez değiştirilmiştir(). Bu değişikliklerle, kitap ve süreli yayın seçiminde, 'Devlet-millet güvenliği' gerekçesine bağlanarak, yıllardır süregelen özne uygulama, daha bilinçli ve açık seçik olarak biçimlendirilir. Bu öyle bir 'materyal seçimi' siyasasıdır ki varlığının dışarıdan parayla alıp özgürce okuyabildiği yayını 'fukara'nın halk kütüphanesinde bulup okumasına elvermez. Yine bu 'Seçim ölçütleri'ne göre, kitabı sakıncalı görülmüş bir yazarın artık hiçbir yapıtı ile halk kütüphaneleri'nde toplum önüne çıkması olanağı yoktur. Böylece, her kütüphanenin evrensel, ulusal ya da yerel sorun ve konularda değişik görüşleri yansıtan materyali okuyucuya kolaylıkla ulaştırmasını isteyen hem de gerçeğin savunulduğu kitap ve diğer bilgi kaynaklarının siyasal ya da öğretisel anlayıştaki ayrılıklar nedeniyle koleksiyon dışı*

birakılması veya yasaklanmasına karşı çıkan meslek ilkeleri çiğnenir.” (Soysal, 1977 : 33, 47)

Soysal, Türkiye’de halk ve okul kütüphanelerinin siyasal bir güç eliyle denetlendiğini, anılan kütüphanelerin dermelerinin de mutlaka bu gücün sansüründen geçtiğini yazısında açıklamıştır. Bir yanda sanki alanımızda bu sıkıntılar hiç yaşanmıyormuş gibi bir tutum izleyip, uygulanan baskıcı politikalara tepki vermediği için mevcut yönetime göz kırptığı, ortak olduğu iddia edilen, dönemin TKD yönetimi, diğer yanda ise, halkın bilinçlenmesi ve sansür kurbanı olmaması için iktidarlara ve onların uygulamalarına direndiğini ve özgürlükçü bir tutumu benimsediğini iddia eden ÜKBMD/KÜT-DER yönetimi... O yıllarda sağ siyasal düşünceyi benimseyen entelektüel çevreler yaşananları belki de ilgililerinden dolayı yani alanda iktidar olan aynı düşünceyi paylaşan kişilerden kaynaklı olarak bir nebze bilmelerine karşın, ülkede kendisini demokrat veya sol olarak tanımlayan kültür, bilim ve sanat çevrelerinin bu alanda yaşanan siyasal çatışma ve tartışmalardan neredeyse haberleri bile yoktur. Nitekim bu güne değin sansür, düşünce özgürlüğü ve benzeri konularda onlarca görüş belirten bu çevreler, anılan konuların hangi meslek/mesleklerin doğrudan konusu olduğunu, hangi kurumları doğrudan etkilediğini kamuoyuna yansır bir biçimde hiç tartışmamıştır. Bu nedenle her iki ekip de kendi çevreleriyle birlikte, birbirlerine karşı kıran kırana ama, kamuoyunun neredeyse hiç bilmediği bir mücadele dönemi yaşamışlardır. Soysal (1977: 47) bu dönemin giderek ölçüyü aşan bir sürece doğru evrildiğini, ad değiştirme girişiminin ne kadar anlamsız bir uygulama olduğunu bilimsel/siyasal bir dille anlatmıştır:

“Söz konusu kütüphanelerden ilki Türkiye’de bugüne değin, bir ikisi dışında, “millet”, “umumi”, “genel”, son olarak “halk” sözcüğü ile tanımlanarak anılageldi. Anlaşıldığı gibi, bu sözcüklerin hiç birisi, hizmet verilecek kesim için, yer ya da kütüphaneden yararlanacaklar açısından, sınırlama yapmaz. Yazı’nın başında verilen halk kütüphanesi tanımı’nın özünde saklı olan da budur. Kısaca, anılan kuruluşun kimlerin yararlandığı sorusu’na verilecek yanıt, tek sözcükle, halk; sosyalist olanlarını bir yana bırakalım kapitalist ülkelerde de bunların yaygın adı, örneğin New York, Boston, Cleveland Public Library gibi halk kütüphanesi’dir.

Durum bu iken, Kültür Bakanlığı son günlerde, il, ilçe v.d. halk kütüphaneleri'nin bundan böyle "il", "ilçe" kütüphanesi biçiminde adlandırılması yolunda karar alarak sessizce uygulamaya başlamıştır. Ad değişikliği ile neyin amaçlandığı neyin amaçlandığı düşündürücü. Değişiklik nedeni, sağduyulu tek yurttaşın benimsemediği "halklar" sözü'ne karşı olan tepki ise gereksizdir; "halk yönetimi" deyişine karşı çıkışları bilinen bir parti'nin istemi ise tutarsız; halk'ın bilinçlenmesine karşı bir yanıt ise, boşuna. Çünkü, Türk halkı, bugünkü bilinç düzeyine ne yazık ki, halk kütüphaneleri'nin olanak ve hizmetlerinden yararlanarak ulaşmadı. Açıkçası, Türkiye'de hiçbir hükümet ya da parti, bu kuruluşların yapısında var olan gizilgücü yeterince anlamış değerlendirebilmiş değil. 'Milliyetçi-mukaddesatçı' yönetim en azından, bir geleneği bozduğu için suçludur."

Soysal (1977 : 47), yazısını uygulamayı gerçekleştiren iktidar güçlerine bir önermeyle sonuçlandırırken, son tümcesiyle de konuyu sol siyasi gönderme içeren bir soru ile bitirmiştir:

"Kültür Bakanlığı'nın yapması gereken, kuşkusuz, kimi kuruntulardan kaynaklanmış yargularla gün geçirip ad değiştirmek olmamalı. Asıl görev, bu türlü işlerlik kazanamayan halk kütüphaneleri'nin sorunların inançla eğilmek. Eğer halk'tan korkulmuyorsa."

Aradan yıllar geçtikten sonra konuyu ele alan Keseroğlu (1989 : 177-178) bu uygulamayı gereksiz ve siyasi bir zorlama olarak tarif etmiştir:

"Halk kütüphanesi adından, 'halk' sözcüğünü karışıklığa yol açıyor gerekçesi ile kaldırılmasını isteyen hükümetin 31.1.1977 tarih ve 420/579 sayılı genelgesi; gereksiz ve zorlamalı politik bir tavır ortaya koyarken, sorunların özüne inmekten açık yüzeysel yanıyla ilgilenildiğini göstermesi açısından önemlidir."

Konuyu değerlendiren bir bilim insanının yargısı da açıkça göstermektedir ki dönemin siyasi dalgalanmalarından doğrudan etkilenen bazı yöneticiler işi anlaşılabilir ölçüde abartarak, anlamı olmayan siyasi adımlarla kendi siyasi çevrelerinden puan arama yaklaşımlarına girmişlerdir. Bu adım Keseroğlu (1989 : 177) tarafından titizlikle ele alınıp ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır:

“Kütüphanelerin adlarından ‘‘halk’’ sözcüğünü çıkarmak, bu kurumların amaçlarının kavranmadığını gösterir. Bu araştırmanın ikinci bölümünde tartışıldığı gibi halk deyimi ilk çağlarda da, Ortaçağlarda da kullanılmış, Fransız Devrimi ile yeni bir kimlik kazanmıştır. Bugünkü anlamda halk, bir ülke sınırları içinde yaşayan herkestir. Halk kütüphaneleri de herkese açık kütüphanelerdir. Ama Türkiye’nin, özellikle 1972- 1980 döneminde yaşadığı siyasal yapı, bir önceki iktidarın yaptıklarını, söylediklerini kendi görüşleri içinde eritmek yerine yoksayma, ortadan kaldırma eğilimindedir. Halk kütüphanelerinin adlarından ‘halk’ı çıkartmak da bu siyasal eğilimlerin bir sonucudur.”

Gerçekte, Keseroğlu’nun olaya ilişkin tanısı oldukça anlamlıdır. Çünkü, siyasi düşünce ve siyasi olaylar Türkiye’de kütüphaneciliği hemen her aşamasında doğrudan etkilemiş, onu biçimden biçime sokmuştur.

28-29 Temmuz 1978’de Ankara’da toplanan TKD IX. Kurultayı da o güne değin kütüphaneciler arasında yapılan meslekî toplantılarda pek yaşanmamış olan siyasi tartışmaların açıkça tartışıldığı çok önemli bir kurultaydır. Çünkü, dönemin hükümeti tarafından Kültür Bakanlığı’na sosyal demokrat eğilimli öğretim üyesi Ahmet Taner Kışlalı getirilmiş, yılların Kütüphaneler Genel Müdürü Abdülkadir Salgır, görevinden alınarak, yerine Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Kütüphanecilik Bölümü öğretim üyesi Özer Soysal getirilmiştir.

Bu değişimin nedeni, bakanın yeni kadrolarla çalışmak isteği kadar, değiştirdiği genel müdürü ile siyasi düşüncelerindeki farklılıkları nedeniyle yaptığı bir tercihtir. Bu değişiklik ve uygulamalar kurultayda yaşanan hemen bütün tartışmalara damgasını vurmuştur.

Bütün bir ülkede yaşanan siyasi dalgalanma ve olayların giderek tırmanması, ülkede her mesleki ve bilimsel alanda olduğu gibi kütüphanecilik dünyasının da bu gelişmelerden doğrudan etkilendiği bir ortamın oluşmasına neden olmuştur.

Anılan kurultayın bütün konuşma ve bilgilerinin ayrıntılarıyla yayınlandığı TKDB'nin yeni sayısında, seçilen Genel Başkan olarak Sefercioğlu(1978)'nin kaleme aldığı bir başyazı vardır. Yazı, kütüphanecilerin siyaset karşısında tarafsız olmaları gerektiğini belirtmesine karşın satır aralarında, siyasi sayılabilecek göndermeler yapmaktadır:

“Yurt alanına yayılan TKD şubelerinden, büyük fedakarlıklara katlanarak Ankara'ya gelmiş olan yüzü aşkın kütüphaneci ve kütüphane dostu, büyük bir olgunluk ve vekar içinde, çevrelerinin kütüphane sorunlarını dile getirdi. Dertlerimizi ortaya koydu, önerileri ile Genel Merkezimizin X. Dönem çalışmalarına ışık tuttu. Böylece, Türk kütüphanecilerinin de, başka birçok derneklerde olduğu gibi birbirine düşmesini, parçalanmasını isteyenlerin ve böyle bir sonucu elde etmek için dışarıdan çaba gösterenlerin istekleri kursaklarında kaldı. Kurultaydan, temsilcilerimizin sağduyusu ve olgunluğu sayesinde, bölünmüş olarak değil, daha da bütünleşilerek çıktı. Bu; yurdumuzun çeşitli ideolojik ve siyasi akımların etkisi altında tutulduğu, bu alanda bir çok mesafe alındığı ve derneklerin bu tür çatışmalarla yozlaştırıldığı bir dönemde, çok önemli bir sonuçtu: Türk kütüphanecileri mesleklerini ideolojilerin hizmetine vermemek basiretini bir daha göstermişlerdi!” (Sefercioğlu, 1978 : 141)

Sefercioğlu (1978 : 141-142), yazısının devamında isim ve görüş belirtmeden geneli anlatırmış gibi, aslında sol düşünceye sahip meslekî çevrelerin dile getirdiği görüşlerin, kendisine göre, nasıl olumsuz düşünceler olduğunu anlatmıştır. Bu aynı zamanda, TKD yönetimi ile, o dönemde mezun kütüphanecilerin üye olduğu Küt-Der yönetimi arasında yaşanmakta olan düşünsel farklılıklara ve siyasi çatışmalara açıkça işaret eden bir yaklaşımdır:

“Kütüphanecilerin toplumu sarsan olaylar karşısında sessiz kalamayacağı; kütüphaneciliğin toplum hayatında görülen etkileşim ve değişimlerin dışında tutulamayacağı; sözün kısıtı, kütüphanecinin “tarafsız” olmayacağı ve olmaması gerektiği konusu bazı kimselerce sık sık öne sürülür. Bunun için de, Derneğimizi bu taraflardan birine kaydırmayı, Kurultaylarımızı bu yöne çekmeyi amaçlayan çabalar görülür. Ne var ki, son Kurultayımızda, öncekilerde olduğu gibi, bu tür çabalara itibar etmemiş, bu tür çabaları boşa çıkarmasını bilmiştir. Çünkü üyelerimiz,

günümüzde kütüphanecilerin her zamankinden daha çok “tarafsız” olmak zorunda ve durumunda bulunduğu idraki içindedirler.”

Bu yaklaşım, gerçekte Sefercioğlu'nun geçmiş siyasi birliktelikleri ve o birlikteliklerde edindiği siyasi düşünceleri, birikimi ile neredeyse gelecek otuz yıl boyunca sürdüreceği ve TKD içerisinde egemen kılacağı meslekî/politik yaklaşım ve uygulamalarına dönük olarak kuruma yansıtacağı tutumunun meslektaşlarına ve kamuoyuna deklare edilmesi anlamına da gelmektedir. Çünkü, tarafsızlığa yapılan davet bir anlamda toplumda tek taraflı olarak sürdürülen baskı ortamının karşısındaki özgürleşme arayışlarını görmezden gelen, taraflı bir tarafsızlık olarak algılanabilecek içeriktedir.

Makalenin devamında Sefercioğlu, (1978 : 142) tarafsızlığın kütüphaneciliğin temel ilkelerinden biri olduğunu belirtmiş, kütüphanecinin, kütüphaneyi kendi inancının bir aracı durumuna getirmemesi gerektiğine de dikkati çekmiştir. Ancak, Sefercioğlu yine, bu durumun kütüphanecinin kişi olarak bir takım görüş ve inançlara ve belli bir dünya görüşüne sahip olmaması anlamına gelmediğini, hatta bir düşünceye sahip olmamanın yadırganacak bir durum olduğu görüşünden hareketle; önemli olanın bu inanış, görüş ve düşünceleri hiçbir biçimde kütüphane hizmetlerine yansıtılmamak olduğunu anlatmıştır. Yine Sefercioğlu, tarafsızlık ilkesinin ancak Türkiye Cumhuriyeti devletinin ve milletinin bölünmesi tehlikesi karşısında bozulması gerektiğine dikkat çekerek, yasal zeminlerin dışına asla çıkmayan bir anlayışın benimseneceğini belirtmiştir.

Aynı kurultaya katılan ve bir açılış konuşması yapan Bakan Kışlalı, Bakanlıkta, genelde, özel olarak da kütüphanecilik alanında nasıl bir politika değişimi yaşanacağını aşağıdaki sözlerle ifade etmiştir:

“Kütüphanecilik yeni dönemde, geçmiş uygulamalardan daha farklı biçimde, diğer kamu hizmetleriyle bütünleşecek bir süreç içerisine girecektir. Bunun hazırlıkları Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün başına getirdiğimiz Sayın Doç. Dr. Özer Soysal'ın da büyük çabasıyla hızla yürümektedir” (Kışlalı, 1978 : 178)

“Türk Kütüphaneciler Derneğinin saygıdeğer üyeleri!

Sözlerime son verirken, düşünce özgürlüğü ile ve çoğulcu demokrasi ile bağdaşmayan bir uygulamanın da artık Türk Kütüphanelerinde son ereceğini haber vermek isterim. Çoğulcu demokrasi demek, toplumda çıkarları birbirinden farklı olan birden fazla toplumsal kesimin bulunduğunu kabul etmek demektir. Her toplumsal kesimin çıkarları farklı olunca, gereksinimleri yanıtlayacak olan yapıtlar da elbetteki bir ölçüde farklılık taşıyacaktır. Bazı ideolojik değerlendirmelerle kendimiz gibi düşünmeyenlerin, çıkarları bizden farklı olanların bu gereksinimlerine yanıt veren yapıtları kütüphanelerden çekip almaya özgürlükçü bir demokrasi içerisinde hakkımızın bulunmadığına inanıyorum. Geçmişte bu yönde yapılan uygulamalar kesinlikle bu anayasal düzen içerisinde yer almaması gereken uygulamalardır.

Bizim çoğulcu demokraside, özgürlükçü demokraside saygı göstermeyeceğimiz tek düşünce insana saygı göstermeyen düşüncedir. İnsana saygılı olmak kaydıyla, insan haysiyetine uygun düşmeyecek koşulları içeren rejimleri silah zoruyla egemen kılmak amacına yönelik olmamak kaydıyla, her türlü düşün ürününün kütüphanelerimizde özgürce sergilenmesi bu anayasanın temel felsefesinin zorunlu bir sonucudur.” (Kışlalı, 1978 : 179-180)

1978 yılı ülkedeki siyasi hareketlilikler açısından oldukça dolu geçen bir yıl olmuştur. Küt-Der yönetimi birbiri ardına gelip giden sağ düşünceli hükümetlerin uygulamaları konusunda oldukça siyasi bir karşı duruş sergiler. Gerçekte, Küt-Der’in dikkat çektiği konu başlıkları sanki farklı bir siyasi karşı çıkışı değil, kütüphanecilik mesleğinin varoluşu ve meslek etiğine ilişkin kurallar açısından uygulanması zorunlu olan bazı ilkelere işaret etmektedir. Küt-Der bir basın toplantısı metniyle düşüncelerini kamuoyu ile paylaşır:

“Resmi daire kütüphanelerine de gereken önem ve özen verilmeli, mescit olan kütüphaneler yeniden açılmalıdır. İşçi ve memur çalıştıran özel sektöre ait işyerlerinde kütüphaneler açılması çağcıl ve insancıl bir gereksinimdir. İşçiler, toplu sözleşmelerinde salt midesel, parasal açlıklarını giderici değil, düşünsel açlıklarını da giderecek istemlerde bulunmalıdır.

Tümüyle halka yönelik bu isteklerimiz ancak tasarısı hazırlanmış kütüphaneler yasasının çıkarılmasıyla gerçekleşecektir.” (Gerçeği ararken..., 1978: 46)

ÜKBMD/Küt-Der yönetimi kütüphanecilerin ve diğer kütüphane çalışanlarının haklarını aramak için ise kamu çalışanlarına yeniden sendika kurma hakkının tanınması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, anılan basın bildirisinde o yıllarda ancak mali ve sosyal hakları talep edip de, talep ettikleri bu hakların takipçisi olabilen güçlerin, sözünü ettikleri bu hakları elde edebildiklerine dikkat çekilmiştir. Gelecekte halkın her açıdan bilgilenmesine dönük olarak çalışacak bir halk kütüphanesi ortamı oluşmasıyla da Kütüphane Haftası'nın amacına uygun bir biçimde kutlanabileceği düşüncesi önemli bir sav olarak basın bildirisinde öne sürülmüştür.

ÜKBMD/Küt-Der yönetimi, bildirisinin sonunda kendilerini “ilerici bir meslek kuruluşu” olarak tanımlar. Bu bildiriyle, kütüphaneciler açısından da artık döneme uygun siyasi adlandırmalar dönemi başlamıştır.

“...Bunun bir nedeni de tüm çalışanların olduğu“gibi kütüphanecilerin de devlet memuru sayılması ve dolayısıyla da sendika kurma, grev yapma hakkının olmamasıdır. Hakların verilmediği günümüzde hakça, insanca yaşayabilme savaşı verenler haklarını kendileri almaktadırlar. Bu nedenle KÜT-DER sendika ve grev hakkının tüm çalışanların ve de kütüphanecilerin toplumsal, yasal, çağdaş ve demokratik bir hakkı olduğu görüşünü bir kez daha yinelemekte ve bu hakkın çalışanlara verilmesini istemektedir. Gerek halka değin, gerek kütüphaneciliğe değin tüm bu sorunlar ortadan kalktığı zaman halkla kütüphanecilik bütünleşmiş olacak ve kütüphane haftası amacına uygun ve de etkin bir biçimde kutlanmış olacaktır. İlerici bir meslek kuruluşu olarak savaşımız bu yolda olacaktır.” (Gerçeği ararken..., 1978b : 62)

1978 yılı ülke açısından kaosu iyice arttığı ve siyasal şiddetin giderek tırmandığı çok önemli bir süreçtir. Kültür Bakanlığı tarihi açısından bu sürecin gelecekte yaşanılan birçok olumsuzluğun nedenlerini belirlemek için irdelenmesi oldukça anlamlıdır. Kongar (1982 : 69-71) içinde yaşadığı bu dönemi eleştirel bir gözle anlatır. Kütüphaneciler de Kongar'ın anlattığı bu süreçte temsil edilmişlerdir.

Kültür Yüksek Kurulu içerisinde Kütüphanecilik tarihimizin ilk Türk profesörü Osman Ersoy'da yer almıştır. Kongar(1982 : 70)'ın deyişi ile;

“Kurulun yetkileri ve yapmak istedikleri ile, Kültür Bakanlığı'nın kadroları arasında sürtüşmeler başladı”.

Daha sonra yaşanan gelişmelerle kurul, yalnızca danışma hizmetleri yapan bir duruma bürünür, işlevleri sınırlanır. Kongar, toplumda geleneksel olarak işleyen bir mekanizmanın ortadan kaldırılması ve sonunda başka bir sistemin yaratılarak işletilmesi olarak algılanan bu yaklaşımın bakanlığın kadroları tarafından hiç de hoş görülmeyeceği yaklaşımını öngöremeyen bir siyasi yaklaşım ve yönetim yaklaşımının öngörüsüzlüğünü hiç gündeme getirmiyor. Kütüphanecilerin kendi içlerinde yaşadıkları büyük sürtüşmeyi sanki bu alanda kendisine özgü farklı hiçbir gerçeklik yokmuş gibi algılanması ne kadar doğrudur? Türk aydınının Belge ve bilgi yönetimi alanına ilgisizliği yeni değildir. Ancak, Türkçü kadroların bu alan üzerinde yarattıkları etkili iktidar, tıpkı bir kozanın kelebeği içine alması gibi sarıp sarmalamış farklı bir siyasi yaklaşımın bu alanda hayat bulmasının önünü fiili olarak kapatmıştır. Sorunun tespiti ve çözüm önerilerinin belirlenerek karar verilen yöntemlerin yaşama geçirilmesi çok olası olmamıştır. Ecevit Hükümeti'nin ömrünün uzun olmaması belki bir gerekçe olabilir, ancak ciddi bir düzenleme için gerekli olan radikal kararlar yeterince alınmamış, alınan kararların uygulanması aşamasında ise mevcut alan iktidarının yeni bakana karşı uyguladığı direniş yöntemleri bizzat bakanlığın kendi kadroları eliyle hayata geçirilmiş, dönemin Bakanı olan Kışlalı ile onun göreve getirdiği kadrolara deyim yerindeyse “nefes dahi aldırılmamıştır”.

“...Kültür Yüksek Kurulunun Öyküsü

CHP, onbir bağımsız bakanın desteği ile 1978 yılında Üçüncü Ecevit hükümetini kurunca, programında kaldıracağını söylemiş olmasına rağmen, Kültür Bakanlığını korudu. Siyasal Bilim Doçenti Ahmet Taner Kışlalı Kültür Bakanı oldu. Bakan ilk verdiği demeçte Kültür Bakanlığını kaldırmanın esas amaç olduğunu söyledi. Genel eğilim, Bakanlığın yerine, Parti programında da öngörülen biçimde özerk bir kültür ve sanat kurumu kurmak olarak gözüküyordu. Hem özerkliğe geçişi sağlamak, hem

kültür konusunda deneyim sahibi kişilerin görüşlerinden yararlanmak, hem de kültür ve sanat kuruluşlarıyla doğrudan ilişki kurabilmek amacı ile bir «Kültür Yüksek Kurulu» oluşturuldu. Bakanlıkça 4 Nisan 1978 tarihinde oluşturulan kurulun yönetmeliği de Resmi Gazete'nin 20 Temmuz 1978 tarih ve 16352 sayılı nüshasında yayımlanarak olay yasal bakımdan da resmiyet kazandı.

Kurul'a Bakan, Müsteşar ve Bakanlığın Başdanışmanı doğal üye olarak katılıyorlardı. Kurulun dışardan atanan üyeleri, çeşitli alanlardan seçilmiş on kişiydi: Yılmaz Dağdeviren, Bozkurt Güvenç, Cahit Kınay, Emre Kongar, Doğan Kuban, Aziz Nesin, Sedat Veyis Örnek, Nijat Özön, Haldun Taner, İlhan Usmanbaş ilk toplantılarını 26 Nisan 1978 tarihinde Ankara'da Türk Ocağı Atatürk Şeref salonunda yaptılar. Sonradan kurula Osman Ersoy ve Sadun Ersin üye olarak atandılar. Bir süre sonra da İlhan Usmanbaş ve Emre Kongar kuruldan istifa ettiler. İlhan Usmanbaş, müzik konusundaki önerilerinin kabul edilmemesi üzerine ayrıldı.

Emre Kongar da özerklikten vaz geçilerek Bakanlığın örgüt yasasının Kültür Yüksek Kurulunda kabul edilmesi üzerine görevi bıraktı. İlhan Usmanbaş'ın yerine atama yapılmadı.

Emre Kongar'ın yerine Hikmet Şimşek atandı. Kurul'un sekreterlik işlerini Bakanlık danışmanı olarak Fakir Baykurt yürütüyordu. Baykurt'un Almanya'ya gitmesi üzerine aynı işlevi Mahmut Makal üstlendi.

Kurul ilk iş olarak belli alanlarda uzmanlardan oluşan yan kurullar kurdu. Kurulanlar arasında plastik sanatlar, tiyatro, sinema, kütüphanecilik, müzeler ve eski eserler yarkuralları, göze çarpar. Kurul hem kendisine getirilen yasa tasarılarını ve yönetmelikleri inceliyor, hem de kendisi yeni önerilerde bulunuyordu. Bu arada yapılan işler arasında bir ödülleri yönetmeliğinin hazırlanması ve büyük ödülün Yaşar Nabi Nayır'a verilmesi sayılabilir.

Ne yazık ki bir süre sonra, beklenen zorluklar başladı: Kurulun yetkileri ve yapmak istedikleri ile, Kültür Bakanlığı'nun kadroları arasında sürtüşmeler başladı. Kurul bir takım işlerin yapılmasını istiyor, buna karşılık Bakanlık kadroları para, personel, zaman yokluğu dolayısıyla bu işlerin yapılmasına karşı çıkıyorlardı. Çoğunlukla da

yürürlükte bulunan «mevzuat»ın istenen işlerin yapılmasını engellediği öne sürülüyordu.

Bu arada, Kurul, kültür politikasını da genel hatlarıyla saptama girişimine başladı. Bu girişim de ancak, Ecevit Hükümeti düştükten sonra bir sonuca bağlanabildi ve ortaya bir metin konuldu.

Aslında zorluk, Kültür Yüksek Kurulu'nun yetkileri ile Bakanlık arasındaki sürtüşmelerden kaynaklanmıyordu. Kurul, kuruluş amacından saptırılmıştı. Esas amacı özerkliğe geçişi sağlamak olan kurul, bir süre sonra, özerklik yaklaşımının resmen (kuruldan da karar çıkartılarak) rafa kaldırılmasından dolayı yalnız danışma hizmetleri yapan bir niteliğe bürünmüştü. Bu danışma hizmetleri ise genellikle Bakanlığın saptadığı gündeme bağlı olduğundan Kurul'un işlevleri önemli ölçüde sınırlandırılmıştı.

Sonunda, kendisine büyük umutlar bağlanan yeni uygulama ve yeni bakan güncelde bazı anlamlı işler yapmalarına karşın uzun dönem bakımından hiçbir olumlu yapısal önlem alamadan, hükümet değişti. Böylece bir kez daha «kültür işlerinin becerikli yöneticilerin günlük kararlarına bağlı kalmaması gereği» vurgulanmış oldu. Ne yazık ki yitirilen zaman iki yıla yakındı ve bu dönem içinde yapısal olarak pek çok yenilik getirilebilirdi.

Üstelik, Kültür Bakanlığının yeniden kurulmuş olması, Bakanlıklar arası sürtüşmelerden dolayı bazı işlerin yapılmasını da önledi. Örneğin, Milli Eğitim Bakanlığının klasikleri yorumlarıyla birlikte yeniden basma programı, son aşamasındayken, «yetki tecavüzü» gerekçesiyle Kültür Bakanlığı tarafından engellendi. Böylece Türk Kültürünü zenginleştirmek amacıyla yeniden kurulan bir bakanlık, tam tersine işlevlerde yaptı.” (Kongar, 1982: 69-71)

Gazetecilik yapmak artık her dönemden daha zor olmaya başlamıştır. Ülkenin dört bir tarafında yaşanan öldürme ve yaralanma olayları, Milliyet Gazetesi Genel yayın yönetmeni Abdi İpekçi'yi de bulmuş, İpekçi vurularak öldürülmüştür.

“2 Şubat 1979'da Milliyet Gazetesi Genel Yayın Müdürü Abdi İpekçi'nin katli, benzeri olayların ne ilki ne de sonuncusudur. Bu cinayetin sağcı faali Mehmet Ali

Ağca,yazın yakalanmış, fakat Kasım sonunda askerî cezaevinden kaçırılmıştır. (Ağca 1981 Mayıs'nda da Roma'da Papa'yı vurarak İtalyan polisince tutuklanacaktır.) 1 Mayıs 1979'da,geçen yıllardaki gibi büyük olaylı İşçi Bayramı kutlamalarını engellemek için, İstanbul'da sıkıyönetimce sokağa çıkma yasağı konulmuş, fakat Behice Boran'la birlikte birçok TİP'li (kısa süren) bir protesto yürüyüşü yapmışlardır.” (Tunçay, 2005: 97-98)

Ne şiddet olaylarının önünü alabilen ne de gitgide ekonomik durumla başa çıkabilen Üçüncü Ecevit hükümeti, 14 Ekim 1979'da yapılan ara seçimlerde halk desteğini kaybettiğini görünce istifa etmiş ve yerine MSP-MHP desteğiyle Altıncı Demirel kabinesi kurulmuştur. Bu hükümette de ilk gününden itibaren önceliğinin karşı karşıya kaldığı sorunlarla yıpranmaya başlamıştır. Yıl sonunda Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları, Cumhurbaşkanı'na bir uyarı mektubu vermişler, o da 1980'in ilk günlerinde bu mektubu Demirel'le, Ecevit'e bildirmiştir.(Tunçay, 2005 : 98) Bu siyasal gelişme Türk kütüphaneciliğinde yeni bir dönemin yaşanmasına neden olur. Ecevit hükümeti döneminde Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'ne getirilen Doç. Dr. Özer Soysal, hükümetin istifasının ardından yeni hükümetin tavrını beklemeden istifa eder. Yerine, yeni hükümet tarafından eski genel müdür Abdülkadir Salgır görevine geri getirilir. Salgır'ın görevine geri dönüşüyle birlikte Soysal'la birlikte Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nde görev almış olan, Genel Müdür Yardımcısı Gökçin Yalçın ve Genel Müdürlükte Şube müdürü olan O.Üstün Yıldırım hemen görevlerinden alınmışlardır.

“- Kütüphaneler Genel Müdürü Doç. Dr. Özer Soysal, 13 Kasım 1979 günü görevinden istifa ederek Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü'ndeki görevine dönmüştür. Özer Soysal'dan boşalan Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'ne eski Genel Müdür Abdülkadir Salgır getirilmiştir. Genel Müdür Başyardımcısı Gökçin Yalçın ile Materyal Değerlendirme Şubesi Müdürü O. Üstün Yıldırım görevlerinden alınarak, Millî Kütüphane'de görevlendirilmişlerdir.” (Haberler: Kütüphaneler..., 1979 : 192)

Aynı haberde bir başka gelişmeden daha söz edilmiştir. Bu haber de Kütüphanecilik alanına yapılan diğer bir siyasal müdahaleden söz etmektedir.Yine

Soysal döneminde hazırlanan “Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği”, üzerinde değişiklikler yapılacağı gerekçesiyle geri çekilmiştir.

“- Dergimizin Eylül, Ekim Sayılarında yayınladığımız “Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği” Resmi Gazete’de yayınlanmak üzere iken, üzerinde değişiklikler yapılacağı gerekçesiyle geri çekilmiştir.” (Haberler: Kütüphaneler..., 1979 : 192)

Siyasetin alana doğrudan müdahale ettiği bu durum karşısında TKD’nin o yıla ait bültenlerinde yapılan bu müdahalelere karşı hiçbir karşı çıkış görülmez. Oysa Sefercioğlu ve Salgır bir önceki Kütüphane Haftası’nda Soysal döneminde yapılan tayin ve atamalar konusunda taraf olarak genel müdürlüğü ağır bir dille eleştirmiş ve dönemin bakanına siyasi buldukları bu uygulamalar konusunda çeşitli vesilelerle bir çok defa uyarılarda bulunmuşlardır. Ancak, TKD yönetimi bu dönemde yapılan tayinler ve görevden almalar karşısında ise hiçbir tepki göstermemiştir.

Ötüken’in ve arkadaşlarının bilgi ve belge yönetimi alanı üzerinde oluşturdukları mikro iktidar kurma çalışmaları, 1964 yılında Berker’in emekli olması, ardından 1965 yılında Ötüken’in müsteşar olmasıyla birlikte hız kazanmıştır. Cumhuriyet tarihinde bu alanda yaşanan en kapsamlı ve hızlı kadrolaşma bu dönemde yaşanmıştır. Meslek eğitimi almış meslektaşlar olmaları nedeniyle olumlu bulunabilecek bu kadrolaşma uzun yıllar alan üzerinde yarattığı siyasal baskı ortamıyla alanı olumsuz etkilemiştir. UNESCO –Türkiye Komisyon üyeliği de dahil olmak üzere kültürel ve sanatsal alanda geniş etki alanı olan bir siyasal/kadrosal çalışma bu ekip eliyle yürütülmüştür. ÜKBMD ile TKD arasında yaşanan sürtüşmeler de bu nedenle ortaya çıkmıştır. Ancak zaman içerisinde bu kadro ile DTCF’de Türkçü ekiple aynı düşünen akademisyenler arasında da çeşitli ayrışma ve sürtüşmeler yaşanmıştır. Salgır ‘la yaşanan çatışmalar bu anlaşmazlıkların en önemlilerinden biridir. Türkiye’nin ve dünyanın o dönemde içine girdiği yeni siyasal atmosfer de alanı çok açık biçimde etkilemiştir. Yaşanan her hükümet değişikliği bilgi ve belge yönetimi alanında neredeyse birebir hissedilmiştir. Ancak, her türlü karşı çıkmaya rağmen gerek alanı yönlendiren yönetimlerde gerekse de uygulanan politikalarda ilk kuruluş yıllarına damgasını vuran ideolojik eğilimler ağırlıkla belirleyici olmuştur.

VII. BÖLÜM: 12 EYLÜL 1980 ASKERÎ MÜDAHALESİNDEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DEKİ SİYASAL DALGALANMALARIN KÜTÜPHANE KURUMUNA ETKİSİ

VII.1. 12 Eylül 1980 Müdahalesinin Hemen Sonrasında Bilgi ve Belge Yönetimi Alanında Yaşanan Gelişmeler

1980 Yılına gelindiğinde, siyasi iktidarlar sistemi artık yönetemez hale gelirler. Şiddet olayları neredeyse, Türkiye'nin hemen her köşesine yayılmıştır. Gelinen noktada ülkede genel anlamda istikrar kalmamıştır. Türkiye yeni askerî bir müdahaleyi bekler duruma gelmiştir. Uzun zamandır beklenen olur. Demokrasi Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından bir kez daha askıya alınmıştır. Artık Türkiye'de aydın ve demokrat çevreler için oldukça zor geçecek baskıcı yeni bir dönem başlamıştır. Kütüphaneler bu gelişmelerden oldukça derinden etkilenir. Artık her kitap okuyan neredeyse potansiyel suçlu, kitaplarda birer suç unsuru olarak kamuoyuna sunulmaktadır.

“Demirel, ekonomiyi yoluna koymak umuduyla, DPT müşteşarı Turgut Özal tarafından hazırlanan bir dizi önlemleri 24 Ocak 1980'de yürürlüğe sokmuştur. Bu önlemler (Amerikan Doları karşısında Türk Lirası'nın değerini 1/47.1'den, 1/70'e indiren) sert bir devalüasyon, çeşitli zamlar, faizlerin serbest bırakılması ve vergi düzenlemelerinden oluşmaktaydı.

İlkbaharda süresi dolan Korutürk'ün yerine yeni bir cumhurbaşkanı seçmek için, TBMM'nin boşu boşuna aylar geçirmesi, parlamentonun itibarını çok sarsmıştır. Yeni ekonomi politikasının sonuçlarını almaya fırsat kalmadan, büsbütün artan şiddet olayları karşısında, 12 Eylül'de Türk Silahlı Kuvvetleri adına, Genelkurmay Başkanı, üç Kuvvet ve Jandarma Genel Komutanı'ndan oluşan “Milli Güvenlik Konseyi” yönetime el koymuştur. Sıkıyönetimi bütün yurda yaygınlaştıran MGK, hükümet ile parlamentoyu feshetmiş, siyasi partileri kapatmış, parlamenter dokunulmazlıklarını kaldırmış, emekli generallerle teknokratlardan meydana gelen sivil bir hükümet kurmuştur.” (Tunçay, 2005: 98)

TKD bu dönemi, geçmişteki diğer askerî yönetimlere gösterdiği gibi bir yaklaşımla karşılar. Sefercioğlu da dönemi kendi bakış açısına göre açıklar. Ona göre memleketi dört bir yandan saran düşmanlara karşı gereken bütün tedbirleri askerler almıştır. Artık bu kanserli hücrelere neşter atılacak, bütün “habis” urlar memleketten kopartılacaktır. Mesleği kütüphanecilik veya bilgi ve belge yönetimi ile ilgili olan insanlar açısından demokratik yapıyı ortadan kaldıran askerlere verilen bu militarist destek o günün koşulları içinde bile açıklanmaya muhtaçtır. Çünkü sorunlar üzerine eğilip, sorunları oluşturan gerçek nedenler tespit edilerek o sorunları ortadan kaldırmak için çaba harcamak yerine, sorunların çözümünü merkezi hükümetlere havale eden bir tavır izlenmiştir. Aradan geçen onlarca yıl boyunca, alana dair çözülemeyen bazı sorunların nedeni daha o yıllardan başlamak üzere bizzat TKD’nin en üst yönetimlerinde, genel başkanlarının ve genel yönetim kurulu üyelerinin alana ilişkin sergilemiş oldukları siyasi orijinli tutum ve tavırlarında aranmalıdır. Kuruluş yıllarından itibaren bu alana hakim olan siyasi anlayışın mesleğe ve sorunlara yaklaşımı hep belirleyici olmuştur. Sefercioğlu da içlerinde olmak üzere geçmişte genel başkan ve genel yönetim kurulu üyesi olarak TKD’de görev alanların dernekteki uygulamaları, izledikleri politikalar koydukları tavırlar ayrıca bir bilimsel çalışma çerçevesinde incelenmelidir. TKD’nin toplumda yaşanan siyasi ve toplumsal dalgalanmalara o yıllarda nasıl sırt çevirdiği, dönem yöneticilerinin kendi siyasal düşüncelerine kilitlenerek TKD’de kendilerine yakın buldukları kişi, kurum ve kuruluşlarla birlikte nasıl bazı adımlar attıkları, diğer taraftan da karşı düşünceye sahip olduğu düşünülen kişi ve kurumlardan nasıl süratle uzaklaşıldığı, TKD yönetimlerinin uygulamalarından ve alana ilişkin yayınlara yansıyan diğer verilerden izlenebilecektir. Diğer taraftan, o dönemin TKD yönetimince bu tavırlar alınırken göz önünde bulundurulmuş mesleki ve bilimsel ölçütlerin neler olduğu da kamuoyu ile gerçek düşünceler üzerinden hiçbir zaman açıkça paylaşılmamıştır.

Sefercioğlu(1980 : 203)’nin 1980 müdahalesi hakkındaki düşünceleri ise şöyledir:

“Türkiyemiz çok önemli bir bunalım dönemini, inşaallah, geride bırakmaktadır. Yurdumuzu dalga dalga saran, milletimizi köle ve Devletimizi yok etmeğe yöneldiği apaçık ortaya çıkan anarşi ve terör salgını, Atatürk’ün emaneti olan

Cumhuriyetimizi korumak ve kollamakla görevli olan Silâhlı Kuvvetlerimizin yerinde ve zamanında müdahalesi ile durdurulmuştur. Şimdi “habis ur”lara neşter vurulmakta, kansere yakalanmış uzuvların sağlığa kavuşması için tedbirler alınmaktadır. Her gün bir yenisi ortaya çıkarılan anarşi ve terör yuvaları; her gün yenileri yakalanan ve sayıları binlerle ifade edilen gizli örgüt militanları; her gün ele geçirilen, birlikler donatmaya yetecek çokluk ve çeşitlilikte silâhlar... milletce ne büyük bir tehlike atlattığımızı, bütün çıplaklığı ile gözler önüne sermektedir. Milletimizi, Devletimizi, yurdumuzu bu sonu belirsiz gidişten kurtaranlar sağ olsun!”

Sefercioğlu, yazısının devamında ülke sorunları karşısında takındıkları kurumsal tavrın doğruluğunu, Sıkıyönetim komutanlığının TKD’yi bekletmeden hemen faaliyetlerine izin vermesiyle açıklar. “Siyasi ve ideolojik” fırtınalara gerektiği gibi direndikleri için bu sonuca ulaştıklarını bu yaklaşımlarının karşısında gösterilen yaklaşımın bir tür ödül olduğunu ifade eder. Oysa TKD tarafından, CHP hükümetlerinin uygulamaları karşısında çok ciddi açık bir siyasal özellikler içeren tavırlar konmuştur. Burada uyarıldığı söylenenler ise ÜKBMD/Küt-Der’ lilerdir.

“...Başvurumuza Ankara Bölgesi Sıkıyönetim Komutanlığınca üç gün gibi çok kısa bir zamanda, olumlu cevap verilmiş olması; daima yasalara saygılı ve riayetkâr olmamızın, yıllardır estirilen ve Derneğimizin de sürüklenmek istendiği siyasî ve ideolojik fırtınalara olanca gücümüzle karşı durmamızın, çalışmalarımızı Anatüzüğümüzde belirtilen amacın ve çalışma konularının dışına taşırmamış olmamızın bir mükâfatıdır. Çalışmalarımızda Türk Kütüphaneciler Derneği’nin gönüllü bir “meslek, bilim ve kültür kuruluşu” olduğu hiçbir zaman unutulmamış, bu çerçevenin dışına çıkılmamasına özen gösterilmiştir. Şubelerimizi ve dolayısıyla üyelerimizi; hiç bir siyasî veya ideolojik eylem ve davranış içinde olmamaları, bu tür eylemlere katılmamaları, böyle eylemler içinde olduğu izlenimi veren kişi ve kuruluşlarla davranış ve işbirliği içinde bulunmamaları hususlarında sık sık uyarıydık. Davranışımızın ne kadar yerinde olduğu gün gibi ortaya çıkmıştır. Sayısı binlere varan Derneğin kapısı kilitli iken Derneğimize faaliyette bulunma izninin verilmiş olması bunun açık delilidir.” (Sefercioğlu, 1980 : 203-204)

Sefercioğlu yapılan m¼dahale ile aydınlık g¼nlere artık ulaşıldığını d¼ř¼nmektedir. Haklı olduğu bir konu vardır. O da artık ¼lkede k¼r bir ter¼r ortamının b¼y¼k ¼l¼de ortadan kalkmış olmasındır. O da huzura eren her insan gibi k¼t¼phanecilerin ¼n¼ndeki tek se¼eneđin ¼alıřmak olduğunu s¼yler. Herhangi bir hak talebi, mesleki sorunlar karşısında bir başkaldırı, onun m¼cadele y¼ntemleri arasında yer almamıştır. Varsa yoksa rutin serzenışler ve bu serzenışler ¼zerinden y¼r¼t¼len suya sabuna dokunmayan bir dernek¼ilik yaklaşımı...

“...Memleketimizin aydınlık g¼nlere kavuşması umutlarının tomurcuklandığı bu d¼nemde, ¼alıřmalarımızın gecikmiş veya aksamış olmasının elbette ki fazla bir ¼nemi olamaz. ¼nemli olan, huzurlu ve can g¼venliđi sağlanmış bir ortamda, zevkle ¼alıřarak faaliyetlerdeki a¼ıđı kapatmaktır.” (Sefercioğlu, 1980 : 204)

K¼t¼phaneciler Genel M¼d¼rl¼đ¼ de, 1980 yılının atmosferine uygun etkinlikler sergilemeye başlar. B¼t¼n il halk k¼t¼phanelerinde Silahlı Kuvvetler’le ilgili yayınların sergileri a¼ılır. Ordu-millet b¼t¼nleřmesi projeleri b¼t¼n halk k¼t¼phanelerinde devreye girer. Yaşanan siyasi değişim ve gelişmeler kurumda kendisini iki ay i¼erisinde ¼ok a¼ık hissettirmeye başlamıştır:

“12 Eylül 1980 harekâtı ile Cumhuriyeti Koruma ve Kollama G¼revini yerine getiren T¼rk Silahlı Kuvvetlerinin bu y¼ce harekâtının ¼eřitli K¼lt¼r faaliyetleri ile desteklenmesi ¼er¼evesinden olmak ¼zere, b¼t¼n İl Halk K¼t¼phanelerinde “Tarih Boyunca T¼rk Silahlı Kuvvetleri Kitap Sergisi d¼zenlenmiřtir.

Sergide, ¼eřitli yerli ve yabancı yazarlarca yazılan ve T¼rk Silahlı Kuvvetlerini konu alan kitaplar yanında, Silahlı kuvvetlerimizin Milletimize yaptığı hizmetleri inceleyen kitaplara yer verilmiştir.

Bu sergi, aynı zamanda Atat¼rk İlke ve Devrimlerinin yılmaz bek¼isi ve savunucusu olan T¼rk Silahlı Kuvvetlerinin, O’nun kahramanlıklarının eğitim ve K¼lt¼r hayatımıza daha yakından tanıtılmasını da sağlamıştır.

Ayrıca, s¼z konusu sergi i¼in Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Et¼t Başkanlığı yayınlarından 14 ¼eřit kitap, adı ge¼en Bařkanlık¼a K¼t¼phaneler Genel

Müdürlüğüne bağış olarak verilmiştir. Kitaplar İl Halk Kütüphanelerine gönderilmiştir.” (Haberler: 15-29 Aralık..., 1980 : 270)

Halk kütüphanelerinde bu türden etkinlikler sürerken diğer yandan, kütüphane dermelerinin siyasi içerik taşıyan kitaplardan oluşup, oluşmadığı dönemin yasak kitap listelerinde yer alıp, almadıkları her bölgede farklı yaklaşımlarla ama hiç aksatılmadan sıkıyönetim yetkilileri tarafından denetlenmektedir. Ancak, dönemin TKD yönetimi, düşünce özgürlüğü konusunda da, yasak yayın arama adı altında kitap ve okuma olgusu üzerinde oluşturulan baskı ortamı karşısında da hiçbir tepki vermemiştir. Her akşam televizyonlarda “gizli örgüt üyesi” olma savı ile göz altına alınan, tutuklanan insanların yanı sıra, yasak yayın olarak nitelenen kitapların oluşturduğu kitap sergileri haberlerden hiç eksilmemiştir. Kitap, sanki dönemin en önemli suçlarından biri gibi kamuoyuna sunulmuştur.

1981 yılında 1982 yılı içerisinde uygulamaya konulmak üzere Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ile Kültür Bakanlığı'nın birleştirilmesi kararı alınır. (Haberler: Kültür..., 1981 : 223-224) Gelecekte her iki bakanlık arasında birkaç defa daha gerçekleşecek birleşme ve ayrışmaların ilki gündeme gelmiştir. Gelecek yıllarda farklı siyasi yaklaşımların kendi çevrelerine çok çeşitli amaçlarla çıkar sağlama düşünceleri, ulusal ölçekte bir kurumun deneme tahtası gibi kullanılmasına yol açmıştır.

12 Eylül Askerî müdahalesinin sivil iktidara el koymasının üzerinden henüz bir yıl geçmiştir. TKD Genel Başkanı Necmeddin Sefercioğlu askerî müdahale yanlısı tavrını 1981'de de açık bir şekilde sürdürmektedir. Hatta gerçekleştirilen müdahalenin yetkililerini hiçbir siyasi baskı ve beklenti içinde olmayan bir grup, devleti “rehabilitate” eden bir güç olarak görerek, kütüphaneciliğin sorunlarını yıllardır –sivil iktidarlara -dile getirdiklerini ve bir sonuç alamadıklarını ifade ederek, bu sorunları bir defa da 12 Eylül yönetiminin yetkili ve sorumlularına ifade ederek mevcut mesleki sorunlara bu seferde bakanlık yetkilileri yerine askerlerden çözüm arar:

“Yıllardır dile getirdiğimiz bazı dileklerimiz, bir defa da her türlü siyasî baskı ve hesaplardan uzak ve devletimizi rehabilite etme çabası içinde bulunan 12 Eylül yönetiminin yetkili ve sorumluları önünde tekrarlamayı bir meslek görevi sayıyoruz.” (Türk Kütüphaneciler..., 1981 : 78)

Sefercioğlu her fırsatta yapılan 12 Eylül askerî darbesinin ne kadar isabetli bir müdahale olduğunu anlatır. Hatta anlatmakla kalmaz, “irfan ordusu” kavramından söz ederek, kütüphanecileri de mevcut ordu sisteminin sanki bir alt yapısı gibi tarif eder.

Sefercioğlu bu dönemde kütüphanecilerin bir araya gelerek, milletimize nasıl daha iyi hizmet edilebileceğini belirleyerek, bu süreç içerisinde kütüphanecilerin de üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmeleri gerektiğinden söz etmiştir.

“...Son yıllarda yurdumuz, aslâ lâyük olmadığı bir huzursuzluk ortamına itilmiş, Atatürk adlı kahraman oğlunun önderliğinde bu yurdu dış düşmanların kahredici çizmelerinden kurtarmış olan Türk milleti, bu defa da ayırık otları gibi üreyip yurt alanına dağılan iç düşmanlığın istilâsına maruz kalmıştı. Bu ortam içinde insanlarımız birbirlerine olan güvenlerini yitirir olmuştu. O durumda bile kütüphanelerimiz, her birinden ‘çarpan bir yürek’ çıkan kitapları ile, huzura ve güvene susayan insanların sevgi sığınağı olmuştu. Şimdi, kahraman ordumuzun isabetli müdahalesi ile yarattığı güven ve huzur ortamı içinde bir araya gelerek, bu ortamın kalıcı olabilmesi için kütüphanecilere düşen görevlerin neler olduğunu, kütüphanelerimizi toplumumuza ve milletimizin mutlu geleceğine nasıl yararlı kılabileceğimizi, kütüphaneciyi mensubu olduğu ‘irfan ordusu’ içindeki şerefli yerine ulaştırabilmek için neler yapabileceğimizi görüşüp tartışabileceğiz...” (“TKD Genel Başkanı Dr. Necmeddin Sefercioğlu’nun TKD X. Genel Kurul toplantısını..., 1981 : 135)

Sefercioğlu her fırsatta 12 Eylül Askerî Müdahalesini yapanlara övgüler düzer, yandaş konuşmalar yaparken, o dönemin hükümetinin göreve getirdiği Kültür Bakanlığı Müsteşarı Kemal Gökçe (Gökçe, 1981 : 133) ise TKD’nin X. Genel Kurul konuşmasında meslekî sıkıntıları anlatan konuşmalar yapmaktadır; başta TKD

yönetimi olmak üzere, bütün kütüphanecilere “yeterli bir meslekî kamuoyu oluşturamamış olduklarını ” anlatmaktadır. Kütüphaneciler bu dönemde de gerçek bir hak arama yaklaşımı göstermedikleri, kamuoyu karşısında etkili bir program ve tepki geliştiremedikleri için, yeterli kamuoyu oluşturamamakla itham edilirler. TKD yönetimi; Gökçe'nin şu değerlendirmesine de, hiçbir refleks göstermez:

“... Meslekler, o meslekte çalışanları, kurumları, eğitim kuruluşları, yayınları, birlikleri ve bütün bunların üstünde yarattıkları kamu oyuyla vardılar ve varlıklarını korurlar. Türkiye’de bir Kütüphanecilik mesleği, meslekî eğitim görmüş kütüphanecilerimiz, kütüphanelerimiz, yayınlarımız, Derneğiniz gibi birliklerimiz bulunmaktadır. Ancak görülüyor ki kütüphanecilik mesleği çevresinde yeterli bir kamu oyu oluşmamıştır...” ([Gökçe, Kemal] “Kültür Bakanlığı ..., 1981 : 133)

1982 yılında uzun yıllar boyunca Kütüphaneler Genel Müdürlüğü yapan Abdülkadir Salgır yeni çıkan bir yasanın kendisine sağladığı olanaklar nedeniyle emekli olur. Onun emekli oluşu ile birlikte Adnan Ötüken ekolünün önemli bir temsilcisi bu alandan çekilmiştir. Salgır ‘ın emekli oluşu TKDB’ye şöyle yansımıştır:

“Kütüphaneler Genel Müdürü Abdülkadir Salgır, Genel Müdürlük Müşaviri olup, Ankara İl Halk Kütüphanesi Müdürlüğü görevini tedviren yürüten Abdülkadir Köylü ve Türkiye Yazmaları Toplu Katalogu Merkez Bürosu’nda uzman olarak görev yapan Orhan Esmer 2559 sayılı Yasa’dan yararlanarak kendi istekleri ile emekli olmuşlardır.” (Haberler: Kütüphaneler..., 1982 : 41)

Ancak, Salgır’ın emekli oluşunun ardından Kütüphaneler Genel Müdürlüğü’nün teşkilat yapısında genel beklentinin tersine, hızlı bir değişim yaşanmamıştır.1982 yılında Salgır’ın ardından Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü görevine Burhanettin Yılmaz atanır. Yılmaz’ın göreve atanışı ve kısa yaşam öyküsü TKDB’de yer alır:

“[Burhanettin Yılmaz] 1933 yılında Hasankale’de doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Erzurumda yapmıştır. 1957 yılında Ankara Gazi Eğitim Enstitüsünün

Edebiyat bölümünden mezun olmuştur. Diyarbakır, Erzurum, Mardin, Ağrı ve Trabzon-Beşikdüzü öğretmen okullarında öğretmenlik ve müdürlük yapmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı Özlük İşleri Genel Müdür Yardımcısı ve Başyardımcısı ve Başbakanlık Özlük İşleri Genel Müdür Yardımcılığı görevlerini yaptıktan sonra 1977 yılından itibaren Kültür Bakanlığında Daire Başkanı, Bakanlık Müşavirliği, Müsteşar Yardımcılığı görevlerinde bulunmuştur.” (Haberler: Burhanettin..., 1982 : 42)

1982 yılının Kütüphane Haftası programında TKD Genel Başkanı Sefercioğlu kütüphanecilere birlik ve beraberlik çağrılarını yapar. Uzun yıllar boyunca TKD ile ÜKBMD ile aralarında süregelen, siyasi yaklaşım farklılıkları ile, sorunlara önerilen çözüm önerileri yaklaşımları açısından yaşadıkları ayrışmalar sanki bu dönemde bitmiştir. 12 Eylül’ün yarattığı olumsuz ortam insanlarımızı neredeyse örgütsüz bir yaşama doğru itmekte, büyük baskılanma yaşanmaktadır. Bu süreçte ülkede neredeyse demokratik mesleki mücadele veren mevcut iktidar ortamlarına muhalif bütün derneklerin yaşadığı sıkıntılara ÜKBMD/Küt-Der de düşmüş, artık sancılı bir kapanma süreci yaşanmaya başlanmıştır. Sefercioğlu, haftanın açılışında, Yunus’tan dörtlükler okuyarak, kütüphanecilerden birbirlerine karşı sevgi ve anlayış göstermelerini bir arada olmalarını ister. Gerçekte, yaptığı ÜKBMD üyelerine TKD saflarına katılma çağrısıdır. Sefercioğlu, o güne değin yaşanan gelişmelerden sanki habersizmiş gibi davranmıştır. Bu tavır, gerçekte TKD uygulamalarına o süreçte muhalif olan kütüphanecilerin yıllarca iddia ettikleri gibi sorunları görmezden gelme üstünü örtme yaklaşımıdır. Ancak, zaten sıkıntıları had safhaya varan kütüphaneciler için böyle bir yaklaşımın sergilenmiş olması da bir yönüyle olumlu olmuştur. Çünkü, yaşanan muhalif olma süreci ile birlikte uzunca bir süre TKD’ye karşı mesafeli duran bazı meslektaşlar, kendi meslek derneklerine yeni bir sayfa açarak yönelme cesaretini biraz da bu sözlerle bulmuşlardır.

“...Kütüphaneciler olarak sınırlı imkânlar içerisinde çalışıyor bulunmamız, lâıyk olduğumuz şekilde değerlendirilmemekte oluşumuz; görev statülerimizin gördüğümüz hizmetle bağdaşır olmaması bizi bu çalışmalardan alıkoymamalıdır. Çünkü bunların sağlanması da, sözünü ettiğimiz ilginin, yakınlığın ve bağın oluşması ve güçlenmesi ile mümkündür. Bu sebeple üzerimizdeki kırınglık,

küskünlük, hattâ yılgınlık duygularından uzaklaşmalı; varsa aramızdaki dargınlıkları, anlaşmazlıkları, görüş ve düşünce ayrılıklarını bir yana bırakmalı; mesleğimizi tanıtmak, işimizi ve hizmetlerimizi anlatmak, kütüphanelerimize ilgiyi çekmek için tek vücut olmalıyız. Kütüphanelerimizin ve kendi statümüzün iyileştirilmesi için de, yine aynı azim ve kararlılıkla, birbirimize destek olarak çalışmalıyız. Bizimle az ilgileniliyor veya ilgilenilmiyor diye küsmek, mücadele alanını terketmek kimseye bir şey kazandırmaz, aksine kaybettirir. Öyleyse birbirimizi, mesleğimizi, kütüphanelerimizi sevelim; milletimize ve yurdumuza aşk ve coşku içinde hizmet etmenin mutluluğuna erelim. Koca Yunus gibi;

Ben gelmedim dâvi için, benim işim sevi için.

Benim evim gönüllerdir; gönüller yapmağa geldim. Diyerek, 'sevelim, sevillelim!'"
(Türk Kütüphaneciler..., 1982 : 50)

1983 yılı gelmiştir; fakat Sefercioğlu açısından, 12 Eylül 1980 yılında gerçekleştirilen askeri darbenin etkisi hala gündemi belirlemektedir. Sefercioğlu, Kütüphane Haftası'nın açılış konuşmasında devlet erkânına ülkede huzur ve sükun ortamı olduğundan bahisle, yeniden açılacak parlamento döneminde de, mevcut ortamın aranacağını belirtmiştir. Oysa, aynı dönemde bazı kitaplar televizyonlarda, terör suçlusu olarak nitelendirilen insanlarla birlikte sergilenmekte, evlerde, devlete ait kütüphanelerde bile yasak kitap aramaları yapılmaktadır. Onbinlerce insan fikir suçlusu olarak mahkemelerde yargılanmaktadır. Kitap bir suç unsuru olarak ilan edilmektedir. Düşünce özgürlüğü ortadan kaldırılmıştır. En ufak bir özgürlük arayışı, en ağır yaptırımlarla baskı altına alınmaktadır. Sefercioğlu bütün bu gelişmelerle ilgili değildir. O sağlanan nispi huzur ortamının yeni parlamenter dönemde de devamını dilemektedir.

"XIX. Kütüphane Haftası'na yurdumuzun sükûnet, milletimizin huzur güvenlik içinde bulunduğu bir dönemde giriyoruz. Kahraman Ordusunun sağladığı bu ortamın, geçiş yolunda olduğumuz yeni demokrasi döneminde de sürmesi başlıca dileğimizdir. Kütüphanecilik huzur ve sükûna en çok ihtiyaç duyulan meslektir."
(Türk Kütüphaneciler..., 1983 : 85)

Sefercioğlu (1983) Kütüphane Haftası nedeniyle yaptığı konuşmasında İstanbul'da lise seviyesinde eğitim verilecek kütüphaneciler konusunu gündeme getirerek bu konuda çok titiz düşünülmesi gerektiğini belirtir. Aynı dönemde Kütüphaneler Genel Müdürü Abdülkadir Salgır'dır. Daha önce aynı konu onun eliyle gündeme taşınmıştır.

“İstanbul'daki bir teknik lisede, karar verenlerin deyimi ile, 'orta kültürde eleman yetiştirecek' bir kütüphanecilik bölümü kurulması yolundaki girişim de, üzerinde titizlikle durmayı gerektiren bir olaydır.” (Türk Kütüphaneciler..., 1983 : 87-88)

Sefercioğlu, her fırsatta dile getirdiği görüşlerinde yalnız değildir. TKD içerisinde ağırlıkla kendisi gibi düşünen kütüphaneciler çoğunluktadır. 12 Eylül Askerî müdahalesi öncesinde ülkede yaşanan politik süreç bütün yaşamı doğrudan etkilemiştir. O yıllarda yaşanan iç savaşı aratmayan olumsuz ortamda, bütün meslek gurupları politikleşmiştir. Sefercioğlu ve arkadaşları da Milliyetçi düşüncelere sahiptirler. O yıllarda TKD içerisinde de çok açık biçimde olmasa da bu görüşler doğrultusunda politikalar izlemişlerdir. Küt-Der yönetimiyle aralarında çıkan tartışmaların temelinde de bu ayrışma vardır. Ancak, politik insanlar olmalarına karşın TKD yöneticilerinin iddiası derneğin politikadan uzak tutulduğu yönündedir. Ali Aksakal, Sefercioğlu'nun yönetim tarzını olumlamakla kalmamış, onun TKD'de uyguladığı yönetim yaklaşımından dolayı teşekkür edilmesi gerektiğini de açıkça ifade etmiştir.

“...Türkiye'de politikanın kirli ellerine düşürülememiş güzide meslek kuruluşlarımızdan birisi de hiç şüphesiz Türk Kütüphaneciler Derneği'mizdir. Bu nasıl başarılmıştır? Türkiye aynı Türkiye, kanunlar aynı kanunlar değil miydi? Tabii ki aynıydı... Ancak, bir kurum ve kuruluşun kuruluş amaçları doğrultusunda faaliyet göstermesi sadece kanun ve nizamlarla sağlanamaz, sağlanamamıştır. Kanun ve nizamları uygulayan insan unsuru, onların çıkarılış amaçlarına ulaşabilmesinin en önemli unsurudur. O halde, TKD'nin politikaya alet edilmeden bugüne ak alın pāk yüzle gelebilmesinde, yöneticilerinin meslek aşkıyla dopdolu, kütüphanecilik mesleğinin gelişmesi ve güçlenmesinden başka gaye taşımayan, memleket ve millet sevgisiyle yoğurulmuş muhterem kişiler olmasının rolü inkar edilemez. Bundan

dolayı, kendilerine şahsım ve meslektaşlarım adına teşekkür eder, bundan sonraki çalışmalarında da üstün başarılar temenni ederim.”(Aksakal, 1983 : 184)

1983 yılı Ağustos ayı içerisinde bilgi ve belge dünyası açısından çok önemli bir gelişme olur. Milli Kütüphane'nin yeni binası hizmete açılır. Kütüphanenin açılışını dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren yapar. Evren, Sefercioğlu'nun övgüyle söz ettiği 12 Eylül Askerî müdahalesini yapan eski Genelkurmay Başkanıdır. Evren'in açılışta yaptığı konuşma, dönemin devlet yönetiminin, alana ilişkin bakış açısını göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Deyim yerindeyse konuşma; “ibretle” incelenmesi gereken bir özellik gösterir. Evren “çok meşgul” olmasına rağmen bu açılışa geldiğini belirtir. Genç, yaşlı herkesin bu kütüphanede yapacakları okuma faaliyeti ile kendisini geliştireceğinden de söz eder. Oysa, bir Cumhurbaşkanı'nın ülkesinin ulusal bir simgesi olmasından ve ulusal bir görevi yerine getirmesinden dolayı, Milli Kütüphanesi'nin yeni binasını açmaktan daha önemli bir işi olamayacağı gibi, Milli Kütüphane, Evren'in söylediği gibi herkesin kullanımına açık bir Halk kütüphanesi de değildir. Oradan araştırmacılar ve en az üniversite öğrencisi niteliğine haiz kullanıcılar yararlanabilirler. Evren açılışta şu ifadeyi kullanır:

“Kültür hayatımıza büyük bir katkı sağlayacak bu büyük eseri bugün hizmete açmaktan büyük bir sevinç duyduğumu evvelâ ifade etmek isterim, Bana bu teklifte bulunulduğu zaman hakikaten çok meşgul olduğumu biliyordum; buna rağmen 'bu eseri açmak benim için vazifedir' dedim. Şimdi bu görevi yerine getirmiş oluyorum.

Milletçe fazla okuyan bir millet olduğumuzu ifade edemeyiz. Maalesef az okuyan ülkeler arasındayız ve bu gibi eserler Türkiye'ye kazandırıldıkça, bundan istifade edecek gençler, ihtiyarlar, her yaştaki insanlar okuma zevkine kavuşacaklar, elde edemedikleri eserleri de burada okumak suretiyle kültürlerini artıracaklar ve yurda hizmet dağıtacaklardır. Bu bakımdan bu gibi eserlerin Türkiye çapında çoğaltılmasını, geliştirilmesini gönülden dilemekteyiz. Burada okuma zevkini alan kişiler, belki kendi kendilerine, bütçelerinden para ayırmak suretiyle okuma zevklerini artıracaktır. Ben bu eseri açmadan evvel bunda hizmeti geçen tüm ilgililere; saymaya gerek yok, devam ettiren ve bitiren tüm ilgililere teşekkür

ediyorum, bu Millî Kütüphane'nin yurdumuza, milletimize hayırlı olması dileğiyle kurdeleyi kesiyorum.”(Haberler: Millî Kütüphane yeni yapısında ..., 1983 :143)

1984 yılına gelindiğinde 12 Eylül askerî müdahalesinin etkileri kendisini halâ çok açık hissettirmektedir. Türkiye bilgi ve belge yönetimi dünyasında siyasal anlamda farklı bir duruşu olan KÜT-DER, artık kapanma aşamasına gelmiştir. Türk Kütüphanecileri açısından gelenekselden ayrı, demokrat olarak nitelendirilecek bir duruş sergileyen bu derneğin üyeleri, etkisi altında kaldıkları ağır siyasal baskı ortamı ve toplumsal koşullar nedeniyle kurumlarına gerektiği gibi sahip çıkamamışlardır. Küt-Der o yıl kapanır. Her konuda olduğu gibi bu konu da TKDB'nin sayfalarına yansır. Küt-Der' den geriye kalan birkaç parça eşya da TKD'nin demirbaşları arasına geçer.

“Bu arada, kapatılması kararlaştırılan Üniversite Kütüphanecilik Bölümü Mezunları Derneği'nin bir madenî dolap, bir kanatları açılır yemek masası ve sekiz sandalyeden ibaret demirbaş eşyası, kapanan Derneğin tüzüğünde bulunan bir madde uyarınca Derneğimize intikal etti. Masa ve sandalyeler eski ve kırık olduğu için imha edildi; madenî dolap ise demirbaş eşyalarımız arasında alındı.” (“ Türk Kütüphaneciler Derneği Genel Merkezi XI. dönem genel yönetim kurulu çalışma raporu...,1984 : 192)

1984 yılında TKDB'ye yansıyan ilginç bir çalışma dikkati çeker. Aynur Ertunç(1984)'un kaleme aldığı makale, kütüphanecilerin içlerinde yaşadıkları kaos ortamının nedenlerini kendisine göre belirlemiş ve o güne kadar yapılan değerlendirmelerden farklı bir değerlendirme yapmıştır. Herhangi bir siyasi düşünce ya da olaya işaret etmeyerek, bilgi ve belge yönetimi alanında görev yapanların, sorunların tespiti ve çözümü konusunda adım atan bazı çevrelerin, bu sorunları sadece mesleğin ülkedeki adlandırılış biçimini değiştirerek çözmeye çalışmalarını eleştirir. Yapılan işin, üretilen hizmetin niteliğine dikkat çekerek, bu iş ve hizmetin üzerindeki oynamaları çok da gerçekçi bulmadığını belirtir, girişimleri eleştirir. İşlevleri aynı olan, adı farklı başka başka kurumlar kurmak yerine mevcut kurumların iyileştirilmesini önerir. Böyle öneriler ne Kütüphanecilik kürsülerinden ne de meslek derneklerinden gelmiştir, tek tek bazı bireylerden gelmiştir. Ayrıca

Ertunç'un önermesindeki önemli bir başka unsur da günün moda gelişmelerinin peşine takılarak alınan kararların gerçek sorunları çözmek konusunda hiçbir anlam taşımadığını tespit etmesidir. Yazık ki bu yanlış çaba durmayacaktır; sonraki tarihlerde yeni teknolojik gelişmelerin peşine düşen bazı meslektaşlar, mesleğin asıl sorunlarını tespit edip çözmek yerine, teknoloji fetişistliğine yöneleceklerdir. Ertunç'un yaklaşımı; sorunların siyasi dalgalanmalardan ve alanda egemen olan siyasi yaklaşımdan kaynaklanan gerçek nedenlerini görmek istemeyerek, sorun sanki adlandırmada değişiklikler yapılarak ya da alana teknoloji aktararak çözülebilecekmiş gibi algılayan meslektaşları uyarması bakımından çok anlamlıdır. Ertunç (1984: 12)'a göre bu yaklaşım akılcı bir yol değildir.

“Dünyada hızla çoğalan belge sayısı, kütüphane araç ve gereçlerinin artan fiyatları karşısında alabileceğimiz hiçbir önlem yoktur. Daha çok sayıda kullanıcıya daha nitelikli hizmet vermek ise bizim görevimizdir. O halde kaynak ve insangücü savurganlığı yaratan yöntemleri değiştirmekten başka çaremiz yoktur. Gereksiz yinelemelerden ve bilimsel olmayan yöntemlerden kaçınmadıkça sorunların üstesinden gelinemez. Örnekleme gerekirse her şeyden önce kavram kargaşasının yarattığı tuzağa düşüp kütüphanelerimizin yanı başında, kitap dışı belgeleri izleyip, toplayıp, düzenleyip sistematik biçimde depolayabilmek için "dökümantasyon merkezleri" kurulmasından söz etmek gerekir. Merkezler arasında belge türüne dayandırılarak yapılan bu yapay ayrımların bilimsel hiçbir geçerliliği olmadığı gibi, bilgi akımında "dökümantasyon merkezleri" diye adlandırılan birimlerin, kütüphanelerimize göre daha etkin bir rol oynadıkları da söylenemez. Birimlere moda olan adlar takılarak, onların daha aktif olmaları sağlanamaz. İşlevleri aynı olan birden fazla birim kurma yerine mevcutların iyileştirilmesi daha akılcı bir yol değil midir?”

Burhanettin Yılmaz, 1982 yılında atandığı görevinden 3 Eylül 1985'te kendi isteği ile emekli olur. Kütüphanecilik dünyasının dışından alana gelen birisi olarak, yaklaşık üç yıl boyunca Türkiye'nin Halk ve Çocuk kütüphaneleri ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yayımlarına en üst düzeyde yöneticilik yapar. Onu bu alana taşıyan güç de politikadır. Salgır'ın ardından geldiği Genel Müdürlük de rutin uygulamalara imza atar, ortama egemen olan muhafazakar siyasi anlayışın kurumda etkisinin devamında etkisi olmuştur.

“28/2/1982 tarihindenberi Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürü olarak görev yapan Burhanettin YILMAZ 3 Eylül 1985 tarihinde kendi isteği ile emekli oldu” (Haberler: Burhanettin..., 1985 : 149)

Adı, Milli Kütüphane ile birlikte anılan isimlerden biri olan Dr. Cunbur da 1987’de kendi isteğiyle emekliye ayrılır. Adnan Ötüken’in yarattığı yöneticilik ekolünün önemli temsilcilerinden biri daha tarihin sahnelerinden inerek alandaki aktif görevinden çekilmiştir.

“Milli Kütüphane Başkanı Dr. Müjgan Cunbur kendi isteği ile 11 Şubat 1987 tarihinde emekliye ayrıldı” (Haberler : Dr. Müjgan Cunbur..., 1987 : 44)

Cunbur’dan sonra Bakan Tınaz Titiz’i göreve getirdiği Şahika Ünal Millî Kütüphane’de görev yaptığı kısa sürede, Milli kütüphane dışından göreve gelen bir yönetici olarak, kurumda oldukça zorlanmıştır. O döneme kadar kurum kendisine özgü bir yönetim anlayışıyla Ötüken ekolünden gelen yöneticiler eliyle sevk ve idare edildiğinden ara kademelerdeki yöneticiler hem bu yeni yönetim anlayışına hem de meslek dışından gelen, yeni yöneticinin getirmeye çalıştığı uygulamalara, gizli bir direniş sergilemişlerdir. Kurumda görevli olan birkaç kütüphaneci, yeni yönetimle yakın çalışma cesaretini göstermiştir. Ünal ve onu göreve getirenler, karşılarında gelişen geleneksel güce dayanan bu örgütlü muhalefete daha uzun süre direnememişlerdir.

“Milli Kütüphane Başkanı Şahika Ünal, bu görevinden ayrılarak Bakanlık Müşavirliğine atandı. Ünal’dan boşalan Başkanlığa Vekaleten derneğimiz Genel Başkan Yardımcısı Altınay Sernikli atandı.” (Haberler: Milli Kütüphaneden..., 1989 : 171)

Sernikli’nin yöneticilik yaptığı dönemde TKD, Milli Kütüphane’de bir kurultay gerçekleştirir. 1980’de gerçekleşen askeri müdahalenin ardından TKD’ye muhalif sesler, bizzat TKD yönetimi içerisinde ilk kez bu Kurultayda dile getirilir.

Kemal Sevgisunar'ın bu çıkışı TKD içerisinde yakın gelecekte yaşanacak diğer siyasi tartışmalarında bir işareti gibidir.

“Kuşkusuz bu kadar bunalımlı bir 40 yılda ayakta kalarak gerek varlığı gerekse bazı çalışmaları ile Türkiye’de “Kütüphanecilik” mesleğinin varlığını toplumda hissettiren derneğimize ve bugüne kadar ki yönetimlere karşı bir vicdan ve minnet borcumuz vardır. Sayın hocam Osman Ersoy Bey derneği anlatırken; hangi şartlarda ve meslektaşların ilgisizliğine karşın çalışmaların sürdürülmeye çalışıldığını da anlattı. Son 3 yıldır benimde içinde bulunduğum bu ortamda Derneğe ilişkin açık bir ilgisizliği biz de yaşamış bulunuyoruz. Fakat, andığımız bu olumsuz tavrı, tek başına “Kütüphaneciler tek meslek kuruluşu olan Türk Kütüphaneciler Derneği’ne gelmiyorlar. O halde “ilgisizler” biçiminde bir yargıyla Kütüphanecilere yüklemek kanımızca haksızlık olacaktır.

“Kütüphaneciler neden mesleki sorunlarına, mesleğe ve mesleki kuruluşlarına ilişkin konulara ilgisizler? Sorusunu kendisine sorması gereken bir çok kişi ve kuruluşlar arasında sanıyoruz ki Türk Kütüphaneciler Derneği’ de vardır.

Yıkılmayacağı sanılan bazı duvarların bile yıkıldığı günümüzde mesleğimize ilişkin bazı gerçeklerinde yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Bu nedenle de genel yönetim kurulu üyesi olduğumuz Derneğimizi ve dolayısıyla varolan işleyişi öncelikle kendimiz gündeme getiriyoruz” (Sevgisunar, 1989: 153)

Gerçekte, Sevgisunar’dan önce aynı oturumda söz alan Osman Ersoy’da, Derneğin genel durumunu biraz daha ince bir üslupla, fakat farklı bir yaklaşımla dile getirmiştir. Sorunun kendisini tespit etmek konusunda farklı yaklaşımlar gösterilse de Derneğin meslektaşları sahipsiz bıraktığı konusunda bir görüş birliği vardır:

“Bir yandan Dernek öte yandan meslektaşlarımızın kuşkusuz birbirlerinden beklentileri vardır. Ayrıca, bunlar yargı, yergi ve eleştirilerini birbirinden esirgemezler. Parasal gücü sınırlı olan ve manen üyeleri, meslektaşları tarafından aralanmayan yapayalnız bir Dernek Yönetim Kurulu’nun acılarını kaygularını kimseler paylaşmıyor. Öte yandan mesleki çalışmaları sırasında, başına türlü işler gelen, mesleki onuru çiğnenen kütüphaneciler de yurdun çeşitli yörelerinde kendi başlarının çaresine bakmaya bırakılıyor. Bunlara ne sahip çıkan ne de arkalarında güçlü bir mesleki kuruluş vardır.” (Ersoy, 1989: 151)

1990'da Ersoy'un söylediklerini doğrulayacak yeni bir olay daha yaşanır. Daha önce Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürü olarak görev yapan Hasan Duman (1990); Bakanlığın "kütüphaneler" ve "yayımlar" birimlerini birbirinden ayırmasıyla ortadan kaldırılmış bir birimin genel müdürlüğü görevine kadrosu kendisinde kalmak sureti ile devam eder. Yani Duman bu operasyonla birlikte kaldırılmış yani "mülga" bir kadroda görev yapar bir duruma düşürülür. Bu gerçekte siyasi bir karardır. Bu uygulamayla Hasan Duman'ın deyim yerindeyse altı boşaltılmıştır:

"Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü'nün ikiye ayrılmasından sonra Kütüphaneler Genel Müdürlüğü görevini vekaleten yürüten Hasan Duman bu görevinden 8 Şubat 1990 tarihinde ayrıldı. Bu göreve aynı tarihten bu yana Genel Müdür Yardımcısı İzzet Özgüç vekalet etmektedir. Hasan Duman Bakanlıktaki görevine Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürü sıfatıyla devam etmektedir." (Haberler: Hasan Duman..., 1990 : 162)

Bakan Tınaz Titiz'in göreve getirdiği Şahika Ünal'ın Milli Kütüphane Başkanlığı görevinden alınması için, TKD dahil bütün meslek çevreleri ve Bakanlığı ilgilendiren diğer çevrelerde kulis faaliyeti yürüten Altınay Sernikli, önce onun görevden alınması ile bu hedefine geçici olarak ulaşmış ve bu göreve vekaleten atanarak, görevini bir süre bu pozisyonda yürütmüştür. 1990 yılının 3 Mayıs'ında ise Resmi Gazete'de yayımlanan bir kararnameyle de, Sernikli bu göreve asaleten atanmıştır:

"Derneğimiz Genel Başkan Yardımcısı Altınay Sernikli 3 Mayıs 1990 gün ve 20507 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 90/36864 sayılı Kararname ile Başkanlığa atandı. Sernikli şimdiye kadar bu görevi vekaleten yürütüyordu." (Haberler: Altınay Sernikli..., 1990 : 161)

Tuncel Acar; Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü'nde çeşitli kademelerde görev yapmış bir şube müdürüdür. Tuncel Acar bu görevinden Milli

Kütüphane Başkan Yardımcılığı'na atanır. Milli Kütüphane Başkanlığı'na Altınay Sernikli gelmiş ardından TKD'de birlikte görev yaptığı Acar'ın göreve gelmesini sağlamıştır.

“Milli Kütüphane Başkan Yardımcılığı'na Derneğimizin Yönetim Kurulu Üyesi ve Kütüphaneler Genel Müdürlüğü Şube Müdürlerinden Tuncel ACAR atanmıştır”
(Haberler: Tuncel Acar..., 1990 : 167)

O yıllarda Kültür Bakanlığı'nda Müsteşar olarak görev yapan Emre Kongar (2004) görev yaptığı dönemle ilgili olarak anılarını kaleme aldığı kitabında Altınay Sernikli'den övgüyle söz eder. Sernikli'nin personeli tarafından sağ görüşlü bir bürokrat olarak tanımlandığını söyler. Bu tanım, Ötüken'den itibaren Milli Kütüphane'de kurulduğu günden beri –bazı ara dönemler hariç- sürdürülen aynı siyasi yaklaşımdan kaynaklanan yönetim anlayışından başka bir şey değildi:

“Milli Kütüphane, yalnız Ankara'nın değil, Türkiye'nin en önemli kütüphanelerinden biri, belki de birincisidir. Altınay Sernikli, onun başkanı olan hanımdır. Benim, Müsteşarlık görevim sırasında, ilginç kişiliğini tanımaktan zevk duyduğum birkaç insandan biriydi. Aslında, yanında çalışan personel Sernikli'yi pek sevmezdi. Çok otoriter ve anlayışsız bulurlardı onu. İdeolojik olarak da sağda olduğu ısrarla ileri sürülür, görevden alınması için baskı yapılırdı. Biz bunlara hiç kulak asmadık.” (Kongar, 2004 : 337)

Kongar'ın, Sernikli dönemine ilişkin anlatımları sadece yukarıdaki açıklamalarla sınırlı değildir. O yıllarda Milli Kütüphane'de bilgisayar işi yapan firmanın personeli olarak çalışan bilgisayar uzmanı ABD'linin aynı zamanda ABD ordusunda bulunmuş rütbeli askeri bir personel olması, Türkiye'nin iç çatışmalarını derinleştirecek girişimlerde bulunması hem bilgisayar işi yapan şirket, hem de çalışan personelin niteliği açısından bu yaşananlar çok düşündürücüdür. Başka bir bakış açısıyla ulusal özellikte bir kurumumuz olan Milli Kütüphane'mizde, yabancı istihbarat servislerinin, askeri personelin cirit atması, yurt içinde bir yerden bir yere habersiz kuş uçsa müdahale eden güvenlik güçlerinin ulusal bir kuruluşta iş yapan bu

yabancı firmaları, çalışanlarını izlemeye almaması, yaptıklarına müdahale etmemesi anlaşılabilir bir durum değildir.

“...Yine bir gün Milli Kütüphanede bir toplantıdayım. Sernikli ve arkadaşları, kesinlikle yasaklamış olmama karşın, yurt dışından istek olduğu gerekçesiyle, benim Türk Toplumbilimcileri adlı kitabımdan birkaç tane aldıkları için, çok üzgün ve kızgınım. Sanıyorum havayı yumuşatmak için Sernikli, sözü yine bilgisayar işini yapmayan firmaya getiriyor ve “Biliyor musunuz, biz bir de gizli ajanları beslemişiz diyor. “Hayrola?” diyorum. Bana bir gazete kupürü uzatıyor. Milliyet gazetesi, 16 Kasım 1991 tarihli nüshasında, “Amerikalı Tüccardan Kürtlere Silah” başlığı ile bir haber yayımlamış. Haberin bir bölümü şöyle:

“ ABD’li bazı silah tüccarları da, yönetimin bilgisi dahilinde Kürtlere silah satıldığını söylemeye başladılar. ABD’nin PBS televizyonunca hazırlanan bir programda konuşan emekli hava subayı Jim McDonald, kendisinin Türkiye üzerinden Kürtlere silah sattığını söylemişti. Mcdonald, Kürtlere Doğu Avrupalı ülkelerden sağlanan küçük çapta silahlar satıldığını ve bu satışlardan ABD yönetiminin haberdar olduğunu bildirdi.”

“İşte” diyor Altınay Sernikli, “Haberde adı geçen Jim McDonald, mahkemelik olduğumuz firmanın bilgisayar uzmanı olarak bizde çalışıyordu”.

“Peki” diyorum, “ Hâlâ burada mı?” Mukavelesi 1990’da bitmiş. “Nasıl adamdı?” diye sorduğumda, “Sabahları 11.00’e doğru ağzı leş gibi içki kokarak gelen, öğleden sonra da saat 3 gibi çekip giden bir adamdı” diyorlar.” (Kongar, 2004: 339-340)

Kongar bu döneme ait anlatımları arasında dönemin bakanının özgür bir düşünsel zemin yaratmak ve kütüphaneleri de bu anlayışla anılan düşünceleri içeren kitaplara açmak düşüncesinin nasıl karşılandığının bilgilerini de verir.

“...Sempozyumun, [30-31 Ocak 1994 Nâzım Hikmet Günleri Sempozyumu] benim, yoğun işlerim dolayısıyla katılmadığım sabahki açılış oturumunda Vecihi Timuroğlu Bakanı, yüzüne karşı Said-i Nursi ile Nâzım’ı kıyasladığı ve bir tuttuğu için, açıkça eleştirmiş. Said-i Nursi’yi kütüphanelere sokmanın ve bunu özgürlük

adına ilan etmenin demokrasiye hizmet olmadığını söylemiş. Bakan da kalkıp cevap vermiş. Hava bir hayli gerginleşmiş. (Kongar, 2004: 436)

Bakanlıkta Müsteşarlık görevinde bulunan Emre Kongar, demokratikleşmeye çalışan bir ülkenin Kültür Bakanlığı'nın en üst düzey yetkilisi olarak Halk Kütüphanelerinde yer almadığını bildikleri, ülkedeki askeri müdahaleleri anlatan bazı kitapları satın alarak kütüphanelere kazandırmak istediklerinde yaşadıklarını da anılarında anlatmıştır.

“...Derhal en karanlık dönemler olan 12 Eylül, 12 Mart dönemlerine ilişkin kitapların alınması ile işe koyulduk. Fakat hemen çok ciddi bir sorun ortaya çıktı. Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün kadroları, bu konuda liste hazırlamakta yeterli değildi. Allahtan , Hasan Bülent Kahraman vardı. Hemen kolları sıvadı. Piyasada ne var ne yok, üç aşağı beş yukarı belirledik. (Kongar, 2004: 463- 464)

Kongar, o dönemin Kütüphaneler Genel Müdürü olan Tülin Sağlamtunç'tan yönetici olarak hiç söz etmezken, daha sonra genel müdürlüğe atanacak olan Gökçin Yalçın'dan ve bazı kütüphanecilerden övgüyle söz etmiştir. Sağlamtunç dönemi halk kütüphaneleri için demokrasi yaklaşımının öne çıkarıldığı ayrımsız her türden kitabın kütüphanelere kazandırılmaya çalışıldığı özgürlükçü bir dönem olmuştur. Kongar'ın müsteşarlık görevinde olduğu dönemler ise kütüphanecilerin eski dönemlerden farklı olarak hiçbir ekonomik katkı elde edilmemiş veya sosyal hak ya da yenilik de yapılmamıştır.

“Listelerin hazırlanmasında bile zorlanan Kütüphaneler Genel Müdürlüğü personeli, Kahraman'ın yardımı ile ortaya çıkan kitap isimlerinin bir bölümünü nerden temin edeceği konusunda da yardım istiyor, olanaksızlıkla karşılaştığı zaman da bilgi veriyordu.

Ben de “beceriksizlik” ya da “ kötü niyet” gibi engelleri aşmak için, bana aktarılan her bilgiyi kaynağında kontrol ediyordum. (Sonradan Genel Müdür olarak atanan değerli bürokrat Gökçin Yalçın sayesinde, Kütüphaneler Genel Müdürlüğündeki darboğazlar ve yönetim sorunları, oradaki personelin özverili çabalarıyla, tümüyle aşıldı. Zaten sevgili kütüphanecilik uzmanları, bugün Türkiye’de en çok haksızlığa

uğrayan gruptur. Burada tüm kütüphanecileri, yaptıkları özverili çalışmalar için saygıyla anıyorum) (Kongar, 2004: 465)

VII. 2. Kütüphanelerden Sansürcü Düşünceyi Ortadan Kaldırma Girişimleri

1994 Yılına gelindiğinde dönemin Kültür Bakanı Fikri Sağlar XXX. Kütüphane Haftası'nın açılışında bir konuşma yapar. Sağlar konuşmasında, düşünce özgürlüğüne vurgu yapar. Konuşmasının içeriği 12 Eylül askeri darbesinin toplumun hafızasında yol açtığı derin tahribatı ve düşünsel kısıtlamaları ortadan kaldırmayı hedefleyen bir yaklaşıma işaret etmiştir. Yasaklanmış ve depolarda hapsedilen kitapların okuyucularıyla buluştuğunu belirtir. Bu açıklama devletin yasakçı tavrının değiştirilmesi yönünde bakanlıkta gelişen yaklaşımı ifade etmesi bakımından da ilginçtir. Dönemin Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürü Tülin Sağlamtunç'tur. O yıllarda gündeme gelen özgürlükçü ve bütün düşüncelere aynı mesafede bir tutum takınılmasında onun demokrat kişiliğinden kaynaklanan yaklaşımının büyük etkisi olmuştur. Dikkati çeken başka bir olgu da, siyasi dalgalanmaların kütüphane kurumlarını nasıl derinden etkilediğinin de en açık örneklerinden birini oluşturmasıdır. Sağlar konuşmasında buna işaret eder:

“Son yıllarda Kütüphane Haftası, insanlarımızın özgürce düşünebileceği, her türlü düşünceleri korkmadan ifade edebileceği, demokratik bir ortamda kutlanmaktadır. Yaklaşmamızın çıkış noktası; hiçbir yasak ve sınırlama olmaksızın, dilediği gibi bilgi edinebilen ve elbetteki dilediği bilgiye, kitaba özgürce ulaşabilen bir toplum yaratmaya yöneliktir. Bu nedenle göreve geldiğimizde ilk iş olarak, depolarda hapsedilen kitapları kütüphanelere göndermekle işe başladık. Ve biz bu kitapları ülkemizin en ücra köşelerine, açmış olduğumuz kütüphanelerin raflarına ulaştırdık.”
(XXX. Kütüphane..., 1994 : 118)

Sağlar'ın konuşması nitelikli ve işlevli bir kütüphane kurumu; yeni yayınlarla desteklenen, düşünce özgürlüğüne sahip hiçbir siyasi yaklaşım konusunda ayırım gözetmeyen, toplumun kalkınmasına hizmet etmek isteyen, yıllardır özlemi duyulan bir kütüphane prototipi çizer. Bu yaklaşım diğer bir taraftan da Halk

Kütüphanelerinin bakanın ağzından tarif edilen işleviyle önemsenmesi, öne çıkarılması gibi bir gelişmeye de işaret etmiştir.

“Asıl önemli olan kütüphane sayısının artmasından çok kütüphane koleksiyonlarının gerçekten halka ve insanlara yararlı olabilecek şekilde düzenlenmesidir. Biz bunu da gerçekleştirdik. Son iki yılda kütüphanelerimizde her görüşte kitaba yer vermekte ve demokratik toplum bilincinin halkımıza kazandırılmasına çalışılmaktadır. Okuyucuların istedikleri kitaba ulaşabilmeleri için Said-i Nursi’den Nazım Hikmet’e açılan bir yelpazede yer alan; ancak içerik açısından reklam ve ticari amacı ön planda tutmayan, toplumumuzun kültürel, sosyal ve ekonomik kalkınmasına yardımcı olan ve ulusal kültürümüzün temel eserleri ile demokrasi klasiklerinin[klasiklerinin] tanıtılmasını sağlayan tüm eserler kütüphanelerimize kazandırılmaktadır.” (XXX. Kütüphane..., 1994 : 119)

VII. 3. Bilgi ve Belge Yönetimi Alanında Siyasal Değerlendirmeler Açısından Yeni Yaklaşımlar

1999 yılında Ankara’da yapılan bir sempozyumda Tülay Fenerci tarafından sunulan bir bildiri ile Türkiye’de yaşanan kütüphanecilik tarihi ve genel gerçeği açısından önemli bir değerlendirme yapılır. Fenerci (1999) anılan bildirisinde Cumhuriyet döneminde iktidar olan hükümetlerin ve onların uyguladığı politikalarla ülkede kütüphanecilik alanında; nasıl bir yol alındığını, hükümet programları üzerinden karşılaştırarak vermiştir.

Konu ile ilgili olarak bugüne kadar yapılan bütün diğer akademik çalışmalar gibi doğrudan siyasileri ya da konunun ilgililerinin siyasi yaklaşımlarını isim vererek değerlendirmemiştir. Ancak, konunun alan üzerindeki etkisinin farkında olan genel bir yaklaşım sergilenmiştir.

“...Bütün bu çabalara rağmen devletin bir eğitim, bilim ve kültür politikası olmaması nedeniyle kütüphanelerin kader çizgisi bağlı buldukları kurumların üst düzey

yöneticilerinin anlayış ve yaklaşımları doğrultusunda değişme eğilimi göstermiş ve kütüphanecilerin yapabildikleri de aynı ölçüde sınırlı olmuştur” (Fenerci, 1999 : 18)

Fenerci'nin değerlendirmelerinde dikkat çekilen diğer bir nokta da, kütüphanelerin o günün şartlarında yaşadığı olumsuzlukların kaynağında doğrudan devleti görüyor olmasıdır. Devletin alana ilişkin ortak bir politika oluşturamadığı gerçeğinden hareketle bu yaklaşıma bir ölçüde katılabilir. Ancak araştırma süresince dile getirildiği gibi, bir bilgi disiplini olarak bu alan, ağırlıklı Cumhuriyetin kuruluşundan çok önce başlayan her türden siyasi/hegemonik politikaların açık etkisi altında kaldığından bu olumsuzlukları yaşamıştır. Yaratılan bu mikro iktidar ortamının gerisinde de, önce Turancı daha sonraki yıllarda da Türkçü-İslamcı siyasi görüşlerin etkisi altında kalmasındandır.

“Devletin kütüphaneleri, sistemle ve toplumla bütünleştirecek dinamikleri harekete geçirememesinden dolayı kütüphaneciler bugün toplumda hak ettikleri sosyal statüye ve özlük haklarına kavuşamamışlardır.” (Fenerci, 1999 : 18)

Fenerci (1999 : 18) bildirisinin sonuç kısmına ise şu değerlendirmelerle başlamıştır:

“Türkiye’de kütüphanecilik mesleğinin gelişimi, ülkenin sosyal, siyasi ve ekonomik koşulları gibi çevresel faktörlerden doğal olarak etkilenmektedir. O nedenle mesleki anlamda ilerlemeyi sağlayabilmek için gelişmiş ülkelerdeki çalışmalarını izlemek kadar ülkenin içinde bulunduğu koşullar doğrultusunda gerçekçi hedefler saptamak da önemlidir. Böylelikle fazla karamsarlığa kapılmadan veya ütopyik hayaller peşinde koşmadan mesleği ileriye taşımanın akılcı yolları bulunabilir.”

Fenerci, ülke açısından önem taşıyan bir önerme yapmıştır. Bu önerme; alana ilişkin planlama ve çözümler üretilirken, Türkiye'nin içerisinde bulunduğu koşulların dikkate alınmasından söz etmektedir. Bildiri, kütüphanecilik literatüründe zaman zaman rastladığımız, gerçekçi çalışmalardan biri olarak nitelendirilebilir. Fakat, gerçek sorunların tespiti ve siyasi olayların gelişimi açısından bekleneni gösteren bir ayrıntı ortaya koymamaktadır.

VII. 4. Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nde Milli Kütüphane'de ve TBMM Kütüphanesi'nde Günümüze Kadar Yaşanan Siyasal Dalgalanmalardan Kaynaklı Yönetim Değişiklikleri

Gökçin Yalçın 1978 yılında Kütüphaneler Genel Müdür yardımcısı olarak göreve başladığı genel müdürlükten, hükümetin düşmesi ile görevinden alınmış ve uzunca bir süre Devlet Resim Heykel Müzesi'nin kütüphanesi'nde bir çeşit sürgün hayatı yaşadıkdan sonra emekli olmuşken, 1994 yılında sosyal demokrat bir partinin iktidar ortağı olması ve Fikri Sağlar'ın Kültür Bakanlığı'na atanması ile açıktan atanarak Genel Müdür Yardımcılığı görevine geri döner. Akademisyen bir geçmişe sahip Tülin Sağlamtuñ Mart 1992'de geldiği Genel Müdürlük görevinden Eylül 1994'te ayrılır. Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, Sağlamtuñ için bakanlık bürokrasisi açısından uzun süre sürdürebileceği özellikte bir görev olamamıştır. Sağlamtuñ'un ardından Genel Müdürlük görevine Gökçin Yalçın getirilir. Yalçın için, Eylül 1994'te başlayan bu süreç Mayıs 1996'ya kadar devam eder. Ancak, iki yıl kadar süren bu dönemden sonra Yalçın yeniden görevden alınır. Yılmaz Terzi yaklaşık yedi ay süreyle genel müdürlüğe getirilir. Aralık 1996 yılında Gökçin Yalçın hukuki mücadelesinin ardından genel müdürlük görevine yeniden atanır. 2003 yılının Şubat ayına kadar sürecek olan bu dönem Kütüphaneler Genel Müdürlüğü için kısa süreli de olsa bir istikrar dönemi sayılabilir. Bütün bu geliş gidişlerden açıkça görülüyor ki, Bakanlık hangi siyasi partinin uhdesinde ise, Bakanlık bürokrasisi de de o partinin görüşlerine yakın düşünen genel müdürlerin yöneticiliği altına alınmıştır. Ancak, son iki dönem AKP hükümetleri döneminde ise, genel uygulamaya aykırı bir dönem yaşanmış ve yaşanmaktadır. Önce Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde görevli bir akademisyen olan Hüseyin Çelik Kültür bakanlığına getirilir. Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne ise aynı üniversitede Kütüphane ve Dokümantasyon Daire başkanı olarak görev yapan Dursun Öztürk getirilir. Hüseyin Çelik görevden ayrılır, yerine Bakan olarak Erkan Mumcu atanır. Bir süre sonra Devlet hizmetinde tasarruf yapmak gerekçesiyle 4848 sayılı yasa ile Kültür ve Turizm Bakanlıkları birleştirilir. Bakanlıkları birleştirme operasyonu ile Kültür müdürlüklerinde il müdür yardımcısı olarak görev yapanlardan başlamak üzere Müsteşara kadar altıyüzün üzerinde bürokrat görevden alınır ve bu kadroların büyük bir bölümü yeniden görevlerine

aktarılmayarak “havuz” adı verilen bir sistemle görevsiz olarak bekletilirler. Yapılan uygulama sonrasında yıllarca sürecek yüzlerce hukuk davasına dönüşecekti. Tasarruf yapmak amacıyla yapılan bu hareket sonrası hukukun dava açan kişileri görevlerine haklı olarak iade etmesiyle birlikte, bir kadrodan bazen üç kişinin maaş alacağı sakat bir uygulamaya dönüşecekti. Bu uygulama kamuoyuna AKP'nin kadrolaşma operasyonları olarak yansımıştır. Bu dönemde Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü'ne Dursun Öztürk vekalet etmektedir. Öztürk'ün başka bir göreve atanmasının ardından Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü için meslekten olmayan insanların yöneteceği yeni bir dönem başlamıştır. Genel müdürlüğe vekaleten Fikret Komser atanır. Komser'in genel müdür yardımcılığına kaydırılmasının ardından, yine meslek dışı bir akademisyen Doç. Dr. AYTEKİN YILMAZ göreve getirilir. Bilgi ve belge yönetimi alanında akademik görevlerde bulunanlar, TKD çevreleri ve ilgili kamu çalışanlarının üye olduğu KESK'e bağlı sendika Kültür Sanat-Sen bu uygulamalara karşı çıkar. Fırsat bulunan her alanda, AKP hükümetinin bu uygulamaları protesto edilir. Ancak değişen bir şey olmaz. Bakan bir kez daha değişir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bu kez Aydın Milletvekili Atila Koç getirilir. Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'ne ise Mustafa Paşalıoğlu vekaleten atanır. Onun görevi de yaklaşık beş ay sürer. Paşalıoğlu'da bu koltukta uzun süreli görev yapamaz. Bu kez genel müdürlüğe önce vekaleten, Ocak 2006'dan itibaren de asaleten Doç. Dr. AHMET ARI atanır. İlgili çevrelerle hiçbir diyaloga girmeyerek tamamen siyasi ilişkilerle kurumu yönlendiren Eski Türk Edebiyatı uzmanı bir akademisyen olan Arı'nın genel müdürlük dönemi de bilgi ve belge yönetimi mezunu olan ve Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü emrinde çalışmak durumunda olan uzmanlar için, bir çok sıkıntı, siyasi baskı ve sürgünlerle dolu yeni ve zor bir dönem olmuştur. Halen görevde olan Arı, kütüphane haftasında önce Kültür Sanat-Sen tarafından fiilen olmak üzere, alanda örgütlü olan birkaç sivil toplum kuruluşu tarafından da zaman zaman ulusal basında protesto edilmiştir.

Milli Kütüphane de bu dönemden oldukça etkilenmiştir. AKP iktidarı döneminde Bilgi ve belge yönetimi alanından mezun olmayan bir başka yönetici Celal Tok Milli Kütüphane başkanlığına atanmış, eski başkan Tuncel Acar'ın hukuki

mücadelesini sürdürmesi sonucunda da Tok'un Milli Kütüphane yöneticiliği 2007 yılı başlarında sona ermek durumunda kalmıştır.

TBMM Kütüphane-Dokümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü açısından bir değerlendirme yapıldığında ise-1970'lerin ortalarından 2006'lara kadar- Hilmi Çelik, Ali Rıza Cihan ve İsmet Baydur dönemlerinde, toplumsal siyasallaşma ivmesinin yükselmesiyle birlikte TBMM başkanlıkları tarafından TBMM personelinin siyasallaşması sonucuna yol açan yeni bir süreç de işletilmiştir. Bu gelişmenin ardından TBMM Kütüphane-Dokümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü, hükümet olarak iktidara gelen siyasi yapıların TBMM başkanlığını aldıklarında doğrudan müdahale ettikleri bir makam haline getirilmiştir. Genelde uygulanan kurum içerisinde yıllarca çalışmış ve sırası gelmiş personel değil, başka kurumlarda ama siyasal ilişkileri iktidarlara yakın olan kişiler kuruma aktararak yönetici yapılması yoluna gidilmiştir. Ancak, her ne kadar bu müdahaleler siyaseten ve yukarıdan aşağıya doğru yapılmışsa da, müdürlük görevine getirilenler yine de diğer bazı kurumlarda yaşananların aksine, hep meslekî bilgisi ve tecrübesi olan kişilerden yana olmuştur. Yani meslekle ilgisi olmayanlar bu göreve asla atanmamıştır. Son yıllarda iktidarı elinde bulunduran AKP hükümetleri döneminde de TBMM Başkanlığı Kütüphane müdürlüğüne- her ne kadar kuruma atanmasınadan yaklaşık altı ay önce yani yeni alınmış olsa da- meslekte doktora sahibi bir bilgi ve belge yönetimi uzmanı olan Erol Yılmaz'ı getirmiştir. Yılmaz bu göreve atandığında TBMM Kütüphane-Dokümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü'nde müdür yardımcısı olarak görev yapan biri doktora sahibi olmak üzere iki bilgi ve belge yönetimi uzmanı uzun yıllar boyunca görev yapmakta idi. Yine alan dışı bir mezuniyeti olan kütüphanenin depo görevlisi de müdür yardımcısı olarak atanmıştır. Bu gelişmeler de siyasi dalgalanmaların kütüphane kurumu üzerindeki açık etkisinin belirlenmesi açısından oldukça önemlidir.

Bilgi ve belge yönetimi alanında uzun yıllar boyunca etkili olan Türkçü eğilimler Türkiye'nin demokratikleşme yolunda katettiği adımlarında etkisiyle giderek kırılmış, ancak doğal olarak etkisi tam anlamıyla ortadan kaldırılamamıştır. Bu yaklaşımın yol

açtığı olumsuz gelişmeler ortadan kaldırılamamıştır. Türkiye’de iktidar olan her siyasal yönelim, ulusal ölçekte ele alınamayan, yeterince bilimsel olmayan politikalar nedeniyle bu alanı etkisi altına alabilmektedir. Geliştirilecek yeni mesleki örgütlülük ve kurullar bu eksikliği ortadan kaldırabilecektir.

VIII. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER

Uygarlık tarihi boyunca ulaşılan her bir bilgi parçacığı ve bu parçaların anlamlı bir bütün oluşturması için onbinlerce insan emek harcamış, acı çekmiş, gözyaşı dökmüş ya da bazen canını vermek durumunda kalmıştır. Başka bir anlatımla elde edilen her bir bilgi parçacığının karşılığında 'insan' varoluş süreci boyunca ağır bedeller ödemiştir. Bilimsel bir yaklaşımla; deneyim, gözlem veya sistemli bir çalışma sonucu ortaya çıkartılan, belirli bir hükmü ve doğruluğu ifade eden 'bilgi'nin anlam kazanabilmesi için ise, başkalarıyla paylaşılması, gerekmiştir. Bu süreç, insanın ancak diğer insanlarla yaşamı paylaşması her ne pahasına olursa olsun bir arada yaşamayı başarabilmesiyle mümkün olmuştur. Bir arada yaşamak ise toplumsallaşmayı ve sonrasında da birçok toplumsal etkinliği beraberinde getirmiştir.

Her tarihsel dönemin toplumsallık anlayışı bir diğerinden farklı olmuştur. Bilginin birikmesi ile ortaya çıkan yeni araç ve teknolojiler doğanın bir ölçüde kontrol altına alınmasını sağlamış, insanların üretim biçimlerini durmadan değiştirmiş, değişen üretim biçimleri ise ortaya çıkardığı yeni toplumsal ilişkilerle farklı süreçlerin yaşanmasına neden olmuştur. Toplumsal gelişme ve olaylar olarak adlandırabileceğimiz bu tarihsel süreç içerisinde, insanlar arasında her zaman anlamlı bir iletişim biçimi olmuştur. Hangi seviyede olursa olsun, bu iletişimin dengeli sürdürülebilmesi için de, sınırları belirlenmiş bir “siyasi” program hep gerekli olmuştur. Toplumsal ilişkiler bir yana, iki insan arasında bile sosyal bir ilişkinin sürdürülebilir olması, yanlış bir rotaya sürüklenmemesi için, en alt düzeyde de olsa belirlenmesi ve uyulması gereken yazılı olmayan kurallar vardır. İşte bu kuralları bir tür siyaset uygulama tarzı olarak adlandırabiliriz. Toplumsal evrimleşme sürecinde yönetimin kurumlaşması aşamasında ortaya çıktığı ifade edilen yönetim aygıtı “devlet”tir. Devlet olgusundan önce de, devletin dışında da yaşamın her aşamada siyasetin hep varolduğu artık açıkça bilinmektedir.

Yönetim erkini elinde tutan 'iktidar', tarih boyunca devlet aygıtını toplumsal gereksinimlerin etkisinde geliştirmiştir. Ancak, tarih içinde ortaya çıkmak ya da evrimleşerek değişmek durumunda kalan bütün kurumlar, açıkça adı konmasa da, o

toplumda iktidarı elinde tutan bazı güçlerin siyasal perspektiflerine göre şekillendirilmişlerdir. Belirli bir siyasal düşüncenin etrafında kümelenmiş ve örgütlenmiş güçler, görev aldıkları kurumlarda kendi siyasi yaklaşımlarının ve belirledikleri politikaların dışında davranan kişi/kişileri, gerçek/gerçek dışı türlü gerekçelerle bir şekilde o kurumlardan dışlamış ya da etkisiz konumda bırakmışlardır.

Hatta bu güçler iktidar erkini korumak/sürekli kılmak gibi gerekçelerle başka uluslararası büyük iktidar güçleriyle ittifaklar yapmaktan da çekinmemişlerdir.

Uygarlık geliştikçe bilginin algılanma, saklanma, yeniden üretilmek üzere kullanıma sunulma biçimi de değişmiştir. Dolayısıyla bilginin toplumsal gereksinimleri gidermek üzere hizmete sunulduğu kurumlar da, diğer bütün bu gelişmelerin paralelinde gelişme ve değişimler yaşamışlardır. Gereksinim duyulan hizmetin niteliği, önceleri arşiv-kütüphane olarak hizmet veren geleneksel kurumları, kütüphane ve arşiv olarak kesin çizgilerle ayırırken, zaman içerisinde mevcut kurumların içerisinde de kütüphane türlerini, dokümantasyon ve enformasyon merkezlerini ortaya çıkarmak durumunda kalmıştır. Günümüzde bütün bu merkezler “bilgi merkezleri” gibi, bir tümceyle ifade edilebilmekte, çoklu fonksiyonları olan tümleşik kurumlar olarak hizmet sunabilmektedirler. Anılan kurumların ayırmsız olarak herkese en iyi bir biçimde hizmet sunabilmesi için ise, başta sevk ve idare edilme biçimleri olmak üzere, hizmetin bütün aşamalarında siyasi iktidarların her türlü etkisinden uzak tarafsız, bilimsel ve insani uluslararası ölçütler üzerinden hizmet üretmeleri gerekmektedir. Herhangi bir konuda taraflı davranılarak yaratılacak olumsuzluk, yaşamın başka alanlarına yansiyacak birçok başka olumsuzluklara neden olabileceği gibi, başta kurum çalışanları olmak üzere mesleğin bizzat kendisinin de yara almasını getirebilecektir..

Tarihin kadim çağlarından Osmanlı Beyliğinin kuruluş çağlarına kadar geçen zaman içerisinde, Anadolu’da bilginin üzerine kaydedildiği bir ortam olarak kitabın geçmişi oldukça eskidir. Önceleri kil tablet, parşömen, ahşap ve metal üzerine kaydedilen bilgi, kağıdın icadıyla farklı zemin üzerinde kayıt altına alındı. Ancak,

kitaba gelinceye kadar Anadolu'da yaşanan büyük altüst oluşlarda bilginin payı ilk dönemlerde oldukça azdır. Topluları doğrudan etkileyen ilk kitaplar ise, 'tanrının kitapları' olarak bilinen kutsal kitaplardır. Anadolu için Tevrat o kadar etkili olmasa da, İncil'in etkisi ilk ortaya çıktığı yüzyıllarda oldukça sarsıcı ve yıkıcı olmuştur. Kitlese anlamda çok tanrılı pagan inanışından, tek tanrılı Hıristiyanlığa geçiş bu topraklarda oldukça sancılı olmuştur.

Daha önce Arap Öncüleri ile İslâm'la tanışan Anadolu'ya, bir diğer kutsal kitap Kuran'ı ve İslam'ı tanıtanlar ise kitleler halinde bu topraklara gelmekte olan Türkler olmuştur. Önceleri Hıristiyan kitlelerle çatışan Türk ve İslam toplulukları daha sonraki dönemlerde kendi aralarındaki mezhepsel çekişmelerle derin siyasal dalgalanma ve çatışmalar, savaşlar yaşadılar. Gerek Anadolu Selçukluları'nın son dönemleri, gerekse de Osmanlıların ilk kuruluş dönemlerinde bilginin kendisi ya da üzerine kaydedildiği en popüler nesne olan kitabın toplumu dönüştüren derin bir etkisi pek görülmemiştir. Fatih dönemine gelindiğinde ise İstanbul'un fethi ile başlayan İmparatorluk olma süreci ekonomik altyapıyı değiştirmiştir. Ekonomide yaşanan bu değişim cami çevreleri ve medreselerde kurulan vakıf kütüphaneleriyle kütüphanecilik anlayışında ileri bir değişim, farklı bir yaklaşım meydana getirmiştir. Ancak aynı dönemde Bizans'tan kalan kütüphanelerin Batılılar tarafından yağmalanması çok önemli bir konu olarak değerlendirilmemiştir. Bu olumlu değişimin temelinde başta İstanbul'un fethi ve fetih ekonomisinin yarattığı siyasal dalgalanmaların kütüphane kurumu üzerinde yarattığı olumlu etkileri görmek gerekir. Ancak bu dönemde ülke genelinde yaygın ve örgütlü bir kütüphane hizmetinin başlatılamamasının nedenleri arasında bu dönemde yaşanan kitap yağması belirtilebilir.

Avrupa'da yer alan devletlerin dinde reform, sanat ve bilimde ise Rönesans olarak anılan aydınlanma çağına girmesiyle birlikte bilgiye bakış açısı değişmiş, başta askerlik olmak üzere bütün savaş ve üretim araçları, sevk ve idare sistemlerini etkileyen eğitim yapıları hızla yenilenmiştir. Aynı zamanda deniz kuvvetlerini geliştiren bu devletler dünyanın bilinen eski dünya tarafından keşfedilmemiş, işgal edilmemiş yerlerini hızla işgal ve talan ederek kendilerine güçlü bir sömürge

ekonomisi yaratmışlardır. Üç kıtaya yayılmış büyük bir coğrafyanın içerisinde dağılmış durumda bulunan yoğun nüfus, dış güçlerin sonu gelmez saldırılarıyla içeride gelişen güç odaklarının iktidardan pay alma çabaları, Osmanlı yöneticilerini gözlerini dıştan çok içeriye çevirmek durumunda bırakmıştı. Fetih ekonomisinin durağanlaşmasıyla krize giren Osmanlı, Batının bilgi karşısında yaşadığı yörünge değişikliğini yapamadığı için, krizi sona erdirecek yeni üretim ilişkilerini ve ekonomik sistemi de bir türlü oluşturamıyordu. 1400'lü yıllarda İspanya'dan Osmanlı topraklarına sığınan Yahudi toplumu başta olmak üzere, nerdeyse bütün gayrimüslim nüfus, kadim çağlardan beri buldukları coğrafya, kökenleri gibi nedenler başta olmak üzere, birçok başka nedenlerle ilişki içerisinde oldukları Batı toplumlarının gelişmelerini izlemekte, yeni buluş ve gelişmeleri de gecikmeden kendi toplumlarının yaşantılarına aktarmaktaydılar. Matbaanın bu toplumların günlük yaşamına girişi de bu nedenle Osmanlı Türk/İslam toplumundan çok önce olmuştur. Yine bu dönemde kitap çoğaltıcılarının, süslemecilerinin oldukça çok olması ve matbaanın girişiyle artık gelenekselleşmiş olan bu sistemin yarattığı ekonominin ortadan kalkarak bu mesleklerde çalışan kişilerin işsiz kalacağı korkusu bu vahim gecikmeyi daha da uzatmıştır.

Osmanlı toplumunun Batı karşısında hızla gerilemeye başladığı dönemlerde yaşanan bu başarısızlığın nedenlerini arayan siyaset ve bilim insanları bu nedenleri bulmakta gecikmediler. Ancak, başta din olmak üzere, Doğu toplumlarını kültürel anlamda çevreleyen etkilerden çekip çıkarmak ve yeni bir yörüngeye oturtmak hiç de kolay değildi. İbrahim Müteferrika eliyle başlatılan Osmanlı matbaacılığını kurma çalışmaları, başta Padişah III. Ahmed olmak üzere Sadrazam İbrahim Paşa ve Müftü Abdullah Efendi ile diğer bazı devlet yöneticilerinin kişisel gayret ve anlayışlarıyla ancak gerçekleşebilmiştir. Bu yıllar içerisinde kurulan matbaada birçok bilimsel içerikli eser basılmış, ülkenin değişik yerlerinde ve doğal olarak İstanbul'da da mevcut kütüphanelerin sayısı arttırılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu ordularının XVIII. yüzyılın sonundan itibaren bilim ve teknik olarak üstün Avrupa orduları karşısında ardı ardına yaşadığı yenilgiler, son olarak da daha birkaç yıl öncesine kadar kendi vilayetleri olan Mısır'ın Batı tekniği

ile hazırladığı ordusu karşısında Nizip'te uğranılan hezimet(1839), başta askerî yüksekokullar olmak üzere Osmanlı ülkesinde eğitim sisteminde yaşanması zorunlu hale gelen hızlı değişimi yöneticilerin kabul etmek durumunda kalmalarını sağlamıştır.

XVIII. Yüzyıl'da kurulan askerî mühendislik okullarında verilen çağdaş eğitime destek olması amacıyla açılan kütüphanelerde tamamen pozitif bilim içeren kitapların yer alması, özellikle çoğu Fransız dilinde olan birçok Batı kaynaklı kitabın yeni bilgiler doğrultusunda eğitilmekte olan mühendis adaylarının kullanımına sunulması siyasi dalgalanmaların kütüphane kurumunda yarattığı büyük bir anlayış değişikliğinin ilk işaretleridir. Bu yenilik askerî alanda gereksinim duyulan tıp ve baytarlık eğitimi verilen diğer okullarda da sürer. Vakıf kütüphanelerinde yer alan dermeler açısından da dinî ağırlıklı kitapların yanında pozitif bilimleri anlatan kitaplar da artık daha çok görülmeye başlamıştır.

Osmanlı toplumunun üst üste yaşadığı savaşlar sonucunda uğradığı büyük kan kaybının bir türlü durdurulamaması toplumsal kurumların hızla yenilenmesi ve değişmesi zorunluluğunu doğuruyordu. XVIII. yüzyıl sonlarında başlayan bu değişim ise mevcut siyasi sistemin değişmesi yönünde toplumda ciddi çalkantı ve başkaldırılara yol açıyordu. Bu atmosfer içerisinde gelişen siyasi dalgalanma ve olaylar toplumu yeni bazı siyasi arayışlara yöneltiyordu. Kısaca açıklanan kaos ortamı ülke genelinde sarayın kontrolü dışına çıkan ciddi bir sürece dönüşünce 'Tanzimat' ilan edildi. Arapça “düzenlemeler” anlamına gelen ve Osmanlı Devleti'ni Batı örneğine göre yeniden düzenlemek amacıyla yapılan reformlara 1839 yılında II. Mahmud'un Gülhane'de okuttuğu Tanzimat Fermanı'yla başlamıştır. 1839-1856 yılları arasında yapılan yenilikler Tanzimat döneminin birinci aşaması olarak nitelenmiş, kütüphane kurumu bu zaman aralığında siyasi sistemde yapılan bu yeniliklerden doğrudan etkilenmemiştir. İçinde eğitim alanında bazı yenilikler içermesi nedeniyle, 1856 yılında Islahat Fermanı'nın çıkarılması sonucunda, geleneksel kütüphaneciliğin farklı bir noktaya evrileceği yeni bir dönem başlamıştır. Diğer yandan Ferman'dan ziyade yenileşme ve reformların yeterince hızlı gerçekleştirilmediği gerekçesiyle dönemin Fransız hükümeti tarafından verilen 'Nota'

(1867) kütüphaneler açısından etkili olmuştur. Çünkü, Nota'nın içeriğinde halk kütüphanelerinin açılması önerisi de bulunmaktadır. Nota'nın verilişinden iki yıl sonra, buna bir yanıt olarak Maârif-i Umûmiye Nizâm-nâmesi yayınlanır. Nizâm-nâme, yüzyıllardır bir vakıf hizmeti olarak bilinen kütüphane kurumunun, eğitim olgusunun içerisinde ele alınacak, bir devlet görevi olarak algılanmasına yol açacak yeni düzenlemeler içermektedir.

1881 yılında Kütüphanelerin Sûret-i İdâresi'ne ilişkin bir talimatname çıkarılmıştır. Bu talimatnamede kütüphanelerin nasıl çalışacağı ve denetleneceği 19 madde içerisinde düzenlenmiştir. Bu döneme ait diğer bir önemli gelişme de ülkenin ilk halk kütüphanesi sayılabilecek bir kütüphane olan “Kütüb-hâne-i Umûmî'nin İstanbul Beyazıt'te açılması olmuştur.

Osmanlı siyasi yaşamında yaşanan gelişmelerin ülkedeki kütüphane faaliyetlerini doğrudan etkilediği ikinci olgu, 1908 yılında ilan edilen II. Meşrutiyet olmuştur. Bu dönemde modernleşme ve özgürleşme eğilimleri, II. Meşrutiyet'in ilan edilmesini ve yeni siyasi adımların atılmasını sağlayan İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından temsil edilmekteydi. İlk kurulduğu yıllarda “Osmanlılık” sosyolojik yaklaşımı ile politikalarını belirleyen Cemiyet, daha sonra ki dönemde, dünyada ve ülkede yaşanan siyasi dalgalanmalar sonucunda “Türkçü” bir anlayışa yönelmiştir. Bu yönelişin ardından “Milli Kütüphane” kavramı, başta Cemiyet programı olmak üzere, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile diğer bütün siyasi programlarda yerini almıştır. Her ne kadar bu dönemlerde fiili olarak ulusal nitelikte bir Milli Kütüphane kurulamamışsa da, çeşitli illerde açılan ve adı Milli Kütüphane olan kütüphanelerle (1912-1918 arası), ülkede halk kütüphanelerinin oluşması yönünde hem kütüphanecilik faaliyetleri farklılaşmış, hem de gelecek yıllarda açılacak Milli Kütüphane düşüncesinin toplumda doğru algılanması ve kabulü açısından sağlıklı bir zemin oluşması sağlanmıştır. 1912 yılında Evkaf Nezareti Merkez Örgütü yeniden düzenlenirken, kütüphaneler Maarif teşkilatından alınarak yeniden Müessesât-ı İlmiye-i Vakfiye Müdüriyyeti'ne bağlanmıştır. Beyazıt'taki Kütüphane-i Umumî dışında, bütün kütüphaneler “Evkaf-ı Hümâyûn Nezâreti'ne bağlanmıştır. 1924

yılında çıkartılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na kadar da bu yönetim biçimi değişmemiştir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin siyasi bir oluşum olarak iktidar olduğu dönemlerde, toplumu bir arada tutmak amacıyla kurulan “Türk Ocakları” (1912) önemli bir kültür kurumudur. Kurucuları arasında önemli sosyolog ve düşünürlerimizden Ziya Gökalp' de bulunmaktadır. Osmanlı toplumunu bir arada tutmayı ve bu amaçla devlet sistemini yeniden düzenlemeyi ve milli bilincin vatan sathında geliştirilmesini amaçlayan, bu amaçları doğrultusunda Milliyetçi bir anlayışla çalışmalarını sürdüren Türk Ocakları, döneminin en etkili sivil toplum kuruluşlarından biridir. Kurum, kurulduğu dönemde doğrudan siyasi etkinliklerde bulunmasa da siyasi hedeflerin gelişmesine ortam hazırlayan etkinliklerde bulunmuştur. Türk Ocakları'nın Türkçülük anlayışı çok uluslu bir imparatorluk içinde hakim unsurun öteki unsurlar karşısında üstünlüğünü vurgulamaya dayanıyordu. Türk Ocakları içerisinde hizmete açılan kütüphaneler, kurumun amaçlarının vatandaşlar arasında çok daha hızlı benimsenmesi için siyaseten geliştirilmiş müesseselerdi. Bu kütüphaneler, ülkede kütüphane kurumunun siyasi amaçlarla kullanılmasının ve siyasi dalgalanmaların, olayların kütüphane kurumunu etkilediğinin en açık ve önemli göstergelerinden biri olmuştur.

Sonuç olarak Anadolu'nun kadim dönemlerinden, Anadolu Selçuklularının son dönemine, Osmanlıların ilk kuruluş döneminden, Beyliğin büyüyerek İmparatorluk haline gelişine, İmparatorluğun duraklama ve çöküş dönemlerinden, devletin fiilen sona erdiği İstanbul'un işgaline gelene kadar geçen zaman içerisinde, ülkede yaşanan siyasi olay ve gelişmelerin etkisiyle ve toplumsal politika ve gelişmelerdeki yetersizlikler nedeniyle, önce toplumun bilgiye bakış açısında bazı değişimler yaşanmış, ardından bilgi ve belge yönetimi alanı bu gelişmelerden doğrudan etkilenmiştir. Bu nedenle anılan süreçte kütüphaneler yaşanan siyasi dalgalanmalara bağlı olarak türlü değişimler geçirmiştir. Siyasi olay ve dalgalanmalar sadece yurtiçindeki gelişmeler nedeniyle yaşanmamıştır. Fransızların Osmanlı yönetimine reformlarda geciktikleri yönünde verdikleri bir nota bile, halk kütüphanelerinin ortaya çıkışına neden olacak zeminin oluşumunda etkili olmuştur.

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle birlikte, Osmanlı ülkesi için yeni bir dönem başlamıştı. Artık padişah birçok görevinden geri çekilecekti, yönetimi ağırlıklı yeni kurulan Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı ve Ayan Meclisi belirleyecekti. Devlet yönetiminde karar verme aşamasında olan bir Meclis'in bazı üyeleri, Avrupa'daki örnekleri gibi, anında ve doğru bilgilenmeye olan gereksinimlerini doğrudan Meclisin içerisinde bir kütüphane açarak çözmek yoluna gittiler. Mart 1920'de İtilaf devletleri İstanbul'u işgal ettiğinde, İmparatorluk fiilen sona ermiş, Meclis Kütüphanesi de Meclis'le birlikte Ulusal Mücadelenin merkezine, Ankara'ya taşınmıştır. Meclis Kütüphanesi, Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar siyasetin ve siyasi kararların merkezi olan TBMM'nin en etkin ve verimli birimlerinden biri olmuş ve olmaya devam etmektedir. Ancak, bu dönem içerisinde TBMM Kütüphanesi araştırma ve çeviri birimleriyle birlikte Meclis Başkanlığı'na bağlı Genel sekreterlikte, bir daire başkanlığına bağlı müdürlük olarak kalmış, TBMM içerisinde gerçekten hak ettiği bir konum ve yönetim düzenlemesine kavuşturulmamıştır.

Sonuç olarak, Meclis-i Mebusan'dan, TBMM'ye devrolunan kütüphane sistemi, ülkedeki yaşanan siyasal dalgalanmaların etkisiyle ortaya çıkmış bir kurum olarak, TBMM içerisinde önemli bir hizmet birimi olagelmıştır. Ancak siyasetin içerisinde kalan bu kurum siyasette yaşanan dalgalanmalardan doğrudan etkilenmiştir.

Cumhuriyetin ilanının ardından bu büyük devrimin gereksinim duyduğu nitelikli insan gücünü yetiştirmek için, ülkede büyük bir eğitim devrimi yaşanması gerekiyordu. Türkiye'nin sahip olduğu eğitim kurumlarının büyük çoğunluğu devletin kontrolü dışında dinsel eğitim veren okullardı. Mustafa Kemal'in önderliğindeki kadrolar Cumhuriyetin ilanının üzerinden henüz bir yıl bile geçmeden dev bir devrime imza attılar. Günümüzdeki anlamıyla eğitimi birleştirme, eski adıyla Tevhid-i Tedrisat Kanunu (1924) yürürlüğe girdi. Türkiye'de yaşanan siyasal olay ve dalgalanmaların yarattığı yeni atmosfer, kütüphane kurumuna ikinci kez eğitim hizmetleri içinde ele alınarak kamu hizmeti gören bir kurum olma şansını tanıdı.

Sonuç olarak Türkiye’de eğitim hizmetlerinin Tevhid-i Tedrisat Kanunu’yla devletin kontrolünde bir kamu hizmeti olarak dinsel düzenlemeden uzak, bilimsel bir yapıya kavuşturulması, kanun kapsamında kütüphane kurumunun eğitim hizmetleri içerisinde bir kamu hizmetine dönüşmesi, siyasal dalgalanma ve olayların yol açtığı çok önemli bir devrimdir. Ancak, kütüphane hizmetlerinin eğitim hizmetlerinin içinde ele alınmasının üzerinden 83 yıl geçmesine rağmen, halk kütüphaneleri bir tarafa, Köy Enstitüleri deneyimi bir yana, daha okul kütüphaneleri sorununun çözümlenememiş olması, toplumsal politika ve gelişmelerdeki yetersizliklerin yol açtığı sorunlardır. İktidar gücünü elinde bulunduran siyasî çevreler, eğitim sorunlarının çözümünde Cumhuriyetin temellerini atanlar kadar kararlı ve özverili davranmamışlardır.

1912 yılında Osmanlı toplumunu bir arada tutmak amacıyla kurulan Milliyetçi bir kültür kurumu olan Türk Ocakları, faaliyetlerini Osmanlı sonrası Milli Mücadele döneminde de, ardından da Cumhuriyetin ilanı sonrasında da kesintisiz sürdürür. Türk Ocakları içerisinde kurulan kütüphaneler, özellikle Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde oldukça aydınlatıcı ve Ulusçuluğu pekiştirir bir işlev görmüştür. Cumhuriyetin ilanı sonrası Türk Ocakları yönetimlerinin CHP kadroları ile yaşadığı siyasî görüş farklılıklarından doğan gelişmeler, Ocakların 1931 yılında CHP’ye katılmasıyla son bulur.

Sonuç olarak çok uluslu Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde ortaya çıkan(1912) ve İmparatorluğun kurucu öznesi konumunda olan Türk Ocakları, Türkleri temel alan milliyetçi bir yaklaşımla oluşturulmuştur. Savaşın ortasında direnmeye çalışan bir ulusun ruhunu diri tutmayı amaçlayan çabalarıyla, ulusal bilinci yüksek bireyler yetiştirebilmek için kütüphaneler başta olmak üzere kültürel özellik taşıyan bütün propaganda unsurlarını en yüksek seviyede kullanan bu kurumların, Cumhuriyet sonrası taşıdığı milliyetçi yapısı nedeniyle CHP’ye aktarılması uygun görülmüştür. Ancak, Türk Ocakları’nın 1931’de kapatılmasıyla kurumsal yaşamı son bulmamıştır. DP iktidarıyla yeniden hizmete açılan Ocaklara bazı mal varlıkları iade edilmiştir. Döneminin halk kütüphaneleri görevini de gören

Türk Ocağı kütüphaneleri, kurum siyasallaşmış bir kitle tabanına sahip olduğu için, hizmet ürettiği sürece siyasal bir işlev de görmüştür.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla eğitimin birleştirilmesi işlemini başarıyla gerçekleştiren Cumhuriyet kadroları, tekke ve zaviyeler ile türbelerin kapatılması kanunu ile dinin siyasal sistem ve eğitim sistemi üzerindeki etkisi denetim altına alınıyordu. Bu kadrolar yeni eğitimin en geniş kitlelere yayılabilmesi için her türlü yol ve teknikleri uyguluyorlardı. Ancak, Arap harfleriyle yapılan eğitim- öğretimin yaygınlaştırılabilmesi, kullanılan harflerin yapısı gereği oldukça zordu. Daha Osmanlının son dönemlerinde tartışılmaya başlayan Arap harflerinin değiştirilmesi ve Latin harflerine geçilmesi çalışmaları yükselen birçok itirazlara rağmen bizzat Mustafa Kemal'in önderliği altında sürdürüldü. 1928 yılına gelindiğinde Türkiye toplumunun yaşamında büyük değişikliklere neden olacak bir başka devrim göz kırpmadan yaşama geçirildi. Türkiye'deki o gün için mevcut bütün kütüphane türleri açısından yepyeni bir dönemi ifade eden bu devrim, inanılmaz zorluklara karşın hızla hayata geçirildi. Harf devriminin yol açtığı değişimler nedeniyle hızla canlanan yayın hayatı bir yandan Kütüphanelerin dermelerinin, diğer yandan da okuyan bireylerin sayısının hızla artmasına neden oldu.

Sonuç olarak Cumhuriyetin ideallerinin halka ulaştırılması gibi ideolojik bir anlam da yüklenen harf devrimi, Türkiye'de Osmanlının son yüzyılından başlayarak siyasal nedenlerle hedeflenen bir devrim olmuştu. Bilinçli bireyleri yetiştirebilmek için Cumhuriyet kadrolarının bir başka şansı yoktu. Devrimin yapılması gerekiyordu, yapıldı! Türkiye'de bütün kütüphane türleri bu devrimden olumlu bir etkilenme yaşadı. Bazı yeni kütüphane türleri ortaya çıkmaya başladı. Ancak, iktidarı elinde bulunduran çevrelerin zaman zaman izledikleri yol ve yöntemlerdeki çarpıklıklar, kütüphane kurumlarının bu devrimin etkisini arttıracak gelişmeler yaşamasının önünü kapatmışlardır.

Türk Ocaklarının 1931 yılında CHP'ye devredilmelerinin ardından, 1932'de Halkevleri hizmete açılmaya başlandı. Türkiye'nin her yerinde artık hızla Halkevleri açılıyordu. Halkevleri'nde öncelikle bir okuma salonu açılıyordu. Türk Ocakları

toplumsal hafızaya önemli bir deneyim bırakmıştı. Cumhuriyetin Eğitim ve öğretimde başlattığı büyük seferberlik bu kez eğitimin yanı sıra, kültürel faaliyetlerde de kendisini göstermeye başlamıştı. Ülkenin her yerinde açılan Halkevleri önce bir kütüphane kurmakla işe başlamak durumundaydılar. Kuruldukları tarihten, DP tarafından kapatıldıkları 1950 yılına kadar, onlarca yayın çıkartan, birçok sanatsal ve kültürel topluluğun çalışmalarına ev sahipliği yapan Halkevleri, DP iktidarı döneminde, geçmişte CHP'nin kültür kolu gibi davranmakla suçlanmışlardı.

CHP iktidarı eliyle Türk Ocakları'nın bütün varlıklarıyla CHP'ye devredilerek kapanmasının ardından, toplumda yeni rejimin kavranması, anlatılması açısından yeni bir kültür kurumuna duyulan bir gereksinim sonucunda Halkevlerinin kurulduğunu biliyoruz. Düşünülen amaçları gerçekleştirebilmek için mutlaka kurum içerisinde Halkevleri kütüphanelerinin açılmasına gereksinim duyulduğu ortadadır. Cumhuriyetin o yıllarında (1932) yaşanan siyasal dalgalanmaların ortaya çıkardığı gereksinimler sonucunda, halkevleri kütüphaneleri ortaya çıkmıştır. Siyasi dalgalanmalar Türk Ocaklarının kurduklarına benzer, bir tür halk kütüphanesi özelliğinde kütüphaneler olan, Halkevleri kütüphanelerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. 1960 yılından sonra ikinci dönem olarak yeniden hizmete açılan Halkevleri 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi ile yeniden kapatıldı. 1987 yılından günümüze üçüncü dönemlerini yaşamaktadırlar.

Sonuç olarak Halkevleri Türk Ocakları'nın kapatılmasından sonra faaliyete geçen, döneminde oldukça faydalı işler üreten, siyasi altyapısı olan, önemli sivil toplum kuruluşlarıdır. Türkiye'de yaşanan siyasal olay ve gelişmeler, bu kurumun zaman zaman kapanmasına, mal varlığını yitirmesine yol açmıştır. Halkevleri kütüphaneleri ve halkevleri etkinlikleri ekonomik kaynakları oldukça sınırlı olan genç Cumhuriyetin coşkulu bireylerini, kültürel ve sanatsal açıdan donatmakla, geliştirip dünya kültürüyle buluşturmakla yükümlü kültür merkezleriydi. Halkevleri kütüphaneleri de, döneminin ideolojisini ve dünya kültürünü her yaşta insana ulaştıran bir çeşit halk kütüphaneleri olarak değerlendirilebilir. Halkevleri' ne o dönemlerde ilk saldırılar arasında CHP'nin sağ kanadı ile eski Türk Ocakları

çevresi de vardır. Siyasi olarak farklı eğilimlerdeki kişilerin temel çatışma noktaları arasında Halkevleri her zaman yer almıştır.

Cumhuriyetin ivedilikle uygulamaya koyduğu kasaba ve kentlerde yaşayan vatandaşlarını yeni sistemin ideolojisiyle buluşturan Tevhid-i Tedrisat, harf devrimi gibi projelerinden sonra köylerde yaşayan yurttaşlar içinde benzer amaçlı projeleri vardı. Cumhuriyetin ilk yıllarında, Türkiye Nüfusunun en yoğun yaşadığı yerlerin başında köyler geliyordu. Köylerde süren günlük yaşam ise geleneksel bir tarzda sürdürülüyordu. Modern tarıma geçilmesi ve cumhuriyetin düşüncelerinin köy insanlarınca benimsenmesi için, köy çocuklarını eğitecek öğretmenlerin yetiştirilmesine gereksinim vardı. Bunun için önce köy eğitimleri yetiştirildi. Ardından da birkaç köy öğretmen okulu açıldı. İşte Köy Enstitüleri'nin temeli bu okullarda atıldı. İsmail Hakkı Tonguç'un her aşamasını planlayarak yarattığı bu kurumlarda yaşam, üretmek ve bilgilenmek üzere kurulmuştu. Uygulamaya dönüştürülmeyen bilgi bu okullarda gereksizdi. Köy Enstitüleri öğrencilerin pozitif bilgiyle buluştuğu, durmaksızın okuduğu yaratıcı okullardı. O okullarda öğretmen de öğrenci de yaşamak için bir biçimde yaratmak durumundaydı. Bu atmosferin ürünleri yerel iktidar çevrelerini ürküttüğünden, 1936'da başlayıp 1940'da yasalaşan Köy Enstitüleri 1945 yılında yavaş yavaş yönetimin desteğini yitirdi. Zaman içerisinde de sessiz sedasız ortadan kaldırıldı. Köylerin buldukları ortamlarda çağdaştırılabilmesi için son şans da bu kurumlarla birlikte ortadan kalktı.

Sonuç olarak, Köy Enstitüleri köylerde yaşayan insanları eğitecek öğretmenleri yetiştirmek üzere kurulmuş okullarken, dönemine göre oldukça başarılı sonuçlar almışken, yerel iktidar güçlerinin etkisiyle ortadan kaldırıldı. Türkiye'de yaşanan siyasi olay ve dalgalanmalara bağlı olarak yaşanan gelişmeler, Türkiye için oldukça gerekli olan bir eğitim kurumunun, daha da önemlisi çok iyi çalışan Enstitü kütüphanelerini ortadan kaldırılmasına neden oldu. Henüz okul kütüphanelerini gerektiği gibi çalıştıramayan Türkiye'de, Köy Enstitüleri'nde başarıya ulaşan bu kütüphaneler örnek olabilir ve ülkedeki bütün diğer okul türlerine yaygınlaştırılabilirdi.

1930'lu yılların Türkiye'sinde Türk Ocakları'nın yetiştirdiği gençler, geleneksel olarak iktidar olan CHP yerine muhalefet partileriyle daha yakın ilişkiler kurabilir durumdaydılar. Dönemin Milli Türk Talebe Birliği de bu anlayışla yaşama geçirilmiş bir kuruluştur. Üniversite öğrencilerinin örgütlendiği bu kuruluştaki, daha sonraki yıllarda kütüphanecilik alanında uzunca bir süre mutlak iktidar olacak bir kişi olan Adnan Ötüken de en üst düzey öğrenci yöneticilerden biriydi. Milliyetçi eylemleri örgütlerken, yine gelecek yılların Milli Eğitime en çok siyaset bulaştıran bakanlarından biri olacak olan Tefik İleri'yle birlikte çalışıyordu. Ötüken, Turancı kadroları da bu dönemde tanıdı. Nihal Atsız, Nejdet Sançar yine o dönemde tanıdığı Türkçü kadrolardandı. Ötüken, Sovyetler kurulduktan sonra o devletin sınırları içerisinde kalan Türk devletlerinden kaçarak gelen ve Türkiye'de Sovyetlerin yıkılması için Milliyetçi çevrelerle birlikte çalışan ve örgütlenen kişilerle de ilişkiydi. Bu dönemde Avrupa'nın göbeğinde, Almanya'da Faşistler iktidar olmuşlardı. Bu yıllarda İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi'nden mezun olan Ötüken, aynı üniversite tarafından bir başka arkadaşıyla birlikte Almanya'ya Kütüphanecilik eğitimi almak üzere gönderilir. II. Dünya Savaşı başlayacakken eğitimini tamamlar ve Türkiye'ye döner. O yılların Almanya'sı Türkiye'yi eski bir müttefik olarak kendi yanında savaşa sokmak istemektedir. Ötüken, Milli Eğitim Bakanlığı Neşriyat Şubesi'nde işe başlar. İlginçtir, dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel' dir. Ötüken diğer bir yandan Türkçü kadroları da artık yavaş yavaş çevresine toplamaya başlamıştır. Daha sonra Yücel- Kenan Öner davasında ifade veren Türkçü kadrolardandır. Savaşı kazanan ülkeler arasında Sovyetlerin yer alması, Almanya'nın ise savaşı kesin olarak kaybetmesi sonucunda Sovyetlerden gelen Türkî'lerin Turan ülkeleri suya düşmüştü. Ötüken DTCF'de kütüphanecilik kurslarını başlatır. Milli Kütüphane'nin temelini atar. Bir süre sonra da ciddi bir performans göstererek Milli Kütüphaneyi hizmete açar. TKD' nin kurulmasına ön ayak olur.

Birinci Dünya Savaşı'nda (1914-1918) yaşadığı yenilgiden yeterli dersi almayan Alman emperyalizmi Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalayıp, parçalatanlar arasında yer aldığı gibi, İkinci Dünya Savaşı'ndan da yine büyük bir yenilgiyle çıkmıştır. Savaş süresince umutlarını Almanya'ya bağlayanlar için bu önemli bir

yenilgidir. Almanya'nın kaybetmesi Türkiye'de Türkçü/Milliyetçi ekiplerin de kaybetmesi anlamına gelmiştir. İsmet İnönü iktidarı ülkenin yönünü Almanya'dan Amerika'ya doğru çevirdiğinde, ülkede Alman yaklaşımı ve etkisi hızla kırılmaya başlar. Amerika kazanan taraf olduğunu açıkça gösterir. Artık, ülkenin her yeri, hızla “küçük Amerika” olmaktadır. Türkiye'nin her alanda etkili isimleri ABD'li yetkililer tarafından yakın takibe alınmakta, büyük savaşın galibi olmanın getirdiği güçle, ülkede ikiye bölünmüş emperyal bir Almanya'nın elinde tuttuğu bütün ilişki ve pazarlar ABD'ye devşirtilmeye çalışılmaktadır. Modern Türk kütüphaneciliğinin yeni kurulmaya başladığı yıllarda ABD bu alandaki çalışmaları da kontrol altına almaya çalıştı. Adnan Ötüken'i iki aylığına hiçbir bedel ödemeksizin(1952) ABD'ye davet ederek ülkesindeki bilgi ve belge yönetimi alanındaki çalışmaları tanıtırken, bir yandan da ABD'yi de tanıtmak yoluna gidildi. Ötüken o yıllarda hem Milli Kütüphane Müdürü hem de Güzel Sanatlar Genel Müdür Vekiliydi. Ötüken yurda döndüğünde artık Türk Kütüphaneciliği için yeni yüzünü ABD'ye dönmüş yeni bir dönem başlamıştı. DTCF'de verilen Kütüphanecilik eğitimi ABD'de bulunan Komünizm karşıtı faaliyetleriyle bilinen Ford Vakfı'nın destek ve kontrolüne bırakıldı. Birçok ABD'li kütüphaneci Türkiye'ye gelerek Kütüphanecilik Kürsüsü ve başka kütüphanelerde çeşitli çalışmalar yürüttü. Ancak, aynı yıllarda Adnan Ötüken'e ABD'nin yaptığı teklifin bir benzeri Kütüphaneler Genel Müdürü olan Aziz Berker'e de yapılmış, Türkiye'deki yazmaların mikrofilmlerini almayı da içine alarak yapılan bu teklife Berker'in soğuk bakması ABD'nin davetini geri çekmesine neden olmuştur.

Ötüken, bu dönemlerde kütüphanecilik alanında bilimsel çalışmalar kaleme alan Karayalçın'ın alan dışı bir araştırmacı olarak bilgi ve belge yönetimi alanına müdahale etmesini doğru bulmaz. Karayalçın'ın çok önem taşıyan önermelerine kendi yetiştirdiği arkadaşlarıyla birlikte TKDB'de ağır yazılı yanıtlar verir. Aynı yıllarda Ötüken'in Milli Kütüphane'ye personel olarak kazandırdığı İrkçı/Turancı Nejdet Sançar TKDB'nin yayın kurulundaydı. Ötüken ve Sançar kendi siyasal düşüncelerine yakın isimleri bilgi ve belge yönetimi alanında etkin bir hale getirebilmek için hazırlıklarını başlattılar. Aynı yıllarda Türkiye'de çok partili siyasal yaşama geçilmiş, 1950'de yapılan seçimlerde iktidara DP gelmişti. İşte ABD'lilerin

müdahalesinden başlamak üzere, sözü edilen bütün bu gelişmeler DP iktidarı döneminde yaşanmıştı.

Sonuç olarak Dünya ve Türkiye’de yaşanan siyasal olay ve gelişmelerden, Türkiye’nin üzerinde 20. yüzyılın başlarından itibaren etkili olan Alman emperyal yapısı savaşta yenilen taraf olduğu için büyük zarar gördü. Savaşın galiplerinden olan ABD, dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye’yi de etkisi altına almak için çabalarını arttırdı. Türkiye’nin bilgi ve belge yönetimi alanındaki bütün çalışmaları ABD’nin kontrolü altında gelişti. Bu etki Ötüken’in öncülüğünde başladı. Ayrıca Ötüken bu alandaki iktidar erkinin kendi siyasal görüşlerine yakın kadroların kontrolü altında olması ve yönetim kadrolarında bu ekiplerin etkili olabilmesi için gerekli alt yapı çalışmalarını başlattı.

DP iktidarının Türkiye’yi götürdüğü çizgi artık ABD yönetimini de memnun etmiyordu. Askerlerin hazırladığı müdahalenin başarıya ulaşması Türkiye- ABD ilişkilerindeki biçimi değiştirmemişti. Ancak, Türkiye için nispi demokratik bir dönem başlamıştı. Bu dönemin öne çıkan olgusu ise planlamaydı. Bilgi ve belge yönetimi alanında da Kütüphaneler Komitesi Raporuyla ilk kez yazılı bir planlama ön çalışması gerçekleşmiş oldu. Ancak bu dönemde de Ötüken’in iktidarı kendi düşünsel çevresinde tutma gayretleri sürdü. Üstelik 1960 sonrası iktidara gelen sağ hükümetler dönemleri Ötüken’in kültür ve sanat alanlarını etki altına alma çabalarını en çok hayata geçirdiği dönemler oldu. Bir ara Almanya’da öğrenci müfettişi olarak görev yapan Ötüken ülkeye geri döner ve Milli Kütüphane Müdürlüğü’ne geri getirilir. İşte bu gelişmeden sonra Milli Kütüphane’nin bazı personeli ile Ötüken’in arasında mahkemelere kadar varan tartışmalı dönemler yaşanır. Sami Nabi Özerdim ve arkadaşlarına dönük tartışmalarda sağ düşünceye sahip kadroların çıkardığı dergiler taraf olur ve Özerdim’e bir tür yazılı saldırı başlatılır. Demokrat görüşleri destekleyen çevreler Sovyet yanlısı ve komünist olmakla itham edilir. Özerdim demokrat çevrelerin yayın organlarında bu saldırılara yanıtlar verir. Bu arada Ötüken, Türkiye-UNESCO Milli Komisyonu’nda da görev alır. Milli Kütüphane içerisindeki tartışmaların kamuoyuna duyurulması işlemine, Ötüken tarafından Milli Kütüphane’ye satın aldırılmayan dönemin ünlü sol haber dergisi Yön de katkıda

bulunur. Artık Milli Kütüphane'deki her tartışma kamuoyuna yansıyan bir habere dönüşmektedir. Ötüken okuyucular arasında ve Milli Kütüphane'ye satın alınan kaynaklar arasında siyasal ayırım yapmakla suçlanır. Hatta iş polisle işbirliği yaptığı suçlamalarına kadar gider. Kurumda kadrolaşmaya gitmekle itham edilir. Nejdet Sançar'ın Milli Kütüphane içerisinde sürdürdüğü siyasal faaliyetlilikleri kamuoyunda tartışılmaya başlanır. Yine bu dönemin önemli polemiklerinden biri Türkçü çevrelerle Aziz Berker arasında yaşanır. Aziz Berker hakarete varan yazılarla çalışma hayatını terk ederek emekliliğe zorlanır. Yazıların içeriğinde Aziz Berker' in Adnan Ötüken'le anlaşamadığının işaretleri verilir. Ancak temel belirleyici, Berker'in Türkçü çevrelerin istediği kitapları Halk kütüphanelerine aldirtmaması, milli meselelere karşı olması olarak gösterilmektedir. Sonuçta Berker baskılara fazla direnemez, görevinden emekliye ayrılır. Berker'in emekliliğinden yaklaşık bir yıl sonra Ötüken Kültür Müsteşarlığı'na atanır. Bu atamanın ardından bilgi ve belge yönetimi alanında çok hızlı bir kadrolaşma hareketi başlatır. Örneğin, Abdülkadir Salgır Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'ne, Müjgan Cunbur Milli Kütüphane Müdürlüğü'ne atanır. Ankara Milliyetçiler Derneği eski başkanı Abdullah Savaşçı ise Ankara İl Halk Kütüphanesi müdürlüğü'ne getirilir. Uzun yıllar boyunca Türkiye'yi etkisi altına alacak yeni bir dönem başlamıştır. İstanbul Üniversitesi'nde kurulan kütüphanecilik bölümünde çalışmalar hızla sürdürülür. Ötüken'in bu kürsüde de kadrolaşma denemelerinde bulunduğu ancak başaramadığı daha sonra kaynaklara yansımıştır. Amerikalıların alana müdahalesine karşı başka tepkiler de artık kütüphaneciler arasında dillendirilmeye başlamıştır. Bu dönemde Necmettin Sefercioğlu TKD içerisinde ağırlığını giderek daha çok hissettirmektedir. Sefercioğlu, üniversite öğrenciliği süresince ve daha sonra da Milliyetçi çevrelerde yoğun çalışmalar içerisinde bulunmuş, komünizm karşıtı çevrelerde yoğun gayret gösteren bir kütüphaneci/akademisyendir. 1966 yılına gelindiğinde “ Türkiye Kütüphaneleri Kütüphaneci, Memur ve Hizmetlileri Sendikası ” kurulur. Bilgi ve belge yönetimi alanında çalışan emekçiler için ilk kez bir sendikal örgütlülük gündeme gelmiştir. Ancak, onun genel başkanı da Abdullah Savaşçı'dır. Milliyetçi çevreler bu alanda da iktidarı ellerinden bırakmamışlardır. 1967 yılında Ötüken müsteşarlıktan ayrılır. Bu ayrılış Türkiye'de bilgi ve belge yönetimi alanında hizmet üreten kurum ve çalışanları açısından yeni bir döneme işaret etmektedir. 1969 yılına

gelindiğinde kütüphaneciler tarafından TKD ve Sendika yönetimlerine karşı o güne kadar dile getirilenlerden daha sert eleştiriler getirilmeye başlanır. Kütüphaneciler arasında alaylı- mektepli, orta dereceli kütüphanecilik okulu gibi konular tartışılmaktadır. Özer Soysal, Üstün Yıldırım, Nurten Eke, Ali Rıza Cihan, Fevzi Çelik gibi kütüphaneciler biraraya gelerek 1970’de ÜKBMD’ni kurarlar. 12 Mart 1971’de askeri bir müdahale gelir. Demokrasi bir süreliğine askıya alınır. 1972 yılında Hacettepe Üniversitesi’nde Kütüphanecilik Bölümü kurulur, TKD ile ÜKBMD arasında yaşanan tartışmalar 1976 yılına gelindiğinde artık iyice siyasetleşir. Kütüphaneler Genel Müdürü olan Abdülkadir Salgır, ÜKBMD yöneticisi Yıldırım tarafından derneğin faaliyetlerini engellemekle suçlanır. Yıldırım derneklerinin üzerinde siyasi baskılar uygulandığından şikayet eder. 1978’de milliyetçi Cephe hükümetlerinin ardından III.Ecevit hükümeti kurulur. Demokrat ve Atatürkçü bir aydın olarak tanınan Ahmet Taner Kışlalı Kültür Bakanlığı’na getirilir. Kütüphaneler Genel Müdürlüğü’ne ise, Salgır görevden alınarak Özer Soysal atanır. TKD yönetimi yapılan değişim hareketlerine tepki gösterir. Sürgünler yaşadığını dile getirir. Ekim 1979’da hükümet istifa eder. Altıncı Demirel kabinesi kurulur. Salgır da eski görevine yeniden getirilir. 12 Eylül 1980’de Türkiye yeni bir askeri müdahaleyle karşılaşır. Demokrasi bir kez daha askıya alınır. Türkiye için çok daha uzun sürecek bir baskı ve sansür dönemi başlamıştır. TKD Başkanı Sefercioğlu yapılan müdahalenin yanında olduğu yönündeki görüşlerini her aşamada dile getirir. 1982 yılında Salgır kendi isteğiyle emekliye ayrılır. Salgır’ın ardından göreve gelen Burhanettin Yılmaz ve Müjgan Cunbur da emekliye ayrılır. 1984 yılında ise ÜKBMD/KÜT-DER kapanır. Aynı dönemde bilgi ve belge yönetimi dünyasında bir kuşak değişimi yaşanmaktadır. Şahika Ünal’ın ardından Milli Kütüphane’de göreve Altınay Sernikli gelir. Milli Kütüphane’de görev yapan bir çok kütüphaneci Sernikli’nin göreve gelişinin ardından kurumdan ayrılmayı tercih ederler. Rutin gidiş Fikri Sağlar’ın Bakanlığa atanmasıyla biraz hareketlenir. Kütüphaneler Genel Müdürlüğü’ne Tülin Sağlamtunç, Genel Müdür Yardımcılığı’na da Gökçin Yalçın atanır. İlk iş olarak 12 Eylül’ün kütüphanelerde ve yayın dünyasında bıraktığı izler silinmeye çalışılır. Son iki AKP hükümeti döneminde Kütüphaneler Genel Müdürlüğü’ne meslekten olmayan yöneticiler atanır. TKD yönetimi bir süredir, bilgi ve belge yönetimi dünyasında demokrasiden yana tarafsız bir tutum izlemektedir.

AKP'nin uygulamalarına Kültür Sanat-Sen gibi TKD de tepki gösterir. Devlet arşivlerinde ise ağırlıkla Binark'ın göreve getirdiği kadrolar göreve devam etmektedir.

Sonuç olarak siyasi düşünce ve siyasi olaylar Osmanlı'dan bu yana Türkiye'de kütüphaneciliği hemen her aşamasında doğrudan etkilemiş, onu biçimden biçime sokmuştur. Modern anlamda kütüphaneciliğin, Milli Kütüphane ve TKD'nin Türkiye'de temellerini atan kütüphanecilerden olan Adnan Ötüken başta olmak üzere, bu alanda siyasi görüş ve düşünceler alınan her karar ve kadroda etkili olmuş, bu alanda iktidarı ellerinde bulunduran milliyetçi çevrelerin isteği ve politikaları dışında çok uzun yıllar hiç kimse başarılı çalışmaları ya da bilimsel yeterliliği nedeniyle etkili kadrolarda görev alamamıştır. Meslek mensubu birçok insan, alan üzerinde etkili olan bu organize gücü kavrayamamış, örgütlü bir karşı müdahale geliştirilemediği için de birçok meslektaş alandan ayrılmak durumunda kalmıştır. Hatta anılan ekolden gelen yöneticilerin haksız ve zedeleyici bazı uygulamaları nedeniyle geçirdiği fel  ya da kalp krizi gibi can alıcı sağlık nedenleriyle yaşamını bile yitirenler olmuştur. Gerek Milli Kütüphane, gerekse de Kütüphaneler Genel Müdürlüğü tarihinde bu acı anılar hâlâ tazedir.

Türkiye'de kütüphaneciler hiçbir dönemde iktidar yapısının yukarıdan aşağıya doğru, kurumu belirleyen siyasi kararlarına gösterilmesi gereken karşı duruşu örgütlü bir biçimde ortaya koyamamışlardır. Buna karşılık ülkede meydana gelen bütün siyasi olay ve dalgalanmalar kurumu farklı boyutlarda da olsa etkilemiştir. Bu etki salt kurum üzerinde olmamış, onun toplumsal algılanışı ve dolayısıyla bilgiye bakış açısını da doğrudan belirlemiştir.

Yaşanan bu olumsuzluğun nedenlerini araştırırken ilk elde meslek derneklerini, ilk meslekî kuruluş olması nedeniyle de TKD' yi öncelikle mercek altına almak gerekmektedir. Orada uzun yıllar boyunca sürdürülen politikalar, olumsuzlukların bu kadar uzun sürmesinin ve meslektaşların zarar görmelerinin nedenlerinden biridir.

Sonuç olarak, Osmanlı'nın kuruluş dönemlerinden günümüze bilgi ve belge yönetimi dünyasında yaşanan gelişmeler incelediğimiz belgeler doğrultusunda, bilimsel ölçütler ışığında değerlendirildiğinde,

“Türkiye’de yaşanan siyasi olay ve gelişmeler, kişisel siyasal görüşler, toplumsal politika ve gelişmelerdeki yetersizlikler bilgi ve belge yönetimi alanını her dönemde doğrudan etkilemiş, bu nedenle başta kütüphaneler olmak üzere bu alandaki kurumlar yeterince gelişmemiştir.” hipotezimiz kanıtlanmıştır.

Yine, yukarıdaki değerlendirmeler ışığında, araştırmanın alt hipotezinde öne sürülen;

- “ - Türkiye’de kişiler arası anlaşmazlıklar kütüphanelerin ve kütüphaneciliğin gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir.
- Milli Kütüphane kuruluş sürecinde ve sonrasında yaşanan olaylar, bu kurumda uygulanan yanlış önderlik nedeniyle başka kütüphanelere de sıçramıştır.” Alt hipotezleri de kanıtlanmıştır.

ÖNERİLER

Türkiye’de bilgi ve belge yönetimi alanında özerk olarak çalışan bir üst komite ya da komisyon ivedilikle oluşturulmalıdır. Bu komisyonun nasıl oluşacağı, üyelerin nasıl seçilip, nasıl ayrılacağı özel bir yönetmeliğe bağlanmalıdır. Bu komisyon ülkede bu alanda çalışan bütün kurum ve kuruluşlardan temsil niteliğine göre seçilerek oluşturulmalıdır. Bu komite ya da komisyonda ulusal ölçekte tavsiye niteliğinde kararlar alınarak ortak akıl bir an önce işletilmelidir. Böylece kurum ve kuruluşların kendisini yöneten, sevk ve idare eden siyasi çevrelerin etkisi altında kalmayacağı, mesleki hizmet kriterlerinin geçerli olacağı, siyasi kaygıların etkili olmayacağı genel politikalar oluşturulmalı, bu komite, kurumların izlediği politikaları kurum yöneticilerine hazırladığı tavsiye raporlarıyla yol gösterici olmalıdır. Kararlar her ne kadar tavsiye niteliği taşısa da, bir kurumda uygulanan politikalar bu komisyonda Türkiye için belirlenen ortak aklın dışına taşıyorsa ilgili birimler ve kamuoyu bu komisyon marifetiyle bilgilendirilerek uyarılmalıdır. Ancak böyle bir oluşum planlı, en yeni bilgilerle donanmış ve denetleyici yanı olan ulusal politikaların oluşumunu sağlayacak adımların atılmasına zemin hazırlayabilecektir.

TKD, yöneticilerin siyasal eğilimlerinin belirlediği politikalarla değil, ülkenin alana ilişkin ihtiyaç duyduğu mesleki politikalar üzerinden yönetilmeli, sorun olarak görülen her konu başlığı saklanmadan üyelerin tartışmasına açılmalıdır. Dernek, geçmişte yaşanan biçimde siyasal bir düşüncenin tarafı olarak algılanacağı tutum ve davranışlarla temsil edilmemelidir. Dernek, her siyasal düşünceye eşit uzaklıkta, bir kütüphanecinin hizmet verirken ölçüt olarak ortaya koyduğu tarafsızlığını koruyarak etkinliklerini sürdürmelidir. Meslektaşların çalışma alanında karşılaştığı her konudaki sorunların izlenmesi ve çözümünde hareketli ve duyarlı politikalar izlemelidir.

TBMM Kütüphane-Dokümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü bütçesi, dermesi ve yetişmiş insan gücü açısından her ne kadar yeterli olsa da, TBMM içerisinde gözden geçirilerek olması gerektiği pozisyonda yeniden tanımlanmadıkça, ayrıca kurumu siyasi etkilerden koruyacak yeni bir yasal düzenlemeyle kurumun ve

Çalışanların pozisyonları iktidar erki karşısında yeterince gclendirilmedike, kurumda yıllardır artarak devam eden sorunlar giderilemeyecektir.

Yine gündeme alınması gereken bir diğer rgtllkte Türkiye’de bir dernekten daha fazla etki gücü olan bir meslek odasıdır. Bütün meslek dernekleri ve dernekler dışı mesleki eğilimleri içerisinde barındıracak, siyasi, ekonomik ve diğer her anlamda oluşabilecek baskı ortamlarından etkilenmeyecek özellikteki bu yapının kurulması bilgi ve belge yönetimi alanında demokratik bir iklimin oluşmasını sağlayabilecek bir diğer önemli örgütlülük modeli olacaktır.

KAYNAKÇA

Abacıoğlu, Behire, (1953), “Bibliyografya: Dr. Karayalçın’ın “Bibliografya meselelerimize umumi bir bakış” adlı broşürü münasebetiyle”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, II(2), s. 209-216.

Acaroğlu, Türker, (1964), “Kütüphane Haftası dolay[ı]siyle İstanbul[’]da yapılan konuşma”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XIII(3-4), s. 38-41

Aksakal, Ali, (1983), “Bir TKD şubesinin çalışmaları”,**Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XXXII(4), s.184-187.

Alpay, Meral, (1976), **Harf devriminin kütüphanelerde yansıması**, İstanbul: İ. Ü. Edebiyat Fakültesi

Apaydın, Talip, (1995), “Köy Enstitülerinde kitap”, **Köy Enstitülerinde kitap, kitaplık ve okuma**, yay. haz. Hasan Keseroğlu, İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi. İçinde, s. 27-30

Arpad, Burhan, (1973), “10 Mayıs 1933”, **Günümüzde kitaplar**: aylık kitap dergisi, 1(3), s. 32.

Ateş, Toktamış, (2004), **Siyasal tarih**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi

Atılgan, Doğan, (1995), “Türkiye’de kütüphaneciliğin gelişimi”, **Türk Kütüphaneciliği**, 9(1), 10-20.

“Aydın kitap haberleri ve kültür olayları: Sami Özerdim’ in istifası”, (1962), **Kitap Belleten**, 2(22-23), s. 2.

Başaran, Mehmet, (1995), “Köy Enstitülerinde kitap ve kitaplık”, **Köy Enstitülerinde kitap, kitaplık ve okuma**, yay. haz. Hasan Keseroğlu, İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi. İçinde, s. 31-37

[Baysal, Jale], (2006), **Akıl ve yürek: Jale Baysal ile söyleşi**, haz. Hasan S[acit] Keseroğlu, İstanbul: Mephisto Kitabevi

Beken, Süheyl, (1972), “Anılar: Adnan Ötüken Salonu”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XXI(2), s. 108-110

Berker, Aziz, (1965), “Geleceğe güvenle bakabiliriz”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XIV(3-4), s. 5-7.

Binark, İsmet, (1969), “VI. kütüphane haftası münasebetiyle: Eğitim ve kültür politikamız ve eğitimimizde kitap ve kütüphanenin yeri”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XVIII(4), s. 232-235.

Carter, E. J., (1952), “Mr. Carter’in Türkiye ve İran kütüphanelerini ziyareti”, çev. Semra Koray, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, I(1), s. 36-39.

“ Cumhuriyetin 50. yılında”, (1973), **Yeni Yayınlar**:Aylık bibliyografya dergisi, XVIII(4), s. 97, 126.

Cumhuriyetin 75 yılı: 1923-1953(1999), C. I, 2.bs., İstanbul: Yapı Kredi Yayıncılık. İçinde, s.111.

Cunbur, Müjgân, (1957), “Fatih devri kütüphaneleri ve kütüphaneciliği”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, VI(4), s. 1-16

Cunbur, Müjgân, (1959a), “Batıya kaçırılan kitaplarımız”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, VIII(1), s. 3-16

Cunbur, Müjgân, (1959b), “Yeni Cami Kütüphanesi kurulurken”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, VIII(3-4), s. 3-5

Cunbur, Müjgân, (1963), “Türk kütüphaneciliğinin tarihi kökleri”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XII(3-4), s. 105-116

Cunbur, Dr. Müjgân, (1964), “Münif Paşa ve kütüphanelerin yönetimiyle ilgili ilk resmi talimatname”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XIII(1-2),s.28-35.

Cunbur, Müjgan, (1966), “ Tarihimizde Anadolu’da kütüphane kurma çabaları (1)”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XV(3), s. 129-133.

Çakın, İrfan, (1997), “ 25. yılında Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü” **Kütüphanecilik Bölümü 25. Yıl’a armağan**, Yay. Haz. Bülent Yılmaz, Ankara H. Ü. Kütüphanecilik Bölümü. İçinde, s. 7-31.

Çam, Esat, (1977), **Siyaset bilimine giriş**, İstanbul : İstanbul Üniversitesi

Çelik, Hilmi, (1973), “Dernekler üzerine”, **Kütüphanecilik**: aylık meslek dergisi, 2(2), s. 1-2,17

Çongur,H. Rıdvan, (2001), “ Bir dostluğun ardından”,**Prof. Dr. Necmeddin Sefercioğlu Armağanı**, Haz. Ersin Özarslan, Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları. İçinde, s.43-50.

D’Ohsson, M., (1957), Türk kütüphaneleri hakkında tarihî yazılardan: 170 yıl önce İstanbul’da umumî kütüphaneler, çev. Şahap Nazmi [Çoşkunlar], **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, VI(3), s.51-60.

Duman, Hasan, (1967), “Geleceğin kütüphanecileri adına DTCF Kütüphanecilik Bölümü son sınıf öğrencilerinden Hasan Duman’ın yaptığı konuşma”, 1967), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XVI(4), s. 227-228

Ergun, Doğan, (1993), **Yöntemi bulmak (Türkiye’de toplumsal bilimlerin bunalımı)**, İstanbul: Gerçek yayınevi

Ersoy, Osman, (1964), “Hürriyet Meydanı ve yabancı kütüphaneler”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XIII(3-4), s. 1-3

Ersoy, Osman, (1969), “Kütüphane Haftası ve kütüphaneciliğimiz”, **Kütüphane Haftası**, I(1), s.4-6

Ersoy, Osman, (1972), “ Kütüphaneciliğimizde Adnan Ötügen”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XXI(2), s. 84-86.

Ersoy, Osman, (1989), “ Türk Kütüphaneciler Derneği”, **Türk Kütüphaneciler Derneği 40. Yıl Kütüphanecilik Kurultayı** (30 Kasım- 1 Aralık 1989-Ankara), Hazl.Doğan Atılğan, Fahrettin Özdemirci, Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği. İçinde, s. 149-151.

Ersoy, Osman, (2001), “ Prof. Dr. Necmeddin Sefercioğlu için”,**Prof. Dr. Necmeddin Sefercioğlu Armağanı**, Haz. Ersin Özarslan, Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları. İçinde, s.33-34.

Ertuğrul, Feyzullah, (2000), **Özgürleşme yolunda unutulmuş bir uğrak: Hasan-âli Yücel - Kenan Öner davası**, 3.bs., Ankara: Güldiken Yayınları

Ertunç, Aynur, (1984), “Kütüphaneciliğimizin güncel sorunları”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XXXIII(1), s. 11-14.

Fenerci, Tülay, (1999), “Kütüphaneciliğimizde nereden nereye”, **Bilginin serüveni: Dünü, bugünü ve yarını...**: Türk Kütüphaneciler Derneği'nin kuruluşunun 50. yılı Uluslararası sempozyum bildirileri, Ankara 17-21 Kasım 1999, Ankara : Türk Kütüphaneciler Derneği. İçinde, s. 1-20.

Fonotov, G., (1967), “Son elli yılda Sovyet Rusya kütüphaneleri”, çev. Hilmi Çelik, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XVI(3), s. 185-195

“Gerçeği ararken: Basın toplantısı”, (1978a), **Yeni Yayınlar**: aylık bibliyografya dergisi, XXIII(3), s.33, 46;

“Gerçeği ararken: Basın toplantısı”, (1978b), **Yeni Yayınlar**: aylık bibliyografya dergisi, XXIII(4), s. 49, 62.

“Gerçeği Ararken: Eğer yeni yılda siz de olmazsanız ?...”, (1977), **Yeni Yayınlar**: aylık bibliyografya dergisi, Aylık Bibliyografya Dergisi, XXII(1), s. 1, 15

“Gerçeği ararken: Kitap seçimi”, (1975), **Yeni Yayınlar**: aylık bibliyografya dergisi, XX(3), s.81, 112-113.

“Gerçeği ararken: sesleniş”, (1977), **Yeni Yayınlar**: aylık bibliyografya dergisi, 22(6), s. 89

[Gökçe, Kemal] “Kültür Bakanlığı Müsteşarı Kemal Gökçe’nin X. Genel Kurul Toplantısını açış konuşması”, (1981), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XXX(3), s. 133- 134.

Gündüz, Mahmut, (1968), “Kur’anın kitap haline getirilmesi ve yayılması”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XVII(2), s. 91-104.

Gürtürk, Sami, (1964), “Aziz Berker jübilesi ”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XIII(1-2), s. 18-19.

“Haberler: “15-29 Aralık 1980 tarihleri arasında il halk kütüphanelerinde “tarih boyunca Türk Silahlı Kuvvetleri kitap sergisi “ açıldı”, (1980), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XXIX(4), s. 270.

“Haberler: Abdullah Savaşçı Ankara İl Halk Kütüphanesi Müdürü oldu”, (1965), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XIV(3-4), s. 63.

“Haberler: Abdülkadir Salgır Kütüphaneler Genel Müdürü oldu”, (1965), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XIV(3-4), s. 61-62.

“Haberler: Adnan Ötüken görevinden ayrıldı.”(1967), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XVI(3), s. 216.

“Haberler: Adnan Ötüken UNESCO Yönetim Kurulunda”, (1961), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, X(3-4), s. 154

“Haberler: Adnan Ötüken’in Amerika seyahati”, (1953), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, II(1), s.78.

“Haberler: Altınay Sernikli Milli Kütüphane Başkanı oldu”, (1990), **Türk Kütüphaneciliği**, IV(3), s.161.

“Haberler: Ankara Üniversitesinde kütüphanecilik kürsüsü”, (1953), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, II(2), s.217.

“Haberler: Burhanettin Yılmaz’ın kısa biyografisi”, (1982), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XXI(1), s. 42.

“ Haberler: Burhanettin Yılmaz emekli oldu”, (1985), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, 34(3/Yaz), s.149.

“Haberler: Dr. Müjgan Cunbur emekli oldu”, (1987), **Türk Kütüphaneciliği** , I(1), s.44.

“Haberler: Genel Yönetim Kurulunda ve TKDB yönetiminde değişiklik oldu”, (1982), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XXXI(4), s. 196.

“Haberler: Halk kütüphaneleri ile ilgili haberler: İsmet Parmaksızoğlu Kütüphaneler Genel Müdürü oldu”, (1964), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XIII(3-4), s. 88.

“Haberler: Hasan Duman görevinden ayrıldı”, (1990), **Türk Kütüphaneciliği**, IV(3), s. 162.

“Haberler: İrfan Dönmez’in Amerikan gurubıyla çalışmaları”, (1958), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, VII(1-2), s. 87-88

“Haberler: İsmet Parmaksızoğlu Din Eğitimi Genel Müdürü oldu”, (1965), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XIV(3-4), s. 61.

“Haberler: ‘Kitaplara Özgürlük’ konulu karikatür sergisi 1 Nisanda açılacak ”, (1976), **Yeni Yayınlar: Aylık Bibliyografya Dergisi**, XXI(3), s. 68

“Haberler: Kültür Bakanlığı kuruldu”, (1971), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XX(3), s. 189

“ Haberler: Kültür Bakanlığı kaldırıldı”, (1981), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XXX(4), s.223-224.

“Haberler: Kültür Müsteşarlığı kuruldu”, (1965), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XIV(3-4), s. 61.

“Haberler: Kütüphanecilik bölümlerini bitirenler dernek kuruyor” (1970), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XIX(1), s. 74.

“Haberler: Kütüphaneler Genel Müdürlüğü’nden haberler”, (1979), **Yeni yayınlar: aylık bibliyografya dergisi**, XXIV(12), s.

“Haberler: Kütüphaneler Genel Müdürü Abdülkadir Salgır emekli oldu”, (1982), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XXI(1), s. 41.

“Haberler: Millî Kütüphane ile Congress Library arasında personel mübadelesi”, (1953a), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, II(2), s.219.

“Haberler: Millî Kütüphane Müdürlüğü genel müdürlük oldu”, (1965), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XIV(3-4), s. 62.

“Haberler: Millî Kütüphane yeni yapısında hizmete açıldı”, (1983), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XXXII(3), s. 143-144.

“Haberler: Millî Kütüphanede vazife alan meslekdaşlarımız”, (1953), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, II(1), s. 84-85.

“Haberler: Milli Kütüphaneden haberler”, (1989), **Türk Kütüphaneciliği**, III(3), s.171

“Haberler: Millî Kütüphanemizle Amerikan Millî Kütüphanesi arasında personel mübadelesi”, (1953), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, II(1), s.78-79.

“Haberler: Muhittin Gavsî Sina Kütüphaneler Genel Müdürlüğü yardımcılığına getirildi”, (1965), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XIV(3-4), s. 62.

“Haberler: Sami N. Özerdim Amerika’ya hareket etti”, (1953), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, II(2), s.218-219.

“Haberler: Tuncel Acar Milli Kütüphane Başkan Yardımcılığı’na atandı”, (1990), **Türk Kütüphaneciliği** , IV(3), s.167.

“Haberler: Türk Kütüphaneciler Derneğinin genel kurul toplantısı”, (1953), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, II(2), s.220.

“Haberler: “Türkiye kütüphaneleri kütüphaneci, memur ve hizmetlileri sendikası” kuruldu”, (1966), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XV(4), s. 270-271.

“Haberler:Üç mühim ziyaret”, (1953), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, II(2), s. 217.

Hançerlioğlu, Orhan, (1986), **Toplumbilim Sözlüğü**, İstanbul: Remzi Kitabevi

Harris, George S[ellers]., (1979) **Türkiye’de komünizmin kaynakları**. 3.bs
İstanbul: Boğaziçi Yayınları

“II. Ek Türk Kütüphaneciler Derneği Genel Merkez Yönetim Kurulu çalışma raporu”, (1968), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XVII(3), s.217-223

“İç durum: Aydın memurlar temizleniyor: Kültür düşmanı kültür müsteşarının marifetleri”, (1965), **Yön**, (16 Temmuz 1965) 4(120), s.10.

“ İç durum: Devlet parası ile faşizm”, (1963), **Yön**, (9 Ocak) 2(56) s. 11

“ İç durum: Eğri oturalım, doğru konuşalım” (1962), **Yön**, (20 Haziran) 1(27) s. 14

“İç durum: Kültür: Ocak!..”, (1962), **Yön**, (14 Mayıs) 1(22) s. 8

“İç durum: Kültür Müsteşarının marifetleri,” (1966), **Yön**, 5(192 2 Aralık), s. 6.

İğdemir, Uluğ, (1974), “ Halkevleri ve halkodaları”, **Atatürk ve halkevleri:**
Atatürkçü düşünce üzerine denemeler, Ankara: Halkevleri Atatürk Enstitüsü.
İçinde, s. 119-130

İnan, M. Rauf, (1974), “Atatürk’ün «Halkçılık» ülküsü: Halkevi gerçeği ve
tragedyası”, **Atatürk ve halkevleri:** Atatürkçü düşünce üzerine denemeler,
Ankara: Halkevleri Atatürk Enstitüsü. İçinde, s. 95-115

İnanç, Nural, (1965), “Halk kütüphanelerinin nüfus sayımı sonuçlarına göre
değerlendirilmesi”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XIV(3-4), s. 60.

“İstanbul Üniversitesinde Kütüphanecilik Bölümü kuruluyor”, (1963), **Türk
Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XII(3-4), s. 234

[Kalpakçioğlu], Fethi Naci, (1965), “Gerçek saygısı: Kökü dışar[1]da bir akım: Anti-
komünizm”, **Yön**, 4(118), (2 Temmuz 1965), s. 6.

Kaptan, Saim, (198?), **Bilimsel araştırma teknikleri ve istatistik yöntemleri**, 4.bs., Y.y.: Bilim Yayınları

Karaer, İbrahim, (1990), “Türk Ocağı kütüphaneleri (1912- 1931)”, **Türk Kütüphaneciliği**, IV(2), s. 55-59.

Karaer, İbrahim, (1992), **Türk Ocakları: (1912-1931)**, Ankara: Türk Ocakları

Karakaş, Sekine, (1997), “Türk kütüphaneciliğinde Anglo-Amerikan etkisi”, **Türk Kütüphaneciliği**, 11(1), s. 8-19.

Karakaş, Sekine, (1999), “Türkiye’de ilk Kütüphanecilik Bölümü’nün kuruluşu ve Emily Dean”, **Türk Kütüphaneciliği**, 13(4), 376-396.

Karayalçın, Yaşar, (1952), “Kütüphanelerimize umumî bir bakış”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, I(1), s. 2-25.

Karayalçın, Yaşar, (1954), **Bibliyografya meselelerimize umumi bir bakış**, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Karayalçın, Yaşar, (1957), Kütüphane ve bibliyografya meselelerimiz: (tenkidlere cevap), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, VI(3), s.61-81.

Kayaoğlu, Hülya Dilek- Hasan S[acit] Keseroğlu, (2006) “Bir Cumhuriyet kadını, kütüphaneci Leman Şenalp ile görüşme” **Leman Şenalp’e armağan**: Milli Kütüphanemizin ilk kütüphanecisi, ed. Hüseyin Türkmen; yay. haz. İrfan Dağdelen, Hüseyin Türkmen, Nergis Ulu. İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi. İçinde, s. 40-64.

Keseroğlu, Hasan S[acit], (1989), **Halk kütüphanesi politikası ve Türkiye Cumhuriyeti’nde durum**, İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi

Keseroğlu, Hasan S[acit], (1995), “Köy Enstitülerinde kitap, kitaplık ve okuma”, **Köy Enstitülerinde kitap, kitaplık ve okuma**, yay. haz. Hasan Keseroğlu, İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi. İçinde, s. 7-16

[Kışlalı, Ahmet Taner], (1978), “ Kültür Bakanı Doç. Dr. Ahmet Taner Kışlalı’nın IX. Genel Kurul toplantısını açış konuşması”. **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XXVII(3-4), s. 178-180.

Kışlalı, Ahmet Taner, (1987), **Siyaset bilimi**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksek Okulu

Koçak, Cemil, (1990), “Siyasal tarih: 1923-1950”, **Türkiye Tarihi 4 : Çağdaş Türkiye 1908-1980**, 2.bs., Ankara: Cem Yayınevi. İçinde, s. 85-173

Koçer, Hasan Ali, (1974), **Türkiye’de modern eğitimin doğuşu ve gelişimi(1773-1923)** 2.bs. Ankara: M[illi] E[ğitim] B[akanlığı]

Kongar, Emre, (1981), **Toplumsal değişme kuramları ve Türkiye gerçeği**, İstanbul : Remzi Yayınları

Kongar, Emre,(1982), **Kültür üzerine**, İstanbul: Çağdaş Yayınları

Kongar, Emre, (2004), **Ben müsteşarken**, 9. bs., İstanbul: Remzi Kitabevi

Kum, İlhan, (1970), **Türkiye’de kütüphanecilik eğitimi**, Ankara: A.Ü. DTCF Kütüphanecilik Bölümü (Basılmamış Doktora Tezi)

“Kurultay Üçüncü Oturumu:Eleştiriler”, **Türk Kütüphaneciler Derneği V. Kurultayı**, (17-20 Ağustos 1970, Konya), s.234-238

“Kütüphane: Sami Özerdim meselesi”(1961), **Düşünen adam**: Haftalık tarafsız siyasi mecmua II(25 -21 Haziran 1961), s. 27-28.

Kütüphaneler Komitesi Raporu. (1961). Ankara Milli Eğitim Bakanlığı.

Mercanlıgil, M[uharrem] D[], (1954), “Kayıplar: Mehmet Emin Resulzâde”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, III(2), s. 234-239.

“ Millî Kütüphane Genel Müdürü sayın Dr. Müjgân Cunbur ile bir konuşma”, (1973), konuşan: Bilge Gökçe **Kütüphanecilik**: aylık meslek dergisi, 2(2) , s. 3-9, 17

“Millî Kütüphane konusunda”, [1962], **Kitap Belleten**, 2(17-18), s. 4.

“Millî Kütüphanede huzursuzluk”, [1962], **Kitap Belleten**, 2(17-18), s. 4-5.

Mumcu, Ahmet, (1980), **Siyasal tarihe giriş: Tanımlar, kavramlar, çalışma yöntemleri**, Ankara : Turhan Kitabevi

“XXX.Kütüphane Haftası Açılış Konuşmaları : D. Fikri Sağlar Kültür Bakanı”, (1994), **Türk Kütüphaneciliği**, VIII(2), s. 118-120.

“Orkundan sesler: Berker ve emeklilik””, (1963), **Orkun**: aylık fikir, ülkü ve sanat dergisi, 2(23), s. 24.

“Orkundan sesler: Berker ve İleri”, (1963), **Orkun**: aylık fikir, ülkü ve sanat dergisi, 2(23), s. 24.

“Orkundan sesler: Berker’in vecizesi!!!”, (1963), **Orkun**: aylık fikir, ülkü ve sanat dergisi, 2(23), s. 24.

“Orkundan sesler: Milliyetçi Türk kadınının Türk’e Türkçülüğe saldıran Aziz Berker’e cevabı ”, (1963), **Orkun**: aylık fikir, ülkü ve sanat dergisi, 2(23), s. 25.

Ozankaya, Özer, (1968), “Siyasal olayların etkenleri” **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, XXIII(4, Aralık). s. 263-280.

Ötüken, Adnan, (1953), “Bibliyografya: Kütüphanecileri ilgilendiren yeni eserler: Bibliografya meselelerimize umumi bir bakış”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, II(2), s. 194- 202.

Ötüken, Adnan, (1956), “İstanbul kütüphaneleri hakkında 48 yıl önce zamanın sadrazamına sunulmuş bir rapor”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, V(3), s. 206-226.

Ötüken, Adnan, (1979), **Kütüphaneciliğimiz için...: Millî Kütüphane nasıl kuruldu ve Türkiye’de kütüphanecilik öğretiminin tarihçesi**, Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.

“Ötüken’in kültür çiftliği”, (1963), **Yön**, (23 Ocak) 2(58) s. 10

Özarslan, Ersin, (2001), “ Prof. Dr. Necmeddin Sefercioğlu’nun hayat hikayesi ve yayınları”, **Prof. Dr. Necmeddin Sefercioğlu Armağanı**, Haz. Ersin Özarslan, Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları. İçinde, s.3-30.

Özçelik, İsmail,(2001), **Tarih araştırmalarında yöntem ve teknikler**, Ankara: Gündüz eğitim ve yayıncılık

Özerdim, S[ami] N[abi], (1953), “Bibliyografya: “Bibliografya meselelerimize umumi bir bakış” adlı eser hakkında”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, II(2), s. 203-208.

Özerdim, Sami N[abi], [1962], “Bir de “Fikir yapısı”, **Kitap Belleten**, 2(17-18), s. 3.

Özerdim, Sami N[abi], (1974), “ Halkevlerinin kitaplık ve yayınları”, **Atatürk ve halkevleri: Atatürkçü düşünce üzerine denemeler**, Ankara: Halkevleri Atatürk Enstitüsü. İçinde, s. 239-245

Pakin, Erol, (1972), “Dewey tasnif sisteminin Türkiye’deki uygulaması”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XXI(3), s. 150-158

Parmaksızoğlu, İsmet, (1983), “Aziz Baba’dan anılar”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XXXII(1), s. 42-45.

“ Portreler: Hafız-ı Kütüp”, (1963), **Ulus** (3 ocak 1963 Perşembe), (14129), s.3

“Prof. Dr. Osman Ersoy’un cevapları: Orta dereceli meslek okulu”, **Türk Kütüphaneciler Derneği V. Kurultayı**, (17-20 Ağustos 1970, Konya), s.237-239.

Sağlamtunç, Tülin, (1994), **Çağdaş kütüphanecilik ve düşünce özgürlüğü üzerine...** Ankara: Yapı Tasarım-Üretim.

Salihoğlu, Mehmet (1974), “ Ulusal edebiyatımızda halkevlerinin yeri”, **Atatürk ve halkevleri: Atatürkçü düşünce üzerine denemeler**, Ankara: Halkevleri Atatürk Enstitüsü. İçinde, s. 169-172

Sançar, Nejdet,(1943), “Türklerde Irk ve Irkçılık Fikri[I]” **Orhun**, (10), s. 3-6.

Sançar, Nejdet, (1959), “ Halk kütüphanelerinin kitapları hakkında”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, VIII(2), s.18-19.

Sançar, Nejdet, “Türk folklorunun büyük uzmanı Mehmet Halit Bayrı kitapları, makaleleri, şiirleri ve hakkında yazılanlar”, (1960), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, IX(3-4), s. 127-147

Sander, Oral, (2005), **Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918’e**, 13.bs., Ankara : İmge Kitabevi

Sefercioğlu, Necmeddin, (1970), “Türk Kütüphaneciler Derneği V. Kurultayı”, **Türk Kütüphaneciler Derneği V. Kurultayı**, (17-20 Ağustos 1970, Konya), s.[215].

Sefercioğlu, Necmeddin, (1976), “Bâki kalan hoş sadâ: Abdullah Savaşçı”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XXV(4), s. 278-280

Sefercioğlu, Necmeddin, (1978), “ IX. Kurultayımız ve kütüphanecinin tarafsızlığı”. **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XXVII(3-4), s. 141-143.

Sefercioğlu, Necmeddin, (1980), “ 12 Eylül ve Türk Kütüphaneciler Derneği”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni** XXIX(4), s. 203-204.

Sefercioğlu, Necmeddin, (1981), “ Atatürk İnkılâpları ve kütüphaneciliğimiz”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XXX(2), s. 49-56.

Sefercioğlu, Necmeddin, (1982), “Ebediyete göçüşünün 10. yıldönümünde Adnan Ötügen’i anarken”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XXXI(1), s. 1-5

Sertel, Sabiha, (1969), **Roman Gibi**, İstanbul: Ant Yayınları

Sevgisunar, M. Kemal, (1989), “ Türk Kütüphaneciler Derneği”, **Türk Kütüphaneciler Derneği 40. Yıl Kütüphanecilik Kurultayı** (30 Kasım- 1 Aralık 1989-Ankara), Yay.haz.Doğan Atılğan, Fahrettin Özdemirci, Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği. İçinde, s. 152-153.

“Siyasi notlar: Millî Kütüphane ve YÖN”, (1962), **Yön**, (9-14 Şubat) 1(27) s. 8

“ Siyasi notlar: Sançar’ın hezeyanları” (1962), **Yön**, (1Ağustos) 1(33) s. 7

Soysal, Özer,(1969), **Çağdaş eğitim ve Türkiye’de okul kütüphanesi**, Ankara: Güven Matbaası

Soysal, Özer, (1977), “Gerçeği ararken: Halk korkusu mu?”, **Yeni Yayınlar**: aylık bibliyografya dergisi, XXII(3), s.33,47.

Soysal, Özer, (1981), “XIX ve XX. Yüzyıllar Osmanlı siyasal yaşamı’nın kütüphane kurumunu etkileyen iki olgusu”, **VIII.Türk Tarih Kongresi II.** Cilt’den ayırbaşım, Ankara: Türk Tarih Kurumu. İçinde, s. 1113- 1125.

Soysal, Özer, (1998c), **Türk Kütüphaneciliği**, Ankara: Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü

“Söz kütüphanecinin: okul kütüphanelerinde memur sorunu”, (1968), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XVII(1), s. 46

“Şehir ve memleket haberleri: Talebe Birliği Kongresi: Dünkü kongre çok heyecanlı ve gürültülü oldu”, **Cumhuriyet**, 11 Mart 1933. s.2

TBMM Kütüphanesinin kuruluş süreci ve ilk sınıflama çalışmaları: Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi fihristi: Mukaddime, (2004), Haz. Fatih Rukancı, Hakan Anameriç, Ankara: TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu

“TKD Genel Başkanı Dr. Necmeddin Sefercioğlu’nun TKD X. Genel Kurul toplantısını açış konuşması”, (1981), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XXX(3), s. 135-137.

“TKD Genel Merkez Yönetim Kurulu çalışma raporu: kütüphaneciliğimizin durumuna genel bir bakış”, (1972), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XXI(3), s. 191-202.

“Talebe birliğinde yeni mesai”. **Cumhuriyet**, 31 Mart1933 s.2.

Thompson, Lawrence S., (1952), “Türkiye’de kütüphaneleri geliştirme programı”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, I(2), s. 85-100.

Tuğcu, Ahmet,(1963), “ Çizmeden yukarı çıkan bir kişi Kütüphaneler Umum Müdürü Aziz Berker”, **Orkun**: aylık fikir, ülkü ve sanat dergisi, 2(22), s. 13-15.

Tunaya, Tarık Zafer, (1998), **Türkiye’de siyasal partiler: Mütareke dönemi 1918-1922**, 2. C., genişl.bs., İstanbul: İletişim Yayınları

Turan, Şerafettin, (1999), **Türk Devrim Tarihi IV: Çağdaşlık yolunda yeni Türkiye** (Birinci Bölüm) (10 Kasım 1938-14 Mayıs 1950), Ankara: Bilgi Yayınevi

Tuncer, Nilüfer, (2007), “Kütüphanecilik eğitiminde değişen ufuklar: Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü’nün ilk on beş yılı”, **Değişen dünyada bilgi yönetimi sempozyumu**, 24-26 Ekim 2007, Yay. Hazl. Serap Kurbanoglu, Yaşar Tonta ve Umut Al, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. İçinde, s. 13-18.

Tunçay, Mete, (2005), *Eleştirel tarih yazıları: Siyasal gelişmenin evreleri*, hazl. H. Bahadır Türk, H. Emrah Beriş, Ankara: Liberte Yayınları

“Türk basınında kütüphaneler ve kütüphanecilik 1946-1956”, Derl. M.D. Mercanlıgil, F. Özdemir, (1960), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, VIII(3-4), s. 52-160.

“Türk Kütüphaneciler Derneği VIII. Genel Kurul toplantısı: TKD Bursa şube başkanı Halit Bozkurt’un konuşması”, (1976), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XXV(4), s. 225-231

“Türk Kütüphaneciler Derneği yirmi bir yaşında”, (1969), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XVIII(4), s. 217-218.

“Türk Kütüphaneciler Derneği Genel Başkanı Dr. Necmeddin Sefercioğlu’nun XVII. Kütüphane haftasında yaptığı konuşma”, (1981), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XXX(2), s. 77-79.

“Türk Kütüphaneciler Derneği Genel Başkanı Dr. Necmeddin Sefercioğlu'nun konuşması”, (1982), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XXXI(2), s. 49-52

“Türk Kütüphaneciler Derneği Genel Başkanı Dr. Necmeddin Sefercioğlu'nun konuşması”, (1983), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XXXII(2), s.85-88.

“ Türk Kütüphaneciler Derneği Genel Merkezi XI. dönem genel yönetim kurulu çalışma raporu”, (1984), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XXXIII (4), s.184-198.

“Türk Kütüphaneciler Derneği'nin XI. Genel Kurulu”, (1959), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XV(3), s. 177-184.

Türkçe Sözlük, (1983), Ankara: Türk Dil Kurumu. 2 c.

“Türkiye kütüphaneleri kütüphaneci, memur ve hizmetlileri sendikası başkanı Abdullah Savaşçı adına yapılan konuşma”, (1967), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XVI(4), s. 225-226.

“Türkiye kütüphaneleri ve personel sorunları ile ilgili muhtıra”, (1967), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XVI(4), s. 249-255.

Türkkan, Reha Oğuz, (1975), **Tabutluktan gurbete**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları

“III. Ek: Adana Şubesi adına Şube Başkanı Neyyire Akış'ın yaptığı konuşma”, (1966), **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XV(3), s. 191-194.

Ülkütaşır, M. Şakir, (1998), **Atatürk ve harf devrimi**, İstanbul: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık

“Vagon-Li Olayı: Vikipedi, özgür ansiklopedi ”, [Çevrimiçi], (19 Haziran 2006),
Elektronik
adres

http://tr.wikipedia.org/wiki/Vagon-Li_Olay%C4%B1 (25.06.2007)

“Yazı Kurulu”, (1961), **Kitap Belleten**, 2(13-14), s. 3.

Yıldırım, Üstün, (1969), “Türk kütüphaneciliğinin meseleleri”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XVIII(4), s.270- 271.

Yıldırım, O. Üstün, (1976a), “Gerçeği ararken: Kütüphanecilik ve halk”, **Yeni Yayınlar**: Aylık Bibliyografya Dergisi, XXI(4), s. 77, 99.

Yıldırım, O. Üstün, (1976b), “Gerçeği ararken: ÜKBMD’nin kütüphanecilik sorunlarına ilişkin görüşleri II”, **Yeni Yayınlar**: Aylık Bibliyografya Dergisi, XXI(10), s. 185,199.

Yılmaz, Bülent (2004), “Türk kütüphaneciliğinde siyaset ögesi”, **Kütüphaneciliğin Destanı Uluslararası Sempozyumu** 21-24 Ekim 2004, Ankara (bildiriler). Haz. Sacit Arslantekin, Fahrettin Özdemirci, Ankara: A.Ü. DTCF Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. İçinde, s.317-329.

Yurttabir, Mediha, (1964), “Büyüğüm Aziz Berker”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, XIII(1-2), s. 13-17.

Sevgisunar, Mehmet Kemal, **Türkiye’deki Siyasal Gelişmeler ve İdeolojik Yaklaşımların Bilgi ve Belge Yönetimi Alanına Etkileri**, Doktora Tezi, Danışman: Doç. Dr. Nazlı Alkan, 349 s.

Bilimsel ve sistemli bir çalışma sonucu ortaya çıkartılan 'bilgi'nin anlam kazanabilmesi için, başkalarıyla paylaşılması gerekmiş, bu gelişme ise toplumsallaşmayı ve birçok toplumsal etkinliği beraberinde getirmiştir.

Kadim çağlardan itibaren bilinen bilginin yeni kaynaklar üzerinden değişmesi, bütün dünyada olduğu gibi, ülkemiz coğrafyasında da toplumun ve toplumsal kurumların siyasal dalgalanma ve etkilenmeler yaşamasına neden olmuştur. Kuruluş süreciyle başlayan olumlu dönem, Osmanlı'nın, Batının geçirdiği Rönesans ve Reform dönemleri sonucunda her alanda yaşadığı gelişmelere duyarlı kalmayışıyla sona ermiştir.

Fransız Devrimi sonrası hızla alevlenen uluslaşma çabaları Osmanlı toplumuna da sıçramıştır. XVIII. yüzyılda anılan bu gerilemeyi ortadan kaldıracak çeşitli girişimler yaşanmıştır. Öncelikle mühendislik ve askerî eğitimde başlatılan modernleşme çabaları, bilgiyi kullanma biçimi ve kütüphane kurumundaki gelişmeler, yaşanan gerilemeyi durdurmaya yetmemiştir. XIX. yüzyılda yaşanan Tanzimat ile I. ve II. Meşrutiyet dönemleri, yaşanan büyük savaşlar, Osmanlı toplumsal yaşamı ve kurumları açısından önemli değişimlere yol açmıştır.

Osmanlı toplumu ve toplumsal kurumları XIX. yüzyılda birbirinden çok farklı siyasal akımlardan etkilenmiştir. Toplumda siyasi düşünce farklılıklarından doğan çatışmalar Cumhuriyet sonrasında da artarak sürmüştür. Kurumları oluşturan bazı bireyler, kuruluş dönemlerinde Cumhuriyet ilkelerinin yanı sıra, kendi siyasal eğilimlerini de görev alanlarına, kurumlarına yansıtmışlardır.

Bilgi ve belge yönetimi alanı da, yaşanan siyasal gelişmelerden, kendisine yön verenlerin ideolojik yaklaşımlarından oldukça etkilenmiştir. Siyasi bakımdan önceleri Türkçü, sonraları milliyetçi ve Alman hayranı, son olarak da Amerikan yanlısı tavır takınan bu muhafazakar yapı; Bilgi ve belge yönetimi alanında uzun yıllar etkili olacak bir “mikro iktidar” ortamı yaratmıştır. Alan içerisinde etkili kişilerin siyasal yönelimleri, bunların arasında yaşanan çekişme ve sürtüşmeler

kurumların gelişimini, ülkede devletin ve bireylerin bilgiye bakış açısını olumsuz etkilediği gibi, meslek mensuplarını da etkilemiştir.

Anahtar Kelimeler: Kütüphane ve siyaset, bilgi ve belge yönetimi ve siyaset.

Sevgisunar, Mehmet Kemal, The Influence of Political Developments and Ideological Approaches on The Knowledge and Documents Administration in Turkey, Ph. D. Thesis, Advisor: Assoc. Prof. Dr. Nazlı Alkan, 349 p.

The knowledge gained through scientific and systematic work needed to be shared with others to have a meaning and this development took place along with socialization and several social activities.

The change of the old knowledge known since the ancient times with the emergence of new knowledge, as it is the case all around the world, has also led to the political shaking and influences on the society and social institutions in our country. The initial period of establishment which could be defined as positive, has come to an end with the inability of the Ottoman Empire to adopt to the developments came with Renaissance and Reform in the West.

The nation-building efforts fueled with the French Revolution also spread to the Ottoman society. In the XVIII century, steps were made by the Ottoman rulers to cope with the developments in the West and first modernization efforts were seen in the military and engineering education fields. But the new ways of using the information and development of libraries could not stop the backward movement of the Empire. Reforms and the I. and II. Constitutional Monarchy periods, times of destructive wars, have led to great changes in the Ottoman social life and institutions.

Different political movements have influenced the Ottoman society and institutions in the XIX century. The confrontations and conflicts emerged from contradictory political movements continued till the foundation and afterwards of the Republic. The individuals who led certain institutions, also reflected their own personal worldviews, besides the Republican principles, to the institutions they work in.

The field of information/knowledge and document administration was also greatly affected by the political developments and the ideological approaches of those who took the lead in this field. The leading conservative structure, which was Turkish nationalist in the beginning but then became pro-German nationalist and

then pro-American, has for long years dominated the knowledge/information and document administration field creating its "micro government" there. The political motivations of the persons who were influential in the field and the conflict and frictions among them had a negative impact on the development of institutions and thus negatively influenced both the state's and citizens' approach towards information/knowledge and the members of the occupation.

Key words: Library and politics, information and records management and politics